

Martyria

Revistă de teologie și spiritualitate ortodoxă

*Martyria. Revistă de teologie
și spiritualitate ortodoxă*
editată de Arhiepiscopia Râmnicului

Redacția str. Arhiepiscopiei nr. 1
240178 Râmnicu-Vâlcea
telefon 0722 691 506
e-mail editurapraxis@gmail.com

Colegiul Director

ÎPS Dr. Varsanufie, Arhiepiscopul Râmnicului
– Președinte fondator,
Pr. Constantin Olariu, Consilier Cultural
al Arhiepiscopiei Râmnicului

Colegiul de redacție (în ordine alfabetică)

Acad. Prof. Univ. Dr. Ilie Bădescu, Academia Română
Prof. Irakli Brachuli, Department of Ethics
and the Philosophy of Religion, „Ivane Javakhishvili”
Tbilisi State University, Georgia
Pr. Dr. Bogdan Tătaru-Cazaban, Cercetător la
Institutul de istorie a religiilor, Academia Română
V. Rev. Archim. Maximos Conostas, Professor of Patristics and
Orthodox Theology, Director Pappas Patristic Institute, Holy
Cross Greek Orthodox School of Theology, Brookline, MA, SUA
Dan Ciachir, scriitor – București
Prof. Univ. Dr. habil. Ion Marian Croitoru, Facultatea de
Teologie Ortodoxă, Universitatea Valahia din Târgoviște
Prof. Univ. Dr. Nae Georgescu, București
Lector Univ. Dr. Octavian Gordon, Universitatea București
Prof. Univ. Dr. Marina Kolovopúlu, Facultatea de Teologie,
Universitatea Națională și Kapodistriană din Atena
Prof. Univ. Dr. Giorgi Kvesitadze, Președintele Academiei
Naționale de Științe a Georgiei
Fr. Bassam A. Nassif, Ph.D., D.Min., Associate Professor
of Pastoral Theology, *Saint John of Damascus* Institute
of Theology, University of Balamand, Lebanon
Prof. Univ. Dr. Mihaela Palade, Universitatea din București
Prof. Univ. Dr. Ioan-Aurel Pop, Președintele Academiei Române
Conf. Univ. Dr. Svetoslav Ribolov, Facultatea de
Teologie Ortodoxă, Universitatea din Sofia, Bulgaria
Prof. Univ. Dr. Ioan Scurtu, membru AOSR – București
Conf. Univ. Dr. Nicolae Xionis, Facultatea de Teologie,
Universitatea Națională și Kapodistriană din Atena
Prof. Anastasia Zakariadze, Anthim the Iberians Scientific
Center for Studying Philosophy and Theology,
„Ivane Javakhishvili” Tbilisi State University, Georgia

An X, Nr. 1 (XIX) ianuarie – iunie 2025

Redactori

Pr. Constantin Olariu
Maria-Magdalena Manea

Concept grafic, tehnoredactare

Atelierul de grafică

Litera

Calluna, Alegreya Sans

Revista poate fi consultată
în format electronic, în limba română
și în limba engleză, pe site-ul
www.revistamartyria.ro.

Sumar

STUDIA THEOLOGICA

Înțelepciunea, de la înălțimea tronului
dumnezeiesc la adâncul cunoașterii
ÎPS Varsanufie, Arhiepiscopul Râmnicului **5**

Despre bunătatea lui Dumnezeu **14**
și participarea omului la ea
Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Coman

Virtuțile creștine în societatea contemporană **26**
a cunoașterii și umanismul secolului al XXI-lea
Kostadin Nușev

Comuniunea omului cu Dumnezeu **37**
Pr. Lect. Dr. Mihai Burlacu

STUDIA HUMANITATIS

Ortodoxia în fața
provocărilor contemporane **51**
Prof. Univ. Dr. Constantin Cotziópulos

Puncte de vedere patristice **54**
despre legătura omului cu animalele
Prof. Univ. Dr. Miltiade Vantzoz

Importanța studierii Părinților Bisericii **63**
în cultura tânărului.
O analiză pornită dinspre lectură
Pr. Prof. Dr. habil. Constantin Necula
Prof. Drd. Constantin Ioan Necula

Ilie Lăcătușu, un sfânt **74**
în temnițele comuniste
Prof. Dr. Florin Epure

Episcopul Iosif Gafton **79**
– Un ierarh blând și destoinic (1949–1984)
Laurențiu Rădoi

Răspândirea creștinismului printre georgieni **113**
în secolele I–III și organizarea primelor biserici
din acea perioadă (I)
Aleksi Kshutashvili

Epidemia de tatuaje **126**
Pr. Marcel Stavără

Candela Sf. Dimitrie cel Nou din București, **133**
de la Catedrala Patriarhală la biserica din Ciunget
Pr. Nicolae Moga

VERBA PATRUM

[Omilie a aceluiași Ioan Gură de Aur] la **137**
Psalmul XXXVI, 1: „Nu râvni la cei ce viclenesc”

ARS CHRISTIANA

Fenomenul serialului **147**
„Sfântul Paisie – de la Farasa la cer”
este mai mult decât cinematografic! [Partea I]
Elena Dulgheru

VIA PEREGRINA

Muntele Tabor – Muntele lui Dumnezeu **159**
Stavrofora Theodora Videscu

† VARSANUFIE
Arhiepiscopul Râmnicului

Înțelepciunea, de la înălțimea tronului dumnezeiesc la adâncul cunoașterii

Inefabilă și tainică (I Corinteni II, 7), înțelepciunea lui Dumnezeu își are existența din veci, Dumnezeu fiind începutul și izvorul acesteia, pentru că, „înainte de toate s-a zidit înțelepciunea, și înțelegerea minții este din veac” (Isus Sirah I, 4)¹, fapt pentru care gândirea patristică a privit-o, pe de o parte, în caracterul său obiectiv, în care nu se comunică oamenilor, iar, pe de altă parte, ca dar supranatural, împărtășit oamenilor². Aceasta pentru că, afirmase Sfântul Vasile, „lucrările sunt diferite, pe câtă vreme ființa e simplă, iar noi putem spune că din lucrări Îl cunoaștem pe Dumnezeu, pe când de Ființa Lui nu suntem în stare să ne apropiem, pentru că lucrările Lui sunt cele care coboară spre noi, pe când Ființa Lui rămâne inaccesibilă”³.

Astfel, înțelepciunea nu trebuie înțeleasă ca un simplu atribut divin, unde este legată de atotștiința lui Dumnezeu, ci ca o realitate ontologică, ce descoperă însăși natura lui Dumnezeu și modalitatea prin care El Se revelează lumii create, căci, prin creație, „Înțelepciunea și-a zidit casă” (Pildele lui Solomon IX, 1) și pe toate cu înțelepciune le-a făcut. „În această perspectivă, omul este mărturisit ca având ca telos un orizont sofianic, părtășia la înțelepciunea divină, părtășie din care se naște faptic (ortho-praxic) asemănarea cu Dumnezeu”⁴.

În înțelegerea scripturistică și patristică, Înțelepciunea lui Dumnezeu este indisociabil legată de Persoana Fiului, de Logosul divin, „Înțelepciunea Însăși, chipul bunătății dumnezeiești”⁵, Care „era de la început Cuvântul,

¹ „Înainte de toate s-a zidit înțelepciunea și înțelegerea minții este din veac. Izvorul înțelepciunii este cuvântul lui Dumnezeu întru cele înalte și căile ei sunt porunci veșnice. Rădăcina înțelepciunii cui s-a descoperit? Și izvoarele ei cine le cunoaște? Unul este înțelept, înfricoșător foarte, Domnul, Cel care șade pe scaunul Său. El a zidit-o și a văzut-o, și a numărat-o, și a revărsat-o peste toate lucrările Sale. Ea se află la tot trupul după măsura dărnicii Lui și a dat-o celor ce-L iubesc pe El” (Isus Sirah I, 4-9)

² Viorel CALOIANU, „Raportul dintre concepția despre înțelepciune în cartea „Proverbele lui Solomon” și tradiția despre înțelepciune în textele egiptene”, în *Glăsurile Bisericii*, an XXXIII, nr. 1-2, 1974, p. 64.

³ *Epistola* 234, P. G. XXXII, col. 868.

⁴ Pr. conf. dr. Ioan CHIRILĂ, „Sofia și Logos, sau despre dialogul dintre cei doi Iisus: Hristos și Ben Sirah”, în *Studii Teologice*, seria a III-a, anul I, nr. 1, 2005, p. 49.

⁵ ORIGEN, *Contra lui Celsus*, VI, 63, în *Scrieri alese*, Partea a patra. Studiu introductiv, traducere și note Pr. Prof. Teodor Bodogae, col. «PSB», vol. 9, Ed. IBMBOR, București, 1984, p. 424.

și Cuvântul era la Dumnezeu, și Dumnezeu era Cuvântul” (Ioan I, 1). Pentru Sfântul Maxim Mărturisitorul, Cuvântul lui Dumnezeu actualizează rațiunile divine preexistente prin aducerea lor la existență în condiții determinate de spațiu și timp⁶. Manifestarea înțelepciunii în forme concrete este legată de înțelegerea a ceea ce este adevărat sau drept, de diferite abilități de a alege sau de a acționa și de principii.

Aceste perspective își aflau rădăcinile în tradițiile sapiențiale ale Vechiului Testament, unde existau cel puțin patru termeni diferiți, care exprimau sensurile acestea: „hokma”, cel mai popular, se traduce explicit prin femininul ebraic de „înțelepciune” (Înțelepciunea lui Solomon IX, 1), urmat de „bînâ”, cu sensul de „înțelegere” (Iov XXXIX, 26 și Proverbe XXIII, 4), apoi „tebûnâ”, echivalentul lui „pricepere” (Psalmul CXXXVI, 5) și, nu în ultimul rând, „sekel”, care privea „prudența” (Psalmul XII, 8; XXIII, 9).

De altfel, Sfânta Scriptură a reprezentat dintru început o carte de înțelepciune și a înțelepciunii prin excelență, care descoperă „adâncul bogăției și al înțelepciunii, și al științei lui Dumnezeu” (Romani XI, 33).

Dumnezeu a întemeiat pământul prin înțelepciunea Sa, a pus cerurile prin înțelepciune (Psalmul CIV, 24), ceea ce reprezintă o mărturie a ordinii divine, a frumuseții și a sensului creaturilor, toate stând sub purtarea de grijă a lui Dumnezeu.

Iconomia, care relevă Înțelepciunea divină, s-a extins peste toate planurile: de la rânduirea cosmosului în întregime, la rânduirea vieții omului și a comunității bisericești. Totul este ținut de Înțelepciunea lui Dumnezeu în mod tainic, dar real, fiindcă El este „Cel Ce suflă peste ape și le pune ordine” (Iov XXXVIII, 41).

Însă, „de vreme ce întru înțelepciunea lui Dumnezeu lumea n-a cunoscut prin înțelepciune pe Dumnezeu, a binevoit Dumnezeu să mântuiască pe cei ce cred” (I Corinteni I, 21), spre „cunoașterea tainei lui Dumnezeu-Tatăl și a lui Hristos, (în care) sunt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoștinței” (Coloseni II, 2-3).

Cunoașterea nu a putut fi disociată de înțelepciune și, mai ales, de Izvorul ei, Dumnezeu, însă, pentru o lesne înțelegere, în Vechiul Testament, aceasta a fost personificată (Pildele lui Solomon VIII; Iov XXVIII), descrisă fiind ca realitate dumnezeiască, „prima născută” (Pilde VIII, 22-31), creată „din eternitate până la începuturi” (Isus Sirah XXIV, 9), însă, totodată, aflându-se lângă tronul lui Dumnezeu, din perspectiva înțelegerii sale ca prezență activă în creație⁷ din veac, înaintea lucrurilor Sale, dar și în istoria mântuirii,

⁶ Sf. Maxim MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, col. PSB, 80, Ed. IBMBOR, București, 1983, p. 83; Mihai D. VASILE, *Tradiția simbolică a Logosului creștin*, Ed. Punct, București, 2000; Ierom. Daniil STOENESCU, „Învățătura Sfântului Maxim Mărturisitorul despre rațiunile divine”, în M.B., nr. 7-8, 1985, p. 419.

⁷ „Când a întocmit Domnul cerurile, eu eram de față, când a tras o zare pe fața adâncului, când a pironit norii sus și când au țâșnit cu putere izvoarele adâncului, când a pus un hotar mării, ca apele să nu treacă peste

Înțelepciunea nu este doar un concept teologic abstract, ci o realitate vie, care transformă existența umană, încât „are în vedere cu deosebire ținuta cu adevărat frumoasă și cu folos a oamenilor și privește relațiile armonioase și ziditoare dintre ei”, dar și o modalitate practică a posibilității împlinirii voii lui Dumnezeu. ❧

ca revărsare „peste toate lucrările Sale, care se află la tot trupul după măsura dărnicii Lui, și a dat-o celor ce-L iubesc pe El” (Isus Sirah I, 9). *Eclesiasticul* adaugă o dimensiune practică înțelepciunii, arătând cum se manifestă ea în viața cotidiană a credinciosului și cum devine călăuză pentru o existență virtuoasă, pentru formarea morală a omului, dobândită prin îndemnuri, sfaturi și pedepse. Astfel, înțelepciunea nu este doar un concept teologic

abstract, ci o realitate vie, care transformă existența umană, încât „are în vedere cu deosebire ținuta cu adevărat frumoasă și cu folos a oamenilor și privește relațiile armonioase și ziditoare dintre ei”⁸, dar și o modalitate practică a posibilității împlinirii voii lui Dumnezeu, fapt pentru care îi descoperim pe cei care lucrau la Cortul Sfânt sau confecționau veșmintele preoțești ca fiind „plini de duhul înțelepciunii și al priceperii” (Ieșirea XXVIII, 36; Ieșirea XXXV, 30)⁹. Această plinătate a înțelepciunii și a priceperii se alătură celei naturale, pe care și Adam a avut-o din belșug, dar pe care acesta nu a așezat-o pe calea cunoașterii și a asemănării cu Dumnezeu. În debutul textului scripturistic al Pildelor lui Solomon se arată că acestea sunt „folositoare pentru cunoașterea înțelepciunii și a stăpânirii de sine, pentru înțelegerea cuvintelor adânci, pentru dobândirea unei îndrumări bune, pentru dreptate, pentru dreapta judecată și nepărtinire, pentru a prilejui celor fără gând rău o judecată isteasă, omului tânăr, cunoștință și bună cugetare” (Pilde I, 1-4).

Sensul înțelepciunii nu putea fi redus la aspecte morale și intelectuale, deși nu putem nega că a fost privită ca unul dintre idealurile umanității, virtutea supremă, dacă ne referim la culturile antice, la sistemele filozofice de atunci și până în prezent, ce redau raportul între înțelepciunea lui Dumnezeu și înțelepciunea umană, însă, revenind la Vechiul Testament, acolo „s-a pregătit, într-o mare măsură, drumul spre Logosul Sfântului Apostol Ioan, căci, până la Logos, nu mai era decât un pas: Întruparea”¹⁰. Înainte de venirea Domnului nostru Iisus Hristos, filosofia profană a fost, într-adevăr, călăuzitoare către înțelepciunea lui Dumnezeu, dar nu

porunca Lui; când a pus temeliiile pământului, Eu eram meșterul Lui, la lucru lângă El, și în toate zilele eram desfătarea Lui, jucând neîncetat înaintea Lui, jucând pe rotocolul pământului Său și găsindu-mi plăcerea în fiii oamenilor” (*Pildele lui Solomon VIII, 27-31*).

⁸ D. STAMATOIU, „Sensul noțiunii de înțelepciune în cărțile didactice ale Vechiului Testament”, *Mitropolia Olteniei*, nr. 7-9, 1977, p. 555.

⁹ Teodor BURCUȘ, „Sensul înțelepciunii în cărțile didactice ale Vechiului Testament”, în *Studii Teologice*, nr. 7-8, 1966, p. 435.

¹⁰ Diac. Leet. Mircea CHIALDA, „Învățăături moral-sociale în Proverbele lui Solomon”, în *Studii Teologice*, nr. 1-2, 1955, p. 9.

era suficientă pentru a-l restaura pe omul căzut; omenirea avea nevoie de Cineva care să ridice păcatul din lume și care să dea o înțelepciune adevărată și veșnică, deși aceasta va apărea ca o „nebunie” înaintea înțelepților lumii acesteia¹¹.

De altfel, „în Logos numeroasele cuvinte ale Vechiului Testament au devenit un singur *Verbum abbreviatum* și un singur *Verbum abbrevians*, pentru că toată revelația este rezumată în Logos”¹².

După Întruparea Logosului, al cărei rol rămâne acela de a realiza deplina unire a omului cu Dumnezeu, care se traduce prin îndumnezeire, înțelepciunea a căpătat noi valențe, așa încât asistăm la o răsturnare a valorilor printr-o înțelegere distinctă a înțelepciunii oamenilor față de înțelepciunea lui Dumnezeu, după îndemnul Mântuitorului Hristos: „Fiți înțelepți ca șerpii și blânzi ca porumbeii!” (Matei X, 16). Dacă blândețea porumbeilor se referă la „nerăutatea și iertarea în supărări sau necazuri și în altele de același fel”¹³, este surprinzătoare aducerea în prim plan a șarpelui, simbol al vicleniei în Vechiul Testament, unde este legat indisolubil de căderea în păcat a protopărinților Adam și Eva. Ocurența asocierii înțelepciunii cu șarpele nu trebuie să conducă la limitarea înțelepciunii la atitudinea de conjunctură, ci la o privire atentă către actul creării, în care Dumnezeu le-a făcut pe toate „bune foarte”, încât înțelepciunea tuturor celor create, inclusiv a șarpelui, era orientată spre bine. Această „înțelepciune intuitivă” a șarpelui a fost folosită „cu răutate”, prin ispitire, de către diavol. Așadar, înțelepciunea șarpelui, de care vorbește Mântuitorul Hristos, este despărțită în mod firesc de actul ispitirii protopărinților Adam și Eva, fiind evidențiate chipurile rațiunilor divine, sădite de Dumnezeu în creație și care se descoperă și prin înțelepciune.

Căutarea excesivă a înțelepciunii a cunoscut variații infinite ale unor formule perene, inclusiv datorită dibăciei și vicleniei unora, astfel încât s-a creat o anumită „tensiune” între înțelepciunea divină și înțelepciunea omenească. Spre exemplu, pentru Varlaam de Calabria, cel mai înalt bun era reprezentat de cunoașterea lucrurilor, întrucât înțelepciunea din științe conducea către modelele originare nemateriale, pe când Sfânta Scriptură oferea numai simbolurile acestei înțelepciuni, motiv pentru care o considera inferioară științelor. În acest fel, între activitatea inteligenței și viața religioasă, între filosofie și teologie, se stabilea o prăpastie, pe care nu puteau să o depășească”¹⁴. Or, în realitate, este invers:

¹¹ Sf. Grigorie PALAMA, *Triade*, I, 1, 22, pp. 62-63.

¹² Pr. conf. dr. Ioan CHIRILĂ, „Sofia și Logos, sau despre dialogul dintre cei doi Iisus: Hristos și Ben Sirah”, în *Studii Teologice*, seria a III-a, anul I, nr. 1, 2005, p. 63.

¹³ Sf. Cuv. AMBROZIE de la Optina, *Filocalia de la Optina*, traducere de Florentina Cristea, Editura Egumenița, Galați, 2009, p. 91.

¹⁴ Jean MEYENDORFF, *Introduction à l'étude de Grégoire Palamas*, p. 174.

Sfânta Scriptură conduce la o cunoaștere mult mai înaltă a lucrurilor¹⁵, în care singura cheie devine Harul Duhului Sfânt. Acest lucru l-a susținut Sfântul Grigorie Palama împotriva lui Varlaam atunci când a arătat că înțelepciunea din științe nu este mântuitoare, pe când cea izvorâtă din învățăturile inspirate de Dumnezeu conduce către o cunoaștere deplină. Totodată, spune Sfântul Grigorie, dacă am explica Sfânta

Înțelepciunea din științe nu este mântuitoare, pe când cea izvorâtă din învățăturile inspirate de Dumnezeu conduce către o cunoaștere deplină. ..., înțelepciunea și priceperea, care par cele mai mari și mai trainice bunuri pe care le au oamenii, sunt și ele zadarnice, că îngâmfă și dau omului o înălțime neadevărată; sunt o nimica dacă le lipsește înțelepciunea dată de Dumnezeu". ❀

Scriptură în lumina înțeleptelor învățături profane, am devia ușor, ușor. Sfântul Vasile cel Mare merge până într-acolo, încât spune că „înțelepciunea și priceperea, care par cele mai mari și mai trainice bunuri pe care le au oamenii, sunt și ele zadarnice, că îngâmfă și dau omului o înălțime neadevărată; sunt o nimica dacă le lipsește înțelepciunea dată de Dumnezeu”¹⁶.

De aceea, Sfântul Apostol Pavel ajunge să considere înțelepciunea lumii drept „nebie” înaintea lui Dumnezeu atunci când omul se îndepărtează de Dătătorul a tot binele și a toată în-

țelepciunea. În Epistola către Efeseni, Sfântul Apostol Pavel vorbește despre „înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu» (Efeseni III, 10), care se face cunoscută prin Biserică. Sfântul Apostol Pavel leagă dobândirea acesteia de „cunoașterea tainei lui Dumnezeu-Tatăl și a lui Hristos, (în care) sunt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoștinței” (Coloseni II, 2-3), așezând „cuvântul înțelepciunii” (I Corinteni XII, 8) în rândul harismelor, care sunt „felurite slujiri” (I Corinteni XII, 5) în cadrul aceluiași trup, iar Sfântul Apostol Iacov vorbește de „înțelepciunea cea de sus”, despre care afirmă că „este curată, apoi pașnică, îngăduitoare, ascultătoare, plină de milă și de roade bune, neîndoelnică și nefățarnică” (Iacov III, 17). De altfel, înțelepciunea creștină nu a avut nimic de-a face cu atitudinile trufașe și ostentative ale unor înțelepți ai vremii, care Îl ispiteau frecvent pe Mântuitorul Hristos pentru a-L prinde în cuvânt, ci a fost legată de smerenie și de bucuria împlinirii poruncilor lui Dumnezeu, precum și de pregustarea fericirii veșnice.

Pentru aceasta, cuvântul înțelepciunii nu rămâne doar la sensul de ușurință pentru a învăța pe alții, ci este definit de Sfântul Diadoh al Foticeii, în raport cu o altă harismă, a cunoștinței. Pentru Sfântul Chiril al Alexandriei, „[c]uvântul înțelepciunii, după cât mi se pare mie, este cel care,

¹⁵ Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILAOE, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Ed. IBMBOR, București, 2006, p. 38.

¹⁶ Sf. Vasile CEL MARE, *Omilii și cuvântări*, Omilia a XX-a, II, în col. *Părinți și Scriitori Bisericești* (2009), vol. 1, pp. 295-296.

întru deschiderea gurii, e ușor la ivire și curgător. *Cuvântul cunoștinței* îl au unii dintre noi care nu au îndemânare la vorbire și nu pot cu ușurință a se exprima și a face pe altul să înțeleagă, dar în mod sigur au o înțelegere adâncă și preaînțeleaptă a Sfințelor Scripturi”¹⁷, înțelepciunea „descope-rind însăși lucrarea cunoștinței prin dragoste”¹⁸.

Revenind la dimensiunea hristologică a înțelepciunii, aceasta nu poa-te fi separată de teologia îndumnezeirii omului și a desăvârșirii duhovni-cești. *Prologul Evangheliei de la Ioan* îl identifică pe Mântuitorul Hristos ca fiind Logosul, „Înțelepciunea lui Dumnezeu”, o identificare care nu este doar metaforică, ci ontologică: Hristos este Înțelepciunea divi-nă, întrupată pentru mântuirea oamenilor, ceea ce presupune o participare existențială a omului la aceasta¹⁹.

Într-un comentariu la prologul *Evangheliei după Ioan*, Sfântul Irineu al Lyonului arăta că „nimeni în cer, pe pământ ori sub pământ n-a fost în stare să deschidă cartea Tatălui ori să se uite la ea, cu excepția Mielului înjunghiat, care ne-a mântuit prin sângele Său, primind de la același Dumnezeu, Care le-a făcut pe toate prin Cuvântul Său și le-a împodobit cu Înțelepciunea Sa, putere peste toată făptura atunci când Cuvântul s-a făcut trup” (Ioan 1, 14)²⁰.

Această idee a fost reluată în literatura patristică privind Înțelepciunea lui Dumnezeu și a oferit o viziune profundă și coerentă despre modul în care Dumnezeu Se revelează și Se comunică lumii create. De la identifica-rea timpurie cu Logosul divin la dezvoltarea complexă a doctrinei energi-ilor necreate, Sfinții Părinți au construit o teologie care îmbină rigoarea conceptuală cu experiența spirituală vie. Pentru aceștia, Înțelepciunea lui Dumnezeu nu este doar un atribut divin abstract, ci o realitate persona-lă și transformatoare, care se identifică cu Persoana Fiului întrupat. Prin Hristos, Înțelepciunea divină devine accesibilă omului, oferindu-i nu doar cunoașterea teoretică despre Dumnezeu, ci și participarea reală la viața divină. „Părinții Bisericii, care s-au format în cultura vremii lor, au atras mereu atenția asupra faptului că înțelepciunea spre care aspiră creștinii este deosebită, chiar fundamental deosebită față de ceea ce se înțelege în-deobște prin a fi înțelept. În toată lucrarea lor, dacă ne referim, mai ales, la

Înțelepciunea lui Dumnezeu nu este doar un atribut divin abstract, ci o realitate personală și transformatoare, care se identifică cu Persoana Fiului întrupat. Prin Hristos, Înțelepciunea divină devine accesibilă omului, oferindu-i nu doar cunoașterea teoretică despre Dumnezeu, ci și participarea reală la viața divină. ❧

¹⁷ Sf. Chiril AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la 1 Corinteni*, ad loc, P. G. 74, p. 885.

¹⁸ Sf. Diadoh AL FOTICEII, *Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovni-cească, împărțit în 100 de capete*, c. 9, F.R. 1 (1993), supra notele 5-6.

¹⁹ Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, p. 108.

²⁰ *Ibidem*, p. 168; PG 7, *Adversus haeresis*, 4, col. 1033 A-B.

cei din vechime, ei au ales în multe situații să transmită credința cu tact, străduindu-se să construiască punți și, totodată, să pună în lumină adevărul revelației în puritatea lui, ca dar și exigență mântuitoare”²¹.

Sfântul Irineu al Lyonului a fost cel care a dezvoltat sistematic învățătura despre Înțelepciunea divină în contextul economiei mântuirii. Respingând tezele valentinieni cu privire la emanațiile de eoni și la patima Înțelepciunii²², marele apologet a explicat faptul că Dumnezeu are totdeauna cu Sine Cuvântul și Înțelepciunea Sa, prin Care și în Care liber și spontan le-a făcut pe toate. Această perspectivă trinitară a Înțelepciunii va marca întreaga dezvoltare ulterioară a teologiei patristice, care a așezat în lumină faptul că Iconomia divină umple timpul și spațiul de sensul adevărat atunci când ea începe să se efectueze²³, așa încât Înțelepciunea divină se revelează progresiv în istoria mântuirii, manifestându-se prin diverse moduri și etape. Evenimentele acestei istorii, care se repercutează în viața Bisericii, ce se descoperă și ea treptat, sunt Creația, Căderea și Crucea. Biserica devine astfel organul prin care se actualizează și se transmite Înțelepciunea divină în lume.

O contribuție esențială la înțelegerea Înțelepciunii divine prin identificarea acesteia cu Logosul creator și mântuitor a adus și Sfântul Atanasie cel Mare. În *Cuvânt despre Întruparea Logosului și Cuvântul împotriva elinilor*, marele ierarh alexandrin a arătat că Logosul, fiind Înțelepciunea lui Dumnezeu, a rânduit ordinea cosmică, a unit creaturile și a creat o singură armonie din ele. El este raportat mereu la Tatăl și numit ca atare: „Înțelepciunea în Sine, Cuvântul (Rațiunea) în Sine, Puterea în Sine proprie Tatălui, Lumina în Sine, adevărul în Sine, dreptatea de Sine, virtutea de Sine și pecetea, și strălucirea, și chipul, și, pe scurt, rodul autodesăvârșit al Tatălui și unicul Fiu, chipul întocmai al Tatălui”²⁴. Pentru Sfântul Atanasie cel Mare, Înțelepciunea divină nu reprezenta doar principiul ordonator al cosmosului, ci și forța regeneratoare, care restaurează ordinea perturbată de păcat, arătând, astfel, că Înțelepciunea divină se manifestă prin opera mântuitoare a Fiului întrupat.

Participarea la Înțelepciunea divină presupune o transformare ontologică a firii umane: prin unirea cu Hristos, prin împărtășirea cu ce este dumnezeiesc, natura noastră devine dumnezeiască. În acest sens, Sfântul Grigorie Palama distinge mai multe grade de împărtășire din energiile necreate ale lui Dumnezeu, în funcție de starea spirituală a fiecăruia: „Unele existențe se împărtășesc numai de lucrarea de ființă făcătoare a

²¹ Bogdan TĂTARU-CAZABAN, „Darul înțelepciunii”, în *Dilema*, 5 septembrie 2024.

²² Sf. Irineu AL LYONULUI, „Împotriva ereziilor. Combateri și răsturnare a gnozei cu nume mincinos”, în PSB, serie nouă, 22, Editura Basilica, București, 2024, p. 316.

²³ Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILOE, „Iconomia dumnezeiască, temei al economiei bisericești”, în *Ortodoxia*, 1969, p. 5.

²⁴ Sf. Atanasie CEL MARE, *Cuvântul împotriva elinilor*, cap. 46.

lui Dumnezeu, deși prin aceasta se împărtășesc de Dumnezeu întreg. Dar nu se împărtășesc și de lucrarea de viață făcătoare. Altele, și de aceasta, dar nu și de cea de înțelepciune. Altele, iarăși, și de aceasta, pe lângă celelalte. Numai îngerii care și-au păstrat locul lor și aceia dintre oameni care au ajuns la cinstea suprafirească, dată ființelor raționale, se împărtășesc și de lucrarea, și de harul deificator, de însăși lumina dumnezeiască și negrăită²⁵.

Această perspectivă soteriologică subliniază că Înțelepciunea divină nu rămâne exterioară omului, ci îl transformă din interior. „Cel ce vrea să-și crească trupul virtuților să se sânguiască a dori laptele rațional și nestricat al harului de maică. Căci de acolo se hrănește cu lapte tot cel ce caută creșterea în Hristos și vrea să sporească în El. Înțelepciunea dă de la pieptul ei, ca lapte spre creștere, căldura; iar celor desăvârșiți, ca miere hrănitore, bucuria, spre curăție”²⁶.

Aici Sfântul Grigorie Palama relua o parte din învățăturile Sfântului Grigorie de Nyssa, care dezvoltase o teologie mistică a Înțelepciunii divine, arătând cum aceasta se comunică sufletului uman prin unirea cu Dumnezeu. Această perspectivă arată cum Înțelepciunea divină devine principiul unificator al întregii creații atât la nivel cosmic, cât și la nivel spiritual, după cum învață Sfântul Maxim Mărturisitorul²⁷.

De aceea scrie Sfântul Diadoh că „mintea cuvântătoare de Dumnezeu, îndulcindu-și și încălzindu-și sufletul cu înseși cuvintele lui Dumnezeu, dobândește nepătimirea în măsură potrivită. Iar mintea cunoscătoare, întărită prin experiența cu lucrul, se ridică mai presus de patimi. Dar și mintea cuvântătoare de Dumnezeu gustă din experiența celei cunoscătoare dacă se face pe sine mai smerită; iar mintea cunoscătoare gustă din virtutea contemplativă (văzătoare) dacă își păstrează nerătăcită puterea discriminatoare a sufletului. Căci nu se întâmplă să se dea amândouă darurile în întregime fiecărei minți. Iar pricina este ca amândouă să se minuneze de ceea ce are mai mult cealaltă decât ea și așa să sporească în ele smerita cugetare”²⁸. Comentând acest text, Părintele Teoclit spune că harisma înțelepciunii o aprinde teologul prin viață duhovnicească și asce-

Înțelepciunea divină devine principiul unificator al întregii creații atât la nivel cosmic, cât și la nivel spiritual...

Participarea la Înțelepciunea divină nu este însă doar o experiență individuală, ci una eclezială, care se actualizează în viața liturgică și sacramentală a Bisericii. ✠

²⁵ SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA, *Antireticul al cincilea contra celor scrise de Achindin împotriva luminii harului și a harismelor duhovnicești*, în Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILOAE, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, pp. 449-450.

²⁶ FR, vol. VII, EIMBOR, București, 1977, p. 97.

²⁷ Sf. Maxim MĂRTURISITORUL, Ambigua, col. PSB, 80, Ed. IBMBOR, București, pp. 136-137.

²⁸ Sf. Diadoh AL FOTICEI, *Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească, împărțit în 100 de capete*, c. 72, F.R. 1 (1993), p. 449.

tică și prin meditarea la cuvintele lui Dumnezeu ca o angajare efectivă în lupta duhovnicească.

Participarea la Înțelepciunea divină nu este însă doar o experiență individuală, ci una eclezială, care se actualizează în viața liturgică și sacramentală a Bisericii.

Înțelepciunea este privită astfel deopotrivă ca revelație și creștere duhovnicească a omului, întrucât a fost oferită și cuprinsă în persoana Mântuitorului Hristos, unde se unesc și se manifestă plenar toate atribuțiile Înțelepciunii divine, și în lucrarea Duhului Sfânt.

Darurile înțelepciunii se revarsă în smerenia sufletului, plecându-se înțelepciunii atotștiutoare a lui Dumnezeu, care îl face pe om capabil să primească înțelepciunea dumnezeiască, depășind gândirea rațională umană, dar și în frica de Dumnezeu. „Frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii; cei fără minte disprețuiesc înțelepciunea și stăpânirea de sine” (Pilde I, 7), însă aceasta nu este o frică temătoare, ci o cunoaștere adâncă și smerenie față de sfințenia și dreptatea dumnezeiască, ce deschide calea către împărtășirea tainelor divine. Așadar, înțelepciunea dumnezeiască nu este dobândită ca o cunoaștere filozofică abstractă, ci ca „lucrare a Duhului Sfânt” în sufletul omului, pentru că „Duhul Adevărului călăuzește la tot adevărul” (Ioan XVI, 13) și conduce până la „a pătrunde adâncurile lui Dumnezeu” (I Corinteni II, 10), într-o comuniune desăvârșită cu Dumnezeu prin iubire.

Prin urmare, înțelepciunea dăruită de Dumnezeu nu este o simplă cunoaștere intelectuală, ci o lucrare a harului, care oferă această harismă, pe care o putem privi, dincolo de limitele gândirii lumești, în unirea cu Dumnezeu, în iubire și în viață veșnică. Sfinții Părinți ne îndeamnă să o căutăm cu inimă smerită și cu mintea deschisă, răspunzând la chemarea Duhului Sfânt și urmând calea Crucii, care este calea adevăratei Înțelepciuni.

Pr. Prof. Univ. Dr.
Constantin Coman
Facultatea de Teologie
Ortodoxă „Justinian
Patriarhul”, Universitatea
din București

Despre bunătatea lui Dumnezeu și participarea omului la ea

Făcând o succintă investigație atât în dumnezeieștile Scripturi, cât și în literatura patristică, am constatat fără prea multă greutate că discursul despre bunătate este strâns legat de observația pe care o face Mântuitorul tânărului bogat, care-L numește bun: „Bunule Învățător, ce bine să fac, ca să am viața veșnică?” (Matei XIX, 16). Deși nu are legătură cu subiectul discuției, Mântuitorul dă acestuia la început o replică fermă și limpede, ce nu lasă loc de interpretare, spunându-i că nu ar fi trebuit să-L numească bun, deoarece numai Dumnezeu este bun: „De ce-Mi zici bun? Nimeni nu este bun, decât numai Unul Dumnezeu / οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰμὴ εἶς, ὁ Θεός” (Matei XIX, 17). De observat formularea cu ton absolut, susținută de folosirea pronumelui *nimeni*, a adverbului *numai*, precum și a numeralului *Unul*. Ar fi putut să spună simplu: „Numai Dumnezeu este bun. Sau: Nimeni nu este bun, decât numai Dumnezeu!” Sau: „Unul este bun, Dumnezeu!” Le-a pus însă pe toate la un loc, evident, pentru a întări afirmația și pentru a nu lăsa loc de îndoială. Ceea ce, în contextul concret al rostirii sale, pare o afirmație secundară reprezintă, în fapt, un adevăr teologic fundamental; ea devine temei esențial pentru o temă teologică dezvoltată de marii Părinți ai Bisericii, mai ales în perioada primelor veacuri, cea a disputelor hristologice privitoare la dumnezeirea și deoființimea Fiului cu Tatăl, dar nu numai.

Intenția imediată a Mântuitorului Hristos este de a-l provoca pe tânărul Său întrebător să ia aminte și la eventualitatea ca în fața lui să fie Dumnezeu Însuși. Părinții Bisericii iau în calcul această erminie, spunând că Mântuitorul Hristos nu-l contrazice, de fapt, pe tânărul bogat, care-L numește bun, ci se folosește de întrebare pentru a-i atrage atenția asupra dumnezeirii Sale. „Dacă tu mă numești bun și, iată, realitatea este că numai singur Dumnezeu este bun, afirmația ta ar fi corectă dacă Eu aș fi Dumnezeu!”

Exegeții descoperă aici și o mustrare a Mântuitorului Hristos la adresa învățătorilor de lege, care-și adăugau atributul de *buni* și *drepți* fie direct, fie indirect, sugerând oamenilor că ei sunt buni datorită faptului că învață

ceea ce este bine și – s-ar deduce că – săvârșesc binele. Este o atitudine pe care o întâlnim la tot pasul în dumnezeieștile Evanghelii. Domnul Hristos se adresează unei societăți care împărțise oamenii în drepti și păcătoși, în oameni buni și oameni răi. Cei care operaseră această împărțire erau, desigur, cei ce se credeau drepti și buni, pentru a-și pune în evidență propria bunătate și dreptate, arătând că răutatea și păcatul sunt la ceilalți. Tânărul bogat se înscrie și el în categoria celor buni și drepti, care voia o confirmare din partea Mântuitorului. Acesta însă îi atrage atenția că este victimă a unei mentalități greșite și mult-vătămătoare, anume a mentalității că omul poate să ajungă la bunătate prin sine și prin faptele sale. Societatea religioasă a Vechiului Israel din timpul Mântuitorului Hristos crease criterii morale în temeiul cărora să împartă lumea în buni și răi, în drepti și păcătoși, în funcție de faptele fiecăruia. Această atitudine a condus la părere de sine și la slavă deșartă, la împietrirea inimii, afectând profund vocația iubitoare a omului atât față de semenii săi, cât și față de Dumnezeu.

Judecata Domnului este necruțătoare: El răstoarnă această ierarhie, arătând prin nenumărate exemple, învățături și pilde, că, în fapt, sunt mai aproape de Dumnezeu cei considerați păcătoși și mai departe de Dumnezeu cei ce se considerau buni și drepti. Imaginea consacrată la vreme aceea era, așadar, greșită, trimitea la o părere de sine generalizată a celor ce se credeau buni și drepti, fără să fie de fapt. Este o ispită generală a oamenilor aceea a suficienței de sine. Există o pornire generală în om de a-și aroga merite pentru ceea ce este și pentru ceea ce face bun, scăpând din vedere că tot ceea ce este el și tot ceea ce face beneficiază în prealabil de darul întregii creații, a tot ceea ce este în jurul său. Creația întreagă, care este lucrarea lui Dumnezeu, ca și omul însuși, fiecare în parte și toți la un loc, sunt făpturi ale lui Dumnezeu. Creația întreagă, în frunte cu minunea pe care o reprezintă omul însuși, reprezintă premisa esențială pentru tot ceea ce este și pentru tot ceea ce face omul. Or, această premisă vine din afara lui, el nu are niciun merit și nicio contribuție. I se dă pur și simplu în dar. Însăși existența omului este un dar.

Ce procent reprezintă contribuția omului la ceea ce este și ceea ce face?! Evident, unul infim! El este chemat, de fapt, să-și asume darul propriei existențe, care implică și darul întregii creații înconjurătoare, și să lucreze darul acesta, să se așeze în proiectul dumnezeiesc ce se află în el, să urmeze calea așezată de Dumnezeu în acest proiect.

Răspunsul Mântuitorului Hristos este răspunsul pe care, în mod firesc, ar fi trebuit să-l aibă orice om. Dacă ar avea trezvia și luciditatea să conștientizeze adevărul că tot ceea ce este și ceea ce face vine de la bunul Dumnezeu, nimeni dintre oameni nu s-ar mai putea caracteriza pe sine ca

bun și, atunci când cineva i-ar spune că este bun, spontan ar repeta replica Mântuitorului Hristos: Nimeni nu este bun, decât Unul Dumnezeu! Pentru că toate vin de la El. Toate ne-au fost date! În toate rugăciunile și slujbele Bisericii acest adevăr este afirmat totdeauna și în cele mai diverse și mai convingătoare moduri. Să ne amintim numai fragmentul din Rugăciunea amvonului, în care preotul, încheind Dumnezeiasca Liturghie, afirmă că: „... toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de sus sunt, pogorându-se de la Tine, Părintele luminilor, și Ție slavă, mulțumire și închinăciune înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea, și în vecii vecilor”.

Cuvântul Mântuitorului Hristos „Nimeni nu este bun, decât numai Unul Dumnezeu!” revelează un adevăr teologic pe care-l vor dezvolta Părinții Bisericii, cu implicații în înțelegerea tuturor lucrurilor, anume acela că numai Dumnezeu are totul în Sine, are viață în Sine, este bun în Sine, este drept în Sine, este iubire în Sine și toate celelalte. Făptura are totul prin împărtășire de la Dumnezeu. De aceea, Dumnezeu este singurul izvor de viață, iubire, sfințenie, bunătate etc. Dumnezeu este bun din fire, omul nu este bun din fire, ci este bun prin împărtășire de bunătatea lui Dumnezeu. Ispita omului este să fie bun prin sine, dar lucrul acesta nu este posibil, deoarece omul a fost făcut de Dumnezeu să funcționeze prin împărtășire fie din sursa fizică exterioară lui, fie din sursa duhovnicească, dumnezeiască, și aceasta exterioară lui. Lipsit de această sursă exterioară, el moare fie fizic, fie duhovnicește. Omul este un mecanism psiho-somatic desăvârșit, conceput să funcționeze prin alimentare cu resurse exterioare, toate – și cele fizice, și cele duhovnicești – venind de la bunul Dumnezeu.

Acest adevăr elementar îl poate constata și înțelege oricine nu din cărți, ci din ob-

servarea elementară a propriei sale vieți și a lumii înconjurătoare. Cea mai simplă privire îl va conduce pe om să constate că toată lumea înconjurătoare, întreaga creație a fost făcută pentru el. Dacă ar avansa un singur pas cu interogarea, ar găsi răspunsul că darul vine din bunătatea și iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Părintele nostru sfânt Dumitru Stăniloae își intitulează capitolul despre lume din *Teologia sa dogmatică* astfel: „Lumea ca dar al iubirii lui Dumnezeu pentru oameni”. Pasul următor ar fi ca omul să se smerească pe sine, recunoscând că tot ce este bun îi vine de la Dumnezeu și să-și arate recunoștința și mulțumirea pentru aceasta, dar și pentru iubirea și bunătatea nemărginite, ce se revarsă necondiționat asupra sa.

Un alt adevăr esențial, ușor de descifrat, este exprimat de Mântuitorul Hristos, anume acela că bunătatea și iubirea de oameni ale lui Dumnezeu nu sunt condiționate de comportamentul oamenilor, ci ele izvorăsc din firea lui Dumnezeu. Dumnezeu își arată bunătatea Sa față de oameni deoarece este bun, nu pentru că oamenii fac lucruri bune și trebuie răsplătiți. Să ne amintim cuvintele Domnului Hristos, prin care descrie desăvârșirea dumnezeiască: „Ca să fiți fiii Tatălui vostru celui din ceruri, că El face să răsară soarele și peste cei răi, și peste cei buni și trimite ploaie și peste cei dreapți, și peste cei nedreapți” (Matei V, 45). Desăvârșirea se arată în a nu fi condiționat de nimic exterior și a te manifesta în funcție de tine, de ceea ce ești tu. Dovada ridicării deasupra condiționării externe este atunci când, iată, „iubești pe vrăjmași, binecuvântezi pe cei ce te blestemă, faci bine celor ce te urăsc și te rogi pentru cei care te vatăcă și te prigonesc” (Matei V, 44). Dependența bunătății tale de ceilalți este semnul rămânerii în păcat și departe de Dumnezeu. Dacă iubești pe cei care te

iubesc, nu ești cu nimic mai presus de păcătoși, pentru că și ei fac acest lucru. La fel, dacă îmbrățișezi numai pe frații tăi, nu ești cu nimic mai presus de păgâni, pentru că și ei fac acest lucru (Matei V, 46-47). Desăvârșirea constă în a fi bun și a iubi și pe cei buni, și pe cei răi, și pe cei dreپți, și pe cei păcătoși. Aceasta este măsura dumnezeirii. Așa face Dumnezeu: „Fiți,

Desăvârșirea constă în a fi bun și a iubi și pe cei buni, și pe cei răi, și pe cei dreپți, și pe cei păcătoși. Aceasta este măsura dumnezeirii. Așa face Dumnezeu. (...) Dar omul nu este limitat la puterile lui naturale, ci are acces la puterile dumnezeiești. ❀

dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru cel ceresc desăvârșit este!” (Matei V, 48).

Confrunțați cu provocarea atingerii măsurii dumnezeiești, unii exegeți socotesc că aici este vorba despre o măsură mai curând utopică, pe care omul nu o poate ajunge, întrucât este dincolo de puterile lui. Și au dreptate! Într-adevăr, omul nu poate să-i iubească pe vrăjmași cu puterile lui, nici să binecuvânteze pe cei care-l blestemă, nici să facă bine celor

care-l vatămă și-l prigonesc. Dar omul nu este limitat la puterile lui naturale, ci are acces la puterile dumnezeiești. Cuviosul Siluan, acest mare sfânt al secolului al XX-lea, se oprește cu stăruință asupra iubirii de vrăjmași și ne spune că atunci când omul ajunge să iubească pe vrăjmași, acesta este semnul că în el este prezent și lucrează Duhul lui Dumnezeu.

Tot despre desăvârșire ne vorbește Domnul Iisus și în dialogul cu tânărul bogat: „Dacă voiești să fii desăvârșit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor și vei avea comoară în cer; după aceea, vino și urmează-Mi” (Matei XIX, 21). Să ceri unui om bogat să renunțe la bogăția lui este lucrul cel mai greu. Mântuitorul confirmă acest lucru spunând cuvintele care au rămas ca un ecou de judecată dramatică: „Adevărat zic vouă că un bogat cu greu va intra în împărăția cerurilor. Și iarăși zic vouă mai lesne este să treacă o cămilă prin urechile acului, decât să intre un bogat în împărăția lui Dumnezeu” (Matei XIX, 23-24). Acesta nu înseamnă că omul rămâne osândit în fața neputinței. Limitat la puterile sale naturale, nu poate să atingă această măsură, dar este chemat să-și amintească adevărul fundamental că omul are acces la puterile dumnezeiești. De data aceasta, Domnul Hristos Însuși ne descoperă că ceea ce este cu neputință la oameni este cu putință la Dumnezeu. Mai mult chiar: „La Dumnezeu toate sunt cu putință” (Matei XIX, 26).

Putem cita multe mărturii din dumnezeieștile Scripturi, care ne vorbesc despre bunătatea lui Dumnezeu, ce se manifestă liber și necondiționat de performanțele oamenilor. Vom mai cita numai parabola lucrătorilor viei. Când stăpânul viei, la sfârșitul zilei, plătește pe cei tocmiți în ceasul al unsprezecelea ca pe cei din ceasul întâi, aceștia din urmă se supără, gândind că li se face nedreptate, deși Stăpânul îi plătise cu cât se înțeleseseră: „câr-

teau împotriva stăpânului casei, zicând: Aceștia de pe urmă au făcut un ceas și i-ai pus deopotrivă cu noi, care am dus greutatea zilei și arșița” (Matei XX, 11-12). Stăpânul le descoperă un lucru important, anume că pentru cei tocmiți mai târziu peste zi și pentru cei din ceasul al unsprezecelea plata nu reprezintă echivalentul muncii depuse, ci reprezintă expresia bunătații lui: „Prietene, nu-ți fac nedreptate. Oare nu te-ai învoit cu mine [pentru] un dinar? Ia ce este al tău și pleacă. Voiesc să dau acestuia de pe urmă ca și ție. Nu mi se cuvine mie să fac ce voiesc cu ale mele? Sau ochiul tău este rău, pentru că eu sunt bun?” (Matei XX, 13-15). Acest ultim cuvânt avea să se adevărească în multe situații din vremea Mântuitorului și după aceea. Manifestarea bunătații lui Dumnezeu față de cei păcătoși, neputincioși, slăbănogi, față de cei de alt neam sau chiar de altă credință stârnea mânia celor drepti, a celor credincioși și a celor de un neam cu El. Devenit prieten al vameșilor și al desfrânatelor, vindecător și izbăvitor al celor de alt neam și de alte credințe, în temeiul bunătații Sale dumnezeiești și nu pentru faptele sau starea lor, Domnul le descoperă oamenilor acest adevăr fundamental pentru viața lor, anume că binele și bunătatea au un singur izvor, pe bunul și iubitorul de oameni Dumnezeu. Iar cei care se amăgesc cum că ajung la oarecare măsură a bunătații și a dreptății prin puterile lor cad în ispita suficienței de sine, care împietrește inima și față de aproapele, și față de Dumnezeu. Să invocăm numai pilda fiului risipitor, în care apar în prim plan și în plin contrast bucuria Tatălui pentru întoarcerea fiului risipitor și desfrânat și întristarea mâniașă a fratelui celui mare, închis în logica meritelor, care este contrară logicii bunătații. Bunătatea înseamnă a dăruia ceva cuiva tocmai pentru că ești bun, nu a plăti cuiva pentru că merită!

Bunătatea lui Dumnezeu este slăvită de dumnezeieștile Scripturi în cuvinte nemuritoare, preluate în imnurile Bisericii. Să cităm numai începutul vestitului *Psalm CXVII*:

1. „Lăudați pe Domnul, că este bun, că în veac este mila Lui.
2. Să zică, dar, casa lui Israel că este bun, că în veac este mila Lui.
3. Să zică, dar, casa lui Aaron că este bun, că în veac este mila Lui.
4. Să zică, dar, toți cei ce se tem de Domnul că este bun, că în veac este mila Lui”.

Bunătatea lui Dumnezeu este asociată, după cum vedem, cu mila și cu iertarea. Mila are în vedere slăbiciunile și neputințele omului, iar iertarea are în vedere căderile și păcatele oamenilor.

Devenit prieten al vameșilor și al desfrânatelor, vindecător și izbăvitor al celor de alt neam și de alte credințe, în temeiul bunătații Sale dumnezeiești și nu pentru faptele sau starea lor, Domnul le descoperă oamenilor acest adevăr fundamental pentru viața lor, anume că binele și bunătatea au un singur izvor, pe bunul și iubitorul de oameni Dumnezeu. ❧

Dumnezeiasca Liturghie, de la un capăt la altul, invocă bunătatea lui Dumnezeu. La începutul Proskomidiei, preotul spune: „Acoperit-a cerurile bunătatea Ta, Hristoase, și de lauda Ta este plin pământul”. Adresându-l-se lui Dumnezeu în timpul Dumnezeieștii Liturghii, slujitorul Îl numește frecvent „bun și iubitor de oameni” sau „bun și binevoitor!” și face la tot pasul trimitere la bunătatea lui Dumnezeu. La rugăciunea de la Vohodul mic, preotul pomenește pe sfinții îngeri, „care slujesc împreună cu noi și împreună slăvesc bunătatea Ta”. La rugăciunea din timpul cântării întreit-sfinte, slujitorul se roagă: „Însuți Stăpâne, primește și din gurile noastre, ale păcătoșilor, întreit-sfânta cântare și ne cercetează pe noi, întru bunătatea Ta.” Prima rugăciune a credincioșilor se sfârșește cu cererea: „milostiv să ne fii nouă, întru mulțimea bunătății Tale!” În rugăciunile de dinaintea Sfintei Împărtășanii, se face referire cu deosebire la bunătatea lui Dumnezeu, în temeiul căreia cerem să ne fie primită pocăința: „Care pentru multa bunătate, în zilele cele din urmă, ai purtat Trup și Te-ai răstignit, și Te-ai jertfit pentru noi, cei nemulțumitori și nerecunoscători, și cu Sângele Tău ai înnoit firea noastră cea stricată prin păcat, Însuți, Împărate, Cel ce ești fără de moarte, primește și pocăința mea, a păcătosului...” Sau: „fărădelegile mele au covârșit capul meu, dar mulțimea îndurărilor Tale este neasemănată și mila bunătății Tale cea fără de răutate este nespusă și nu este niciun păcat care să biruiască iubirea Ta de oameni...”.

Bunătatea lui Dumnezeu este slăvită de marii Părinți ai Bisericii. Unul dintre cele mai frumoase cuvinte închinat bunătății lui Dumnezeu, care accentuează aspectele prezente și în dumnezeieștile Evanghelii, este cuvântul de învățătură al Sfântului Ioan Gură de Aur din noaptea de Paști. Vom reda o bună parte din el, deoarece copleșește prin forța sa de expresie și prin limpezimea ilustrării adevărului. Acest cuvânt poate fi intitulat *Despre bogăția bunătății lui Dumnezeu*:

„De este cineva binecredincios și iubitor de Dumnezeu, să se bucure de acest praznic frumos și luminat. De este cineva slugă înțeleaptă, să intre, bucurându-se, întru bucuria Domnului său. De s-a ostenit cineva postind, să-și ia acum răsplata. De a lucrat cineva din ceasul cel dintâi, să-și primească astăzi plata cea dreaptă. De a venit cineva după ceasul al treilea, mulțumind să prăznuiască. De a ajuns cineva după ceasul al șaselea, să nu se îndoiască nicidecum, căci cu nimic nu va fi păgubit. De a întârziat cineva până în ceasul al nouălea, să se apropie, nicidecum îndoindu-se. De a ajuns cineva abia în ceasul al unsprezecelea, să nu se teamă din pricina întârzierii, căci darnic fiind Stăpânul, primește pe cel de pe urmă ca și pe cel dintâi, odihnește pe cel din al unsprezecelea ceas ca și pe cel ce a lucrat din ceasul dintâi.

Și pe cel de pe urmă miluiește, și pe cel dintâi mângâie. Și acelaia plătește, și acestuia dăruiește, și faptele le primește, și gândul îl ține în seamă, și lucrul îl prețuiește, și voința o laudă.

Pentru aceasta, intrați toți întru bucuria Domnului nostru! Și cei dintâi, și cei de-al doilea, luați plata! Bogații și săracii, împreună bucurați-vă! Cei ce v-ați înfrânat și cei leneși, cinstiți ziua! Cei ce ați postit și cei ce n-ați postit, veseliți-vă astăzi! Masa este plină, ospătați-vă toți!

Vițelul este mult, nimeni să nu iasă flămând! Gustați toți din ospățul credinței! Împărtașiți-vă toți din bogăția bunătății!”

Dumnezeu este bun din fire și izvor al tuturor bunătăților

Dincolo de vorbirea bisericească, liturgică, mărturisitoare, întâlnim la marii Părinți ai Bisericii o foarte bogată și profundă vorbire teologică despre bunătatea lui Dumnezeu. Analizând bunătatea, ca, de altfel, oricare dintre atributele lui Dumnezeu, Părinții Bisericii descoperă adevăruri teologice fundamentale, cum ar fi, spre exemplu, faptul că Dumnezeu este singurul bun după fire și că toată făptura, incluziv omul, este bună întrucât participă la bunătatea lui Dumnezeu. Aceasta ilustrează raportul dintre Creator și creatură, valabil pentru orice subiect am trata. Dumnezeu este singurul izvor de viață, care aduce lumea la viață și o ține în viață prin continua împărtășire.

Dumnezeu Își descoperă în dumnezeieștile Scripturi, dar și experienței nemijlocite a Părinților Bisericii, înțelepciunea Sa de nepătruns cu mintea omenească. Aflăm, de asemenea, că în Sfânta Treime este un singur izvor, și acela este Tatăl. Fiul și Duhul Sfânt primesc de la Tatăl totul, inclusiv viața în sine și toate atributele dumnezeiești. Tatăl este izvorul bunătății. Tatăl este singurul izvor, spun Părinții. Voi cita numai pe Sfântul Grigorie Palama, care spune limpede că: „... singurul început – și izvor, și rădăcină – pentru Fiul și Duhul este Tatăl”¹.

În contextul dezbaterilor hristologice, Sântul Grigorie de Nyssa comentează afirmația Mântuitorului Hristos făcută către tânărul bogat, subliniind smerenia Fiului, Care, în acest context, spune numai despre Tatăl că este bun, dar în taină lasă să se înțeleagă și adevărul că El, ca Fiu al Tatălui, participă la bunătatea Tatălui, cum reiese din alte cuvinte ale Sale: spre exemplu, atunci când spune că El este una cu Tatăl sau că Tatăl este în El și El este în Tatăl... „Fiul este desăvârșit din Tatăl desăvârșit”². Este subînțeles și aici adevărul că Tatăl este singurul izvor.

¹ Sf. Grigorie PALAMA, *Despre cei ce se liniștesc în sfințenie*, Opere complete, Vol. IV, Editura Gândul aprins, București, 2016, pp. 291-292 (...μόνη γὰρ ἀρχὴ καὶ πηγὴ καὶ ρίζα τοῦ τε υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος ὁ πατήρ.)

² Gregorius NYSSENUS THEOL., *Adversus Arium et Sabellium de Patre et filio*, Vol. 3,1, p. 82, al. 15. Unde nu este indicată altă sursă, textele Părinților au fost luate din *Thesaurus Linguae Graecae*, the Packard Humanities Institute, Diogenes (versiunea 3.2.0), 1999-2007.

El este bunătate, cum este și iubire.
Dumnezeu nu are bunătate,
ci este bunătate. ❧

Un alt adevăr teologic important, privitor la bunătate este acela că Dumnezeu este bun din fire, El este bunătate, cum este și iubire. Dumnezeu nu are bunătate, ci este bunătate.

Într-o frumoasă omilie la *Ecclesiast*, Sfântul Grigorie de Nyssa dezvoltă acest subiect, spunând că Dumnezeu-Creatorul, fiind bun, este și pricina sau făcătorul tuturor bunătăților: „Căci cel care din fire este bun devine și pricinuitoarea tuturor bunătăților, deoarece tot pomul bun face roade bune; nu crește din măracini struguri, și nici din viță de vie, măracini”³. „Dacă omul care este bun din prisosul inimii sale nu scoate ceva rău, ci vorbește cele potrivite cu firea sa, cu atât mai mult izvorul tuturor bunătăților nu poate scoate ceva rău din firea Sa”⁴.

Una dintre consecințele faptului că Dumnezeu este bun din fire este aceea că Dumnezeu nu este schimbător. Nu există eventualitatea ca uneori să fie bun și alteori, nu. Didim cel Orb spune în acest sens: „Căci nu se întâmplă ca odată să miluiască și altă dată să nu miluiască. Căci din fire bun fiind, totdeauna miluiește”⁵.

Mihail Pselos are o exprimare succintă, dar atotcuprinzătoare a adevărului că Dumnezeu este bunătate și de aceea face pătașă la bunătatea Sa întreaga creație: „Dumnezeu, bun fiind și mai presus de orice răutate, pe toate creaturile le-a făcut pătașă bunătății Sale. Nu este niciuna dintre făpturi care să nu participe / să nu se împărtășească de Dumnezeu. Iar Dumnezeu și bunătatea sunt unul și același lucru”⁶.

Împotriva lui Eunomiu, Sfântul Grigorie de Nyssa spune: „Dacă, într-adevăr, numai Tatăl este bun, având bunătatea nu dobândită, ci din fire, și Fiul nu se împărtășește de firea Tatălui, așa cum vrea erezia, nu este pătașă nici firii celei bune și de tot binele este străin”⁷.

Sfântul Atanasie cel Mare, în lucrarea sa *Despre Sfânta Treime*, subliniază faptul că între persoanele Sfintei Treimi nu vorbim de împărtășire a bunătății, ci de identitate de ființă. Și de aceea spune: „Nimeni nu este bun, decât numai Dumnezeu, căci bun fiind și Tatăl, și Fiul și Duhul Sfânt, nu vorbim despre împărtășire de bunătate, ci de identitate de ființă”⁸.

În același context al controverselor hristologice, Sfântul Vasile cel Mare aduce drept argument al identității de ființă / deoființimea Fiului cu Tatăl tocmai bunătatea: „Bun fiind Tatăl, bun fiind și Cel născut din Cel bun, au

3 Gregorius NYSSENUS THEOL., *In Ecclesiasten* (homiliae 8), Vol. 5, p. 301, al. 11.

4 Gregorius NYSSENUS THEOL., *In Ecclesiasten* (homiliae 8), Vol. 5, p. 301, al. 14.

5 Didymus CAECUS SCR. ECCL., *Fragmenta in Psalmos* (e commentario altero) Fragment 986, al. 4.

6 Michael PSELLUS Polyhist., *Theologica Opusculum* 11, al. 32.

7 Gregorius NYSSENUS THEOL., *Contra Eunomium*, Cartea a 3-a, cap. 9, sect. 6, al. 8.

8 Athanasius THEOL., *De sancta trinitate* (dialogi 1, 3, 5) [Sp.], Vol. 28, p. 1141, al. 1.

drept ființă bunătatea”!⁹ Același lucru, privitor, de data aceasta, la Duhul Sfânt: „(Duhul) din fire este bun, precum bun este Tatăl [și] bun este și Fiul”!¹⁰ Iar Origen spune același lucru, numind pe Fiul chip al Tatălui: „Căci Tatăl este bun, iar Mântuitorul este chip al bunătății Lui”¹¹.

Că Dumnezeu este izvorul bunătății spune și Sfântul Atanasie cel Mare: „Dumnezeu este bun și, mai mult decât atât, este și izvorul bunătății”¹². Sfântul Vasile cel Mare ne spune același lucru: „Dumnezeu este bun și cauză a tuturor bunătăților”¹³.

Bunătatea are în sine dinamica ieșirii în afară, spre ceilalți, în timp ce răutate se mișcă egocentric. Sfântul Ioan Gură de Aur surprinde foarte frumos acest aspect: „Să afli că cel rău este rău pentru sine, iar cel bun este bun și pentru ceilalți”¹⁴. Și pentru că suntem la Sfântul Ioan Gură de Aur, să mai cităm un fragment din opera lui, cu referire la bunătatea lui Dumnezeu arătată către toți oamenii, dar mai ales către cei ce se pocăiesc.

„Dacă vei vedea pe cineva care se îmbăta oarecând, iar acum este postitor, dacă vei vedea pe cineva care oarecând profera blasfemii, iar acum este teolog, dacă vei vedea pe cineva care oarecând își întina gura cu cântări rușinoase, iar acum își curăță sufletul cu imnuri dumnezeiești, minunează-te de mărinimia lui Dumnezeu și adu laude pocăinței... Căci Dumnezeu este bun [cu] toți, dar Își arată mărinimia mai ales către cei ce păcătuiesc”¹⁵.

⁹ Basilus THEOL., *De spiritu sancto*, cap. 19, secț. 48, al. 17.

¹⁰ Basilus THEOL., *De spiritu sancto*, cap. 24, secț. 56, al. 2.

¹¹ Origenes THEOL., *Commentarii in evangelium Joannis* (lib. 1, 2, 4, 5, 6, 10, 13), Cartea a 6-a, cap. 57, secț. 295, al. 3.

¹² Athanasius THEOL., *De incarnatione verbi*, cap. 3, secț. 3, al. 1. 'Ο Θεός γὰρ ἀγαθός ἐστι, μᾶλλον δὲ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος ὑπάρχει.

¹³ Basilus THEOL., *Constitutiones asceticae* [Sp.], Vol. 31, p. 1428, al. 15.

¹⁴ Ioannes CHRYSOSTOMUS Scr. Eccl., *De diabolo tentatore* (homiliae 1-3), Vol. 49, p. 265, al. 26.

¹⁵ Ioannes CHRYSOSTOMUS Scr. Eccl., *De paenitentia* (homiliae 1-9),

Comentând cuvintele Sfântului Pavel către Efeseni: „Din gura voastră să nu iasă niciun cuvânt rău, ci numai ce este bun, spre zidirea cea de trebuință”, Sfântul Ioan Gură de Aur trage concluzia, cu relevanță pentru tema noastră, „că acela este bun care zidește pe aproapele”¹⁶.

Să ne amintim că mulți dintre creștinii noștri simpli folosesc expresia *bunul Dumnezeu* când vorbesc despre El. Am observat acest lucru și la mulți dintre Părinții Bisericii pe care i-am cercetat. Rețin dintre aceștia pe Sfântul Teodor Studitul, care folosește foarte frecvent expresia *bunul nostru Dumnezeu*: „a binevoit bunul nostru Dumnezeu” (εὐδόκησεν ὁ ἀγαθὸς θεὸς), după cum Sfântul Ioan Gură de Aur folosește foarte frecvent expresia *bunul nostru Stăpân* (ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν Δεσπότης), afirmând prin aceasta o mulțime de lucruri.

Mărturiile Părinților despre bunătatea lui Dumnezeu sunt fără număr. Am preferat să citez cât mai multe și cât mai scurte tocmai pentru a face loc la mai mult. Sfântul Maxim Mărturisitorul ne spune că scopul celui bun este să-i adune pe cei răi și să-i facă buni: Din fire bun numai Dumnezeu este, și bun prin viețuire, numai cel ce se aseamănă Lui / cel ce imită pe Dumnezeu. Căci scopul Celui ce este bun din fire este să-i adune pe cei răi și să-i facă buni”¹⁷. Cităm încă un argument adus în favoarea bunătății lui Dumnezeu tot de Sfântul Maxim: „...Cel bun din fire și negrăit în bunătate nu zice să iertăm de șapte ori, ci de șaptezeci de ori câte șapte”¹⁸.

Sfântul Ioan Damaschin, în *Dogmatica* sa, spune că Dumnezeu i-a făcut pe oameni pen-

Vol. 49, p. 325, al. 17.

¹⁶ Ioannes CHRYSOSTOMUS Scr. Eccl., In illud: *Propter fornicationes autem unusquisque suam uxorem habeat*, Vol. 51, p. 209, al. 16.

¹⁷ Maximus CONFESSOR THEOL., *Capita de caritate*, Cartea a 4-a, secț. 90, al. 1.

¹⁸ Maximus CONFESSOR THEOL., *Liber asceticus*, secț. 40, al. 59.

tru a-i face părtași bunătății Sale: „Bun fiind Dumnezeu, și pentru împărtășirea de bunătatea Lui, ne-a adus pe noi din neființă la ființă”¹⁹. Prin urmare, nu este un lucru secundar bunătatea lui Dumnezeu, ci este unul esențial, din moment ce se află la temeiul Sfatului dumnezeiesc de a face lumea și pe oameni.

Sfântul Ioan Damaschin insistă asupra acestui aspect, adăugând și observația că Dumnezeu nu S-a mulțumit să „Se vadă numai pe Sine”, ci, din prea-multa Lui bunătate, a făcut lumea celor văzute și a celor nevăzute, precum și pe om, el însuși alcătuit din universul văzut și din cel nevăzut: „Căci bun și mai presus de [a fi] bun fiind Dumnezeu, nu S-a mulțumit cu vederea Sinelui, ci a binevoit, din prea-multa Lui bunătate,

Nu este un lucru secundar bunătatea
lui Dumnezeu, ci este unul esențial,
din moment ce se află la temeiul
sfatului dumnezeiesc de a face lumea
și pe oameni. ❀

să facă fapte care să beneficieze și să participe la bunătatea Lui; aduce din neființă la ființă și le creează pe toate, pe cele văzute și pe cele nevăzute, și pe omul cel alcătuit din văzut și din nevăzut”²⁰.

Tot Sfântul Ioan Damaschin reia această idee, îmbogățind-o: Bunul, atotbunul și mai-presus-de-bunul Dumnezeu, în întregime fiind bunătate, pentru bogăția bunătății Sale cea covârșitoare, nu S-a mulțumit să fie numai El bun, adică firea Sa să nu fie nimănui împărtășită. Pentru aceasta, a făcut mai întâi puterile cele înțelegătoare și cerești, apoi lumea văzută și sensibilă, apoi pe om, din lumea înțelegătoare și din cea sensibilă. Așadar, toate cele făcute de El sunt părtașe la bunătatea Lui după ființă. El este ființa tuturor, deoarece în El sunt toate cele ce sunt, nu numai pentru că El le-a adus de la neființă la ființă, ci și pentru că lucrarea / energia / harul Lui pe toate cele făcute de El le ține și le întreține. În plus, și animalele, căci după ființă și după participare la viață, se împărtășesc de bunătate. Iar omul, fiind făcut rațional și stăpân pe sine, a primit puterea ca, prin libertatea sa, să ajungă la unirea cu Dumnezeu, dacă rămâne în bunătate, adică în ascultarea de Creator”²¹.

Pronia dumnezeiască este tot manifestarea bunătății lui Dumnezeu: „Iar că Dumnezeu poartă de grijă și că poartă bine de grijă, oricine o va putea vedea în chipul cel mai drept din următoarea argumentare. Singur Dumnezeu este prin fire bun și înțelept. Așadar pentru că este bun, poartă de grijă, căci cel care nu poartă de grijă nu este bun. Căci și oamenii, și cele neraționale în chip firesc poartă de grijă de odraslele lor; iar cel care nu

¹⁹ Joannes DAMASCENUS Scr. Eccl., Theol., *Expositio fidei*, sect. 12b, al. 4.

²⁰ Sf. Ioan DAMASCHIN, *Dogmatica*, Ediția a III-a, Editura Scripta, 1993, București, p. 37. Vezi și originalul în Joannes DAMASCENUS Scr. Eccl., Theol., *Expositio fidei*, sect. 16, al. 2.

²¹ Joannes DAMASCENUS Scr. Eccl., Theol., *Expositio fidei*, sect. 86, al. 2.

poartă de grijă este hulit. Apoi, pentru că Dumnezeu este înțelept, poartă de grijă existenței în chipul cel mai bun”²².

Numele cel mai potrivit pentru Dumnezeu este „Cel bun”

Bunătatea lui Dumnezeu este printre atributele principale ale Acestuia, subliniate de către Părinții Bisericii. Nu este surprinzător să constatăm așadar la Sfântul Dionisie Areopagitul, citat de Sfântul Ioan Damaschin în *Dogmatica* sa, că cel mai potrivit nume pentru Dumnezeu este „Cel bun”, chiar la concurență cu numele pe care ni-l descoperă Dumnezeu Însuși: „Cel ce sunt”. Argumentul adus de Sfântul Ioan Damaschin este acela că bunătatea lui Dumnezeu coincide cu însăși existența Lui:

„Dintre toate numele care se dau lui Dumnezeu, se pare că cel mai propriu este „Cel ce este”, după cum El Însuși S-a numit pe munte lui Moise, când zice: „Spune fiilor lui Israil: M-a trimis Cel ce este”. Căci are adunată în El Însuși toată existența, ca o mare infinită și nemărginită a ființei. Dar, după cum spune Sfântul Dionisie, numele cel mai potrivit al lui Dumnezeu este „Cel bun”, căci nu este cu puțință să spui despre Dumnezeu că întâi există și apoi este bun”²³.

Bunătatea lui Dumnezeu stă la temelia facerii lumii și a omului

Părintele nostru sfânt Dumitru Stăniloae spune în *Teologia Dogmatică Ortodoxă* că Dumnezeu a făcut lumea din bunătate. Mai întâi vorbește, la capitolul despre atributele dumnezeiești, despre bunătatea lui Dumnezeu, apoi, la capitolul despre crearea lumii, scrie că motivul pentru care a creat Dumnezeu lumea și pe om este bunătatea Lui²⁴: „Dumnezeu a creat lumea din bunătate, pentru ca să facă părtașe și alte ființe la iubirea lui inter-trinitară”²⁵. El citează mărturiile ale Părinților. Mai întâi, citează pe Sfântul Grigorie de Nyssa, care spune: „Astfel, Dumnezeu-Cuvântul, Înțelepciunea, Puterea, a fost creatorul naturii umane, nu împins de necesitate la crearea omului, ci în virtutea iubirii Sale pentru această ființă, a cărei existență a produs-o. Trebuia ca lumina să nu fie nevăzută, slava să nu rămână fără martor, bunătatea să nu fie fără o altă persoană care să se bucure de ea, și celelalte daruri, câte se văd în jurul firii dumnezeiești, să nu rămână fără efect, nefiind cineva care să se împărtășească și să se bucure de ele”²⁶. Apoi

²² Sf. Ioan DAMASCHIN, *Dogmatica*, p. 76.

²³ Sf. Ioan DAMASCHIN, *Dogmatica*, p. 26.

²⁴ Ultimul tratat de *Teologie dogmatică ortodoxă* elimină însă inexplicabil capitolul despre atributele lui Dumnezeu, iar la capitolul despre crearea lumii menționează în treacăt despre faptul că Dumnezeu a făcut lumea din iubire. Așa încât nu se mai vorbește despre bunătatea lui Dumnezeu și nici despre numele „Cel bun”, dat de Sfinții Părinți lui Dumnezeu.

²⁵ *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 337.

²⁶ *Cuvântarea catehetică cea mare*, P.G. 45, col. 21, la Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 337.

Sfântul Dumitru Stăniloae prezintă toate atributele dumnezeiești în perspectiva împărtășirii omului și a întregii creații de ele. Această participare se înțelege nu în termenii consumului, ci al îmbogățirii persoanei umane cu atributele dumnezeiești la măsura omenească și transmiterea lor mai departe. Când cineva se împărtășește de bunătatea lui Dumnezeu, devine el însuși bun și bunătatea lui se manifestă față de cei din jurul lui. ❧

citează pe Sfântul Dionisie Areopagitul, care spune: „Binele, prin însuși faptul că există ca bine fințial, întinde bunătatea la toate cele ce sunt”²⁷.

De altfel, Sfântul Dumitru Stăniloae prezintă toate atributele dumnezeiești în perspectiva împărtășirii omului și a întregii creații de ele²⁸. Capitolul despre bunătatea lui Dumnezeu îl intitulează: „Bunătatea și iubirea lui Dumnezeu și participarea noastră la ele”. La fel, capitolul despre sfințenie: „Sfințenia lui Dumnezeu și participarea noastră la ea”. La fel: „Infinitatea lui Dumnezeu și participarea creaturilor mărginite la ea”. Sau: „Simplitatea lui Dumnezeu și participarea la

ea a creaturii compuse”; „Atotputernicia lui Dumnezeu și diferitele puteri ale fapturilor datorită participării la ea”; „Atotștiința și înțelepciunea lui Dumnezeu și participarea creaturilor raționale la ele”.

„Noi nu cunoaștem atributele lui Dumnezeu decât în dinamismul lor și în măsura în care ne împărtășim de ele”²⁹, scrie Sfântul Dumitru Stăniloae. Această participare se înțelege nu în termenii consumului, ci al îmbogățirii persoanei umane cu atributele dumnezeiești la măsura omenească și transmiterea lor mai departe. Când cineva se împărtășește de bunătatea lui Dumnezeu, devine el însuși bun și bunătatea lui se manifestă față de cei din jurul lui.

M-aș bucura să rămână cititorul cu această concluzie în urma lecturii acestui smerit material despre bunătatea lui Dumnezeu, anume că toate cele bune ale omului și bunătatea lui vin de la Dumnezeu, așadar nu-și au izvorul și obârșia în om. Omul a fost astfel conceput de înțelepciunea dumnezeiască, încât să viețuiască și să funcționeze hrănindu-se cu darurile lui Dumnezeu, cele făcute și cele nefăcute, cele văzute și cele nevăzute. Omul nu poate face ceva din nimic. Singurul Dumnezeu-Creatorul face lucruri din nimic, El este izvorul vieții și izvorul tuturor bunătăților, iar omul este chemat să se împărtășească de darurile dumnezeiești și îndumnezeitoare.

²⁷ *De divinis nominibus*, cap. IV, I-II, P.G. 3, col. 693-696, la Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, pp. 337-338.

²⁸ Vezi *Teologia dogmatică ortodoxă*, Vol. I, p.146 ș.u.

²⁹ *Teologia dogmatică ortodoxă*, Vol. I, p. 163.

Kostadin Nușev
Facultatea de Teologie,
Universitatea
„Sfântul Clement al
Ohridei” din Sofia

Virtuțile creștine în societatea contemporană a cunoașterii și umanismul secolului al XXI-lea

În societatea contemporană a cunoașterii, valorile umanismului continuă să orienteze creativitatea umană într-o direcție constructivă, protejând persoana umană și demnitatea sa de riscurile dezumanizării și ale instrumentalizării. Încă din Antichitate, în etica filosofică, Aristotel subliniază în mod imperativ că progresul în cunoaștere nu trebuie să fie separat de progresul moral în virtute.

Conform principiilor clasice creștine și filosofice ale umanismului, demnitatea umană și libertatea persoanei nu pot fi tratate ca mijloace, ci trebuie respectate ca valori în sine și recunoscute ca scopuri în sine. Această normă personalistă a demnității umane și a respectului față de valoarea omului este preluată și de etica filosofică modernă prin formularea imperativului categoric al lui Immanuel Kant de moștenire clasică, integrat astăzi în spațiul cultural european comun.

În actuala „societate a cunoașterii” și în actuala „economie a cunoașterii”, factorul uman – privit ca „forță de muncă” sau „capital uman” – nu poate fi instrumentalizat sau dezumanizat în vederea obținerii unor beneficii economice sau a atingerii unor scopuri politice. Respectul față de valorile umanismului presupune menținerea normelor creștine clasice și a standardelor etice atât în domeniul educației, cât și în sfera social-economică. Astfel, ființa umană nu poate fi redusă la un simplu mijloc de asigurare a bunăstării materiale, iar educația nu trebuie concepută exclusiv ca un sistem de pregătire a „capitalului uman” pentru „piața muncii”. Numeroși specialiști în domeniul eticii și al științelor umaniste subliniază necesitatea conservării valorilor spirituale și a virtuților morale, precum și integrarea acestora în modelul educațional contemporan prin restaurarea legăturii firești dintre instruire și educație și atingerea unei armonii între acumularea de cunoștințe și dezvoltarea valorilor.

În ultimii ani, în spațiul educațional bulgar au fost dezbătute posibilitățile de redescoperire și integrare a valorilor și virtuților creștine în școală, cu scopul de a întări legătura dintre conținutul academic și virtuțile morale universale. Astfel, școala generală este chemată să-și îm-

Numeroși specialiști subliniază necesitatea conservării valorilor spirituale și a virtuților morale, precum și integrarea acestora în modelul educațional contemporan, prin restaurarea legăturii firești dintre instruire și educație și atingerea unei armonii între acumularea de cunoștințe și dezvoltarea valorilor. ❧

plinească nu doar rolul educativ, ci și funcția formativă și civilizatoare, devenind păstrătoare a spiritului umanist și iluminist, contribuind în mod activ la maturizarea personală și la integrarea socială a elevilor.

În cadrul reglementărilor legislative privind educația școlară sunt tratate tocmai asemenea obiective, în spiritul valorilor comune europene, altfel spus: abordarea integrativă a cunoașterii și a virtuților în vederea formării

spirituale, morale și a dezvoltării integrale a personalității elevilor în sistemul de învățământ.

Umanismul, în accepțiunea sa largă – ca umanitate și omenie (lat. *humanitas*) – înseamnă respect și recunoaștere a înaltei demnități a ființei umane. În această accepțiune pozitivă și valorică, umanismul este susținut de marile religii monoteiste ale lumii, care subliniază locul central al omului în ierarhia creației divine (cf. Facerea I, 26-28) și afirmă sfințenia vieții omenești ca dar inestimabil oferit de Dumnezeu.

Conform valorilor și tradițiilor autentice ale credinței creștine revelate și ale Sfintei Scripturi, fiecare persoană umană deține o demnitate inviolabilă, fiind o ființă liberă, rațională și responsabilă pentru propriile sale fapte în fața lui Dumnezeu, a propriei conștiințe și a aproapelui. Fiecare om are dreptul la viață, la libertatea de conștiință și religie, precum și responsabilitatea de a-și dezvolta creativ darurile și talanții primiți de la Dumnezeu ca daruri spirituale.

I. Demnitatea umană, libertatea persoanei și valorile creștine ale umanismului

Virtuțile morale creștine idealurile și valorile spirituale fundamentate privind demnitatea umană și libertatea persoanei, valorile umanismului și ale autoguvernării luminate, care au modelat spiritul Evului Mediu și al Renașterii bulgare, au fost integrate – prin lucrarea Bisericii Ortodoxe Bulgare și a slujitorilor săi – în temeliile noii educații naționale ale statului bulgar modern de după Eliberare, definind parcursul spiritual al națiunii bulgare și în secolul XX.

Valorile creștine în zorii epocii moderne și în pragul modernității se manifestă în cadrul umanismului Renașterii și al Iluminismului european, căpătând o orientare spirituală distinctă, în direcția unei mișcări de trezire și luminare creștină, întemeiată pe ideile de libertate și demnitate umană, universală și egală. În funcție de specificul fiecărei națiuni europene și popor european, această mișcare umanistă a îmbrăcat forme

diverse, dar pretutindeni s-a manifestat ca un curent spiritual de revigorare a culturii și a educației prin predica și învățătura creștină, transmise într-un limbaj accesibil și inteligibil pentru popor.

La începuturile Renașterii bulgare, ideile europene privind libertatea și egalitatea în fața legii, șansele egale la dezvoltare, accesul la educație, alfabetizarea generală, inițiativa economică și independența politică răspundeau atât principiilor creștine ale demnității umane, cât și valorilor moderne ale Europei emergente: libertate, egalitate și fraternitate între popoare.

Numeroși clerici și predicatori creștini din Europa Occidentală, precum Jan Hus, Erasmus din Rotterdam, Martin Luther, Jean Calvin și alții, s-au remarcat ca promotori ai acestei mișcări umaniste moderne, în spiritul Renașterii și al Reformei. În spațiul bulgar, luminători și personalități ale Renașterii, precum Sfântul Pimen de la Zografu și Cuviosul Paisie de la Hilandar, au reluat misiunea educativă, redescoperind moștenirea culturală și spirituală a Sfinților Chiril și Metodie, alături de alți clerici ortodocși, care au continuat aceste tradiții ale umanismului creștin în formele sale răsăritene.

Mari figuri ale modernității bulgare, precum arhimandritul Neofit Bozveli, Sfântul Sofronie de Vrața, ieromonahul Neofit de Rila și numeroși dintre ucenicii și continuatorii lor, au asimilat valorile spirituale și standardele culturale ale umanismului și iluminismului european, contribuind astfel la edificarea învățământului modern al Bisericii Bulgare printr-o rețea extinsă de dascăli, preoți, cărturari și scriitori.

Dascălii trezirii duhovnicești sunt învățători și luminători ai poporului, luptători pentru demnitatea și libertatea omului, care păs-

trează vie credința creștină și valorile morale în conștiința credincioșilor și a poporului, împlinindu-și vocația prin predicarea cuvântului lui Dumnezeu și întemeierea fundamentelor duhovnicești ale educației și culturii bulgare în limba maternă, în graiul viu al poporului. Ei sunt ucenici ai lui Hristos și mărturisitori ai valorilor și virtuților evanghelice, dascăli ai Bisericii și mărturisitori ai credinței, care au pus temelia noii învățături creștine și a culturii naționale în limba bulgară modernă. Înaintea lui Dumnezeu și a poporului, aceștia și-au consacrat viața unei slujiri bisericești jertfelnice, chemată să trezească, să lumineze, să educe și să ridice spiritual, să izbăvească de robie și să mântuiască poporul credincios bulgar, în contextul unei stăpâniri politice și spirituale străine. Ei sunt cărturari și luminători, slujitori smeriți și truditori neobosiți pe ogorul lui Dumnezeu, lucrători devotați ai neamului și ai patriei. Prin nevoința lor, acești oameni întruchipează un ideal creștin și un demers modern, asemenea unor predicatori și dascăli itineranți, care își asumă o lucrare folositoare pentru neam și profund umană, în numele lui Dumnezeu și al poporului bulgar, mânați, în primul rând, de credința lor puternică și de un patriotism fierbinte, dar și de simțul moral al libertății, al demnității umane, al drepturilor omului și al binelui comun.

2. Iluminare spirituală, demnitate umană și virtuțile umanismului creștin

Cultura Renașterii Bulgare este marcată de interacțiunea unei serii de factori – spirituali, culturali și politici, economici, sociali și bisericești – care, prin acțiunea lor conjugată, au condus la o transformare profundă a conștiinței colective și la o reînnoire spirituală, ce definea viața poporului bulgar în secolele XVIII–XIX. Impulsurile umaniste și motiva-

țiile iluministe reprezintă trăsături esențiale ale culturii moderne și ale mutațiilor morale ce au însoțit tranziția de la societatea tradițională către cea modernă. Valorile umanismului renascentist se împletesc cu motivele spirituale ale romantismului, iar aspirațiile moderne către libertăți individuale și drepturi ale omului se alătură luptelor pentru independență bisericească, pentru celebrarea cultului și pentru rugăciune în limba vie a poporului, ca expresie a unor drepturi culturale ale unei comunități aflate în plin proces de trezire, în tranziția către formarea națiunii moderne. În acest sens, transformările morale și spirituale ale conaționalilor noștri din zorii epocii moderne pot fi cercetate din multiple perspective și analizate în funcție de conexiunile și dimensiunile culturale implicate. Fără a minimiza complexitatea factorilor și a influențelor implicate în procesul de redeșteptare spirituală, înnoire culturală și reformare a vieții morale a poporului bulgar din această perioadă, ne propunem să ne concentrăm atenția asupra moralității creștine și a spiritualității tradiționale ca surse esențiale ale mișcării de reînnoire și ca factori determinanți în cristalizarea unei culturi moderne, specifice Renașterii bulgare.

În activitatea și personalitatea tuturor dascălilor spirituali, cărturarilor și învățătorilor, preoților și păstorilor bisericești, identificăm dimensiunea educativă a misiunii lor – aceștia sunt predicatori care trezesc conștiința credincioșilor prin vestirea Evangheliei și a cuvântului lui Dumnezeu, slujitori care își pun sufletul pentru turma lor, având drept scop provocarea unei transformări spirituale profunde, a unei renașteri și treziri a simțământului religios și patriotic în credincioși prin pocăință, dar și îndreptarea și trezirea conștiinței în lupta împotriva necunoașterii, a rătăcirii și a păcatului.

Acești luminători spirituali urmăresc eliberarea poporului din robia necunoașterii și a păcatului, din uitare și lenevie, din rătăcirii și din credința pervertită, eterodoxă. Ei mărturisesc adevărul lui Hristos și credința curată a Bisericii, cultivând conștiința demnității și a măreției istorice a Bisericii Bulgare, a statalității bulgare, precum și a moștenirii sfinte a credinței și a unui trecut bisericesc măreț. Pe lângă cultivarea memoriei istorice și a conștiinței spirituale față de trecut, ei își îndreaptă atenția și asupra provocărilor și dificultăților prezentului, precum și asupra responsabilităților ce revin în perspectiva viitorului.

Pe acest drum al iluminării spirituale, Cuviosul Paisie de la Hilandar, alături de discipolii și continuatorii săi, caută să trezească și să mențină vie conștiința demnității umane și a dreptății naționale, promovând o redeșteptare culturală și literară care să restabilească măreția identității naționale bulgare și autonomia Bisericii Ortodoxe Bulgare. Sistemul de valori propus de Cuviosul Paisie și de urmașii săi – fundamentat pe creștinism și patriotism, umanism și demnitate umană – presupune o înnoire

a vieții spirituale și sociale printr-o educație și instruire generalizată în limba poporului și prin dezvoltarea unui sistem școlar modern, edificat pe temelia școlilor duhovnicești bisericești și pe cea a centrelor literare mănăstirești.

Pe această cale a reînnoirii, prin revitalizarea tradițiilor creștine și prin lupta pentru educație bisericească și independență națională, se consolidează motivele și ideile creștine ale dreptății și demnității umane ca valori fundamentale ale culturii morale și ale vieții spirituale, care orientează direcția dezvoltării istorice și determină profilul moral al epocii. Aceste principii și valori morale ale umanismului creștin integrează un spectru larg de tradiții spirituale și norme morale, fiind deschise influențelor înnoitoare, prin sinteza dintre patrimoniul național și cultura modernă europeană. Prin conținutul lor universal și profund uman, ele conservă moștenirea spirituală creștină tradițională și creează o punte către progresul modern și orientările europene ale viitorului.

3. Virtuțile creștine în epoca Renașterii bulgare și valorile moderne ale umanismului

În procesul treptat de trezire spirituală și dezvoltare morală care a însoțit formarea mișcării de renaștere națională – o nouă misiune spirituală și educațională, orientată către întreaga societate, menită să aducă lumina cunoașterii, a educației și a demnității umane fiecărui individ – se conturează o idee creștină profund bulgară despre umanitate și filantropie, despre alfabetizare universală și acces liber la educație și cultură, înțelese ca învățătură și luminare adresate fiecărui credincios și membru al Bisericii.

Activitatea educativă și literară a Bisericii se întemeiază pe moștenirea spirituală a Sfinților frați Chiril și Metodiu și a ucenicilor acestora, lăsată ierarhiei bisericești bulgare, căreia îi revine misiunea de a sluji poporul lui Dumnezeu prin propovăduirea Evangheliei și de a continua lucrarea de luminare spirituală a poporului bulgar „dintr-un neam și un sânge” (cf. *Testamentul Sfântului Ioan din Rila*), printr-o predică autentică și activă, rostită într-o limbă bulgară nouă, pe înțelesul poporului, clară și ușor de înțeles.

Episcopul Sofronie din Vrața era profund încredințat că adevărata educație creștină, izvorâtă din Evanghelie, reprezintă temelia bunăstării, în timp ce ignoranța constituie izvorul înrobirii spirituale și al nenorocirii. Învățătura Evangheliei și adevărurile lui Hristos trebuie primite cu o credință fermă și neclintită, astfel încât să contribuie la mântuire și la înnoirea prin har a vieții. Sofronie transpune în epoca Renașterii aceleași

Episcopul Sofronie din Vrața era profund încredințat că adevărata educație creștină, izvorâtă din Evanghelie, reprezintă temelia bunăstării, în timp ce ignoranța constituie izvorul înrobirii spirituale și al nenorocirii. ✠

principii spirituale ale educației generale a creștinilor, principii care au stat la baza Școlilor literare de la Preslav și Ohrida, precum și a activității liturgice și cărturărești a Sfântului Patriarh Eftimie de Târnovo și a lucrării de redeșteptare spirituală desfășurată de Sfântul Paisie de la Hilandar.

Sofronie din Vrața este purtător al acestor tradiții creștine, duhovnicești și educaționale, bisericești și patriotice în Biserica Ortodoxă Bulgară, pe care reușește să le îndeplinească în noile condiții ale epocii moderne, ținând seama de nevoile pastorale ale poporului său. Educația duhovnicească, în concepția sa, este îndatorirea fundamentală a slujitorilor Bisericii ca păstori ai credincioșilor. Dacă aceștia nu îndeplinesc această misiune, se fac vinovați de un păcat greu înaintea lui Dumnezeu. Educația și luminarea duhovnicească prin adevărurile Evangheliei sunt folositoare și mântuitoare pentru fiecare om și, de aceea, constituie o comoară spirituală inestimabilă. Sofronie le compară cu talantul duhovnicesc din „Pilda talanților”, rostită de Mântuitorul. Pe toți fiii săi duhovnicești și pe slujitorii Bisericii ierarhul îi îndeamnă să se ostenească cu râvnă pentru acest bine spiritual și să nu abandoneze învățătura, pentru a nu se asemana robului leneș și viclean din pilda evanghelică (Matei XXV, 26–30).

Urmând principiile evanghelice ale milosteniei creștine, Sofronie din Vrața elaborează un sistem de principii etice și sociale fundamentale, pe care începe să le aplice mai întâi în organizarea vieții bisericești, iar ulterior și în planul mai larg al societății. Concepțiile sociale ale acestui remarcabil cărturar și învățat bulgar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea sunt pătrunse de un profund simț creștin al datoriei bisericești, al libertății, al slujirii aproapelui și al iubirii de neam. Acestea sunt strâns legate de mișcarea de emancipare educațională și națională a bulgarilor, precum și de lupta pentru luminarea spirituală și pentru o Biserică Ortodoxă Bulgară independentă.

Potrivit lui Sofronie din Vrața, lupta pentru păstrarea credinței ortodoxe este nemijlocit legată de efortul pentru educație duhovnicească și autonomie bisericească.

De secole înrădăcinați în credința creștină și în cultura spirituală a Bisericii, bulgarii au fost parte integrantă a comunității culturale a popoarelor creștine ale Europei, și-au întemeiat Biserica, statul și propria civilizație după modelul creștin, trăind în mod dramatic declinul și prăbușirea statului lor creștin sub loviturile cotropitorilor străini. Pierderea independenței politice și a libertății, precum și căderea sub jugul unui cotropitor străin, au fost percepute ca o umilire a demnității bulgarilor ca neam creștin și, totodată, ca o încercare a credinței și a tăriei conștiinței creștine. Aceasta constituie unul dintre motivele credinței creștine privitoare la judecata lui Dumnezeu asupra popoarelor ortodoxe din Balcani,

care au fost predate unei stăpâniri străine și în mâinile unor neamuri și credințe diferite, după voia și pronia lui Dumnezeu. Totuși, când se vor împlini vremurile de încercare, Dumnezeu, în iconomia Sa iubitoare de oameni, va binecuvânta eliberarea lor și va arăta bunăvoință față de restaurarea statului bulgar.

În pofida frământărilor istorice și a cutremurelor provocate de catastrofele naționale și de naufragiul idealurilor Renașterii, a crizelor politice și a regimurilor nedemocratice, umanismul creștin continuă să fie prezent în sistemul de valori al poporului bulgar, influențând în momente critice deciziile sociale și misiunea socială a Bisericii.

4. Umanismul creștin și misiunea socială a Bisericii Ortodoxe Bulgare în secolul al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea

Umanismul creștin și iubirea de oameni s-au manifestat și exprimat în multiple moduri de-a lungul secolului al XX-lea în lupta pentru lumina-rea duhovnicească și demnitatea umană, pentru libertatea conștiinței și drepturile omului, prin sprijinul acordat refugiaților și celor de alt neam, precum și prin curajoasa implicare în salvarea evreilor bulgari de politica inumană a nazismului din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Aceste valori au menținut vie credința și cultura spirituală a creștinilor în perioada regimului comunist totalitar și au stat la temelia păstrării umanității și a milosteniei, a libertății de conștiință și a drepturilor fundamentale ale omului, atât de necesare în viața personală și dezvoltarea societății contemporane.

În ultimele decenii, Biserica Ortodoxă Bulgară se află într-un context socio-cultural, politic și misionar nou, își reînnoiește misiunea spirituală în condiții diferite și se confruntă cu noi provocări. Printre sarcinile sale actuale se numără, într-o mare măsură, nevoia de o serioasă reînnoire a slujirii misionare și spirituale, în contextul unei lumi moderne în continuă schimbare și în fața provocărilor unei culturi complexe, dinamice și profund pluraliste, caracteristice omului contemporan și tendințelor contradictorii de dezvoltare ale unei societăți în proces de globalizare.

Noile condiții ale vieții socio-politice și procesul de democratizare din țările Europei de Est au condus la o renaștere a umanismului creștin în ceea ce privește valorile libertății conștiinței și ale drepturilor fundamentale ale omului, misiunea socială și mila creștină, solidaritatea și lucrarea de binefacere – expresii ale iubirii creștine față de aproapele și ale compasiunii față de cei mai slabi, săraci și nevoiași membri ai societății. Acest proces de umanizare a moralității sociale este însoțit, însă, de provocările unor noi forme de dezumanizare și depersonalizare, ale unor noi dependențe spirituale și pierderi ale libertății și demnității umane, precum și de

Redescoperirea nevoilor duhovnicești ale omului și căutarea unei creșteri personale în plan spiritual, respectiv orientarea către sacru într-o nouă situație post-seculară – constituie o mișcare spirituală care include și procesul de reînnoire a sistemului de valori creștine al umanismului. ✠

apariția unor ideologii postmoderne privind identitatea umană, care amenință integritatea persoanei și trasează direcții către sisteme etice necreștine, ideologii post-creștine sau modele culturale și viziuni alternative, de tip transumanist.

În lumea contemporană se pot observa două tendințe paralele: pe de o parte, procese de dezumanizare, secularizare accentuată și desacralizare, iar pe de altă parte, procese tot mai vizibile de trezire spirituală, renaștere religioasă și reînnoire culturală a valorilor creștine, de revitalizare a comunităților bisericești și apariția unor noi forme de cultură religioasă și de misiune creștină contemporană. Această cultură spirituală și morală creștină a timpului nostru este strâns legată de procesul de reumanizare și redescoperire a valorilor umanismului creștin, precum și de depășirea spirituală a fenomenului de dezumanizare sau de tranziție către cultura post-modernă a transumanismului.

Această reîntoarcere la valorile spirituale ale creștinismului – redescoperirea într-un mod nou a nevoilor duhovnicești ale omului și căutarea unei creșteri personale în plan spiritual, respectiv orientarea către sacru într-o nouă situație post-seculară – constituie o mișcare spirituală care include și procesul de reînnoire a sistemului de valori creștine al umanismului. Despre aceste procese și tendințe din cultura spirituală contemporană și

din contextul postmodern vorbesc, în moduri diverse, numeroși teologi și filosofi, istorici și antropologi culturali, sociologi și politologi ai vremurilor noastre

Fie că definim acest fenomen ca o renaștere spirituală, o desecularizare a lumii sau o „revanșă a sacralului în cultura secularizată”, așa cum îl numesc gânditori creștini contemporani, precum Leszek Kołakowski și Michael Novak, fie că îl înțelegem drept tranziție către noi valori postindustriale, în acord cu perspectivele sociologice ale lui Daniel Bell și Peter Berger, ne aflăm în fața unor noi fenomene spirituale și a unei noi realități religioase, care reclamă o cercetare printr-o metodologie nouă și o interpretare dintr-o perspectivă aparte a dimensiunilor lor morale, spirituale, culturale și antropologice. Unul dintre aceste fenomene recente, care reflectă renașterea valorilor spirituale ale umanismului creștin, este constituit de mișcările de reînnoire duhovnicească din Biserica Ortodoxă, în plan european și mondial, și, în mod deosebit, de intensificarea activității misionare și a educației religioase în Bisericile Ortodoxe locale din Europa de Est după prăbușirea regimului totalitar și declinul ideologiei ateiste comuniste.

5. Umanism și solidaritate creștină în vremuri de criză, conflicte și calamități sociale

Potrivit viziunii seculare contemporane, omul este considerat stăpân absolut asupra propriei sale ființe și al vieții sale, deținător al controlului asupra trupului și sufletului său, putând dispune de acestea după bunul plac. Această atitudine spirituală conduce la un umanism antropocentric și la un individualism egocentric. Acest tip de individualism dus la extrem subminează fundamentele axiologice ale comunității umane și conduce la

dezintegrarea ordinii sociale, bazate pe valori precum umanismul, justiția și solidaritatea. Omul, în viziunea umanismului antropocentric, își construiește singur destinul, independent de orice autoritate transcendentă sau instanță morală. Uneori, el își instrumentalizează chiar și propriul corp pentru a obține plăcere maximă și satisfacție, devenind astfel principalul factor prin care își determină sănătatea și fericirea. Umanismul naturalist sau ateu presupune că omul este destinat să trăiască pentru fericire și plăcere în această lume, iar dorințele personale devin normă absolută pentru faptele și comportamentul său. În conștiința secularizată, principiul „drepturilor omului”, dedus exclusiv din natură, conduce logic la revendicarea și legitimarea dreptului de a-ți alege singur momentul și modul în care să mori.

În momente critice, precum conflictele armate, pandemiile, valurile de refugiați, catastrofele ecologice sau dezastrele naturale, atunci când întreaga societate se confruntă cu amenințări reale, iubirea de oameni și solidaritatea, generozitatea și inițiativele caritabile se dovedesc a fi expresii vii și concrete ale binelui și umanismului. Acestea devin mijloace prin care comunitățile trebuie să acționeze concertat pentru a înfrunta pericolul comun și pentru a proteja viața și sănătatea semenilor confrunțați cu o suferință neașteptată.

În fața calamităților din prezent, conflicte armate și riscul unor războaie ideologice, percepute ca o încercare pentru fiecare individ, valorile umanismului și ale filantropiei sunt puse la încercare. Orice om conștient și responsabil recunoaște că astfel de situații impun cooperare, ajutor reciproc și împărțirea resurselor disponibile.

Umanismul implică acțiune în sprijinul libertății, dreptății și solidarității, încurajarea

În momente critice, [...] atunci când întreaga societate se confruntă cu amenințări reale, iubirea de oameni și solidaritatea, generozitatea și inițiativele caritabile se dovedesc a fi expresii vii și concrete ale binelui și umanismului. [...] Orice om conștient și responsabil recunoaște că astfel de situații impun cooperare, ajutor reciproc și împărțirea resurselor disponibile. ✞

cooperării și manifestarea concretă a iubirii de aproapele, prin milostenie lucrătoare și fapte bune în sprijinul celor aflați în nevoie. În astfel de situații critice, se evidențiază apelul creștin al Bisericii la solidaritate și generozitate, la milostivire și compasiune, la binefacere și iubire frățească de oameni, manifestată în mod concret.

Imperativele duhovnicești ale credinței creștine în momente de criză se corelează cu responsabilitatea morală pentru inițiative umanitare și de binefacere, motiv pentru care se face tot mai auzit glasul Bisericii, chemând la sporirea rugăciunilor pentru izbăvirea de nenorociri, pentru pace și binecuvântarea lui Dumnezeu, dar și la manifestarea concretă a dragostei frățești, a milosteniei și a faptelor bune în aceste momente dificile. Este un apel la demnitate civică, responsabilitate socială, disciplină spirituală și iubire de oameni, să fim conștienți de răspunderea noastră, să respectăm măsurile de prevenire a calamităților naturale și sociale, dar totodată să fim sensibili față de cei mai vulnerabili și marginalizați membri ai societății, cei care vor fi cel mai grav afectați, care își vor pierde locurile de muncă sau vor fi amenințați de sărăcie.

Apelul creștin al Bisericii la umanism și iubire de oameni în astfel de împrejurări presupune orientarea gândurilor și voinței noastre

către fapte bune în sprijinul vârstnicilor, al copiilor și al celor singuri; iar în vremuri de epidemie și izolare socială, să susținem cadrele medicale, să ajutăm bolnavii și pe cei neputincioși și, astfel, să împlinim legea iubirii lui Hristos.

6. Concluzii și principale constatări

6.1. Virtuțile creștine ale iubirii de oameni și umanismului sunt intrinsec legate de educarea și libertatea omului, de demnitatea umană și de drepturile fundamentale ale persoanei. Iubirea de oameni creștină se manifestă prin virtuți universale, precum milostenia, solidaritatea, toleranța și ajutorul reciproc, valori care au pus bazele fundamentului cultural și civilizațional al Europei și al sistemului juridic și social actual din spațiul comun european.

Iubirea de oameni creștină se manifestă prin virtuți universale, precum milostenia, solidaritatea, toleranța și ajutorul reciproc, valori care au pus bazele fundamentului cultural și civilizațional al Europei și al sistemului juridic și social actual din spațiul comun european. ❀

Acesta din urmă reprezintă un cadru spiritual al umanismului și valorilor, al libertății, justiției și solidarității, reflectate în sfera educațională, economică și culturală a cooperării dintre popoarele europene în cadrul societății pluraliste contemporane. Este vorba despre o societate a cunoașterii și o economie bazată pe cunoaștere, un spațiu al progresului științific și tehnologic, edificat pe valorile umanismului și pe necesitatea conservării valorilor universale comune.

6.2. Părinții duhovnicești ai Renașterii naționale bulgare au fost purtători ai spiritului de luminare a poporului și ai valorilor creștine, luptători pentru demnitatea umană și libertate, continuatori ai operei culturale și educaționale a primilor învățători și luminători slavi, sfinții frați Chiril și Metodiu, Sf. Clement din Ohrida, Sf. Ioan din Rila și patriarhul Eftimie. Spre deosebire de aceștia, luminătorii spirituali ai bulgarilor, precum Sf. Paisie de la Hilandar, Sf. Pimen de la Zografu, Sf. Sofronie din Vrața, ieromonahii Neofit Bozveli și Neofit din Rila, și-au desfășurat misiunea într-un nou context cultural, istoric și politic: la începutul epocii moderne și în lipsa unei statalități bulgare care să le susțină eforturile educaționale. Ei și-au împlinit datoria față de neam și patrie, față de popor și țară ca pe o nevoie a credinței și o slujire în sânul Bisericii. În aceste condiții dificile, luminătorii spirituali ai Renașterii bulgare au reușit să păstreze și să sporească valorile duhovnicești ale creștinismului, să apere libertatea umană și demnitatea personală și să pună bazele redeșteptării și renașterii spirituale ale poporului bulgar.

6.3. Umanismul creștin și adevărata iubire de oameni presupun, în primul rând, să fim umani, să ne ajutăm reciproc și să manifestăm solidaritate față de cei slabi și nevoiași în lumea contemporană. Să apărăm drepturile omului și demnitatea persoanei umane, nădăjduind în ajutorul lui Dumnezeu și în

Pr. Lect. Dr.
Mihai Burlacu
Facultatea de
Teologie Ortodoxă
„Justinian Patriarhul”,
Universitatea din
București

Comuniunea omului cu Dumnezeu

Comuniunea este o noțiune teologică importantă atât ca semnificație teoretică și doctrinară, cât și din punct de vedere practic. Termenul vine de la *communio-unionis*, care înseamnă a fi împreună, a funcționa împreună, a face lucruri împreună. Aceasta este semnificația termenului pentru limba română, care merge pe filiera unei etimologii latine. În literatura teologică de limbă latină termenul este utilizat cu sensul de legătură comună dintre oameni și Dumnezeu. El se bazează pe un sens anterior, pre-teologic, dar cu aplicare etică, socială și chiar politică. Din punct de vedere etic, a fi în comuniune cu cineva înseamnă a avea legătură afectivă sau de comunicare cu cineva. Acest fapt este o datorie morală care se deduce din natura socială a omului, aceea de a viețui în comun. Termenul este din aceeași familie lexicală cu vocabulele *comun*, *comunicare* și altele asemenea, ceea ce indică raportul omului cu semenii săi și mediul rezultat din aceste legături. Din punct de vedere social, comuniunea înseamnă interacțiunea generalizată liberă dintre indivizii care compun o societate. Sociologia, care, după Emile Durkheim, a definit o școală de sociologie clasică în cultura occidentală, a căutat să pună în evidență necesitatea omului de a fi o ființă socială și faptul că toată existența sa este determinată de această coordonată socială. Ea pornește de la necesitatea de a pune în comun, de a avea comuniune pentru ca să existe coordonare și pentru ca specia umană să supraviețuiască și să progreseze. În al treilea rând, din punct de vedere politic, termenul *comuniune* indică relația de prietenie dintre doi actori politici, fie persoane, fie entități statale sau de altă natură. Pentru a supraviețui din punct de vedere politic, este necesar ca omul să se alieze, să dezvolte relații amicale sau de compromis pentru a-și atinge scopurile. Din acest motiv, comuniunea redă statusul de legătură.

În limba greacă termenul utilizat este *koinonia*, care dezvoltă, încă din limbajul vechi pre-creștin, o anumită conotație de afinitate sau de vocație dintre două sau mai multe persoane, pe care le unește o pasiune, o idee, un crez sau un anumit militantism social. Această valență conceptuală este

adesea întâlnită în Noul Testament cu sensul de participare la Patimile lui Hristos, la empatia față de pătimirea Sa. Ideea de empatie se prelungește și în literatura teologică timpurie prin atitudinea pietistă pe care unele comunități o manifestau și care arată necesitatea creștinului de a medita la Patimile Mântuitorului Iisus Hristos. Acestea s-au dezvoltat mai mult în spațiul creștin apusean, care, de-a lungul timpului, a pus mai mult accent pe teologia jertfei lui Hristos, prin glorificarea sacrificiului lui Hristos, care devine astfel un reper etic al mentalității creștine de limbă latină. Acesta este motivul pentru care în comunitățile din Apus, Vinerea Mare este un moment celebrant la fel de important și popular precum Crăciunul. În Răsăritul creștin, accentul teologic cade asupra momentului Învierii lui Hristos, pentru că implică ideea recapitulării întru Sine a firii umane, precum și restaurarea și îndumnezeirea acesteia. Deși s-a născut într-un spațiu răsăritean, semnificația termenului *koinonia*, adică de *empatie*, s-a manifestat mai mult în sensul asumării unui drum mistic analogic cu misiunea și activitatea lui Hristos, care presupune și asumarea unor limitări, dincolo de cele fizice, de cele spirituale și de cele sociale. Teologia mistică a Răsăritului înțelegea prin *empatia koinoniei* mai degrabă asemănarea cu Hristos pe un drum al crucii și al smereniei¹, și mai puțin meditația la o condiție a supliciilor pe care Fiul le-a pătimit. Din acest motiv, în spațiul ortodox nu s-a activat o teologie a ființei, a unei etici a jertfei, ci a unei Jertfe care este însăși Persoana care Își asumă acest lucru². Modul organizat, integrat eclezial al unui drum mistic al crucii, indică o formă de smerenie sau chenoză personală de fond, asumată de fiecare creștin în parte, în cadrul căruia nu este singur, ci împreună-pățimitor cu Hristos sau mai degrabă Îl vede pe Hristos Însuși ca împreună-pățimitor cu el, în condiția lui mizeră. Hristos este prezent în drama personală a fiecărui om care se căiește și care, pentru mântuirea sufletului, își asumă un drum al pocăinței. El îl ajută, îl asistă, îl încurajează să ducă cu optimism crucea sa mistică a lepădării de sine și a urmăririi lui Hristos într-un drum chenotic similar.

În creștinismul timpuriu *koinonia* presupunea relația omului cu Hristos prin Euharistie, adică participarea la sinaxa liturgică și împărtășirea cu Trupul lui Hristos³. Acesta este un act esențial și, fiind privit astfel, cre-

1 Cf. Vladimir Losski, *Teologia mistică a Bisericii din Răsărit*, Ed. Bonifaciu, București, 1998, p. 6: „În tradiția răsăriteană nu s-a făcut niciodată o distincție netă între mistică și teologie, între trăirea personală a tainelor dumnezeiești și dogma afirmată de Biserică. Cuvintele rostite acum un veac de către un mare teolog ortodox, Mitropolitul Filaret al Moscovei, exprimă exact această atitudine: „niciuna dintre tainele înțelepciunii celei mai ascunse a lui Dumnezeu nu trebuie să pară străină sau cu totul mai presus de noi, ci se cade să ne potrivim mintea cu toată smerenia spre contemplarea celor dumnezeiești”.

2 Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILAOE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, în *Opere complete*, vol. 10, Ed. Basilica, București, 2018, p. 337: „Creștinismul în Occident a avut adeseori tendința de a se referi la mântuirea omului separat de natură”.

3 Mihai BURLACU, *Comuniune*, în: Ștefan BUCHIU, Ioan TULCAN, *Dicționar de teologie ortodoxă*, Ed. Basilica, București, 2019, pp. 185-187.

Împărtășirea cu Hristos înseamnă primirea lui Hristos nu numai în sufletul omului, ci și în trup, în viața sa biologică și mai ales în viața sa decizională. Împărtășirea cu Hristos presupune un spectru larg, nu limitativ, de expunere a persoanei omului la o împărtășire integrală [...]

dincioșii îl legau de însăși condiția de a fi creștin. Nu se poate vorbi despre Hristos din afara creștinismului și nici de participare la creștinism fără credința în Hristos, căreia îi succedă la nivel de act împărtășirea cu Hristos Însuși. Împărtășirea cu Hristos înseamnă primirea lui Hristos nu numai în sufletul omului, ci și în trup, în viața sa biologică și, mai ales, în viața sa decizională. Împărtășirea cu Hristos

presupune un spectru larg, nu limitativ, de expunere a persoanei omului la o împărtășire integrală, adică nu numai una doctrinară, informativă, ci și una morală, de acceptare a voinței Acestuia, iar pe lângă acestea, și una fizică prin actul împărtășirii euharistice concrete în context liturgic. Această împărtășire integrală este realizată în mod concentrat și determinat prin Euharistie, care nu trebuie privită ca o formă de asimilare a unei părți din Hristos, deși numim Euharistia Trup al lui Hristos. Ea nu este doar Trupul lui Hristos înțeles ca o materie aparținătoare Acestuia, ci este Hristos Însuși în integralitatea Persoanei Sale.

Sfântul Nicolae Cabasila insistă în opera sa pe importanța actului împărtășirii în spațiul eclezial⁴. În perioada contemporană lui, Biserica este unul dintre agenții instituționali majori în statul bizantin, dar și cu implicații puternice în alte state ale lumii cunoscute. Morala Bisericii era morala creștinismului însuși, reprezentând o latură dominantă a mentalității colective sau a maselor din toată lumea creștină. În cadrul acesteia, practica pe scară largă a împărtășirii ajunge uneori un act banal, care perpetuează un caracter formal al actului împărtășirii. Aceasta era redusă doar la actul în sine și era mai puțin preocupată de viața morală a creștinului în Hristos. Ea presupune un anumit indiferentism, care se instalează în cel care se împărtășește des și care nu mai este interesat de o viață după voia lui Hristos, care nu mai percepe prezența lui Hristos sau care nu mai este conștient de ea. Rezultatele discursive care pleacă de la această atitudine creează o anumită falie, care se accentuează progresiv, între act și conștientizarea actului. Instalarea acesteia produce ceea ce Titu Maiorescu numea în cultura românească: forma fără fond⁵.

⁴ Nicolae CABASILĂ, *Despre viața în Hristos*, Ed. IBMBOR, București, 2001, p. 23: „Iată un lucru cu totul straniu: cum să te poți uni cu altcineva mai strâns decât cu tine însuși? Și totuși, așa ceva e posibil, deoarece unirea tainică dintre Hristos și Biserică e mai deplină și decât cea dintre cap și mădulele din clipa în care sfinții se leagă mai cu putere de ființa Mântuitorului decât de însăși viața lor”.

⁵ Titu MAIORESCU, *În contra direcției de astăzi în cultura românească*, în: *Opere*, vol. 1, Ed. Minerva, București, 1978, p. 153: „Al doilea adevăr, și cel mai însemnat, de care trebuie să ne pătrundem, este acesta: forma fără fond nu numai că nu aduce nici un folos, dar este de-a dreptul stricăcioasă, fiindcă nimicește un mijloc puternic de cultură. Și, prin urmare, vom zice: este mai bine să nu facem o școală deloc, decât să facem o școală rea, mai bine să nu facem o pinacotecă deloc, decât să o facem lipsită de arta frumoasă; mai bine să nu facem deloc statutele, organizarea, membrii onorați și neonorați ai unei asociațiuni, decât să le facem fără

Împărtășirea cu Trupul euharistic al lui Hristos neînsoțită de grija pentru o conștientizare a prezenței, lucrării și bunătății lui Hristos creează din actul împărtășirii o formă fără fond pentru conștiința celui care se împărtășește. Ea poate degenera pe scară largă într-o atitudine separatistă între un segment al comunității ecleziale care pune accent pe gestul liturgic ce trebuie acceptat necritic, deoarece concentrează lucrarea lui Hristos de a se dăruie integral omului, indiferent de gradul acestuia de conștientizare, și un segment al comunității care pune accentul pe actul semnificației sau al înțelegerii, dar care este împins spre extrema sa intelectualistă, încât acesta devine mai important decât suportul concret al gestului liturgic însuși. Pragmatismul gestului este în acest sens depășit și deci relativizabil, iar această ispită creează un mediu intelectualist creștin în Biserică, ce reduce actul credinței la o înțelegere a lui dincolo de orice gest, formă sau prezență empirică. Acest mediu intelectualist generează o anumită cultură creștină care are tendința să se substituie unei morale creștine, plasând-o, prin caracterul său relaxant, din autosuficiența înțelegerii, într-un surogat.

Un alt înțeles al termenului *koinonia* este specific domeniului canonic-juridic. El se referă fie la persoane – de a fi în comuniune eclezială una cu alta, fie la comunitățile ecleziale – de a fi în comuniune una cu alta. Pe de o parte, comuniunea interpersonală în planul eclezial are mai multe aspecte. Cel mai comun dintre acestea este legat de situația de a face parte din aceeași comunitate liturgică, în înțelesul cel mai comun și cel mai direct.

ca spiritul propriu de asociere să se fi manifestat cu siguranță în persoanele ce o compun; mai bine să nu facem deloc academii, cu secțiunile lor, cu ședințele solemne, cu discursurile de recepțiune, cu analele pentru elaborare, decât să le facem pe toate acestea fără maturitatea științifică ce singură le dă rațiunea de a fi”.

Adică acest fapt înseamnă legătură personală și contact direct între persoanele din aceeași comunitate, care merg la aceeași sinaxă liturgică, la aceeași biserică în sensul locativ al ei, sub oblăduirea acelorași clerici, duhovnici sau întâi-stătători. Acest lucru mai poate presupune și interacțiune directă la același nivel liturgic ori în aceleași acțiuni social-filantropice pe care comunitatea le desfășoară.

Pe de altă parte, sensul comuniunii personale directe este legat de sinaxa liturgică, de împărtășirea cu Trupul lui Hristos, care acordă sufletele celor care Îl primesc euharistic la Sine și unele la altele. Relația pe care o generează comuniunea cu Hristos a două sau mai multe persoane este mult mai profundă decât relația pe care o au două sau mai multe persoane pe alte suporturi de credință, empatie, idei, viziune, valori etc. Deci Hristos, prin faptul că îi unește cu Sine pe oameni, îi plasează și într-o relație interpersonală tainică unul cu altul, chiar dacă aceștia nu conștientizează această comuniune. Unitatea în Hristos imprimă oamenilor un tip de unitate ce nu poate fi egalat de niciun alt principiu relativ, dezvoltat din modelele lumii acesteia ori create de ei. Pe scurt, cei se împărtășesc cu Hristos sunt mai înfrățiți și mai solidari decât orice alt tip de solidaritate creaturală posibilă, în așa fel încât superlativul și sublimul primeia devine o necesitate care invalidează sau zădărnicește orice alt principiu unificator. Acestea din urmă nu au putere soteriologică și, de aceea, au nevoie de o solidaritate în Hristos, pentru ca și ele să prindă un contur valoric. Aceasta se referă la planul soteriologic, deci și aspectul lui apofatic este oarecum inaccesibil din perspectiva unei logici convenționale. Nimeni nu poate să fie mai solidar cu semenii săi prin relație directă decât este prin legătura cu Persoana lui Hristos.

Comuniunea dintre Dumnezeu și om umple de sens și comuniunea dintre oameni, pentru că îi transformă, îi aduce spre înțelegerea că sunt după chipul Său și trebuie să lucreze la asemănarea cu El prin solidaritate interpersonală, așa cum în sânul Sfintei Treimi există o comuniune interpersonală absolută, numită perihoreză sau intersubiectivitate. Sfântul Dumitru Stăniloae arată în *Teologia dogmatică ortodoxă* că expresia *după chipul lui Dumnezeu* se referă nu doar la similitudinea dintre sufletul omului și Duhul sau spiritualitatea lui Dumnezeu, ci la faptul că omul este persoană, după cum și Dumnezeu este personal⁶.

Iar, în continuare, teologia persoanei și dezvoltarea acestui concept arată că el este cel mai important din punct de vedere existențial, reprezentând ființa în gradul ei maxim. Acest fapt este unul constatabil direct din concretețea formelor de viață și clasificarea lor categorială. Tot Sfântul

Stăniloae afirmă că teologia modernă arată acest fapt nu numai în cadrul confesiunii ortodoxe, ci și în cea catolică și chiar și în unele doctrine protestante moderne, care se apropie ca discurs de domeniul filosofiei⁷.

La nivelul unor considerații cosmologice de bază, împărțirea categorială a ființelor a fost o preocupare a filosofiei încă din perioada sa incipientă și clasică și ea se perpetuează și la nivelul filosofării ca practică în modernitate. Nu există raționament fără să se aibă în vedere o

Cosmosul însuși este un limbaj de comunicare al lui Dumnezeu către oameni, iar evenimentele naturii reprezintă comunicarea însăși. [...] [O]mul face parte din cosmos și reprezintă sinteza cosmosului, așa cum afirmă Sf. Maxim Mărturisitorul prin termenul de „microcosmos”, prin care îl caracterizează pe om. ❧

concepție despre lume, om și cosmos, fără o clasificare a ființelor în diferite categorii. De aceea, specifică creștinismului este o clasificare ce are la bază revelația dumnezeiască, în cadrul căreia omul este scopul actului creator al lui Dumnezeu și destinatar al creării cosmosului, care este interpretat de Sfântul Stăniloae ca o „rațiune plasticizată”⁸, adică o formă de comunicare a lui Dumnezeu către om. Cosmosul însuși este un limbaj de comunicare a lui Dumnezeu către oameni, iar evenimentele naturii reprezintă comunicarea însăși. Deci, în măsura în care cosmosul a fost creat pentru om, el nu este detașat de om, ci integrat în el, căci omul face parte din cosmos și reprezintă sinteza cosmosului, așa cum afirmă Sf. Maxim Mărturisitorul prin termenul de „microcosmos”, prin care îl caracterizează pe om⁹. Ideea

⁶ Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, p. 411: „un absolut impersonal nu este un absolut cu adevărat. Iar un Dumnezeu personal, care n-ar fi absolut, n-ar asigura existența lui eternă și personală într-o comuniune desăvârșită. [...] Omul nu se poate mulțumi să rămână închis în relații cu realități finite”.

⁷ Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, p. 18.

⁸ Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, p. 371.

⁹ Sf. Maxim MĂRTURISITORUL, *Mistagogia*, Ed. Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, pp. 15-16.

centralității omului în cosmos nu este singulară, ci se realizează concordant cu ideea că Hristos este central omului, respectiv Ipostas central al naturii umane. În urma actului Întrupării, Cuvântul lui Dumnezeu este model universal și destinat al întregii creații, deci scopul și vocația omului este de a deveni asemenea Logosului.

Dat fiind acest tip de clasificare a ființelor, teologia afirmă că ființele personale dețin un mod de ființare în cel mai înalt grad, pe când obiectele, lucrurile sau ființele nepersonale nu au un grad de participare la calitatea de ființă la nivel maxim. Argumentul acestei superiorități a ființei la nivelul existenței personale este legat de faptul că persoana este o categorie ontologică superioară altor forme de ființare prin capacitatea ei de autodeterminare. Având liber arbitru, persoana poate decide direcția sa ontologică superioară, pe când ființele nepersonale manifestă o anumită dependență de natura lor. Persoanele pot lua decizii în afara sau în răspărul unor nevoi legate de dimensiunea lor instinctivă. Deci a fi persoană înseamnă a lua decizii independent de formele de determinare ale naturii, iar independența ipostasului de natura lui, pe care o ipostaziază prin aceasta, își justifică superioritatea. Lucrurile neînsușite sau ființele personale au un anumit cadru determinabil, de dependență față de o limită a lor ontologică, pe când ființele personale, oamenii în special, se caracterizează printr-o anumită independență de un cadru ontologic limitativ, căci, putând fi deasupra oricărei necesități, omul posedă o libertate la nivel absolut.

De asemenea, părintele Stăniloae indică în calitatea de chip și rolul conștiinței, adică faptul că orice ființă personală are negreșit și conștiință de sine, adică se percepe pe sine și, pornind de la nivelul propriu, începe să îi valorizeze pe cei asemenea lui, alte persoane și ipostasuri. În sensul acesta, nu îi putem cunoaște pe semeni și nici nu ne putem raporta obiectiv la aceștia, decât conștientizând condiția căreia aparținem, și nici pe aceasta, dacă nu avem capacitate de autopercepție, altfel spus, conștiință de sine. Din acest punct de vedere, *koinonia* este un concept care are și o implicație profundă de interceptare, de receptare a celuilalt la același nivel axiologic la care ne percepem pe noi înșine și, în acest context, dezvoltăm un sens al existenței proprii doar în raport cu persoana unui semen, niciodată solitar de acesta.

Persoana este o categorie ontologică superioară altor forme de ființare prin capacitatea ei de autodeterminare.

Având liber arbitru, persoana poate decide direcția sa ontologică superioară, pe când ființele nepersonale manifestă o anumită dependență de natura lor. Persoanele pot lua decizii în afara sau în răspărul unor nevoi instinctive legate de dimensiunea lor instinctivă. Deci a fi persoană înseamnă a lua decizii independent de formele de determinare ale naturii. ❀

Ideea de comuniune care se vehiculează în domeniul sociologiei se întemeiază pe această valență comunicativă a ființei umane, iar din punct de vedere teologic creștin, se întemeiază pe explicația că ființa umană este concretizabilă în persoane care au la rândul lor această vocație comunicativă. Comunicarea ca funcție apare dintr-o rațiune instrumentală, ca mijloc de realizare a comuniunii interpersonale. Comunicarea este un suport de exteriorizare a „eu-lui” cuiva spre un alt „eu” al unui semen.

Comunicarea și comuniunea sunt două noțiuni diferite, deși adesea sunt privite ca asemănătoare; ele nu se referă la același lucru, deoarece comunicarea este un mijloc, iar comuniunea este un scop. Comunicarea este din punct de vedere teologic mai mult decât capacitatea verbalizatoare a oamenilor, ea însemnând un spectru mai larg de manifestare decât cuvântarea. Din punct de vedere tehnic, observăm că există și mijloace de comunicare non-verbală, care țin de spectrul gesturilor sau al semnalelor. Acestea se pot referi la ceva văzut, dar există și comunicare non-verbală, care deschide un spațiu și o funcție intuitivă. De exemplu, analogia sau simbolul constituie modalități de comunicare dincolo de lumea fizică, deoarece se adresează înțelegerii, adică unui plan noetic¹⁰. Fie că se realizează prin cuvinte, acte și imagini, fie prin alți stimuli sensibili, analogiile sau simbolurile trimit către o formă de cunoaștere superioară, deschisă planului spiritual, care pune în lumină identitatea spirituală a omului. De aici se înțelege că persoana ca unitate ontică este superioară, pentru că-și proiectează sensul

Comuniunea este o acțiune superioară, de care numai formele de existență personală sunt capabile. Adică doar oamenii și îngerii sunt capabili de comuniune, pentru că aceasta este un act voluntar conștientizabil al sensului propriu [...] ✿

dincolo de domeniul limitativ, determinant al lumii fizice, într-un spațiu spiritual, cu valențe infinite. Acesta este motivul pentru care comuniunea este o acțiune superioară, de care numai formele de existență personală sunt capabile. Adică doar oamenii și îngerii sunt capabili de comuniune, pentru că aceasta este un act voluntar conștientizabil al sensului propriu, pe care celelalte viețuitoare nu îl au. Pentru faptul că au conștiința sinelui, adică își percep propriul fapt de a fi, ființele personale au la îndemână și opțiunea de a alege, întrucât o conștientizează pe baza acestei percepții a existenței proprii. Ființele personale sunt înzestrate automat cu o conștiință de sine, care le face receptive la propria existență într-o asemenea măsură, încât se privesc din perspectiva sensului lor, a utilității proprii. Aceasta îi fac să își privească mult mai articulat propriul sine decât alte viețuitoare și mai detașat de contextul din care fac parte. Ele se autoidentifică prin distincție de lumea înconjurătoare, privindu-se distinctiv, ceea ce le creează posibilitatea de a se vedea independent de cosmos. Acest fapt conduce către privirea sinelui într-o multitudine ipotetică de alte decoruri existențiale sau posibilități, astfel încât ajung la măsura de a-și privi sensul ființării indiferent de context și, implicit, la căutarea acestuia dincolo de un raport cu ceea ce este în jur. Această formă de detașare noetică și epistemică le creează ființelor personale posibilitatea de a se privi în raport cu

¹⁰ Ștefan BUCHIU, *Dogmă și teologie*, vol. 1, Ed. Sigma, București, 2006, p. 75: „Analogiile din domeniul cunoașterii dogmatice nu trebuie nici supraevaluate sau supralicite, nici depreciate [...] [S]imbolul ne descoperă dimensiunea adâncă, fundamentală, religioasă a realității”.

orice, în raport unele cu altele, în raport cu ele însele, în raport cu dinamica schimbătoare a universului din care fac parte și independent de toate transformările acestora. Ajungând la cheștiunea contextului, ființele personale observă că acesta este schimbător, deci ele sunt oarecum stimulate să-și găsească un sens în această dinamică a transformării lucrurilor din jurul lor. Ele își ridică astfel problema constanței lor, a ceea ce sunt în raport cu ceea ce se transformă în jurul lor. De asemenea, ele își constată propria transformare ca urmare a faptului că sunt forme de existență care interacționează cu un mediu transformabil și, pe deasupra, constituția lor materială și spirituală se supune inevitabil unui proces de transformare. Pe acest fond al transformării, persoanele dezvoltă și un anumit mod de înțelegere a temporalității, pe care ființele nepersonale nu reușesc să-l perceapă complex, ci doar la nivel empiric, de act fizico-mecanic.

Constatarea temporalității este rezultatul acestei prospecții de sine, datorată auto-conștiientizării. Deci timp există pentru ființele personale care îl înțeleg în trei momente esențiale: prezent, adică ceea ce sunt în momentul în care se autopercep; trecut, pe care îl înțeleg în raport cu ceea ce au fost, adică au conștiientizat acest lucru și l-au memorat comparativ cu ceea ce sunt în momentul de față; și viitor, adică ceea ce pot fi printr-o estimare realistă, predictibilă în raport cu ceea ce sunt în momentul de față sau au fost în trecut. Deci cheștiunea timpului este discutabilă din punct de vedere epistemic dinspre postura ontologică personală, dinspre un sistem personal de referință. Timpul, în accepțiunea sa de categorie conceptuală, este deci produsul unei abstracțiuni ipotetice superioare, care se dezvoltă dintr-un reflex analitic.

Persoanele constată adesea că nu pot avea un sens atunci când se privesc la nivel singular, ci atunci când sunt împreună unele cu altele. Singularitatea nu poate fi justificată prin autovalidare, deoarece persoana percepându-se, își pune adesea problema și cum este validată de către alte persoane asemenea ei, de același nivel cu ea sau de cineva care percepe la un nivel superior ei. Deci așa se creează nevoia de a fi validat de ceilalți, la fel sau poate mai bine plasați epistemologic decât propriul sine. Așa se creează conceptul obiectivității, respectiv al cunoașterii obiective – prin corelarea percepției proprii cu percepțiile altora, similari sau superiori, și, implicit, nevoia de a fi validat valoric într-un univers comun, corelabil, al percepțiilor însumate ale acestora. Deci oamenii simt nevoia să se perceapă obiectiv prin căutarea referințelor celorlalți, iar pentru acest fapt se constată că întreaga existență a lor manifestă necesitatea unei prezențe pe acest plan obiectiv al realității. Pornind de la acest punct, observăm că raportarea la semenii poate deveni o problemă în definirea obiectivității, deoarece se constată că și alte ființe personale, asemenea nouă, pot avea

probleme cu obținerea unei cunoașteri fidele a realității. De aceea, solicitarea unei forme de validare din partea acestora poate fi o problemă, deoarece nici punctul lor de vedere nu poate fi obiectiv.

În această situație se pune problema unui punct de vedere obiectiv asupra realității, respectiv cine are posesiunea acestuia. Un punct de vedere obiectiv aparține aceluia care cunoaște lumea în integralitatea ei și sensul ei. Despre oameni se spune că emit uneori judecăți obiective, adică în conformitate cu realitatea, dar aceste judecăți nu recompun întreaga realitate, ci doar o parte a ei, respectiv acel segment la care judecata emisă de cineva la un moment dat se referă. Din acest punct de vedere, toate judecățile particulare ale oamenilor nu reprezintă o cunoaștere completă,

ci una fragmentară, conjuncturală, pentru că este legată de un anumit loc, un anumit timp, scop, împrejurare, de un anumit subiect și de un anumit obiect. Judecățile oamenilor și, la modul general, funcția de judecare pe care omul ca persoană o are depind de el însuși ca subiect, de coordonatele lui și de limitele lui referențiale. A vorbi obiectiv înseamnă însă o raportare la punctul de vedere al obiectului de referință, respectiv la calitățile lui intrinseci, sau la ceea ce Kant numea *eul transcendent*, care nu poate fi cunoscut ca ceea ce este el în sine, pentru că orice formă de cunoaștere

Judecățile oamenilor și, la modul general, funcția de judecare pe care omul ca persoană o are depind de el însuși ca subiect, de coordonatele lui și de limitele lui referențiale. (...) Cunoașterea obiectivă se realizează doar din punctul de vedere al modului lui Dumnezeu de a Se raporta la lume, nu din perspectiva omului de a se raporta la lume. Oamenii cunosc parțial, pe când Dumnezeu cunoaște total. ❀

atribuită are o valoare nominală unică în sistemul de referință al celui ce cunoaște, așa încât orice numim proprietate sau însușire la ceva sau ceva constituie marca unui limbaj valid doar pentru cel ce le conferă¹¹. Acele denumiri sau atribuiri sunt valabile doar într-un limbaj anume, care se referă la niște manifestări ale lucrului cunoscut. Nu știm însă dacă sunt esența lucrului cunoscut. Există o anumită fidelitate de percepție între subiect și obiect, dar aceasta nu este absolută, pentru că ceea ce este lucrul în sine nu poate fi cunoscut, iar ceea ce se știe despre el este doar dinspre manifestările sale, dinspre latura sa sesizabilă. În mod asemănător, cunoașterea obiectivă a cuiva nu este posibilă la modul absolut dinspre oameni, ci dinspre punctul de vedere al lui Dumnezeu, Care are posesiunea acestei cunoașteri absolute a realității. Dumnezeu este și cunoaște ființa oricărui lucru, pentru că El este Creatorul și controlează practic tot ceea ce numim realitate. Așadar, cunoașterea obiectivă se realizează doar din punctul de vedere al modului lui Dumnezeu de a Se raporta la lume, nu

¹¹ Despre eul transcendent vorbește E. Kant în *Critica rațiunii pure*, la capitolul despre *Analitica transcendentă*, cf. Ed. Paidea, pp. 309-336.

din perspectiva omului de a se raporta la lume. Oamenii cunosc parțial, pe când Dumnezeu cunoaște total. Deci legătura de comuniune cu o altă persoană nu poate fi un argument pentru o participare la un plan obiectiv, iar comuniunea din acest punct de vedere este posibilă doar când are ca suport o cunoaștere obiectivă, nu subiectivă. Acesta este motivul pentru care în teologie se spune că Dumnezeu este iubire și că oricine adună fără El risipește.

Dumnezeu constituie, prin sistemul Său referențial, pe care-l comunică oamenilor, un punct de întâlnire obiectiv, de cunoaștere obiectivă, în cadrul căreia fiecare se raportează la o valoare unică, universală și absolută, nu numai la lucrurile neînsuflețite, văzute, ci și la persoanele semenilor. Acesta este motivul pentru care adevărata comuniune se realizează prin Dumnezeu, prin relația cu El. Iar acest fapt este deja o problemă pentru cei care nu au noțiunea unui Dumnezeu ca principiu creator, median și teleologic absolut. De asemenea, cei ce caută aprofundarea unei cunoașteri a lumii în afara unui Dumnezeu unic, creator, omniprezent și atotțiitor, o vor face inevitabil din perspectiva unei lumi proprii conștiinței lor, detașată de cunoașterea Lui și, implicit, de cunoașterea obiectivă a lumii. Iar când vorbim despre comuniune, vorbim nu numai despre interacțiune, ci și despre cunoaștere. Comuniunea, fiind actul interacțiunii a două persoane care au conștiință de sine, implică negreșit și actul cunoașterii reciproce, deoarece comuniunea nu este un fapt irațional, ci unul volitiv, deci în deplină cunoștință a identităților.

Comuniunea din punct de vedere eclezial-liturgic se referă la interacțiunea dintre Dumnezeu și om. Iar acest fapt nu este imposibil atunci când ne gândim la discrepanța dintre Dumnezeu și creație. Posibilitatea interacțiunii omului cu Dumnezeu vine dintr-o posibilitate conferită de El de a fi cunoscut, iar comuniunea cu El se realizează pe temeiul aceleia. Ideea unei discontinuități între Dumnezeu și lume are un temei biblic în porunca a doua din Decalog, în care oamenii sunt îndemnați să nu-și facă vreo idee despre cum este Dumnezeu prin asocierea cu vreun model creat, văzut, perceput etc. Dar dincolo de această idee a transcendenței lui Dumnezeu, pe care poporul ales a deprins-o foarte repede, nu negăm capacitatea lui Dumnezeu de a interacționa cu lumea, chiar dacă nu se identifică cu ea din punct de vedere identitar. Chestiunea transcendenței absolute a lui Dumnezeu, tradusă în doctrinele dualiste ca pe o non-interacțiune a lui Dumnezeu cu lumea este o chestiune inacceptabilă din punct de vedere doctrinar creștin, pentru că invalidează ideea de atotputernicie

Comuniunea, fiind actul interacțiunii a două persoane care au conștiință de sine, implică negreșit și actul cunoașterii reciproce, deoarece comuniunea nu este un fapt irațional, ci unul volitiv, deci în deplină cunoștință a identităților. ❀

a lui Dumnezeu. Adică acest fapt ne conduce la concluzia că Dumnezeu nu poate interacționa cu lumea din pricina purității Sale și Se păstrează pe Sine necontaminat de relativitatea lumii, neinteracționând cu ea. Dacă am accepta această idee a diluției dumnezeiești prin interacțiune cu relativitatea creației, Dumnezeu nu este atotputernic pentru că nu poate acționa în afara identității Sale. Un Dumnezeu Care nu poate acționa în afara condiției Sale dumnezeiești, nu este un Dumnezeu atotputernic. Această idee stă la baza alteia, foarte importantă în creștinism, și anume: realitatea interacțiunii lui Dumnezeu cu creația, chiar dacă identitar nu Se identifică cu ea.

Cel mai bine exprimă acest fapt conceptul de „energii necreate”, dezvoltat în opera Sf. Grigorie Palama, unde se arată că manifestările lui Dumnezeu, deși sunt necreate, pentru că izvorăsc din ființa Sa, ele pot avea un efect creat; deși sunt nelimitate, absolute, ele au un obiect de manifestare limitat, creat. Problema se deschide mai larg în explicarea capacității creatoare a lui Dumnezeu, adică de a face să existe lucruri care nu sunt proprii condiției Sale dumnezeiești și mai ales de a le întreține existența ori de a interacționa cu ele fără să le altereze sau influențeze ființa, iar în cazul în care acele creaturi sunt ființe conștiente, să le influențeze liberul arbitru. Așa se explică faptul că Dumnezeu poate lucra într-un mod infinit prin mijloace sau lucruri limitate, adică să facă minuni prin lucruri diverse, smerite, finite etc. Poate să se manifeste delimitat și, așa cum vedem în istoria biblică, poate să indice și să exprime preferințe pentru ceva anume. Pe această chestiune se poate argumenta din punct de vedere hristologic posibilitatea Întrupării Cuvântului și, implicit, orice formă de comuniune divino-umană, începând de la cea a naturilor în unitatea Sa ipostatică și până la comuniunea Sa interpersonală cu persoanele tuturor oamenilor în care se extinde.

Comuniunea din punctul de vedere al legăturii tainice a lui Hristos cu oamenii este realizabilă prin două moduri majore. Acestea se referă la tipul de comuniune interpersonală amintită anterior și prin legătura fiecărui om cu semenii întru Hristos. Aceste două moduri se referă la o legătură directă a omului cu Hristos, respectiv la relația cu El. Aceasta este în primul rând orientată spre om, căci inițiatorul comuniunii este Hristos Însuși. Oamenii nu pot avea o inițiativă de acest tip fără vreo descoperire prealabilă a lui Dumnezeu înaintea lor, respectiv fără vreo revelație a Lui în conștiințele lor, pe care El să o inițieze. Comuniunea omului cu Dumnezeu este realizată prin primul mod într-un fel universal, la nivel general, pe toată suprafața pământului și extins la toată istoria. Adică Dumnezeu este într-o relație de fond cu orice om care vine la existență, destăinuind-i în mod lucid postulatul unui Dumnezeu unic, atotputernic, creator și omnipre-

zent. Această chestiune interferează adesea cu ideile religioase ale unor culturi care pot fi politeiste sau ateiste, care pot avea o perspectivă mai ștearsă despre ideea unui Dumnezeu personal. Dar, în ciuda acestor achiziții sociale prin tradițiile religioase instalate în întreaga omenire, Dumnezeu Se descoperă tainic în conștiința fiecărui om sub forma unicității și universalității Sale. Dar această formă de comuniune este nedeslușită, pentru că se realizează din perspectiva unor calități dumnezeiești care sunt percepute abstract. Cu toate acestea, omul poate conștientiza și invoca această prezență personală a lui Dumnezeu și poate astfel interacționa cu El. Putem afirma că acesta este chiar modul maxim al oamenilor de a se împărtăși de revelația naturală sau de constatarea Dumnezeului necunoscut, spre care aspiră în mod natural rațiunea umană bine intenționată și neperturbată de patimi. Aceasta conduce către o cunoaștere personală a lui Dumnezeu, în care El Își dezvăluie bunătatea și bunele intenții legate de om și sensul lui. Dar ea nu elucidează complet cunoașterea lui Dumnezeu, ci este una incompletă.

Al doilea mod de realizare a comuniunii omului cu Dumnezeu este în Hristos, în cunoașterea Lui, adică în înțelegerea că El este Dumnezeu Întrupat, Care S-a făcut om din iubire de oameni și este, în urma acestui fapt, și Dumnezeu, și om în același timp. El imprimă o măsură universală cunoașterii omului pentru că Se arată într-un mod explicit, ca om. Nu există un mod mai propriu al arătării Sale decât acela al Întrupării, deoarece preia condiția celui care este făcut după chipul Său. Și, pentru că se arată ca om, înțelegem că omul este ființa cea mai rațională din întreaga creație, potențând astfel capacitățile sale raționale. Un om, dacă nu-L cunoaște conștient pe Dumnezeu, în identitatea Sa adecvată, nu-L cunoaște pe Acesta la nivelul maxim al capacităților lui, ci la un nivel inferior, nedemn de condiția umană, sub standardul acesteia. Astfel, calitatea de chip, pe care omul o are și prin care se diferențiază de restul speciilor, nu este pusă în valoare, ci rămâne într-o stare de latență, în baza căreia omul nu este complet participant la Dumnezeu, cu toate funcțiile sale. Pentru a-L pune pe Dumnezeu în locul cel mai sfânt, trebuie ca Acesta să fie în comuniune cu omul și prin funcțiile sale unice cele mai înalte, raționale, nu doar la un nivel de bază. Locul cel sfânt al lui Dumnezeu, în care trebuie să Se odihnească, este tocmai componenta cea mai înaltă a sufletului, care pune în valoare ideea de chip al Său în om. Aceasta este numită de

Dumnezeu Se descoperă tainic
în conștiința fiecărui om sub forma
unicității și universalității Sale.

(...) omul poate conștientiza și invoca
această prezență personală a
lui Dumnezeu și poate astfel
interacționa cu El. ✠

Pentru a-L pune pe Dumnezeu în locul cel mai sfânt, trebuie ca Acesta să fie în comuniune cu omul și prin funcțiile sale unice cele mai înalte, raționale, nu doar la un nivel de bază. Locul cel sfânt al lui Dumnezeu, în care trebuie să Se odihnească, este tocmai componenta cea mai înaltă a sufletului, care pune în valoare ideea de chip al Său în om. Aceasta este numită de unii autori [...] comuniune mistică. ❧

unii autori, precum Sf. Simeon Noul Teolog, comuniune mistică¹². Ea este dublată și de o comuniune la nivel fizic, complementară, care, în cuvintele lui Hristos, se argumentează ca necesară: „Cine nu mănâncă Trupul Fiului Omului și nu bea Sângele Lui nu are viață întru el” (Ioan 6, 53). Caracterul imperios al acesteia este subliniat în mai multe rânduri în cadrul aceluiași capitol din Evanghelia după Ioan. Prin aceasta s-ar înțelege că rostul venirii Fiului în trup este tocmai oferirea lui Dumnezeu pe Sine omului, în forma cea mai familiară și mai proprie acestuia.

Împărtășirea euharistică de Trupul lui Hristos înseamnă modul maxim de comuniune dintre Dumnezeu și om, pentru că este realizată în identitatea Persoanei Sale, oferindu-Se pe Sine ca suport material al acestei comuniuni. Aceasta pune în valoare nu numai calitățile superioare ale omului, adică ideea de chip, ci pe cea mai de bază, cum este trupul sau suportul biologic. Astfel, comuniunea cu Hristos se realizează la toate nivelurile și structurile componente ale omului.

Sfântul Nicolae Cabasila arată că dacă Domnul spune că Trupul Său este adevărata mâncare și Sângele Său, adevărata băutură, înseamnă că sensul existenței umane în acest lucru se deslușește: în Cuvântul lui Dumnezeu Întrupat¹³. Comuniunea dintre om și Dumnezeu se realizează euharistic prin Biserică, deoarece aceasta are ca deziderat continuarea lucrărilor lui Hristos și lăsarea lui Hristos Însuși să fie lucrător în oameni prin Trupul Său. Denumirea de Trup mistic al lui Hristos, atribuită Bisericii, indică modul prezenței Sale prin excelență în toate lucrările Bisericii.

Ceea ce trebuie reținut din conceptul teologic al comuniunii este faptul că ea este un program existențial la care cu toții suntem chemați. În al doilea rând, este realizabilă pe mai multe planuri, nu doar în planul relaționării exterioare, ci și în acela intern-personal sau infrapersonal. Comuniunea se realizează pe plan personal, nu doar pe planul lucrărilor.

¹² Sf. Simeon NOUL TELOC, *Discursuri teologice și etice*, Ed. Deisis, Sibiu, 2001, p. 313.

¹³ Sf. Nicolae CABASILĂ, *Despre viața în Hristos*, pp. 139-140.

Prof. Univ. Dr.
Constantin Cotziópulos
Facultatea de Teologie
Ortodoxă, Universitatea
„Aristotel”, Tesalonic,
Grecia

Ortodoxia în fața provocărilor contemporane

Luând ca pretext moartea recentă a papei Francisc¹ și frământările interne care au urmat și care se dezvoltă în sânul Bisericii Romano-Catolice, devine actuală analiza contribuției Bisericii Ortodoxe și a propriei teologii la actualitatea culturală și socială din secolul al XXI-lea.

Trăim în epoca „întoarcerii la Dumnezeu” și a revenirii dinamice a religiei în spațiul public, într-un spirit de extravertire și dialog. Mai ales prin misiunea sa, Biserica Ortodoxă și teologia sa așază, în noile condiții geopolitice, sociale și culturale, umanitatea în fața propriilor responsabilități. Întoarcerea culturală și religioasă, care este observată în spațiul științelor sociale și politice, este vizibilă deja și la nivelul instituțional al organizațiilor internaționale, precum Uniunea Europeană.

În mod concret, în articolul 1-52 al *Constituției europene*, precum și în articolul 17 al *Tratatului* de la Lisabona, este subliniat faptul că Europa menține un dialog tactic, egal și substanțial cu Bisericile [din spațiul său]², evident pentru că ea constată contribuția lor majoră la coeziunea, unitatea și solidaritatea socială cât privește grupurile sociale vulnerabile, în timp ce discursul lor creștin pacificator fundamentează reconcilierea și depășirea contradicțiilor.

În țările europene, se dezvoltă deja un interes intens pentru diplomația religioasă. În țări precum Anglia, Franța, Germania, Cipru sau Grecia, sunt instituționalizate structuri statale, cu scopul urmăririi unor teme legate de religie și diplomație, precum coexistența pașnică la nivel extra-statal și intra-statal, libertatea și educația religioasă, libertatea religioasă și protejarea populațiilor minoritare creștine din Orientul Mijlociu. În plus, [aceste structuri] evidențiază valoarea dialogurilor inter-creștine și inter-religioase privind coexistența pașnică, respectul reciproc și înțelegerea dintre popoare.

¹ Primul papă neeuropean, după papa Grigorie al III-lea (731–741), papa Francisc (2013–2025) a murit la 21 aprilie 2025, marcând un pontificat cu diviziuni și tensiuni, prin deschiderile și afirmațiile sale către creștinii de alte confesiuni, dar și către oamenii de diferite convingeri religioase (n. trad.).

² Am completat, între paranteze drepte, cu acordul autorului, sensuri, nuanțe etc., pentru o mai ușoară lectură și înțelegere a textului (n. trad.).

În același context, reprezintă chiar un punct comun constatarea faptului că demnitatea umană, drepturile omului (iar nu îndreptățirile) și democrația se fundamentează pe învățătura și antropologia socială creștină. Această acceptare, chiar și de către filosofi agnostici (precum J. Habermas) demonstrează dinamica socială a credinței creștine și, mai ales, a Ortodoxiei, care nu este împovărată de spiritul „sfintei inchiiziții”, al „cruciadelor” și al „imperialismelor civilizaționale” prin intermediul misiunilor coloniale.

În ceea ce privește modul de existență de la nivel european și mondial, se observă tendințe puternice de secularizare și post-secularizare, adică tendințe puternice împotriva indifferenței religioase, a individualismului, a raționalismului fără credință și a modernismului tehnocratic extrem, care îi subjugă pe toți în „cușca de fier a birocrăției”, după cum afirmă Max Weber, care birocrăție devalorizează spiritualitatea, transcendența și taina vieții.

În epoca secularizării, dar și a desecularizării, este imperativă necesitatea cultivării spiritualității creștine [ortodoxe, care aduce cu sine, după cum s-a constatat de milenii, un sens real al vieții], o orientare morală și axiologică. Prin cultura creștină [ortodoxă] a ascezei și a înfrânării, dar și prin participarea la taina lui Dumnezeu-Omul, credincioșii și cetățenii vor dobândi întărire spirituală și rezistență la provocările și lipsurile vieții, dar și un sens existențial, deplinătate și profunzime. Cu aceste premise la nivel social și politic, va fi [re]zidită conștiința identității creștine, din moment ce creștinismul este pilonul de bază al Europei. De altfel, în acest pilon sunt incluse dreptul roman și vechea tradiție și moștenire greacă. Rădăcinile creștine ale Europei, cu întreaga încărcătură culturală și politică pe care o poartă, pot să constituie o îngrădire și un obstacol în fața fanatismului de ambele părți, adică cel religios și cel secular.

Mai ales, [prin aceste rădăcini, europenii pot să se împotrivescă] fundamentalismului religios, care transferă în ghetouri populațiile musulmane din Europa și se opune integrării și incluziunii lor în țările-gazdă. [Pe de o parte,] Islamul, ca sistem teocratic, neagă libertatea religioasă, drepturile omului și rolurile distincte pe care le au religia și statul în modul creștin și european de viață. Pe de altă parte, creștinismul poate să pună pe o direcție corectă cuvântul Adevărului, față de fanatisme postmoderne ale corectitudinii politice, ale culturii „woke”, ale deificării inteligenței artificiale, care elimină omul și locurile de muncă, și ale experimentelor tran-

Prin cultura creștină [ortodoxă] a ascezei și a înfrânării, dar și prin participarea la taina lui Dumnezeu-Omul, credincioșii și cetățenii vor dobândi întărire spirituală și rezistență la provocările și lipsurile vieții, dar și un sens existențial, deplinătate și profunzime. ✠

Creștinismul poate să pună pe o direcție corectă cuvântul Adevărului, față de fanatisme postmoderne ale corectitudinii politice, ale culturii „woke”, ale deificării inteligenței artificiale [...] ❀

sumaniste, care transformă individul într-un amestec hibrid între om și mașină.

Vremurile sunt critice. Acum, mai mult ca altădată, este necesar un efort creștin comun, cu respect față de particularitățile confesionale, care să preîntâmpine omogenizarea specifică globalizării, o logică a capitalismu-

lui neîngrădit al băncilor și burselor pieței libere, precum și îndepărtarea elitelor de societate și de nevoile ei.

La nivel bisericesc, o prioritate fundamentală pentru Ortodoxia din secolul al XXI-lea este consolidarea unității și a sinodalității ei pe plan mondial și ecumenic. Atât la nivel local, cât și la cel ecumenic, ea continuă să funcționeze comunitar, sinodal și ierarhic, fără primat ale puterii, ci cu primat ale cinstirii și slujirii prin instituție și persoană.

Traducere din limba greacă și adnotări de Ion Marian Croitoru.

Bibliografie selectivă

- Gibellini, R., *Η θεολογία του εικοστού αιώνα*, Εκδ. Άρτος ζωής, Αθήνα, 2002.
- Κωτσιοπούλου, Κ., *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, Εκδ. Μυθονία, Θεσσαλονίκη, 2017.
- Idem, *Παγκοσμιοποίηση*, Εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2020.
- Γ. Πρεβελάκη, *Τα Βαλκάνια. Πολιτισμοί και γεωπολιτική*, Εκδ. Libro, Αθήνα, 2001.
- Μακρή, Σ., *Πολιτικό σύστημα και διεθνείς σχέσεις*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2002.

Prof. Univ. Dr.
Miltiade Vantzoz,
Facultatea de
Teologie Ortodoxă,
Universitatea „Aristotel”,
Tesalonic, Grecia

Puncte de vedere patristice despre legătura omului cu animalele

Legătura omului cu animalele este, actualmente, analizată dintr-o perspectivă etică în cadrul bioeticii și al eticii animalelor (*animal ethics*). Prima (*bioetica*) constată, în mod corect, că viața nu constituie o caracteristică exclusivă a omului, ceea ce are drept consecință extinderea problematizării etice la toate ființele vii, iar cea de-a doua (*etica animalelor*) investighează valoarea intrinsecă a animalelor și modul în care ele sunt folosite de către om ca obiecte de hrană, de companie, de divertisment și de experimentare. Omul contemporan, care are o sensibilitate sporită, este pus față în față cu diversele condiții de creștere și de exploatare la scară industrială a animalelor, cu experimentele dureroase efectuate asupra acestora, precum și cu numeroasele forme dureroase și, adesea, fatale de folosire a lor în scop recreativ, cum ar fi, de exemplu, vânătoarea, pescuitul, grădinile zoologice, luptele de câini etc. Expresia acestei sensibilități o constituie mișcările sociale moderne în favoarea protecției animalelor.

Problematizări similare cu cele care sunt constatate în zilele noastre nu existau în primul mileniu al creștinismului, perioadă în care au trăit unii dintre cei mai importanți Sfinți Părinți ai Bisericii. Cu toate acestea, atitudinea omului față de animale nu a scăpat interesului și atenției lor, din moment ce a fost considerată o parte importantă a vieții duhovnicești și a misiunii lor în lume. Din acest motiv, punctele de vedere patristice exprimate despre legătura omului cu animalele sunt ample și, desigur, nu pot fi prezentate detaliat în cadrul acestui studiu. Ne vom limita, așadar, la două poziții patristice¹ esențiale, care, în opinia noastră, sunt fundamentale pentru înțelegerea creștină a atitudinii omului față de animale. Potrivit primei poziții, animalele și, în general, lumea au fost create pentru om, care a fost pus de către Dumnezeu să fie stăpânul lor. Potrivit celei de-a doua poziții, stăpânirea omului asupra animalelor nu este necondiționată și nelimitată, întrucât omul nu este creatorul sau proprietarul lor, ci este supus poruncilor și cercetării lui Dumnezeu.

¹ De subliniat faptul că învățătura patristică este proprie Ortodoxiei și, implicit, Bisericii Ortodoxe de pretutindeni (n. trad.).

Învățătura creștină, potrivit căreia lumea a fost creată pentru om, a fost criticată încă de timpuriu de către reprezentanți ai filosofiei grecești. Celsus, unul dintre cei mai aprigi adversari ai creștinismului din secolul al II-lea, își propune, în lucrarea sa *Logosul adevărat* (*Ἀληθὴς λόγος*),² să combată această învățătură [creștină],³ pe care o consideră, de altfel, drept fundamentul întregii credințe creștine. Mai întâi, el observă că tunetele, fulgerele și furtunile nu se produc atât pentru om, cât pentru copaci și plante. Iar dacă cineva ar susține că acestea (copacii și plantele) răsar pentru om, în acest caz, nu interpretează corect realitatea, deoarece ele constituie, în principal, obiectul hranei animalelor sălbatice. Omul, în schimb, trebuie să lucreze pământul cu multă trudă, pentru a se hrăni cu roadele lui, în timp ce animalele își găsesc hrana pregătită. Acest aspect reprezintă pentru Celsus o dovadă clară că bunurile pământului există, în primul rând, pentru animale. Atunci când creștinii aduc contraargumentul că animalele există pentru om și că el este stăpânul lor, din moment ce le vânează și se hrănește cu ele, filosoful antic răstoarnă argumentul și se întreabă dacă nu ar fi mai corect să gândească cineva că omul există pentru animale, de vreme ce el este adesea sfâșiat de ele și devine hrana lor. Această viziune este, în opinia sa, mult mai logică, deoarece omul are nevoie de arme, câini și lucrători pentru a ucide animalele, în timp ce ele nu au nevoie de nimic în plus, întrucât posedă, prin firea lor, armele și capacitatea de a-și doborî prada⁴. În cele din urmă, Celsus observă că și multe alte ființe vii, precum, de pildă, furnicile și albinele, trăiesc în societăți organizate, își aleg conducători, își împart munca și îi pedepsesc pe cei leneși, motiv pentru care aceste trăsături nu sunt doar caracteristici speciale și distincte ale omului. Astfel, el ajunge la concluzia că învățătura creștină conform căreia lumea a fost creată pentru om este lipsită de sens, întrucât omul nu este o existență aparte, iar Dumnezeu poartă de grijă în mod egal față de toate creaturile Sale⁵.

² Această lucrare a lui Celsus, care este datată în jurul anului 178, a fost păstrată aproape exclusiv prin fragmentele lui Origen, în opera sa *Contra lui Celsus* (*Κατὰ Κέλσου*), în care acest important scriitor bisericesc confruntă toate acuzațiile pe care Celsus le adresează creștinismului. Mai multe despre viața, concepțiile filosofice și opera lui Celsus în traducere engleză și, în general, despre polemica timpurie contra creștinismului, vezi Joseph HOFFMANN, *Celsus on the True Doctrine. A Discourse Against the Christians*, Oxford University Press, New York, 1987.

³ Pentru o mai bună înțelegere a textului, am adăugat între paranteze drepte, cu acordul autorului, completări de sensuri, nuanțări etc. (n. trad.).

⁴ Joseph HOFFMANN, *Celsus on the True Doctrine*, pp. 82-83. De asemenea, cităm și lucrarea lui Origen, întrucât prin intermediul ei este salvată, în mare parte, lucrarea lui Celsus: *Ὠριγένης, Κατὰ Κέλσου* (Origen, *Contra lui Celsus*), 4, 74-75: Marcel BORRET (ed.), *Origène Contra Celse*, Tome II (Livres III et IV), Introduction, Texte Critique, Traduction et Notes, [SC 136], Paris, 1968, pp. 366-372.

⁵ Origen rezumă poziția lui Celsus în felul următor: „în continuare, prin multe exemple, ne învinuiește [Celsus], deoarece susținem că toate au fost făcute de Dumnezeu pentru om. Și dorește, prin relatarea despre animale și deșteptăciunea care se arată la ele, să demonstreze că toate nu au fost create nicicum mai mult pentru oameni decât pentru animalele iraționale (διὰ πολλῶν δ' ἑξῆς ἐγκαλεῖ ἡμῖν ὡς τῷ ἀνθρώπῳ φάσκουσιν πάντα πεποιημένα τὸν θεόν. Καὶ βούλεται ἐκ τῆς περὶ τῶν ζῴων ἱστορίας καὶ τῆς

astfel încât, din pricina nevoii sale, să fie constrâns să descopere meșteșuguri, unele pentru hrană, altele pentru adăpost”⁹.

La observația lui Celsus că omul nu poate fi caracterizat drept stăpân al lumii cât timp animalele sunt mai puternice decât el, teologul alexandrin răspunde că omul, deși are, într-adevăr, mai puține capacități fizice, le depășește prin rațiune și ingeniozitate. Superioritatea lui este, desigur, atât de evidentă, încât reușește să domesticească multe dintre animale și să le folosească în activitățile sale, așa cum se întâmplă, de exemplu, cu câinii, care păesc turme și locuințe, cu boii, care sunt folosiți în agricultură, și cu alte animale, care sunt întrebuințate pentru transport. Supunerea lor față de om este lucrarea proniei lui Dumnezeu și mărturie a poziției sale stăpânitoare în lume¹⁰. În fine, la argumentul filosofului că sociabilitatea și organizarea nu constituie trăsături distinctive ale omului, din moment ce multe animale dețin o organizare socială remarcabilă și urmează reguli stricte, Origen observă că diferența specifică stă în caracterul sociabilității, care, pentru om, este rațional și conștient, în timp ce la animale este instinctiv. Astfel, dacă animalele urmează instinctiv firea lor, ca obiecte ale proniei dumnezeiești, omul [în schimb] conlucrează cu pronia dumnezeiască și își formează viața în mod liber¹¹.

Punctul de vedere al lui Origen că omul este superior animalelor nu pentru că ar avea însușiri fizice mai deosebite, ci întrucât, ca făptură creată după chipul lui Dumnezeu, este înzestrat cu rațiune, libertate și capacitate creatoare, se întâlnește pe larg în literatura patristică. De pildă, Sfântul Vasile cel Mare îl compară pe om în mod detaliat cu cele mai puternice animale de pe uscat, din mare și din aer, recunoaște slăbiciunea lui în privința anumitor capacități fizice și subliniază superioritatea lui în privința trăsăturilor menționate, care îl fac stăpânul lor¹². Pe lângă acestea însă, el subliniază că până și înfățișarea exterioară a omului îl diferențiază de animale și mărturisește superioritatea lui. În timp ce animalele privesc spre pământ și, mânate de instinctul autoconservării, urmăresc asigurarea hranei lor, omul a fost creat de Dumnezeu să stea drept și să privească spre cer. Astfel, chiar și prin poziția trupului, devine evident că animalele sunt orientate spre pământ, pe când omul are ca perspectivă

⁹ Ωριγένης, *Κατὰ Κέλσου* 4, 76: Marcel BORRET (ed.), *Origène Contra Celse*, p. 374: „πανταχοῦ τὴν ἀνθρωπίνην σύνεσιν γυμνάζεσθαι βουλόμενος ὁ θεός, ἵνα μὴ μένη ἀργὴ καὶ ἀνεπινόητος τῶν τεχνῶν, πεποιήκε τὸν ἀνθρώπον ἐπιδεῖν ἵνα δι’ αὐτὸ τὸ ἐπιδεῖν αὐτοῦ ἀναγκασθῇ εὐρεῖν τέχνας, τινὰς μὲν διὰ τὴν τροφὴν ἄλλας δὲ διὰ τὴν σκέπην”.

¹⁰ Ωριγένης, *Κατὰ Κέλσου* 4, 78: Marcel BORRET (ed.), *Origène Contra Celse*, p. 380: „Αἰσάδαρ, τοατε ἀνιμαλελε-α creat Creatorul ca roabe ale animalului rațional [, adică ale omului,] și ale ingeniozității lui firești (Δοῦλα οὖν πάντα τοῦ λογικοῦ ζῶου καὶ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ συνέσεως κατεσκεύασεν ὁ δημιουργός)”.

¹¹ Ωριγένης, *Κατὰ Κέλσου* 4, 81-82: Marcel BORRET (ed.), *Origène Contra Celse*, pp. 384-388.

¹² Μ. Βασίλειος, *Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως λόγος Α΄: Εἰς τὸ κατ’ εἰκόνα* (Sfântul Vasile cel Mare, *Cuvântul I despre facerea omului: La făptul după chipul*), 9-10: A. SMETS, M. van ESBROECK (ed.), *Sur l'origine de l'homme*, pp. 186-194.

cerul. În acest context, el vorbește despre rudenția omului cu cele de sus și despre calea lui către acestea: „Fii atent, dacă îți pare potrivit, după contemplarea sufletului, și la alcătuirea trupului și minunează-te cum Meșterul desăvârșit a creat o locuință atât de potrivită pentru sufletul rațional. Doar pe om, dintre toate viețuitoarele, l-a plăsmuit drept, pentru ca, chiar din această formă, să înțelegi că viața ta este de obârșie cerească. Căci toate viețuitoarele cu patru picioare privesc spre pânțe, pe când omului i-a fost dată privirea ridicată spre cer, astfel încât să nu se preocupe de pânțe, nici de patimile de sub pânțe, ci să-și aibă tot elanul către calea cea de sus.”¹³ Această diferență în ceea ce privește înfățișarea exterioară a omului și a animalelor o subliniază și Sfântul Grigorie de Nyssa, adăugând că ea evidențiază diferența de valoare între cel care stăpânește și cele care sunt stăpânite¹⁴.

Totuși, dificultăți cât privește înțelegerea învățăturii creștine despre stăpânirea omului

13 Μέγας Βασίλειος, *Ὁμιλία εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῷ* (Sfântul Vasile CEL MARE, *Omilia la faptul de a lua aminte la tine însuți*) 8, în PG 31, 216 C: „Πρόσεχε, εἰ δοκεῖ σοι, μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς θεωρίαν καὶ τῇ τοῦ σώματος κατασκευῇ, καὶ θαύμασον ὅπως πρέπον αὐτὸ καταγίγιον τῇ λογικῇ ψυχῇ ὁ ἀριστοτέχνης ἐδημιούργησεν. Ὁρθιον ἔπλασε μόνον τῶν ζώων τὸν ἄνθρωπον, ἵνα ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος εἰδῇς ὅτι ἐκ τῆς ἀνωθεν συγγενείας ἐστὶν ἡ ζωὴ σου. Τὰ μὲν γὰρ τετράποδα πάντα πρὸς τὴν γαστέρα νένευκεν, ἀνθρώπων δὲ ἐτόιμη πρὸς οὐρανὸν ἡ ἀνάβλεψις, ὥστε μὴ σχολάζειν γαστρί, μηδὲ τοῖς ὑπὸ γαστέρα πάθειν, ἀλλ’ ὅλην ἔχειν τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἄνω πορείαν”. De asemenea, vezi M. Βασίλειος, *Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως λόγος Β’*, 14-15: A. SMETS, M. van ESBROECK (ed.), *Sur l'origine de l'homme*, pp. 266-270.

14 „Statura la om este verticală și este îndreptat către cer, și privește în sus. De la început acestea indică demnitatea lui regală. Deoarece faptul că doar omul, dintre toate ființele, are o astfel de înfățișare, iar toate celelalte au trupurile îndreptate în jos, arată limpede diferența de valoare dintre cele care se supun stăpânirii și puterea care le domină (Ὁρθιον δὲ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ σχῆμα, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνεται, καὶ ἄνω βλέπει. Ἀρχικὰ καὶ ταῦτα, καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν ἐπισημαίνονται. Τὸ γὰρ μόνον ἐν τοῖς οὐσι τοιοῦτον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τοῖς δὲ ἄλλοις ἅπασι πρὸς τὸ κάτω νενευκέναι τὰ σώματα, σαφῶς δείκνυσι τὴν τῆς ἀξίας διαφορὰν, τῶν τε ὑποκυπτόντων τῇ δυναστείᾳ, καὶ τῆς ὑπερανεστῶσης αὐτῶν ἐξουσίας”, vezi Γρηγόριος Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου* (Sfântul Grigorie DE NYSSA, *Despre facerea omului*), 8, în PG 44, 144 B.

asupra zidirii¹⁵ nu aveau, după cum se pare, doar păgânii, ci și creștinii, care constatau slăbiciunea omului în fața multor animale sălbatice. Cum este posibil ca omul să fie prezentat ca stăpân al zidirii, când se dovedește neputincios în fața multor fiare sălbatice? Răspunzând, Sfântul Ioan Gură de Aur recunoaște că omul se simte slab în fața anumitor fiare sălbatice, de care se și teme. Însă, această constatare, observă el, nu face falsă făgăduința lui Dumnezeu, dată imediat după crearea [omului], cum că el va stăpâni peste peștii mării și păsările cerului, dar și peste fiarele sălbatice și târătoarele pământului. De fapt, acest lucru se întâmpla la început, deoarece toate fapăturile iraționale îi erau supuse omului. Realitatea stăpânirii omului este confirmată de două mărturii din *Sfânta Scriptură*. Prima mărturie se referă la numirea animalelor de către Adam, prin care se arată atât autoritatea pe care i-o încredințează Dumnezeu asupra lor, cât și lipsa totală de teamă în fața lor. Dumnezeu le-a poruncit animalelor să vină înaintea lui Adam, iar el să le dea nume, poruncă pe care sfântul Părinte o numește „simbol al stăpânirii (δεσποτείας σύμβολον)”¹⁶. A doua mărturie se referă la convorbirea Evei cu șarpele. Dacă fiarele sălbatice i-ar fi provocat omului teamă, consemnează Sfântul Ioan Gură de Aur, Eva s-ar fi tulburat și ar fi luat-o la fugă. Însă ea nu are un asemenea sentiment, motiv pentru care și dialoghează cu el fără teamă¹⁷.

Așadar, frica pe care o simte omul în fața anumitor fiare sălbatice nu se datorează firii lor sau rânduiei pe care Dumnezeu a stabi-

15 Sau a creației (n. trad.).

16 Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Υπόμνημα εἰς τὴν Γένεσιν*, *Ὁμιλία Θ’* (Sfântul Ioan GURĂ DE AUR, *Comentariu la Facere, Omilia a IX-a*), 4, în PG 53, 79. Vezi și idem, *Λόγος Γ’ εἰς τὴν Γένεσιν* (Cuvântul al III-lea la Facere), 2, în PG 54, 591-592.

17 Ibidem.

lit-o în zidire, ci săvârșirii păcatului și destrămării legăturii [omului] cu Dumnezeu. Atunci când omul avea îndrăzneală înaintea lui Dumnezeu, scrie în mod specific sfântul Părinte, el însuși le inspira teamă chiar și fiarelor. După cădere, însă, Dumnezeu îl privează pe om de stăpânirea deplină și îngăduie să apară sentimentul de teamă față de unele fiare sălbatice. Această schimbare în legătura omului cu zidirea este consecința schimbării relației sale cu Dumnezeu. Cauza pentru care apare acum frica față de unele animale este păcatul săvârșit de bunăvoie, prin care omul nu ascultă de Dumnezeu.¹⁸ Însă frica aceasta și pierderea stăpânirii depline asupra zidirii nu sunt înțelese de către sfântul Părinte ca un rău, ci dimpotrivă, ca cea mai mare dovadă a iubirii de oameni a lui Dumnezeu. El își argumentează acest punct de vedere astfel: dacă încălcarea poruncii dumnezeiești nu ar fi avut nicio consecință, iar cinstea care i-a fost dată omului de a stăpâni asupra zidirii ar fi rămas neschimbată, atunci el ar fi rămas în răutate și nu ar fi căutat iertare de la Dumnezeu. De asemenea, dacă pierderea stăpânirii ar fi fost totală și omul nu s-ar mai fi putut folosi de ajutorul animalelor, atunci cultivarea pământului și chiar supraviețuirea sa ar fi fost extrem de istovitoare și grele. De aceea, și iubitorul de oameni Dumnezeu, conchide Sfântul Ioan Gură de Aur, nu retrage pe deplin puterea pe care i-a dat-o [omului] asupra creației, ci îi îngăduie să pună sub slujirea lui toate animalele, care sunt folositoare pentru nevoile sale. El menționează, ca exemple, boii, cu ajutorul cărora omul ară pământul, și oile, care oferă multe bunuri necesare pentru hrană și îmbrăcăminte. Și încheie în felul următor: „Astfel încât și faptul de a-i dăru [Dumnezeu omului] cinstirea, și faptul de a i-o retrage, și faptul de a-i fi instaurat frica față de fiarele sălbatice, și toate, dacă cineva le cercetează exact și cu recunoștință, sunt pline de multă înțelepciune, de multă grijă și de multă iubire de oameni. Pentru toate acestea, așadar, să-l mulțumim Lui și să fim recunoscători față de Cel ce ne-a făcut atâtea binefaceri”¹⁹.

¹⁸ „Faptul că acum ne temem de fiare sălbatice și suntem înfricoșați și am căzut din stăpânire nu-l neg nici eu. Dar aceasta nu înseamnă că făgăduința lui Dumnezeu a fost falsă. Căci la început lucrurile nu stăteau așa, ci fiarele sălbatice se temeau, tremurau și se supuneau stăpânului. Însă, când omul a căzut din îndrăzneală [față de Dumnezeu] prin neascultare, atunci i-au fost mutilate în parte și însușirile puterii lui (Ὅτι δὲ νῦν φοβούμεθα τὰ θηρία, καὶ δεδοίκαμεν, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκπεπτώκαμεν, οὐδὲ αὐτὸς ἀντιλέγω· ἀλλ' οὐ τοῦτο ψευδὴ τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπόσχεσιν δείκνυσιν. Παρὰ γὰρ τὴν ἀρχὴν οὐχ οὕτω τὰ πράγματα διέκειντο, ἀλλ' ἐδεδοίκει καὶ ἔτρεμε τὰ θηρία, καὶ υπέκυπτε τῷ δεσπότη. Ἐπειδὴ δὲ τῆς παρῥησίας ἐξέπεσε διὰ τὴν παρακοήν, καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς ἡκρωτηριάσθη), vezi Iωάννης Χρυσόστομος, *ὑπόμνημα εἰς τὴν Γένεσιν*, Ὁμιλία Θ', 4, în PG 53, 78-79. Același punct de vedere îl formulează și Teodoret al Cirului, care subliniază: „Iar noi ne temem de fiarele sălbatice pentru că nu avem viețuirea virtuții (Ἡμεῖς δὲ τὰ θηρία δεδοίκαμεν, ἐπειδὴ τῆς ἀρετῆς τὴν πολιτείαν οὐκ ἔχομεν)”, vezi Θεοδώρητος Κύρου, *Εἰς τὴν Γένεσιν* (Teodoret al CIRULUI, *La Facere*), în PG 80, 97 C; vezi și Νεμέσιος Εμέσης, *Περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, 1, în PG 40, 532 B.

¹⁹ „Ὡστε καὶ τὸ δοῦναι τὴν τιμὴν, καὶ τὸ πάλιν ἀφελεῖσθαι, καὶ τὸν φόβον ἐπιστῆσαι τῶν θηρίων, καὶ πάντα, ἅν τις ἀκριβῶς ἐξετάζῃ καὶ εὐγνωμόνως, πολλῆς γέμει σοφίας, πολλῆς κηδεμονίας, πολλῆς τῆς φιλανθρωπίας. Ὑπερ δὴ τούτων ἀπάντων εὐχαριστῶμεν αὐτῷ, καὶ εὐγνώμονες γενόμεθα περὶ τὸν τοσαῦτα ἡμᾶς εὐηργετηκότα”, vezi, Iωάννης Χρυσόστομος, *ὑπόμνημα εἰς τὴν Γένεσιν*, Ὁμιλία Θ', 5, în PG 53, 79-80; de asemenea, vezi și idem, *Λόγος Γ' εἰς τὴν Γένεσιν* (*Cuvântul al III-lea la Facere*), 2, în PG 54, 592-593.

Învățătura creștină potrivit căreia lumea a fost creată pentru om este contestată și prin argumentul că unele forme de viață nu sunt folositoare, ci periculoase pentru om. Sfântul Ioan Gură de Aur consemnează că nimic nu a fost creat în zadar sau fără rost. Altminteri, despre acest lucru confirmă Dumnezeu însuși, Care constată că toate în lume au fost create „foarte bune”. Desigur, omul nu este în stare să cunoască scopul tuturor creaturilor; cu toate acestea, în multe cazuri, înțelege că folosul pentru el nu se limitează doar la furnizarea hranei. Astfel, de pildă, arborii care nu fac roade oferă lemnul cu care se construiesc case și multe alte lucruri, care acoperă nevoile omului. La fel stau lucrurile și în privința fiarelor sălbatice și a târâtoarelor, întrucât din unele dintre ele medicii extrag substanțele necesare pentru a prepara medicamente, care contribuie la menținerea sau refacerea sănătății trupești. Aceleași beneficii le evidențiază și Teodoret al Cirului, care adaugă faptul că fiecare element al creației contribuie la funcționarea ei armonioasă. Ca exemple privind utilitatea tuturor lucrurilor, el aduce focul și trupul omenesc. Focul poate să ardă oameni, case, corăbii și, în general, să se dovedească a fi foarte distructiv, însă el este unul dintre cele patru elemente fundamentale, care alcătuiesc armonia lumii; în mod similar, în trupul omenesc cineva poate să identifice elemente care par de prisos; totuși, ele sunt absolut necesare pentru buna lui funcționare. În cele din urmă, el notează că nici frica față de fiarele sălbatice nu este neapărat un rău, de vreme ce poate ca ea să aducă folos duhovnicesc, anume atunci când omul se îndreaptă către Dumnezeu în rugăciune și caută ajutorul Său.

Sfântul Grigorie de Nyssa compară omul cu animalele și constată că este mai slab decât cele mai multe dintre ele, fapt care, la prima vedere, pare că nu se potrivește cu învățătura teologică potrivit căreia el este stăpânul întregii zidiri. După cum el însuși observă în mod caracteristic, omul vine pe lume gol, neînmarmat, sărac și lipsit de cele necesare, astfel încât mai degrabă stârnește milă decât admirație. Într-adevăr, el nu are blană care să-i protejeze trupul și nici nu este înzestrat cu gheare ascuțite, coarne, copite sau ac.²⁰ Deși toate animalele dispun de o anumită armă naturală, care le protejează, omul este cu totul lipsit de arme. În plus, este inferior multora dintre ele în ceea ce privește mărimea, viteza și puterea. Prin ur-

20 „Dar omul este, pe de o parte, lipsit de acoperăminte naturale, iar pe de altă parte, neînmarmat și sărac; în ceea ce are nevoie pentru viața lui depinde de alții; după aparență, este mai degrabă vrednic de milă față decât de faptul ca cineva să-l fericească; nu este înzestrat cu coarne pentru apărare, nici cu gheare ascuțite, nici cu armuri sau dinți, sau cu vreun ac care să aibă din fire un venin ucigător, așa cum au cele mai multe dintre viețuitoare în ele – [lucruri] cu care sunt înzestrate spre apărare împotriva celor ce le vatămă (Ἀλλὰ γυμνὸς μὲν τῶν φυσικῶν σκεπασμάτων, ἄοπλος δὲ τις καὶ πένης ὁ ἄνθρωπος, καὶ τῶν πρὸς τὴν χρεῖαν ἐνδεὴς πάντων ἐπὶ τὸν βίον παράγεται, ἐλεεῖσθαι μᾶλλον ἢ μακαρίζεσθαι κατὰ τὸ φαινόμενον ἄξιος, οὐ προβολαῖς κεράτων καθωπλισμένος, οὐκ ὀνύχων ἀκμαῖς, οὐχ ὀπλαῖς, ἢ ὁδοῦσιν, ἢ τινι κέντρῳ θανατηφόρον ἰὸν ἐκ φύσεως ἔχοντι, οἷα δὲ τὰ πολλὰ τῶν ζώων ἐν ἑαυτοῖς πρὸς τὴν τῶν λυποῦντων ἄμυναν κέκτηται)”, vezi Γρηγόριος Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*, 7, în PG 44, 140 D-141 A.

mare, este pusă la îndoială sau chiar infirmată stăpânirea lui asupra zidirii, din moment ce omul nu are puterea fizică de a o impune? Sfântul Grigorie de Nyssa răspunde la această întrebare făcând o observație deosebit de importantă cu privire la caracterul acestei stăpâniri, care constituie și a doua poziție patristică pe care dorim să o evidențiem: ceea ce pare a fi, în cazul omului, o lipsă a firii, devine prilej pentru o stăpânire care nu se întemeiază pe violență și impunere, ci pe împreunare. „Și cum, va spune cineva, poate unul ca acesta să fi fost rânduit stăpân peste toate [animalele]? Însă nu cred că este deloc greu să arătăm că ceea ce pare a fi lipsă a firii noastre este, de fapt, prilej pentru a stăpâni cele supuse. Căci, dacă omul ar fi avut o așa putere încât să întreacă în alergare calul, să aibă piciorul de neclintit datorită stabilității, să se sprijine pe unghii sau pe copite, să poarte în sine coarne, țepi și gheare, atunci, mai întâi de toate, ar fi fost o oarecare [fință] feroce și de neabordat, având astfel de însușiri crescute împreună cu trupul său. Și, apoi, ar fi trecut cu vederea stăpânirea asupra celorlalte vietoare, neavând nevoie de nicio împreună-lucrare din partea celor supuse. Acum, însă, tocmai pentru acest motiv, nevoile vieții au fost împărțite între toate cele ce ne sunt supuse, astfel încât stăpânirea asupra lor să devină necesară. Încetineala și greutatea mișcării trupului au adus calul spre folosire și acesta a fost îmblânzit. Iar goliciunea trupului a făcut necesară creșterea oilor, [care creștere] completează, prin colectarea anuală a lânii, lipsa firii noastre”²¹.

²¹ „Καὶ πῶς, ἔρεϊ τις, ὁ τοιοῦτος τὴν ἀρχὴν τὴν κατὰ πάντων κεκλήρωται; Ἄλλ· οὐδὲν οἶμαι χαλεπὸν δεῖξαι, ὅτι τὸ δοκοῦν ἐπιδεὲς τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀφορμὴ πρὸς τὸ κρατεῖν τῶν ὑποχειρίων ἐστίν. Εἰ γὰρ οὕτω δυνάμει εἶχεν ὁ ἄνθρωπος, ὡς τῇ μὲν κύκτιτι παρατρέχειν τὸν ἵππον, ἄτριπτον δὲ ὑπὸ στεῖρρότητος ἔχειν τὸν πόδα, ὅπλαίς τις ἢ χηλαῖς ἐρειδόμενον, κέρατα δὲ καὶ κέντρα καὶ ὄνυχας ἐν ἑαυτῷ φέρειν· πρῶτον

Așadar, potrivit Sfântului Grigorie de Nyssa, dacă omul ar fi avut o forță fizică mai mare decât fiarele sălbatice, nu le-ar fi căutat compania, nici nu ar fi urmărit împreunare cu ele, ci și-ar fi impus puterea și ar fi devenit mai feroce decât ele. Însă, tocmai pentru că nu este în stare de unul singur să-și împlinească nevoile, el supune animalele într-un mod în care conlucrează cu ele, valorificând în folosul său însușirile lor. Astfel, își acoperă neputința în viteză prin folosirea cailor, neputința privind protejarea trupului, prin lâna pe care o obține de la oi, neputința în putere, prin folosirea boilor la cultivarea pământului și incapacitatea de a tăia anumite lucruri, prin folosirea câinilor, care devin pentru om, după cum scrie în modul său caracteristic, un fel de cuțit viu. Când animalele nu îi pot oferi direct slujirile lor, atunci omul își valorifică rațiunea și capacitatea lui creatoare pentru a inventa meșteșuguri care să-i reglementeze problemele, meșteșuguri care, totuși, presupun din nou împreună-lucrarea cu animalele, deoarece de la ele își ia atât ideile, cât și materialele necesare pentru a le pune în practică. Drept exemple folosește mișcarea păsărilor, care îi oferă omului ideea de a construi arcul, cu ajutorul căruia poate trimite o săgeată prin aer cu viteza păsărilor. De asemenea, deoarece picioarele omului sunt sensibile și vulnerabile în timpul mersului, el ia materiale de la animale pentru a-și confecționa încălțăminte, care îi permite să se deplaseze mai

μὲν θηριώδης τις ἂν ἦν, καὶ δυσάνητος, τοιούτων αὐτοῦ τῷ σώματι συμπεφυκότων. Ἐπειτα δὲ παρῆεν ἂν τὴν τῶν ἄλλων ἀρχὴν, οὐδὲν τῆς συνεργίας τῶν ὑποχειρίων δεόμενος. Νυνὶ δὲ τούτου χάριν ἐφ' ἑκάστον τῶν ὑπεζευγμένων ἡμῖν αἱ τοῦ βίου χρεῖαι κατεμερίσθησαν, ὡς ἀναγκαῖαν ποιεῖν τὴν κατ' ἐκείνων ἀρχὴν. Τὸ μὲν βραδὺ τοῦ σώματος δυσκίνητον, τὸν ἵππον τῇ χρεῖᾳ προσήγαγέ τε καὶ ἑδαμάσατο. Ἡ δὲ τῆς σαρκὸς γυμνότης ἀναγκαῖαν τὴν τῶν προβάτων ἐπιστάσιαν ἐποίησεν, ἐκ τῆς ἐτησίου τῶν ἐρίων φορᾶς τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀναπληροῦσαν τὸ λείπον” (*ibidem*, 7, în PG 44, 141 BC).

ușor și mai repede. Astfel, prin acest exemplu, Sfântul Grigorie de Nyssa își încheie [expunerea] gândirii sale, referindu-se, iarăși, la împreună-lucrare cu animalele care i se supun omului: „Faptul că tălpile ne sunt sensibile și ușor vătămabile în timpul mersului face necesară împreună-lucrare cu cele supuse nouă. Căci de acolo [adică de la animale] este încălțăminte, adaptată la picioarele noastre”²².

Diferența învățături creștine față de concepțiile antice și moderne, care îl consideră pe om echivalent cu animalele în ceea ce privește protejarea vieții, nu constă, desigur, nici în concepția că pronia dumnezeiască are în vedere întreaga creație, nici în cerința de protejare a întregii zidiri; și aceste două poziții exprimă viziunea creștină asupra lumii pe care Dumnezeu a creat-o, iar omul este chemat să o respecte și să o ocrotească. Diferența constă în poziția unică, pe care învățătura patristică i-o recunoaște omului, aceea de a fi coroana creației și legătura dintre lumea inteligibilă și cea sensibilă, fiind desemnat de Dumnezeu ca stăpân al ei. Această stăpânire nu este înțeleasă totuși ca o posibilitate de asupraire a animalelor, ci dimpotrivă, ca o responsabilitate de conviețuire armonioasă și de împreună-lucrare cu ele, pentru care omul este chemat să dea socoteală înaintea lui Dumnezeu.

Traducere din limba greacă și adnotări de Ion Marian Croitoru.

²² „Τὸ δὲ εὐπαθεῖς καὶ εὐτρίπτους ἡμῖν πρὸς τὴν πορείαν εἶναι τὰς βάσεις, ἀναγκαίαν ποιεῖ τὴν ἐκ τῶν ὑποχειρίων συνεργίαν. Ἐκεῖθεν γάρ ἐστι τοῖς ποσὶ περιαρμόσαι τὰ πέδιλα” (*ibidem*, 7, în PG 44, 144 A).

Pr. Prof. Dr. habil.
Constantin Necula*

Prof. Drd.
Constantin
Ioan Necula**

Importanța studierii Părinților Bisericii în cultura tânărului O analiză pornită dinspre lectură

În acest studiu ne propunem – fiind profesori de vârste diferite, dar de preocupări educaționale comune – identificarea principalelor puncte de reper în exprimarea importanței fundamentale a studierii scrierilor și vieților Sfinților Părinți ai Bisericii pentru formarea culturală, spirituală și morală a tinerilor din secolul al XXI-lea. Într-o epocă marcată de secularizare accelerată, relativism etic și o criză a identității, înțelegerea patristică se relevă nu ca un vestigiu arhaic, ci ca o sursă perenă de sens, un reper de stabilitate și un ghid practic pentru navigarea prin complexitatea vieții contemporane. Prin demersul nostru argumentăm că o cunoaștere aprofundată a Părinților Bisericii oferă tinerilor rădăcini intelectuale și spirituale solide, un model de gândire critică și discernământ, un fundament etic robust, bazat pe conceptul de virtute, și o viziune eshatologică ce transcende materialismul consumerist. Vom analiza, de asemenea, provocările inerente legate de prezentarea acestui tezaur spiritual unei generații digitale și vom propune strategii pedagogice și pastorale inovatoare, pentru a face gândirea patristică accesibilă, relevantă și transformatoare pentru tinerii de astăzi.

*Facultatea de Teologie
„Andrei Șaguna”,
Universitatea „Lucian
Blaga”, Sibiu

**doctorand al Facultății
de Teologie „Andrei
Șaguna”, Universitatea
„Lucian Blaga”, Sibiu
Coordonator: Conf. Univ.
Dr. habil. Alina Pătru

Introducere: O busolă pentru o generație în derivă

Tânărul contemporan se naște și se dezvoltă într-un peisaj cultural fluid, adesea contradictoriu și lipsit de reperele stabile care au ghidat generațiile anterioare. Globalizarea, revoluția digitală și triumful aparent al individualismului au erodat marile narațiuni, lăsând în urmă un vid de sens, pe care diverse ideologii efemere și oferte consumeriste se grăbesc să îl umple. În acest context, întrebările fundamentale ale existenței – *Cine sunt? Care este scopul vieții mele? Cum ar trebui să trăiesc?* – devin mai acute și, în același timp, mai dificil de abordat pentru a li se găsi răspuns. Criza de identitate, anxietatea existențială și confuzia morală nu mai sunt excepții, ci caracteristici definitorii pentru o parte semnificativă a tineretului.

Biserica, în calitatea sa de „stâlp și temelie a adevărului” (1 Timotei 3, 15), poartă responsabilitatea de a oferi răspunsuri la aceste frământări. Nu

răspunsuri simpliste sau dogmatisme sterile, ci o înțelepciune vie, testată de-a lungul a două milenii, capabilă să lumineze și să vindece. Această înțelepciune se găsește în forma sa cea mai pură și mai concentrată în tezaurul inestimabil lăsat moștenire de Sfinții Părinți ai Bisericii. Acești giganti ai gândirii și ai spiritului, care au trăit în perioade de mari transformări și crize, au articulat fundamentele teologiei creștine, au apărat credința de erezii și, mai presus de toate, au oferit un model de viață transfigurată în Hristos.

Studierea Părinților Bisericii nu este, așadar, un exercițiu de arheologie intelectuală sau o preocupare exclusiv clericală. Este, susținem în acest articol, o necesitate stringentă pentru formarea culturală integrală a tânărului creștin. A-l ignora pe Sfântul Ioan Gură de Aur într-o discuție despre justiție socială, a-l omite pe Sfântul Vasile cel Mare într-o dezbatere despre ecologie și responsabilitate cosmică, a nu-l consulta pe Sfântul Grigorie de Nyssa în explorarea profunzimilor psihologiei umane sau a-l uita pe Fericitul Augustin în analiza angoaselor și a căutării fericirii înseamnă a priva tânărul de cele mai profunde și articulate perspective creștine asupra acestor teme. Scopul nostru este de a demonstra, printr-o analiză multi-fațetată, de ce și cum studiul patristic poate constitui un pilon central în educația și formarea tinerilor. Vom explora relevanța Părinților în ancorarea identității creștine, în dezvoltarea unui etos robust, în cultivarea discernământului intelectual și în oferirea unei perspective pline de speranță asupra vieții. În final, vom schița direcții concrete pentru o „pedagogie patristică”, adaptată secolului al XXI-lea, capabilă să construiască punți solide între înțelepciunea antică și cultura digitală a noilor generații.

Studiul patristic poate constitui un pilon central în educația și formarea tinerilor. Vom explora relevanța Părinților în ancorarea identității creștine, în dezvoltarea unui etos robust, în cultivarea discernământului intelectual și în oferirea unei perspective pline de speranță asupra vieții. ✠

Partea I: Ancorarea identității într-o lume lichidă

Conceptul de „modernitate lichidă”, teoretizat de Zygmunt Bauman, descrie perfect condiția contemporană a identității. Într-o astfel de lume, identitățile sunt fragmentate, temporare și construite adesea pe nisipuri mișcătoare – branduri, trenduri social media, afilieri ideologice volatile. Pentru tânăr, presiunea de a se autoinventă constant, de a performa o identitate de succes în spațiul public digital, este imensă și epuizantă. Studiul Părinților Bisericii oferă un antidot puternic la această fluiditate corozivă. El nu propune o identitate prefabricată, ci o înrădăcinare profundă într-o tradiție vie, o conectare la un „nor de martori” (Evrei XII, 1), care conferă stabilitate și sens.

Pentru tânăr, presiunea de a se autoinventă constant, de a performa o identitate de succes în spațiul public digital, este imensă și epuizantă. Studiul Părinților Bisericii oferă un antidot puternic la această fluiditate corozivă. ❧

1.1. Rădăcini istorice și continuitate:

„Nu suntem primii”

O primă contribuție majoră este conștientizarea faptului că Biserica are o istorie, o memorie și o continuitate. Tânărul care citește epistolele Sfântului Ignatie Teoforul, scrise în drum spre martiriu, sau Apologiile Sfântului Iustin Martirul și Filosoful, înțelege că provocările credinței în fața unei culturi dominante

ostile nu sunt o noutate. El descoperă că problemele care îl frământă – relația dintre credință și rațiune, natura adevărului, presiunea conformismului – au fost dezbătute cu o profunzime și o onestitate intelectuală remarcabile de către înaintașii săi în credință. Această conștiință istorică are un dublu efect benefic. Pe de o parte, ea previne ceea ce C.S. Lewis numea „snobismul cronologic”, prejudecata arogantă că doar ideile cele mai recente sunt valabile. Tânărul învață să prețuiască înțelepciunea acumulată și decantată de-a lungul secolelor. Pe de altă parte, această conectare la Tradiție oferă un sentiment de apartenență și de siguranță. El nu mai este un individ izolat, luptându-se singur cu marile întrebări, ci este moștenitorul și continuatorul unui dialog bimilenar. După cum subliniază teologul Jaroslav Pelikan, „Tradiția este credința vie a celor morți; tradiționalismul este credința moartă a celor vii”. Părinții Bisericii sunt canalele prin care Tradiția, în calitatea ei de credință vie, ajunge la noi.

1.2. Antropologia patristică: Răspunsul la întrebarea „Cine este omul?”

Mai presus de ancorarea istorică, Părinții oferă o viziune profundă și eliberatoare asupra persoanei umane. În contrast cu antropologiile reductoare ale modernității – *homo economicus*, ființa definită de dorințe (Freud) sau omul ca un complex de procese biochimice – Părinții Bisericii propun o antropologie teocentrică, plină de noblete și potențial. Conceptul central este cel de *chip și asemănare* (Facerea I, 26). Omul nu este un accident al evoluției, ci o ființă creată cu un scop, purtând în sine amprenta divină. Sfântul Grigorie de Nyssa, în tratatul său *Despre facerea omului*, dezvoltă o viziune magnifică asupra omului ca „microcosmos”, o punte între lumea materială și cea spirituală, înzestrat cu rațiune, libertate și capacitate de a iubi.

Această viziune are implicații practice imediate pentru tânărul de astăzi:

- **Valoare intrinsecă:** Valoarea sa nu derivă din performanțele sale, din numărul de „like-uri” sau din statutul social, ci din faptul că este purtător al chipului lui Dumnezeu. Aceasta este o temelie solidă pentru stima de sine și un scut împotriva culturii competiționale și a anxietății de performanță.

• **Libertate și responsabilitate:** Gândirea patristică, în special cea a Părinților greci, accentuează rolul fundamental al liberului arbitru (*autexousion*). Omul este co-creator al propriei sale deveniri. Aceasta contracarează atât fatalismul, cât și victimizarea. Tânărul este chemat să-și asume responsabilitatea pentru alegerile sale, conștient fiind că acestea au consecințe veșnice.

• **Un dinamism al devenirii:** Distincția pe care o face Sfântul Irineu de Lyon între „chip” (dat) și „asemănare” (de dobândit) introduce un dinamism extraordinar în viața spirituală. Identitatea nu este ceva static, ci un proces continuu de creștere, de „îndumnezeire” (*theosis*), de devenire a ceea ce ești chemat să fii. Această perspectivă transformă viața într-o aventură spirituală, o călătorie spre desăvârșire, în contrast cu o căutare hedonistă a plăcerii imediate.

Prin urmare, familiarizarea cu antropologia patristică îi oferă tânărului un „schelet” identitar robust, capabil să reziste presiunilor de fărâmițare și să ofere un sens înalt propriei existențe.

Partea a II-a:

Fundamentul etic și busola morală

Una dintre cele mai mari provocări pentru tinerii de astăzi este navigarea prin peisajul etic confuz al postmodernității. Relativismul, exprimat popular prin sintagma „adevărul meu”, a subminat ideea de norme morale universale. În acest vid, etica este adesea redusă fie la un utilitarism simplist (ceea ce produce cel mai mare bine pentru cel mai mare număr), fie la un subiectivism emoțional (ceea ce „simt” că este corect). Părinții Bisericii oferă o alternativă radicală și convingătoare: o etică a virtuții, care își are fundamentul în natura lucrurilor și care este orientată spre dobândirea fericirii autentice (*beatitudo, eudaimonia*), care este comuniunea cu Dumnezeu.

Relativismul, exprimat popular prin sintagma „adevărul meu”, a subminat ideea de norme morale universale. În acest vid, etica este adesea redusă fie la un utilitarism simplist [...], fie la un subiectivism emoțional. ❧

2.1. Dincolo de reguli: Etica virtuții și a caracterului

Spre deosebire de o etică deontologică (bazată pe reguli și obligații) sau de una consecinționistă (bazată pe rezultate), etica patristică este, în esență, o etică aretaică (de la *aretē* – virtute). Accentul nu cade pe „Ce ar trebui să fac?”, ci pe „Ce fel de persoană ar trebui să devin?”. Scopul nu este simpla conformare la o listă de precepte, ci transformarea interioară a caracterului, cultivarea unor dispoziții stabile spre bine, care sunt virtuțile.

Scrieri precum *Pedagogul* al lui Clement Alexandrinul sau omiliile Sfântului Vasile cel Mare și ale Sfântului Ioan Gură de Aur sunt pline de

sfaturi practice pentru cultivarea virtuților: smerenia, blândețea, curajul, cumpătarea, dreptatea și, mai presus de toate, dragostea (*agape*). Această abordare are câteva avantaje majore pentru formarea tinerilor:

- **Motivație intrinsecă:** Morala nu mai este percepută ca un set de restricții impuse din exterior, ci ca o cale spre înflorirea personală, spre atingerea potențialului maxim. Virtutea este sănătatea sufletului.
- **Flexibilitate și înțelepciune practică:** O etică a virtuții este mai suplă și mai adaptabilă la complexitatea situațiilor vieții decât un cod rigid de legi. Ea dezvoltă ceea ce Aristotel numea *phronesis* (înțelepciune practică, prudență), capacitatea de a discerne care este lucrarea cea bună într-un context particular.
- **Integralitate:** Etica patristică nu separă actele de persoană. Faptele bune izvorăsc dintr-un caracter bun, iar un caracter bun se clădește prin fapte bune. Se evită astfel ipocrizia fariseică.

[...] [O]miliile Sfântului Ioan Gură de Aur despre bogăție și sărăcie sunt de o actualitate șocantă. El argumentează cu vehemență că proprietatea privată nu este un drept absolut, ci o responsabilitate, și că „a nu împărți bunurile tale cu săracul înseamnă a fura de la el și a-i lua viața”.

Lectura unor texte precum cele ale Sfântului Ioan Scărarul sau ale Fericitului Augustin despre iubire și poftă poate ajuta tinerii să dezvolte o înțelegere mai profundă și mai respectuoasă asupra propriei corporalități și asupra relațiilor interpersonale. ✠

2.2. Părinții Bisericii și dilemele contemporane

Înțelepciunea etică a Părinților nu este abstractă, ci se aplică direct problemelor concrete cu care se confruntă tinerii.

- **Consumerism și justiție socială:** Într-o cultură care glorifică acumularea de bunuri, omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur despre bogăție și sărăcie sunt de o actualitate șocantă. El argumentează cu vehemență că proprietatea privată nu este un drept absolut, ci o responsabilitate, și că „a nu împărți bunurile tale cu săracul înseamnă a fura de la el și a-i lua viața”. Studiul acestor texte poate cultiva în tineri o conștiință socială critică și o atitudine de solidaritate, contracaraând egoismul promovat de cultura consumeristă.

- **Ecologie și grijă față de creație:** În fața crizei ecologice, Părinții Capadocieni, în special

Sfântul Vasile cel Mare, cu ale sale *Omilii la Hexaemeron*, oferă o teologie a creației care este profund relevantă. Ei prezintă lumea nu ca pe un depozit de resurse de exploatat, ci ca pe o operă de artă divină, un templu în care omul este preot și administrator (*oikonomos*), nu tiran. Această viziune poate fundamenta o etică ecologică autentic creștină, bazată pe respect, admirație și responsabilitate.

- **Sexualitate și relații:** Într-o epocă de banalizare și comercializare a sexualității, Părinții Bisericii, deși adesea percepuți ca fiind excesiv de as-

cetici, oferă o viziune a trupului ca „templu al Duhului Sfânt” (I Corinteni VI, 19). Ei integrează sexualitatea în misterul mai larg al persoanei și al comuniunii, fie în cadrul căsătoriei, înțeleasă ca icoană a iubirii dintre Hristos și Biserică, fie în cadrul vieții consacrate. Lectura unor texte precum cele ale Sfântului Ioan Scărarul sau ale Fericitului Augustin despre iubire și poftă poate ajuta tinerii să dezvolte o înțelegere mai profundă și mai respectuoasă asupra propriei corporalități și asupra relațiilor interpersonale.

Prin angajarea cu aceste texte, tânărul nu primește doar răspunsuri, ci, mai important, învață un mod de a raționa etic, un mod de a privi lumea prin lentila credinței și a dragostei.

Partea a III-a: Cultivarea discernământului într-o eră a dezinformării

Generația tânără este cea mai expusă din istorie la un potop informațional. Internetul și rețelele sociale oferă acces la o cantitate uriașă de date, dar, în același timp, au creat un mediu propice pentru dezinformare, propagandă și gândire superficială. Capacitatea de a evalua critic sursele, de a distinge adevărul de falsitate și de a construi un argument coerent a devenit o abilitate esențială pentru supraviețuirea intelectuală.

Studiul Părinților Bisericii este un antrenament excepțional pentru minte. Acești autori nu erau creduli sau iraționali; dimpotrivă, mulți dintre ei au fost giganți ai intelectualității epocii lor, stăpânind la perfecție uneltele filosofiei și ale retoricii clasice și folosindu-le pentru a articula și a apăra credința creștină.

Capacitatea de a evalua critic sursele, de a distinge adevărul de falsitate și de a construi un argument coerent a devenit o abilitate esențială pentru supraviețuirea intelectuală. Studiul Părinților Bisericii este un antrenament excepțional pentru minte. ❧

3.1. Modelul „Credință în căutarea înțelegerii” (*Fides quaerens intellectum*)

Părinții exemplifică o relație armonioasă și dinamică între credință și rațiune. Formula „Cred, ca să înțeleg” (*Credo ut intelligam*), atribuită Fericitului Augustin și Sfântului Anselm, nu este o abdicare de la rațiune, ci o recunoaștere a faptului că anumite realități (cele divine) pot fi investigate rațional doar pornind de la un act de încredere, de la o premisă a credinței.

Tânărul care studiază scrierile patristice învață că:

- **Credința nu este oarbă:** Părinții nu cer o adeziune irațională. Ei argumentează, explică, folosesc analogii și demonstrează cu o rigoare logică impresionantă. A citi, de exemplu, tratatele Sfântului Atanasie cel Mare împotriva arianismului sau scrierile Capadocienilor despre Sfânta Treime este un exercițiu de teologie speculativă de cel mai înalt nivel.

- **Rațiunea are limite:** În același timp, Părinții recunosc cu smerenie că misterele divine depășesc capacitatea rațiunii umane de a le cuprinde pe de-

plin. Ei cultivă o „apofază” intelectuală, o tăcere respectuoasă în fața transcendenței, care este un antidot necesar la aroganța raționalismului modern.

- **Gândirea critică în slujba adevărului:** Părinții au fost polemiciști redutabili. A trebuit ca ei să demonteze erezii (arianism, nestorianism, monofizitism), care erau adesea sofisticate din punct de vedere filosofic. Prin studiul acestor controverse, tânărul învață arta de a identifica premisele false ale unui argument, de a recunoaște contradicțiile logice și de a apăra o poziție în mod coerent și articulat. Aceasta este o pregătire excelentă pentru a naviga pe „piața ideilor” din prezent și pentru a nu cădea pradă manipulărilor ideologice.

Într-o cultură a lecturii rapide
și superficiale, a scanării și a
consumului de conținut „digerabil”,
Părinții ne reînvață să citim lent,
profund și pe mai multe niveluri. ✨

3.2. Hermeneutica patristică:

Arta de a citi în profunzime

O altă competență culturală esențială, pe care o dezvoltă studiul Părinților este arta interpretării textelor. Într-o cultură a lecturii rapide și superficiale, a scanării și a consumului de conținut „digerabil”, Părinții ne reînvață să

citim lent, profund și pe mai multe niveluri.

Metoda lor de interpretare a Sfintei Scripturi, deși diversă (de la literalismul *Școlii Antiohiene* la alegorismul *Școlii Alexandrine*), este unită cu acea convingere că textul biblic are o adâncime infinită și că fiecare cuvânt ascunde un sens spiritual. Tânărul care învață, alături de Origen sau de Sfântul Ambrozie, să caute sensurile morale și anagogice (spirituale) ale unui text, dincolo de cel literal-istoric, își dezvoltă imaginația simbolică și capacitatea de a vedea lumea ca pe un sacrament, ca pe un loc unde materialul trimite constant la spiritual.

Această abordare hermeneutică poate fi extinsă, dincolo de Scriptură, la întreaga cultură. Tânărul este încurajat să nu se oprească la suprafața fenomenelor, a filmelor, a muzicii sau a evenimentelor politice, ci să se întrebe: „Ce se spune, de fapt, aici? Care sunt valorile subiacente? Spre ce viziune asupra lumii și a omului conduce acest mesaj?”. Astfel, studiul Părinților devine o școală de discernământ cultural.

Partea a IV-a: O pedagogie patristică pentru secolul XXI

Recunoașterea importanței Părinților Bisericii este doar primul pas. Provocarea majoră constă în a traduce acest tezaur într-un limbaj și în formate care să fie accesibile și atractive pentru tinerii de astăzi. O simplă transpunere a metodelor catehetice din trecut este sortită eșecului. Avem nevoie de o „pedagogie patristică” creativă și curajoasă, care să respecte profunzimea conținutului, dar să inoveze în privința metodelor.

4.1. Principii fundamentale ale pedagogiei patristice

O astfel de pedagogie, inspirată din practica Părinților înșiși (care erau, înainte de toate, păstori și dascăli), s-a bazat pe câteva principii:

- **Centrarea pe Hristos:** Hristos este „Pedagogul” prin excelență, după cum arată Clement Alexandrinul. Orice demers educativ trebuie să conducă la o întâlnire personală cu El. Părinții nu sunt studiați ca un scop în sine, ci ca niște ghizi siguri spre Hristos.
- **Abordare integrală:** Educația nu vizează doar intelectul, ci întreaga persoană – minte, inimă, voință. Ea trebuie să îmbine studiul (cunoașterea) cu asceza (practicarea virtuților) și cu liturghia (experiența comuniunii).
- **Adaptare și „botezarea” culturii:** Părinții nu au respins în bloc cultura greco-romană. Dimpotrivă, au purificat-o și au reorientat-o, luând ceea ce era bun și folosindu-l pentru a exprima adevărul creștin. La fel și astăzi, o pedagogie patristică nu trebuie să fie fobică față de cultura digitală, ci să caute moduri de a o „boteza”, de a o folosi ca pe un vehicul pentru transmiterea înțelepciunii perene.
- **Rolul modelului personal:** Mai mult decât orice, Părinții au învățat prin exemplul personal. Relația dintre părintele duhovnicesc și ucenic este modelul suprem de educație patristică. Preoții, profesorii de religie și părinții sunt chemați să fie ei înșiși exemple privind modul în care înțelepciunea Părinților poate modela o viață.

4.2. Strategii practice pentru a aduce Părinții mai aproape de tineri

Pornind de la aceste principii, putem schița câteva direcții practice:

- **Ediții și antologii tematice:** Publicarea de selecții din scrierile Părinților, organizate pe teme de interes pentru tineri (prietenie, iubire, anxietate, justiție, sensul suferinței etc.), cu introduceri și note explicative clare, în limbaj modern.

- **Utilizarea creativă a tehnologiei:**

Podcasturi și canale YouTube: Serii de podcasturi care „traduc” o omilie a Sfântului Ioan Gură de Aur în contextul problemelor de azi. Canale de YouTube care prezintă viața unui Părinte sub forma unui scurt documentar animat sau care explică un concept teologic (ex. *theosis*) prin infografice dinamice.

Social Media: Publicări zilnice de citate inspiraționale din Părinți pe Instagram sau Facebook, însoțite de o imagine sugestivă și o scurtă meditație. Scurte clipuri video pe TikTok sau Reels, în care un teolog sau un preot tânăr răspunde la o întrebare a tinerilor folosind un citat dintr-un Părinte al Bisericii.

Aplicații mobile: Dezvoltarea de aplicații care oferă „un cuvânt patristic pentru fiecare zi”, planuri de lectură ghidată sau chiar cursuri interactive despre Părinții Bisericii.

• **Metode interactive în educația formală și non-formală:**

Studiu de caz și debateri: La orele de religie sau în grupurile de tineri, se poate porni de la o dilemă morală contemporană, iar tinerii sunt invitați să găsească soluții, analizând texte relevante din Părinți. De exemplu, pornind de la un caz de *cyberbullying*, se pot analiza textele Sfântului Vasile despre mânia și clevetire.

Ateliere de lectură (*lectio divina* patristică): Adaptarea metodei antice de lectură spirituală a Scripturii la textele patristice. Tinerii sunt ghidați să citească un paragraf, să mediteze asupra lui, să formuleze o rugăciune și să contemple cum îl pot aplica în viața lor.

Proiecte creative: Încurajarea tinerilor să exprime ceea ce au învățat din scrierile Părinților prin mijloace artistice – eseuri, poezii, piese de teatru, pictură, muzică sau chiar proiecte de voluntariat inspirate de etica socială patristică.

Acestea nu sunt soluții magice, ci căi de explorat. Succesul lor depinde de creativitatea, dedicarea și, mai ales, de autenticitatea celor care le implementează. Tânărul contemporan are un „detector” foarte fin pentru inautenticitate. El va fi atras de înțelepciunea Părinților doar dacă o va vedea întrupată în viețile dascălilor săi.

Părinții Bisericii se oferă ca niște «părinți» adoptivi, gata să ghideze, să învețe și să inspire. A-i aduce în centrul formării culturale a tinerilor nu este un act de nostalgie, ci un act de realism pastoral și de profundă responsabilitate pentru viitor. ❧

Concluzie:

Moștenirea Părinților, o investiție în viitor

Într-o lume dezrădăcinată, care își caută cu febrilitate identitatea, sensul și speranța, Părinții Bisericii se oferă ca niște «părinți» adoptivi, gata să ghideze, să învețe și să inspire. A-i aduce în centrul formării culturale a tinerilor nu este un act de nostalgie, ci un act de

realism pastoral și de profundă responsabilitate pentru viitor.

Studierea Părinților oferă tinerilor:

• **Rădăcini:** O ancorare solidă într-o istorie și o tradiție care le conferă identitate și stabilitate.

• **Aripi:** O viziune înaltă asupra demnității și asupra vocației umane, chemarea la sfințenie și îndumnezeire, care îi înalță deasupra mediocrității și a disperării.

• **Busolă:** Un cadru etic robust, bazat pe virtute și orientat spre fericirea autentică, capabil să ghideze alegerile în complexitatea vieții moderne.

• **Sabie:** Unelte intelectuale pentru a discerne adevărul, pentru a gândi critic și pentru a apăra credința într-un mod articulat și inteligent.

Provocarea pentru Biserică, pentru teologi, pentru preoți și pentru educatori este imensă. Ea presupune un efort susținut de traducere, de „inculturare” a acestui tezaur în noul context digital. Presupune depășirea inerției și a fricii de nou, dar și a superficialității. Este necesar un dublu efort: pe de o parte, o aprofundare constantă a izvoarelor patristice în originalitatea și profunzimea lor; pe de altă parte, o cunoaștere empatică și lucidă a culturii, a limbajului și a frământărilor tinerilor. Investiția în readucerea Părinților Bisericii în inima culturii tinerilor este o investiție în viitorul Bisericii și al societății. Formând tineri înrădăcinați în înțelepciunea perenă a Evangheliei, așa cum a fost ea trăită și tâlcuită de Sfinții Părinți, vom forma nu doar creștini mai buni, ci și cetățeni mai responsabili, intelectuali mai onești și, în ultimă instanță, oameni mai împliniți, capabili să aducă lumina și speranța lui Hristos în mijlocul provocărilor secolului al XXI-lea. Moștenirea lor nu este o piesă de muzeu, ci o sămânță vie, care, plantată în solul fertil al inimilor tinere, poate și trebuie să aducă roade de sfințenie și în zilele noastre.

BIBLIOGRAFIE UTILIZATĂ ÎN REALIZAREA STUDIULUI¹

A. Surse Primare (Izvoare)

Colecția principală de referință pentru traduceri în limba română este *Părinți și Scriitori Bisericești* (PSB), publicată de Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (EIBMBOR), București.

1. Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri. Partea I* (PSB 15), trad. de Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru Stăniloae. București, EIBMBOR, 1987. (Conține tratatele *Împotriva păgânilor* și *Despre Întruparea Cuvântului*).
2. Fericitul Augustin, *Confesiuni*, trad. de Pr. Prof. Dr. Nicolae Barbu. București, EIBMBOR, 1994.
3. Fericitul Augustin, *De civitate Dei / Despre cetatea lui Dumnezeu*, I-X, traducere și note de Paul Găleşanu, introduce de Gheorghe Vlăduțescu, Editura Științifică, București, 1998.
4. Fericitul Augustin, *Despre adevărata religie* [About True Religion]. Translated by Cristian Bejan, introduced and annotated by Alin Tat, scientific revision by Lucia Wald. Bucharest: Humanitas, 2007.

5. Clement Alexandrinul, *Scrieri. Partea I* (PSB 4), trad. de Pr. D. Fecioru. București: EIBMBOR, 1982. (Conține *Cuvânt de îndemn către elini* (*Protrepticul*) și *Pedagogul*).
6. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri. Partea I* (PSB 29), trad. de Pr. Prof. Teodor Bodogae. București, EIBMBOR, 1982. (Conține *Marele cuvânt catehetic* și *Despre facerea omului*).
7. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Scrieri. Cele cinci cuvântări despre Dumnezeu* (*Cuvântările teologice*), trad. de Pr. Dr. Gheorghe Tilea. Herald, București, 2022.
8. Sfântul Ignatie Teoforul, *Sfântul Policarp al Smirnei, Scrieri* (PSB 1), trad. de Pr. D. Fecioru, București, EIBMBOR, 1979.
9. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei* (PSB 23), trad. de Pr. D. Fecioru, București, EIBMBOR, 1994.
10. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Problemele vieții. Omilii*, trad. de Pr. D. Fecioru. București, EIBMBOR, 2002. (Include omilii despre familie, bogăție, sărăcie și educația copiilor).
11. Sfântul Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuș*, trad. de Mitropolit Nicolae Corneanu. Timișoara, Editura Învierea, 2000.

¹ Autorii au ales realizarea unui cadru bibliografic mai larg pentru a propune cititorului propriul excurs bibliografic.

12. Sfântul Irineu de Lyon, *Scrieri. Partea I* (PSB 56), trad. de Pr. D. Fecioru. București, EIBMBOR, 1985. (Conține *Împotriva ereziilor / Adversus Haereses*).
13. Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, *Apologiile*, trad. de Pr. Prof. Olimp Căciulă. București, EIBMBOR, 1997.
14. Origen, *Scrieri alese. Partea I* (PSB 6), trad. de Pr. Prof. Teodor Bodogae și Pr. Prof. Nicolae Neaga, București, EIBMBOR, 1981. (Conține *Despre principii*).
15. Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri. Partea I* (PSB 17), trad. de Pr. D. Fecioru. București, EIBMBOR, 1986. (Conține *Omiliile la Hexaemeron și Omiliile la Psalmi*).
16. Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri. Partea a III-a* (PSB 12), trad. de Pr. Prof. I. G. Coman. București, EIBMBOR, 1988. (Conține *Către tineri*).

B. Surse Secundare (Literatură de specialitate)

1. Bauman, Zygmunt. *Modernitatea lichidă*, trad. de M. Vasilescu. București, Editura Antet, 2002.
2. Brown, Peter. *The Body and Society: Men, Women, and Sexual Renunciation in Early Christianity*. New York, Columbia University Press, 1988.
3. Chadwick, Henry. *The Early Church*. London, Penguin Books, 1993.
4. Coman, Pr. Prof. Dr. Ioan G. *Patrologie*, Vol. I-III. București, EIBMBOR, 1984-1988. (Reeditată la Editura Științifică și Enciclopedică).
5. Coman, Pr. Prof. Dr. Ioan G. „Actualitatea socială a Sfinților Părinți capadocieni”, *Studii Teologice*, nr. 1-2 (1977), 51-64.
6. Jaeger, Werner. *Early Christianity and Greek Paideia*. Cambridge, MA, Harvard University Press, 1961.
7. Lewis, C. S. *The Abolition of Man*. New York, HarperCollins, 2001.
8. Lima, Jose da Silva, *Teologia Practica Fundamental. Fazei vos, tambien*, Universidad Catolica Editora, Lisboa, 2020.
9. Lossky, Vladimir. *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. de Pr. Vasile Răducă, București, Editura Anastasia, 1993.
10. Louth, Andrew. *Introducing Eastern Orthodox Theology*. London, SPCK, 2013.
11. Louth, Andrew. *The Origins of the Christian Mystical Tradition: From Plato to Denys*. Oxford, Oxford University Press, 2007.
12. Maschio, Giorgio, *Ambrogio di Milano e la Bibbia*, Queriniana, 2004.
13. Meyendorff, Pr. John. *Teologia bizantină: tendințe istorice și teme doctrinare*, trad. de Pr. Prof. Dr. Alexandru I. Stan, București, EIBMBOR, 1996.
14. Moldovan, Pr. Prof. Dr. Ilie. *Adevărul și frumusețea iubirii. Teologia iubirii*. Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2003.
15. Pelikan, Jaroslav. *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine*, Vol. 1: The Emergence of the Catholic Tradition (100-600). Chicago, University of Chicago Press, 1971.
16. Preda, Lect. Dr. Constantin, *Propovăduirea apostolică. Structuri retorice în Faptele Apostolilor*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005.
17. Quasten, Johannes. *Patrology*, Vol. I-IV. Westminster, MD: Christian Classics, 1983-1986.
18. Rampazzo, Lino, *Antropologia religioasă e valores cristãos*, Paulus, Brasil, 2014.
19. Rus, Prof. Dr. Remus. *Dicționar de patrologie*. Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004.
20. Stăniloae, Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă*, Vol. I-III. București, EIBMBOR, 1978 (și ediții ulterioare).
21. Stăniloae, Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*. București, EIBMBOR, 2002.
22. Șebu, Pr. Prof. Univ. Dr. Sebastian. Opreș, Monica; Opreș, Dorin, *Metodica predării religiei*. Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2000.
23. Taylor, Charles. *A Secular Age*. Cambridge, MA, The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.
24. Ware, Kallistos (Timothy). *The Orthodox Church*. London, Penguin Books, 1993.
25. Yannaras, Christos. *Abecedar al credinței. Introducere în teologia ortodoxă*, trad. de Constantin Coman. Ed. Bizantină, 1996.
26. Zizioulas, Ioannis, Mitropolit de Pergam. *Ființa eclezială*, trad. de Aurel Nae, București, Editura Bizantină, 1996.
27. Zizioulas, Ioannis, Mitropolit de Pergam. „The Early Christian Community”. In *The Cambridge History of Christianity*, Vol. 1: *Origins to Constantine*, edited by Margaret M. Mitchell and Frances M. Young, 183-206. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Prof. Dr.
Florin Epure

Ilie Lăcătușu, un sfânt în temnițele comuniste

Sfântul Preot Mărturisitor Ilie Lăcătușu a fost vâlcean de origine, născut în satul Crăpăturile (azi Țepești), comuna Tetoiu, în ziua de 6 decembrie 1909, de marele praznic al Sfântului Ierarh Nicolae. A fost al doilea copil din cei șapte ai cântărețului bisericesc Marin Lăcătușu și ai soției sale, Maria¹. Această modestă familie de țărani din Tetoiu avea multă râvnă față de Dumnezeu. De aceea, tânărul Iliuță a crescut cu aceleași dragoste pentru rugăciune și pentru credința creștină.

Părintele a mai avut un frate, pe nume Petre Lăcătușu, care a căzut eroic în luptele de la Cotul Donului (1942).

După ce a învățat la Școala gimnazială din localitatea natală, tânărul Ilie Lăcătușu s-a înscris la Seminarul teologic „Sfântul Nicolae” din Râmnicu Vâlcea în anul 1923. La absolvire, în anul 1930, a primit Diploma cu premiul I de virtute „pentru aptitudini sufletești cari îl disting între colegii lui”. Între anii 1930–1934, urmează studiile Facultății de Teologie din București. Încă din timpul facultății și-a unit destinele cu învățătoarea gorjancă Ecaterina Popescu (în martie 1931). Nunta a avut loc la casa părintească din satul Țepești. Această căsătorie a fost binecuvântată de Dumnezeu cu cinci copii.

La 1 septembrie 1934 a fost hirotonit preot la Biserica „Sfântul Nicolae” din Osica de Jos (jud. Olt), unde a slujit până la 1 noiembrie 1934, când a fost transferat în satul Buicești (com. Butoiești, jud. Mehedinți). A urmat o perioadă fericită din viața sa, când s-a dedicat într-un totot slujirii altarului și creșterii celor cinci copii.

În perioada guvernării legionare a fost cooptat în mișcarea legionară, dar activitatea sa s-a rezumat doar la inițiative gospodărești, după cum rememora într-o declarație dată Securității în 1954: „Ni s-a spus pe un ton convingător că este cazul să dăm și noi concurs acelui partid care nutrește bine bisericii și țării și care luptă pentru dreptatea celor mulți și, ca atare, și noi pentru interesele generale, obștești și comunale [...] Am ținut câteva adunări, am luat hotărâri pentru terminarea podețelor mici, începute și

¹ Datele biografice și fotografiile familiei au fost oferite de sora părintelui, pe nume Filofteia Lăcătușu (n. 12 februarie 1929) din satul Țepești, comuna Tetoiu, în urma interviului din 28.07.2020.

deteriorate în comună, pentru curățirea șoselei de zăpadă, pentru adunatul fierului vechi, al părului de porc, împărțindu-ne atribuții pe sectoare de activitate.” Părintele a activat în mișcarea legionară până în ianuarie 1941.

Atunci când Ion Antonescu a dat ordin ca armata să treacă Prutul și să intre în război împotriva Rusiei Sovietice, părintele Lăcătușu a făcut parte, împreună cu Înaltpreasfințitul Nifon al Olteniei, din Misiunea Ortodoxă Română care a dus cuvântul Sfintei Evanghelii în Basarabia.

Din vara anului 1942 și până în primăvara anului următor, părintele misionar Ilie Lăcătușu a propovăduit cuvântul Domnului la Odessa și apoi la Biserica „Sfântul Arhanghel Mihail” din Șerșenița (Râbnița, Transnistria), o parohie cu 4.000 de suflete.

În perioada bolșevică, biserica parohială fusese transformată în club politic. Părintele Lăcătușu a reamenajat-o și a înzestrat-o cu icoane, veșminte și obiecte de cult, astfel încât la 3 noiembrie 1942 a resfințit-o. Ca slujitor, a împărțit obiecte religioase credincioșilor, a inițiat acțiuni de ajutorare cu lemne de foc pentru cei săraci, a înființat o cantină destinată școlarilor orfani, a predat religia în școli, de la 1 ianuarie 1943 suplinind și Parohia Grabova din vecinătate.

În anul 1943, părintele Ilie Lăcătușu slujește într-o biserică din Râmnicu Vâlcea, de unde au rămas câteva scrisori primite de-a lungul anilor de la cei pe care i-a păstorit acolo și care regretau pierderea unui preot cu har. Abia în anul 1944 va reveni în familie (soția era bolnavă) și la slujirea altarului bisericeții din Buicești².

Odată cu instaurarea comunismului în România a urmat un val de arestări în rândul preoților. Pe baza unor declarații calomniatoare date de doi membri ai partidului muncitoresc, prin care se arăta că preotul „ar duce activitate de dezbinare în localitate”, în 1949 se declanșează o urmărire împotriva sa. Însă ancheta Securității a dovedit contrariul.

Părintele Ilie Lăcătușu a cunoscut cruntul univers concentraționar al statului totalitar. Sora părintelui, Filofteia, își aduce aminte că securiștii îl ridicau noaptea de la casa din Buicești și îl duceau legat la ochi la anchetele care aveau loc în beciurile Securității regiunii Craiova. În contextul valului de arestări declanșat în rândurile foștilor lideri locali legionari, la 19 iulie 1952, părintele Ilie Lăcătușu era trimis spre a fi anchetat la Ministerul Afacerilor Interne. În urma percheziției de la domiciliu, i s-au confiscat 59 de exemplare din revista preotească *Renașterea*.

Conform denunțurilor, părintele Ilie Lăcătușu ar fi deținut funcția de „șef de cuib” legionar în vremea guvernării național-legionare. Din coroborarea documentelor, care se găsesc în dosarele întocmite de fosta Securitate,

² „Sfântul Ilie Lăcătușu, Noul mărturisitor din temnițele comuniste. Sfântul cu moaște întregi din România”, în *Sfinții Închisorilor*, Mănăstirea Paltin Petru-Vodă, 2019, p. 95.

reiese faptul că, în noiembrie 1940, părintele Lăcătușu ar fi fost delegat la șefia sectorului legionar de care aparținea, însă fără a milita politic. Anchetatorii de la Securitate au exagerat mult în ceea ce privește „activitatea legionară” a părintelui, în cele din urmă fiind trimis în colonie de muncă pentru 24 luni. Conform documentelor CNSAS, Ilie Lăcătușu nu a desfășurat „activitate legionară”, prezența sa fiind pur formală.

Până în octombrie 1952, a fost încadrat în colonia de muncă silnică M.A.I. „Galeșu”, iar din octombrie 1952 până la sfârșitul lui august 1953, a fost încadrat în colonia de muncă M.A.I. „Peninsula” (în celebra brigadă a preoților). Mai trebuie spus că nu a existat nicio condamnare pe numele său. Pentru că starea sănătății lui se deteriorase, din 1953, părintele a fost mutat în închisoarea Târgu Ocna, unde erau arestați deținuții cu incapacitate de muncă. De aici este dus la Onești (din septembrie 1953), unde este încadrat în Formațiunea de muncă 0680, loc de unde se eliberează la 26 aprilie 1954. În toată această perioadă de detenție (reeducare), a făcut muncă forțată și a executat-o în baza deciziei administrative a M.A.I. nr. 680/1952.

După doi ani de detenție, părintele Lăcătușu s-a întors la parohia sa din satul Buicești. Răfuiala regimului ateu cu părintele Lăcătușu nu avea să se termine aici. A fost urmărit permanent de Securitate. În dosarul său se păstrează informări care arată cum părintele este permanent înconjurat și ajutat de președintele Sfatului popular, secretarul comunal de partid, instructorul de partid, acesta din urmă, în noiembrie 1957, cerându-i sfințirea fântânii din fața primăriei. Tocmai astfel de manifestări deranjau organele de represiune. Se consemnează cu mult zel predicile „cu dublu înțeles”, precum cea din 7 aprilie 1957: „Oamenii să-și achite cotele ca Învierea Domnului să nu-i gă-

sească supărați și să aibă neplăceri.” La 1 iulie 1959 este arestat din nou în baza unei sentințe administrative, respectiv ordinul M.A.I. nr. 10052/20.07.1959 și „i se fixează” loc de muncă în Delta Dunării, la Periprava, unde a făcut parte din „Formațiunea de muncă 0830” (în lotul preoților olteni) și, din octombrie 1959, la Salcia. Starea sănătății părintelui s-a înrăutățit. La Periprava l-a cunoscut pe un alt mare duhovnic al românilor, părintele Justin Pârvu, cel care a scris o serie de amintiri din intervalul de patru ani petrecuți în detenție alături de preotul Ilie Lăcătușu.

Părintele Justin Pârvu spunea că erau munci care nu urmăreau decât anihilarea voinței celor care erau acolo și exterminarea lor fizică. El evocă acea zi în care erau prăznuiți Sfinții Trei Ierarhi, când au fost scoși la tăiat de stuf pe o zi geroasă și au fost obligați să intre în apa rece de Gerar. Spunea că părintele Ilie Lăcătușu îi încuraja pe colegii de detenție, și, în urma rugăciunilor, a apărut pe cer un soare cald și binecuvântat. După ce au ieșit din apă, și-au uscat hainele și, astfel, au putut să ajungă în lagăr complet uscați și nimeni nu s-a îmbolnăvit³.

De multe ori, deținuții cădeau în deznădejde și voiau să-și ia viața, căci nu mai suportau regimul din închisoare și asprimea pedepselor torționarilor. De fiecare dată, părintele Ilie îi încuraja să renunțe la aceste ispite venite de la vrășmaș.

Părintele Ilie Lăcătușu a fost eliberat în ziua de 6 mai 1964, dar i s-a stabilit domiciliu forțat în localitatea Bolintin, raionul Titu, unde a fost silit de împrejurări să lucreze ca zidar până în luna decembrie din acel an.

În ajunul Crăciunului, în data de 20 decembrie 1964, preotul Ilie revine la slujirea preoțească, mai întâi la Parohia Gârdești

³ *Sfântul Ilie Lăcătușu...*, 2019, p. 97.

(Necșești, jud. Teleorman), unde a renovat valoroasa biserică zugrăvită de Nicolae Grigorescu. Aici slujește până în prima zi a lui august din anul 1970, după care se transferă la Parohia Cucuruzu (Răsuceni, jud. Giurgiu), unde se va pensiona, la cerere, la 11 ianuarie 1978 (la aproape 70 ani) și își va stabili domiciliul în București. În tot acest timp a fost urmărit permanent de organele represive.

Sora părintelui mărturisea l-a văzut pentru ultima dată pe fratele ei mai mai mare, pe „nenea Popa”, așa cum îi spunea ea, la ceremonia de înmormântare a mamei lor, la „cimitirul din vale”, în vara anului 1977.

Suferințele îndurate în gulagul statului totalitar i-au șubrezit mult sănătatea părintelui. Sfârșitul vieții (pe care și-l anunțase mai înainte: dacă nu va muri până în data de 22 iulie, va mai trăi doi ani; tot atunci a spus că atunci când va muri soția dânsului, peste 15 ani, aceasta să fie îngropată lângă el) l-a găsit pe un pat de spital la Panduri. A adormit întru Domnul chiar în ziua de 22 iulie 1983 și a fost înhumat în cripta familiei din cimitirul Giulești din București. Când s-a stins din viață și soția sa, la 29 septembrie 1998, părintele a fost deshumat. Cei prezenți la ceremonia înmormântării au fost părtași la un fapt minunat. Trupul său nu putrezise, ci răspândea miros de smirnă, dovadă a sfințeniei părintelui⁴.

Urmașii părintelui au solicitat preoților și ierarhilor din țară și de peste hotare să facă slujbe de dezlegare. Din data de 1 mai 1999, la Mănăstirea Frăsinei s-au făcut 40 slujbe de dezlegare după Sfânta Liturghie, după pravila bisericească, prin ieromonahul Ghelasie Isihastul. Cu ocazia parastasului de un an de la deshumare (29 septembrie 1999), într-o atmosferă tainică, Preasfințitul Părinte Teodosie Snagoveanul, Episcopul vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, i-a citit o rugăciune de dezlegare pentru eventualele păcate mari sau anateme care ar împiedica trupul să putrezească. La 6 februarie 2000, Mitropolitul Serafim Joantă a oficiat o slujbă religioasă cu rugăciunile de dezlegare. Trupul a rămas în continuare neputrezit și, ca urmare, Patriarhia i-a deschis părintelui un dosar de canonizare, dându-se binecuvântare pentru a se deschide cripta care-l adăpostește.

Vestea aflării moaștelor părintelui Ilie Lăcătușu s-a răspândit în întreaga țară, el fiind cinstit de către credincioși ca sfânt.

Arhimandritul Ioanichie Bălan spunea despre părintele Lăcătușu: „Un slujitor devotat pentru Hristos a fost preotul Ilie Lăcătușu, de loc din județul Vâlcea, care a petrecut mai mulți ani în închisori și a pătimit ca un martir. În toamna anului 1998, la 15 ani de la moartea sa, a fost găsit întreg și neputred în mormânt, ca semn că Dumnezeu a primit jertfa lui și l-a numărat în ceata celor drepți”⁵.

⁴ *Viața Părintelui Ilie Lăcătușu, în Acatistul Părintelui Ilie Lăcătușu, București, Areopag, 2012, p. 5.*

⁵ Arhim. Ioanichie BĂLAN, „Mărturisitori ai dreptei credințe din România care au pătimit în închisori pentru

Părintele Calciu-Dumitreasa s-a referit la sfințenia sa prin următoarele cuvinte: „Toate semnele pledează pentru sfințenia părintelui Ilie, venerarea populară și pietatea pe care moaștele lui le trezesc în popor lucrează continuarea predicării sfinte pe care el a făcut-o, și în viață fiind; ele lucrează sporind credința oamenilor și slăvind, prin ea, pe Dumnezeu cu o putere înmiiată față de cum s-a petrecut pe când sfântul trăia. Sunt atâția preoți buni care, în viața lor, au lucrat sfințenia în enoriașii lor, mulți dintre ei suferind sau murind în închisori. Cine își amintește de ei? Doar familiile și prietenii rămași în viață. În părintele Ilie Lăcătușu Dumnezeu a pus ceva mai mult: neputrezirea, mireasma sfântă și, mai ales, puterea predicării Cuvântului și după moarte prin minunea pe care a făcut-o cu trupul lui”⁶.

Părintele Justin Pârvu mărturisea: „Părintele Ilie Lăcătușu trebuie cinstit ca un sfânt, pentru că este un argument puternic împotriva materialismului și a rătăcirii idolatre. I se pot înălța rugăciuni oricând, pentru că sfinții sunt adevăratele mărturii ale vieții noastre ortodoxe, chiar în vremurile în care trăim”⁷. Prima icoană a Sfântului Preot Mărturisitor Ilie Lăcătușu a fost pictată pe peretele exterior al bisericii Mănăstirii Petru Vodă, unde stareț era fostul său coleg de detenție, arhimandritul Justin Pârvu. În prezent, moaștele părintelui Ilie Lăcătușu se află în cripta de la cimitirul „Adormirea Maicii Domnului” din cartierul bucureștean Giulești, unde a fost înhumat. Trupul său neputrezit a fost pus într-un sicriu nou, din sticlă, pentru a putea fi văzut de oricine.

Am avut bucuria să particip, în ziua de 4 februarie 2025, la proclamarea celor 16 sfinți canonizați în anul 2024, la Catedrala Patriarhală din București. Printre cei 16 sfinți părinți duhovnici și mărturisitori ortodocși români din secolul al XIX-lea s-a numărat și preotul vâlcean Ilie Lăcătușu, care se prăznuiește la data de 22 iulie. Evenimentul istoric a avut loc la finalul Sfintei Liturghii oficiate de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel cu ocazia aniversării Centenarului Patriarhiei Române. La slujbă au participat și membrii Adunării Naționale Bisericești, iar pe Dealul Mitropoliei s-au prezentat sute de credincioși.

Părintele Ilie Lăcătușu a iubit mult oamenii și pentru mântuirea lor a ales calea Crucii, rămânând în amintirea celor care l-au cunoscut drept un model de viață trăită în slujba Domnului. Mulți credincioși, preoți, călugări, chiar și arhierei, atât din țară, cât și din străinătate, vin să se roage, să-i ceară ajutorul și să se închine la sfintele sale moaște.

dragostea lui Hristos (între anii 1948-1964)”, în *Sfintele moaște din România*, Roman, Edit. Episcopiei Romanului, 1999, pp. 172-173.

⁶ Cheorghe CALCIU-DUMITREASA, *Viața, minunile și acatistul Părintelui Sfântul Ilie Lăcătușu*, București, Editura Areopag, 2011, p. 19.

⁷ „Cuvântul Părintelui Justin Pârvu”, în *Ziarul Azi* din 23-24 iulie 1999.

Laurențiu
Rădoi

Episcopul Iosif Gafton, un ierarh blând și destoinic (1949–1984)

Viața lui până la alegerea ca ierarh

Episcopul Iosif Gafton s-a născut la 5 decembrie 1896, în satul Puțeni (azi Valea Mărului) din Tecuci, județul Galați, în familia unui preot cu 12 copii, primind la botez numele Ioan. Sub îndrumarea părinților săi, Gheorghe și Ana, a urmat cursurile școlii primare în satul natal, apoi s-a înscris la Seminarul Teologic din Galați, pe care l-a absolvit în 1920 ca șef de promoție, fiind „o fală și o mândrie a școlii noastre”, după cum se află scris în documentele școlii. Setea de carte l-a îndemnat să-și continue studiile la Facultatea de Teologie din București, luându-și licența în 1924. În timpul studenției, a fost numit pedagog la Seminarul gălățean, apoi la cel Central din Capitală. Ca elev și student, s-a afirmat îndeosebi prin energia și inteligența sa, dar și prin dărnicia și blândețea sufletului, calități pe care avea să le evoce peste ani mitropolitul Firmilian al Olteniei, fost coleg cu el la Galați: „un om milostiv și blând, dar sub această milostenie se ascunde o energie care nu se retrage din fața niciunei greutăți”.¹

Dragostea pentru altarul strămoșesc, dăruirea totală și responsabilitatea le-a deprins din casa părintească. Vorbind în diverse împrejurări despre familie, spunea referitor la tatăl său: „Tata avea o credință fierbinte, satornică și nestrămutată în puterea, în asistența și ajutorul lui Dumnezeu. Avea întotdeauna biserica plină de credincioși. Dacă s-ar fi întâmplat vreodată să fie mai puțini credincioși în biserică, sau poate chiar deloc, tata slujea și cânta tot așa de calm și de frumos și tot așa de integru și de negrăbit ca în ziua de Paști și ca în toate zilele când biserica era plină”. Iar despre mama sa mărturisea: „a fost o femeie foarte bună, duioasă, iubitoare, blândă, mereu foarte vrednică, foarte liniștită, gospodină, răbdătoare, credincioasă. Ea a

¹ REDACȚIA, „«Cu harul lui Dumnezeu sunt ceea ce sunt»: P. S. Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului la 20 de ani de arhierie”, în: *Mitropolia Olteniei*, an. XV (1963), nr. 11-12, p. 638 (se va cita MO); Arhid. Ion ȚIȚU, „Viața Preasfințitului Iosif Gafton”, în: *Episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului (1896-1984). 15 ani de la trecerea sa la cele veșnice*, Editura Buna-Vestire, Râmnicu Vâlcea, 1999, ed. îngrijită de pr. Nicolae State-Burluși, p. 5;

† GHERASIM, Episcopul Râmnicului, „Episcopul Iosif Gafton. Două decenii de la trecerea întru cele veșnice”, în: *Renașterea*, an. 15 (2004), ianuarie-martie, p. 1 (se va cita R).

rămas orfană de mică și a crescut fără dragoste, fără grija și fără căldura de mamă, pe care n-a cunoscut-o și n-a simțit-o. Toată viața, mama și-a oferit fără reținere (până) și ultimele sale puteri chemării casei, creșterii celor 13 copii, înțelegerii și ajutorării tatălui nostru”.

Consacrat înaltei misiuni preoțești din familie, după terminarea studiilor, s-a căsătorit cu tânăra Valeria Mardare din Pitești, având o fiică, pe nume Emilia, care a murit de mică,² și un fiu, Lucian, fost preot la Parohia ortodoxă română din Londra, apoi lector la Institutul Teologic din București.³ Din dorința slujirii lui Hristos, la 6 august 1925, a fost hirotonit diacon la Roman, iar în ziua de 14 octombrie a aceluiași an, a fost preoțit pe seama satului Rotari din județul Prahova, unde a desfășurat o rodnică activitate timp de zece ani, cu frumoase rezultate pastorale.⁴ Aici s-a remarcat printr-o aleasă operă misionară, prin realizările gospodărești și obștești, dar mai ales prin grija părintească față de păstoriți.⁵ A rămas în amintirea enoriașilor săi ca un vrednic părinte slujitor, evlavios și jertfelnic pentru credință și neam, „flacăra și sufletul” satului,⁶ fiind distins după cinci ani cu Brâul albastru de către patriarhul Miron Cristea.⁷ Deși a trecut prin momente de mare durere sufletească, din cauza pierderii premature a soției sale în ziua de 7 noiembrie 1933, a desfășurat în continuare o și mai susținută activitate, dovedindu-se a fi încă de pe atunci „un vraci al graiului popular [...], un organizator plin de cumpănă și înțelepciune”.⁸

Pentru creșterea nivelului cultural al credincioșilor săi și combaterea analfabetismului, a organizat „o școală de carte”, închiriind o casă lângă biserică, și a predat personal cursuri de alfabetizare, reușind să facă mulți enoriași să deprindă cititul și scrisul. ❀

Pentru creșterea nivelului cultural al credincioșilor săi și combaterea analfabetismului, a organizat „o școală de carte”, închiriind o casă lângă biserică, și a predat personal cursuri de alfabetizare, reușind să facă mulți enoriași să deprindă cititul și scrisul. Totodată, a procurat un aparat de filmat, cu ajutorul căruia a prezentat păstoriților noutăți științifice,

² Pr. Dumitru SANDU, „La cea de-a LXXXV-a aniversare a zilei de naștere a Preasfințitului Episcop al Râmnicului și Argeșului 1896 – 5 decembrie 1981”, în: MO, an. XXXIII (1981), nr. 10-12, pp. 685-686.

³ Gabriel CATALAN, *Biserica Ortodoxă Română și teologia ortodoxă românească sub impactul sovietizării în anii 1947-1955*, 8 martie 2021, <https://gabrielcatalan.wordpress.com/2012/03/08/biserica-ortodoxa-romana-si-teologia-ortodoxa-romaneasca-sub-impactul-sovietizarii-in-anii-1947-1955/>, accesat la 19 februarie 2022.

⁴ REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 639; Pr. prof. dr. Nicolae ȘERBĂNESCU, „Ierarhii plaiurilor oltenice în prima sută de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române (1885-1985)”, în: MO, an. XXXVII (1985), nr. 5-6, p. 357; *Episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului (1896-1984)...*, p. 5.

⁵ Diac. V. NECHITA, „Episcopul Iosif Gafton”, în: Mitropolia Moldovei și Sucevei, an. LX (1984), nr. 4-6, p. 348.

⁶ Gabriel ANGHELEȘ, „Episcopul Iosif Gafton, slujitor al satului românesc”, în: *Ziarul Lumina*, 18 octombrie 2019, <https://ziarulumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/episcopul-iosif-gafton-slujitor-al-satului-romanes-148824.html>, accesat azi 19 februarie 2022 (se va cita ZL).

⁷ † GHERASIM, episcopul Râmnicului, *Episcopul Iosif Gafton...*, p. 1.

⁸ REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 639; *Episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului (1896-1984)...*, p. 5.

precum și activități educative și moralizatoare de folos. Ducând o luptă stăruitoare împotriva beției, concubinajului, desfrâului, huliganismului, hoției, minciunii și luxului, „multe rele au dispărut din viața satului nostru odată cu venirea părintelui Gafton”. Pentru înfrumusețarea slujbelor, a imprimat pe plăci de patefon cântările bisericești și, cu ajutorul enoriașilor talentați, a făcut să se deprindă cu aceste cântări toți credincioșii parohiei. Paralel cu munca de educare și de moralizare, s-a îngrijit și de latura gospodărească a parohiei, construind o casă parohială și renovând ambele biserici, pe care le-a dotat cu toate cele necesare.

Elogiindu-i rodnicia slujire din parohie, notăm că în 1933 a ținut o remarcabilă conferință înaintea preoților din județul Prahova la Catedrala din Ploiești, care a impresionat auditoriul. Prezent la eveniment, profesorul Ioan Mihălcescu, viitorul mitropolit al Moldovei, mărturisea cu deosebită mulțumire: „Anul acesta am fost mai norocos ca oricând, căci conferințele generale ale clerului prahovean mi-au dat prilej, în ziua de 30 mai, să descopăr în persoana fostului meu student, preotul Ion Gafton din Rotari-Ceptura, un rar și exemplar de minunat conferențiar și misionar în același timp. Mai mult de o oră, acest vrednic urmaș al Apostolilor, și el însuși adevărat apostol, a răpit și a purtat la înălțimi amețitoare sufletele tuturor celor ce l-au ascultat prin măiestrita expunere a subiectului dat de Sf. Arhiepiscopie: «Cum ar putea preotul să practice principiile pe care le predică?». Adânc în cunoașterea Sfintelor Scripturi, nesfârșit de bogat în experiența misionară, hrisostomică, ca dar de expunere, părintele Ion Gafton m-a impresionat profund. Când vorbea, mi se părea că am în față, într-una și aceeași persoană, pe proorocul Isaia și pe Sfântul Ion Gură de Aur”. Și tot el, însoțindu-l pe patriarhul Miron Cristea într-o vizită la Rotari, în 1935, în calitate de arhiepiscop-vicar, avea să afirme la înmormântare: „Cine dorește să vadă cum a predicat Ioan Botezătorul în pustiul Iordanului, să asculte propovăduirea preotului Ion Gafton de la Rotari”.

Modul în care predica a fost remarcat nu doar de superiori, ci și de oamenii învățați din parohie și nu numai, care au lăsat câteva impresii despre talentul lui oratoric. Astfel, un învățător din comuna vecină Tărculești avea să-și amintească: „Eram adunați într-o sală de școală. Lumea nu mai avea loc înăuntru. Se înghesuiseră care cum putuseră, unii fiind cățarați pe ferestre. Când a început să vorbească preotul Gafton, nici răsuflare de om nu se mai auzea. Întreaga adunare era atât de captivată, atât de identificată cu vorbitorul însuși, încât aveam certitudinea că dacă preotul Gafton ar fi schițat gestul de legănare spre stânga și spre dreapta, toată acea mulțime l-ar fi imitat fascinată. Era teribil în cuvânt”. Impresionat de calitățile sale, prin care transforma sufletele păstoriților, Ion Tănase din satul Șoimescu afirma: „Ca părintele Ion Gafton nu cred să mai fie pe

undeva vreun preot. Și azi, după atâta vreme de la despărțire, toată lumea de la noi îl iubește. Ne-a fost mai bun ca un tată...”⁹

Vizitând locurile, împreună cu Nicolae Iorga, profesorul Simion Mehedinți ne-a lăsat la rândul său acest portret: „Un preot model, care a știut să ridice satul acesta din mizeria în care zăcea la adevăratul rost al unei așezări românești în geografia țării”, fapt confirmat de marele istoric: „Un preot vrednic de-a rămâne în istoria neamului românesc”. Din invidie, însă, anumiți preoți i-au făcut mai multe rapoarte, acuzându-l că „sub haina preoției ortodoxe este ascuns un protestant periculos ori un comunist sadea”. Patriarhul, însă, ascultând opiniile celor doi oameni de cultură care l-au apreciat pentru munca depusă, l-a binecuvântat să-și continue lucrarea din parohie,¹⁰ iar la 1 noiembrie 1935, l-a transferat la Biserica Sfânta Ecaterina din București, într-o parohie necunoscută, nesolicitată, lipsită de posibilități materiale, având 40–50 de familii, cu o biserică rău păstrată și o casuță parohială care avea nevoie de multe îmbunătățiri. Comunicând această numire preoților din protoieria Ploiești, protopopul Vincețiu Pop preciza cu admirație: „Am încredințarea, și veți vedea, că preotul Ion Gafton va ajunge episcop”.

În cuvântarea de instalare, protopopul Stoica R. Ionescu spunea, între altele, despre noul numit: „Un preot bun slujitor, bun cuvântător și virtuos creștin”. Vorbind în numele enoriașilor, în aceeași împrejurare, profesorul Gh. I. Chelaru, episcopul bisericii, a adus mulțumiri înaltelor autorități „...pentru trimiterea la biserica Sf. Ecaterina a unui păstor despre care are informații din cele mai frumoase”. Potrivit surselor vremii: „preotul Ion Gafton a fost chemat în «umbra morții» din inima capitalei, la biserica Sf. Ecaterina. La venirea sa aici a găsit inimi împietrite, pentru că nimeni nu le învățase și nu le ceruse iubirea pentru Dumnezeu. Dar noul preot a izbit puternic, ca Moise în stâncă, cu toiagul iubirii și al credinței, făcând să țâșnească izvorul apei celei mântuitoare”.

Din actele de arhivă reiese că la venirea sa aici i s-au ridicat multiple și diverse probleme. Pe lângă faptul că era solicitat de a predica ocazional în diverse parohii, protoieria III Ploiești l-a invitat pentru îndrumarea și stimularea preoților, pe care-i va aduna într-o consfătuire special programată în acest scop. În același timp, s-a preocupat de mântuirea enoriașilor lui

„Un preot model, care a știut să ridice satul acesta din mizeria în care zăcea la adevăratul rost al unei așezări românești în geografia țării”. ❧

⁹ Pr. Ion D. TRANDAFIR-SLATINA, „Slujirea preoțească a Preasfințitului Episcop Iosif la Rotarii Prahovei și la Biserica Sf. Ecaterina din București”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, pp. 232-233.

¹⁰ RESTITUTIO, † Iosif Gafton, *Episcopul Râmnicului și Argeșului, Șapte cuvântări*, ed. îngrijită de pr. conf. dr. Ilie IVAN, Ed. Praxis, Râmnicu Vâlcea, pp. 18-20, Dumitru BELENEȘ, *Lucrătorii viei*, Ed. Oastea Domnului, Sibiu, 2021, pp. 281-297.

și de nevoile gospodărești ale satului, reparând biserica și casa parohială și prevăzând sume însemnate pentru ajutorarea celor aflați în suferință, stârpirea viciilor, a concubinajului, a hoției, a desfrânării etc. Despre lucrarea sa, preotul Grigoriu de la biserica Sfântul Alexe din București spunea: „Cunosc foarte bine pe preotul Ion Gafton, actualul episcop al Râmnicului și Argeșului; am fost vecini cu parohiile aici, în București. N-am cunoscut în viața mea și nu mi-am putut imagina că un om se poate realiza în preoție la înălțimea la care s-a realizat pe sine preotul Gafton. Ascultă la mine: sunt om bătrân, nu mă cunoști și nu te cunosc. Preotul Ion Gafton, dacă rămânea la Sf. Ecaterina, ar fi ajuns un sfânt al Bucureștilor! A fost de neînchipuit! A fost sublim!”. Potrivit protopopului Ion D. Trandafir din Slatina, era „nerăvnitor de câștig material. N-a reținut nimic pentru sine, până în ziua de astăzi. Cumpătat până la exagerare, comunicativ și familiar peste închipuire, smerit, nedoritor de mărire, de un altruism nemărginit, acestea sunt doar câteva din aprecierile celor care l-au cunoscut foarte de aproape”.¹¹ Om al faptei și al generozității, nu-și încheia ziua fără să săvârșească în taină o faptă bună.¹²

Pentru vrednicia și frumusețea slujbei sale, oameni de toate categoriile și vârstele veneau să-l cunoască, fiind asemănat cu „o lumină a vieții pentru întreaga capitală”.¹³ Printre cei care i-au ascultat predicile îl menționăm pe arhimandritul Grigorie Urătescu, care venea ca „atâția alți dornici să se înalțe sufletește, în timpul Sfintei Liturghii adânc trăite și vibrante pe care o săvârșea, ori să ia din cuvântu-i înaripat îndemnuri și puteri pentru viața curată și roditoare de faptă bună, pe care o cere și-o așteaptă de la creștini toată lumea. Vedeam acolo, în marea masă a participanților, creștini, de toate vârstele și de toate stările, dovada întinsei game pe care se putea revărsa influent și binefăcător sufletul său de păstor”.¹⁴

Dotat cu un deosebit dar oratoric, între 1939–1941, a fost delegat misionar al Mitropoliei, activând mai ales în cartierele muncitorești din capitală. Bun gospodar și iubitor de carte, a slujit și în administrația Arhiepiscopiei Bucureștilor, din 1 octombrie 1941 până la 1 noiembrie 1943, îndeplinind funcțiile de consilier referent cultural și administrativ în aceeași cancelarie. Hotărât să se dedice întru totul lui Hristos, a fost tuns în monahism la 28 noiembrie 1942, la mănăstirea Neamț, luând numele de Iosif. Două zile

¹¹ Ion D. TRANDAFIR-SLATINA, *Slujirea preoțească...*, p. 234.

¹² REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 639. Aici a depus o îmbelșugată activitate sacerdotală, misionară și administrativ-bisericească, îndeplinind mai multe sarcini de înaltă răspundere în cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor. Cf. Pr. Sandu CRISTESCU, „Preasfințitul Gherasim Cristea, noul episcop al Eparhiei Râmnicului și Argeșului. Alegerea, cercetarea canonică, recunoașterea prezidențială și înscăunarea”, în: *MO*, an. XXXVI (1984), nr. 11-12, p. 808.

¹³ Dumitru SANDU, *La cea de-a LXXXV-a aniversare...*, p. 686.

¹⁴ Arhim. Grigore URĂTESCU, „La 30 de ani de arhierie ai Preasfințitului Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului”, în: *MO*, an. XXVI (1974), nr. 3-4, p. 226.

mai târziu, a fost ridicat la rangul de protosinghel, iar la 1 noiembrie 1943, a fost numit vicar al Patriarhiei Române.

Episcop la Argeș. Răspunzând diferitelor chemări adresate de conducerea bisericească, la 3 decembrie 1943 a fost numit Arhiereu-vicar patriarhal, cu titlul de Sinaitul. Acceptând noua provocare, după trei zile a fost hirotesit arhimandrit, iar la 19 decembrie a primit treapta arhieriei în Catedrala patriarhală. La nicio lună de la hirotonie, în ziua de 15 ianuarie, Colegiul electoral l-a ales episcop de Argeș, fiind întronizat la Curtea de Argeș la 21 mai 1944. Principiile morale după care s-a călăuzit avea să le afirme în cuvântarea rostită cu prilejul investirii: „Nu voi înceta a promova dreptatea, a încuraja cinstea, a răsplăti după cuviință munca, a asculta necazurile și a ușura suferințele”.¹⁵

Intențiile sale au fost cunoscute cu prilejul primului contact cu preoții. Trasând clerului programul de activitate în parohie, a arătat dintru început că păstorul trebuie „să fie îmbrăcat în hlamida împărătească a trăirii creștine”, ca fundament al întregii activități a slujitorilor Sfântului Altar. După cea dintâi întâlnire cu preoțimea, în biserica Sfântul Gheorghe din Pitești avea să i se contureze un astfel de portret: „Înalt și suplu, cu chip

de ascet, dominând pe cei din jur fără să vrea a domina, sigur pe sine și pe orice mișcare, cu gesturi necăutate, intrate în fire, și totuși perfect cadențate, răscolitor în momentele solemne ale slujbei, când, prin semne văzute, invoca puterea lui Dumnezeu, cu o impunătoare seriozitate în privirea vie și cuceritoare, prin care simțeai venind din interiorul iluminat de credință asigurările unei transfigurări harice”.¹⁶

La un an de la alegere, între 2 și 4 februarie 1945, a condus la Moscova delegația Bisericii noastre, care a participat la numirea și întronizarea lui Alexei ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse.¹⁷ Înființându-se Secția religioasă a cultului creștin ortodox a Asociației române pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică (A.R.L.U.S) pe țară, în primăvara aceluiași an a fost ales președintele ei, luând parte la lucrările primului congres din 20-23 mai.¹⁸ Bun diplomat, în 1946 a reprezentat Sfântul Sinod în Consiliul Permanent al învățământului teologic din Ministerul Cultelor, iar la 3 iulie 1947, a fost inclus în Comisia sinodală, care, în toamna aceluiași an, avea să meargă la Moscova, spre a purta discuții în legătură cu Consfătuirea întâistătorilor Bisericii Ortodoxe, pe care Biserica Ortodoxă Rusă dorea să o convoace aici.

În mod special merită reținut că, în 1947, începând cu 16 octombrie, a fost însărcinat să gireze treburile Patriarhiei, întrucât patriar-

¹⁵ Diac. Gheorghe I. MOISESCU, „Cronica bisericească. Hirotonia într-un arhiepiscop al P. S. Iosif Gafton Sinaitul”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, an. XLI (1943), nr. 10-12, pp. 611-622 (se va cita BOR); Diac. Gheorghe I. MOISESCU, „Cronica internă. Alegerea P. S. Arhiepiscopului Iosif Gafton Sinaitul, vicar patriarhal, în scaunul de episcop al Argeșului”, în: BOR, an. LXII (1944), nr. 1-3, pp. 108-113; Diac. Gheorghe I. MOISESCU, „Investitura PP. SS. Episcopilor Antim al Buzăului, Iosif al Argeșului și Chesarie al Constanței”, în: BOR, an. LXII (1944), nr. 4-6, pp. 210-213; REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 639; Dumitru SANDU, *La cea de-a LXXXV-a aniversare...*, p. 686; Pr. Sandu CRISTESCU, Pr. D. SANDU, „Funeraliile Episcopului Iosif Gafton al Râmnicului și Argeșului – 12 iunie 1984”, în: MO, an. XXXVI (1984), nr. 5-6, pp. 420; „† Iosif Gafton, Episcopul Râmnicului și Argeșului”, în: BOR, an. CII (1984), nr. 11-12, pp. 715-716; V. NECHITA, *Episcopul Iosif Gafton...*, p. 348; Niculae ȘERBĂNESCU, *Ierarhii plaiurilor oltenice...*, pp. 357-358; *Episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului (1896-1984)...*, p. 6.

¹⁶ REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 640; *Episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului (1896-1984)...*, pp. 6-7.

¹⁷ † Iosif, Episcop al Argeșului, „Raportul delegației la alegerea Patriarhului Alexei a toată Rusia”, în: BOR, an. LXIII (1945), nr. 1-3, pp. 6-19; † Iosif GAFTON, Episcopul Râmnicului și Argeșului, „Afirmări interortodoxe în ultimii zece ani”, în: MO, an. VI (1954), nr. 7-8, pp. 287-296.

¹⁸ REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 640; Alexandru MORARU, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000. Dialog teologic și ecumenic*, vol. III, tom. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 44; Pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2014, p. 188.

hul Nicodim era bolnav. Retras la mănăstirea Neamț, acesta l-a delegat „să rezolve lucrările curente ale Patriarhiei și să îndeplinească cele hotărâte de el în cauzele mai grele”. Astfel, episcopul Iosif a girat treburile curente ale Patriarhiei până la moartea Patriarhului, în 27 februarie 1948.¹⁹

Episcop al Râmnicului. Pentru activitatea sa intensă, la 11 martie 1948, episcopul Iosif a fost delegat și la conducerea Eparhiei Râmnicului, întrucât, în acea zi, arhiepiscopul ei provizoriu, Atanasie Dincă, își dăduse demisia. A condus cele două eparhii până în februarie 1949, când au fost contopite, formând Episcopia Râmnicului și Argeșului, sub conducerea sa. La întronizarea din 27 martie 1949, desfășurată la Râmnicu Vâlcea,²⁰ noul titular avea să adreseze următoarea făgăduință fiilor săi duhovnicești: „Mă leg în fața lui Dumnezeu, în fața mai-marilor noștri bisericești și mirenești și în fața voastră, a tuturor, ca să țin mereu deschisă ușa casei și a inimii mele fiecăruia dintre voi, pentru a vă asculta păsurile, pentru a vă ușura greutățile ce v-ar apăsa sufletul, pentru a vă mângâia în necazurile ce v-ar întrista viața și pentru a vă da tot ajutorul meu în nevoile ce ați avea”. Și tot cu acest prilej, mitropolitul Firmilian al Olteniei a spus: „sunteți un vraci al graiului popular; frământați oamenii ca gospodina aluatul. E o mare putere. Sunteți un organizator plin de cumpănă și de înțelepciune [...] Vă aduc, deci, cele mai călduroase îmbrățișări, cele mai sfinte urări de păstorie rodnică și întrecerea înaintașilor Preasfinției Voastre în acest colț de țară, unde întrecerea e cu atât mai grea, cu cât înaintașii au fost mai străluciți”. La rândul său, luând parte la festivitățile din acea zi, patriarhul Justinian, originar de pe meleagurile vâlcene, felicitându-l, a afirmat: „Preasfinția Ta ești moldovean și eu am constatat că moldovenii se înțeleg bine cu oltenii, cum și eu m-am împăcat cu colaboratorii și păstoriții mei de la Iași. Eu nu mă îndoiesc de munca rodnică a Preasfinției Tale”.²¹

Realizări administrativ-gospodărești. Ajuns pe cea mai înaltă treaptă, episcopul Iosif s-a identificat întru totul cu viața eparhiei, lăsând în urmă o seamă de realizări vrednice de notat. Dintr-un apel adresat preoțimii din eparhie încă din anul 1948, când a suplinat aici, se putea vedea în ce

¹⁹ Nicolae ȘERBĂNESCU, *Ierarhii plaiurilor oltenice...*, pp. 357-358.

²⁰ Teodor M. MANOLACHE, „P. S. Iosif, Episcopul Argeșului a fost delegat la conducerea Episcopiei Râmnicului Noul Severin”, în: BOR, an. LXVI (1948), nr. 1-2, p. 112; REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 640; Pr. Ion DUMITRESCU, „Realizări din Eparhia Râmnicului și Argeșului. Înnoiri în vatra Sfântului Calinic”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, p. 207; Sandu CRISTESCU, D. SANDU, *Funeraliile Episcopului Iosif Gafton...*, pp. 417-420; „† Episcop Iosif GAFTON”, în: *Glasul Bisericii*, an. XLIII (1984), nr. 5-6, p. 453; † Gherasim CRISTEA, *Istoria Eparhiei Râmnicului*, Ed. Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2009, p. 250; M. I., „Episcopul Iosif Gafton, înaltul prelat care a condus Episcopia Argeșului 4 decenii”, în: *Jurnal de Argeș*, 30 mai 2013, <https://jurnaluldearges.ro/episcopul-io-sif-gafton-inaltul-prelat-care-a-condus-episcopia-argesului-patru-decenii-11315/>, accesat la 19 februarie 2022.

²¹ „Înscăunarea P.S. Iosif ca Episcop al Argeșului și Râmnicului”, în: BOR, an. LXVII (1949), nr. 3-4, pp. 22-39. REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, pp. 640-641; *Episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului (1896-1984)...*, p. 6.

situație se afla Episcopia atunci: „Venind aici, dragii mei, am constatat situația destul de grea în care se zbate Sf. Episcopie, căreia îi lipsesc de la cele mai elementare, până la cele mai importante lucruri și până la împrejurumirea de jur împrejur a reședinței și bisericii-catedrale, împrejurumire care este cu totul nimicită de vechime”.²²

Înzestrat cu dragoste și putere de muncă, precum și cu o credință puternică, a început cu tact și răbdare organizarea centrului eparhial și a celorlalte instituții anexe. Prin purtarea sa de grijă și buna organizare, reședința episcopală a îmbrăcat haina înnoirilor. În urma apelului către preoți de a contribui cu câte cel puțin

1.000 lei, ca să putem „lega gura pânzei”,²³ între 1950–1960, s-au refăcut în casa arhierescă instalația electrică și de apă, parchetul, tencuielile, tapetul și stucăria, s-a recondiționat mobilierul, iar în biroul ierarhului s-a confecționat o bibliotecă din lemn de stejar și frasin, care adăpostea cărți valoroase, și s-au achiziționat candelabre din sticlă de Murano. Tot acum s-au pus în holul principal, în sala de recepție și în sufragerie candelabre de cristal, iar în locul scării de lemn necorespunzătoare de la intrarea principală s-a executat o scară din beton armat, placată cu marmură.

De o grijă specială s-a bucurat clopotnița catedralei episcopale, care, din cauza fisurilor provocate de cutremurul din 1940, nu mai era folosită. Consolidată, retencuită și văruiată în alb, aceasta și-a recăpătat frumusețea de altădată, asemenea vechilor cancelarii în care au funcționat în trecut școala de grămătică din vremea Sfântului Calinic, seminarul și tipografia cu teascurile lui Antim Ivireanul. Restaurate în 1967, au fost dotate cu o sală de ședințe, biblioteca eparhială, colecția de vechi obiecte bisericești, tipografia eparhială, readusă de la Craiova, și arhiva nouă a Episcopiei. Deasupra lor s-a zidit un cămin preoțesc, cu o capacitate de 30 de paturi, cu grup sanitar, spălătorie etc. Trei încăperi din clădire au fost rezervate ca sediu pentru protoieria Râmnicu Vâlcea.

O altă lucrare de seamă o reprezintă restaurarea Paraclisului episcopal, între anii 1966 și 1968, și a catedralei, în 1971, când a fost scoasă la iveală pictura originală, de o rară frumusețe. Atât scaunele arhieresti, cât și stranele din naos au fost lucrate cu măiestrie de un monah în 1962, iar bolnița, ctitoria episcopului Climent, din secolul al XVII-lea, a fost reparată în 1961, restaurată zece ani mai târziu și acoperită cu tablă de aramă în 1973.

În 1957, s-a construit un imobil nou, în care a funcționat atelierul de lumânări la subsol, și noile cancelarii la etaj, cu 15 birouri spațioase, un

O altă lucrare de seamă o reprezintă restaurarea paraclisului episcopal, între anii 1966 și 1968, și a catedralei, în 1971, când a fost scoasă la iveală pictura originală, de o rară frumusețe. ❧

²² Ion DUMITRESCU, *Realizări din Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 211.

²³ Pr. Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului*. Monografie, vol. I, Rm. Vâlcea, 1976, p. 42.

grup sanitar, o sală deschisă și trei holuri, în jurul cărora se întindea o frumoasă verandă în stil românesc. De asemenea, s-au înălțat și alte clădiri spațioase pentru adăpostirea personalului monahal, cu o bucătărie, sufragerie, spălătorie și beciuri. Pentru adăpostirea mașinilor instituției, s-au ridicat trei magazine, cu garaj, un atelier mecanic, altul de tâmplărie, o hală de reparații, o rampă de spălare și un depozit de carburanți.

Simțindu-se nevoia unor apartamente, amenajate în mod special pentru oaspeți de seamă din țară și de peste hotare, s-au construit cinci astfel de locuințe, cu șapte grupuri sanitare, dotate cu mobilier nou. Pentru conservarea materialelor de construcții și a celor de consum zilnic, au fost clădite patru magazine încăpătoare, dotate cu cele necesare. Tot acum, au fost sădiți 1.300 de pomi fructiferi pe spalieri metalici și s-au amenajat parcuri de flori, cu panseluțe, crini, trandafiri etc. în locul unde altădată se făcea pășunat. Împrejmuirii de scândură învechită i-a luat locul pe două laturi ziduri masive de bolovani de râu și cărămidă presată, lucrate în stil brâncovenesc și acoperite cu olane; în locul vechilor porți s-au construit porți noi, în stilul zidului împrejmuitoar, iar aleile au fost pavate cu piatră cubică.²⁴

Pe de altă parte, nici Casa de ajutor reciproc a clerului, care își desfășura activitatea într-unul din birourile cancelariei eparhiale, nu a fost scutită de o supraveghere atentă și ajutor reciproc. În toate Adunările generale ale Casei s-au adus mulțumiri episcopului pentru

sprijinul material și îndrumările date pentru o lucrare eficientă. „Nicio cheltuială fără rost, spunea el. Bani Bisericii – ai Eparhiei – sunt picături de sudoare ale credincioșilor, pe care îi aduc în visteria bisericii, așa cum harnicele albine aduc stropii de miere în stup, și nu ne este nouă permis să-i cheltuim fără rost”.²⁵

Luând în considerare aceste înfăptuiri la centrul eparhial, patriarhul Teoctist, pe atunci mitropolit al Olteniei, spunea la jubileul din 1974: „Fără îndoială, zidurile materiale adăugate în vatra reședinței episcopale de la Râmnicu Vâlcea reprezintă pietre ale unei scumpe mărturii despre rodnică strădanie a Preasfințitului Episcop Iosif. Sunt probe ale unei chivernisiri de gospodar plin de grijă pentru casa sa, după cuvântul Scripturii (Tim. III, 4). Prețul lor urcă nu numai din amploarea angajării, ci și din semnele bunului gust, ale atenției la integrarea în ansamblu moștenit, la cultivarea tradiției în lucrările de artă. Cadrul grădinii desfășurate larg pentru catedrala episcopală, nobila scară a cerdacului spre cabinetul vlădesc, pridvoarele clădirilor cu perspective întinse până spre umbra culmilor din zare, toate îl adevăresc pe făuritorul lor de acum. Peste acestea, însă, plutesc cele ale înaltei slujiri arhipăstorești plinite de-a lungul atâtor ani; recunoaștem în primul rând ceea ce este esențial arhieriei: râvna și jertfa pentru restabilirea unității supreme întru Iisus Hristos...”²⁶

Despre așezarea episcopală și alte preocupări gospodărești, episcopul Iosif a menționat în testamentul său, din care cităm: „...Tot ce am amenajat [...] fie la reședința episcopală din Râmnicu Vâlcea, fie la Sfânta Mănăstire

²⁴ Pr. Emil NEDELESCU, „Inaugurarea noului locaș al Cancelariilor Eparhiale”, în: MO, an. X (1958), nr. 3-4, pp. 231-232; REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, pp. 640-641; Arhim. Chermano DINEAȚĂ, „Înnoiri în viața Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului – în ultimii 15 ani –”, în: MO, an. XV (1963), nr. 11-12, pp. 893-896; Ion DUMITRESCU, *Realizări din Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, pp. 211-212; V. NECHITA, *Episcopul Iosif Gafton...*, p. 349; *Episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului (1896-1984)...*, p. 6.

²⁵ Ion DUMITRESCU, *Realizări din Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 210-213.

²⁶ † TEOCTIST, arhiepiscop și mitropolit, „Soroc fericit”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, pp. 202.

Cozia, unde am amenajat și mobilat – din salariu personal – apartamentul de acolo [...] rămâne în întregime Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului. De asemenea, tot ce voi mai agonisi până la încetarea mea din viață, nimeni să nu pretindă ceva! Dorință am ca niciun obiect să nu fie mișcat de la locul său până la sosirea fratelui meu într-o ostenire, care va fi rânduit să păstorească după mine această de Dumnezeu păzită eparhie. Preasfinția Sa va decide apoi cum va socoti mai bine, având întreaga (aprobare) a dispune cum îl va lumina Cel de Sus”.²⁷

Bun organizator și chivernisitor al treburilor bisericești, Vlădica Iosif s-a preocupat apoi de plantația de vie de la Dobrușa, stupinele de la metocul Păușa și mănăstirea Turnu, întreținerea bisericilor și a caselor parohiale,²⁸ precum și de restaurarea unor valoroase monumente istorice, la care Episcopia a contribuit cu fonduri însemnate. După evidențele sectorului economic, în acest răstimp s-au deschis sute de șantiere mănăstirești pentru lucrările de restaurare și reparații ale sfintelor locașuri. Astfel, mănăstirile Cozia, Arnota, Ostrov, Surpatele, Cotmeana, Stănișoara, Frăsinei, Turnu, Strehareț, Iezerul, Jgheaburi, Pahomie, Pătrunsa, Golești, Piteștiului, Titești, Glavacioc, Mamu și multe altele stau mărturie despre înnoirile și atenția permanentă ale chiriarhului,²⁹ care a făcut numeroase donații pentru finalizarea lucrărilor.³⁰ Grijă sa pentru aceste monumente istorice avea să fie exprimată la 19 iulie 1979, la mănăstirea Clocociov, ctitoria marelui voievod Mihai Viteazul: „Fiecare piatră și cărămidă din zidul acestor monumente cuprinde o întreagă istorie a luptelor și jertfelor pe care înaintașii noștri le-au dat pentru păstrarea acestor locuri sfinte, pentru păstrarea ființei naționale, pentru libertate și independență. Ele sunt o mărturie vie că legătura noastră cu acest pământ nu este de ieri, de azi, ci de când ne-am plămădit ca neam, coborând în istorie până la marele rege al dacilor, Burebista, care, acum 2050 de ani, a pus temeliiile primului stat centralizat dac, aniversare pe care o vom sărbători în anul viitor”.³¹

Gospodar desăvârșit, episcopul Râmnicului și-a îndreptat atenția și spre restaurarea locașurilor de cult parohiale. În toate enoriile eparhiei a început o nouă viață, caracterizată printr-o intensă activitate de înfrumusețare a sfintelor locașuri și a cimitirelor. Însuși ierarhul a cercetat la fața locului aproape toate bisericile care s-au ridicat în acest timp, circa 30 la

27 † GHERASIM, Episcopul Râmnicului, *Episcopul Iosif Gafton...*, p. 2.

28 V. NECHITA, *Episcopul Iosif Gafton...*, p. 349; Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 43.

29 REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 642; Ghermano DINEAȚĂ, *Înnoiri...*, pp. 897-900; Pr. Aurel POPESCU, „Bine chivernisind Biserica lui Hristos”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, p. 218; Pr. Dumitru SANDU, „Mărturie despre fericita arhipăstorie de peste trei decenii a Preasfințitului Episcop Iosif”, în: MO, an. XXVIII (1976), nr. 11-12, pp. 920-922; Arhid. Gh. PAPUC, „† P. S. Episcop Iosif Gafton”, în: MO, an. XXIX (1984), an. XXIX, nr. 7-8, p. 580.

30 Pr. Aurel POPESCU, „Bine chivernisind Biserica lui Hristos...”, p. 219.

31 Pr. Ion C. DUMITRESCU, „Itinerar pastoral”, în: MO, an. XXXI (1979), nr. 10-12, p. 808.

Prin purtarea sa de grijă, Episcopia a stimulat protopopiatele și parohiile cu fonduri, cu asistență tehnică, îndemnuri și sprijin moral, pentru repararea mai ales a bisericilor monumente istorice. ❧

număr, devenind ctitor prin importante sume de bani.³² Din monografia eparhiei, scrisă sub păstoria sa, reiese că, până în 1976, se zidiseră bisericile din Râjlețu-Vieroș, Purcăreni și Sălătrucelul de Jos în Argeș, Lăunele de Jos, Bălcești-Oltețul, Coltești, Fometești, Cuci-Dozești și Cermeghești-Olteanca în Vâlcea, Bârca, Ibănești și Valea Mare în Olt, precum și noi case parohiale, clopotnițe și sedii de protoierii.³³ Tot acum s-au executat ample lucrări de restaurare la bisericile din Strejești și Vitomirești, județul Olt, Sfântul Gheorghe din Pitești, Sfântul Ioan Botezătorul din Ocnele Mari ș.a.³⁴ Cu prilejul sfințirilor s-au adus mulțumiri episcopului pentru vizitele pastorale și ajutorul bănesc acordat din partea Centrului Eparhial în vederea terminării acestor lucrări.³⁵

Prin purtarea sa de grijă, Episcopia a stimulat protopopiatele și parohiile cu fonduri, cu asistență tehnică, îndemnuri și sprijin moral, pentru repararea mai ales a bisericilor ce sunt monumente istorice.³⁶ În conformitate cu noua împărțire administrativ-teritorială a țării, începând cu data de 1 martie 1968, eparhia avea sub păstorire județele Argeș, Olt și Vâlcea, care cuprindeau 774 de parohii, la care se adaugă mănăstirile, schiturile și metocurile,³⁷ și nouă protoierii, aproape toate cu sedii proprii și cămine pentru cazarea preoților veniți în interes de serviciu. După cum preciza într-o ședință, protoiereii erau pentru el „ochiul, urechea și inima ierarhului”. De aceea, cu un alt prilej se adresa acestora astfel: „Nu închideți ochii acolo unde vedeți delăsare și nepăsare față de casa lui Dumnezeu. Veți răspunde mai întâi în fața lui Dumnezeu și în aceeași măsură veți da seama și în fața autorității care v-a acordat încrederea. Îndemnați, sfătuiți, stăruțiți și nu dați odihnă sufletului până ce nu vedeți starea de lucruri îndreptată”.

Cei care l-au cunoscut îndeaproape aveau convingerea că i-a plăcut să conducă eparhia „cu bunătate, fără să încalce principiul dreptății; cu dragoste pentru toți, cerând fiecăruia să-și facă deplin datoria; cu blândețe, dar exigent întâi cu sine însuși și apoi cu toți colaboratorii. Niciodată

³² Ion DUMITRESCU, *Realizări din Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 209. În 1976, erau 30 de biserici reconstruite, 500 de biserici renovate, consolidate sau restaurate, 49 de biserici amenajate, 16 capele reconstruite și peste 10 biserici nou ridicate; Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 24.

³³ Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 35.

³⁴ Pr. Dumitru SANDU, *Mărturii despre fericita arhipăstorie...*, pp. 920-922.

³⁵ Pr. Nicolae BĂLA, „Alte biserici sfințite în anul 1974”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 11-2, p. 1070-1072. În cursul anului 1974 s-au mai sfințit bisericile din parohiile Cuci, Gorunești, Zăvoi, Marcea, Fișcălia, Ghioroiu, Ștefănești, Ciumagi și Otetelișu în județul Vâlcea, Costești și Valea lui Enache în județul Argeș, Tuțulești de Sus și Brastovățu în județul Olt.

³⁶ REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 642; Ghermano DINEAȚĂ, *Înnoiri în viața Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului...*, p. 900.

³⁷ Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 34.

departe de sufletele colaboratorilor săi, prin acest tact a pătruns adânc în sufletele tuturor, fiind de toți respectat”.³⁸ Puterea de muncă și spiritul de sacrificiu l-au făcut să vegheze cu timp și fără timp asupra bunului mers al vieții bisericești din aceste ținuturi, „îndrumând, coordonând și animând cu înalt spirit de exigență lucrarea de la centrul eparhial, a fiecărei parohii, mănăstiri și schit, nevoile și împlinirile fiecărui preot și fiecărei unități găsindu-se statornic sub privirile părintești, pretutindeni prezente, ale Preasfinției Sale”.³⁹ Urmărind firul realizărilor sale, părintele vicar administrativ Ion Dumitrescu afirma: „Dacă în predicarea cuvântului dumnezeiesc a fost și rămâne «un vraci al cuvântului», cu ajutorul căruia frământă sufletele ascultătorilor, «așa cum frământă gospodina aluatul», dacă privirii ca de vultur nu-i scapă nimic neobservat, apoi în ceea ce privește rezolvarea problemelor de cancelarie a fost și rămâne un spirit ager și înțelept. [...] Permanent veghează ca lucrările de cancelarie să fie făcute cu promptitudine, clare și să reflecte o superioară și matură forță de gândire. Neiertător se arată Preasfinția Sa față de lucrul făcut de mântuială. În toate întâlnirile pe care le-a avut cu colaboratorii Preasfinției Sale, i-a sfătuit și îndrumat, spunându-le: «Să fim lege, să nu ieșim din lege; să stăm sub acoperământul legii». Toate aceste îndemnuri au fost de un real folos în lucrările de cancelarie, fiindcă la toate inspecțiile din partea organelor în drept nu s-au constatat abateri de la lege”.⁴⁰

Demn de luat în seamă este cuvântul arhiepiscopului Gherasim Cristea, rostit cu ocazia

instalării sale ca arhiereu-vicar al Episcopiei Râmnicului în anul 1975: „P. S. Episcopul nostru Iosif păstorește această străveche eparhie de mai bine de 31 ani cu dăruire, blândețe și destoinicie. Spiritul P. S. Sale de bun chivernisitor al Casei lui Dumnezeu este de mult cunoscut. Drept mărturie stau sfintele mănăstiri, ctitorii voievodale și bisericile din eparhie, care s-au înveșmântat în haina cea dintâi: bisericile din temelie ridicate, restaurările și zidirile de la centrul eparhial, cu biserica, paraclisul, biserica-bolniță, cancelariile, casa de oaspeți, pentru care P. S. Sa nu și-a cruțat puterile, timpul și energia. Vatra centrului eparhial, transformată într-un frumos parc și o livadă, oglindește sensibilitatea și spiritul practic al P. S. Sale. Se îngrijește de noi cadre preoțești; tinerilor slujitori le împlinește lipsa inerentă oricărui începător, dându-le haine preoțești, veșminte și cărți pentru slujire, zestre personală. În întâlnirile și lucrările cu colaboratorii P.S. Sale, consilierii eparhiali, protoiereii și preoții, îi îndeamnă să lucreze în cea mai desăvârșită legalitate: «Să fim sub lege, să stăm sub acoperământul legii», spune P. S. Sa. Toate aceste îndemnuri au avut darul să facă să domnească pacea în această eparhie și aceasta să fie tot mai prosperă”.⁴¹

Nu mai puțin importante sunt adunările eparhiale din care aflăm date despre activitatea sa și situația Episcopiei an de an. De pildă, din dezbaterile Adunării din 30 ianuarie 1956, reiese că în eparhie erau 1.000 de preoți, ajutați de și mai mulți cântăreți bisericești, în peste 1.000 de bisericii, care se găseau în aproape 750 de parohii, cu aproape un milion de credincioși. Având în vedere grija sa pentru învățământul teologic, în cursul anului

³⁸ Ion DUMITRESCU, *Realizări din Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, pp. 209, 213.

³⁹ Pr. Sandu CRISTESCU, „Lucrările Adunării eparhiale a Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului 27 noiembrie 1983”, în: *MO*, an. XXXVI (1984), nr. 1-2, p. 137.

⁴⁰ Ion DUMITRESCU, *Realizări din Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 210.

⁴¹ Alegerea și instalarea P. S. Gherasim Piteșteanul ca Arhiereu-vicar al Episcopiei Râmnicului și Argeșului, în: *BOR*, an. XCIII, 1975, nr. 11-12, p. 1520.

precedent s-au acordat burse în valoare de 150.000 lei pentru elevii Școlii de cântăreți, călugării și călugărițele din seminarele monahale, precum și studenților institutelor teologice.⁴² Merită reținut îndemnul său adresat cu prilejul Adunării din 1974: „să ne apropiem sufletele credincioșilor noștri, pentru ca aceștia să fie mereu îndrumați din punct de vedere creștin și din punct de vedere patriotic [...] Doresc ca fiecare din noi, în toate împrejurările în care ne-am aflat, să ne putem pune întrebarea: ce fac? Cum mă comport? Pe cine reprezint? Așa făcând, Bunul Dumnezeu ne va fi milostiv și ne va răsplăti pentru ceea ce înfăptuim în slujirea semenului,

„[...] ordonat cu sine însuși [...] și permanent cultivând ordinea și disciplina, critic, dar un critic constructiv și obiectiv, în continuu preocupat de îndreptarea greșelilor, folosind din plin contribuția sa personală în acest sens riguros, chibzuit [...]” ✠

în slujirea omului și în slujba patriei și a poporului”.⁴³ În cadrul Adunării din 1983, comisia organizatorică i-a adus un profund omagiu „de cinstire și de aleasă prețuire pentru toată dăruirea de suflet și de muncă pe care cu atâta abnegație o închină vieții Eparhiei noastre, făcând să rodească tot mai mult preocupările și strădaniile preoților și credincioșilor în ogorul Sfintei Biserici”.⁴⁴

Administrator remarcabil, „ordonat cu sine însuși – după cum îl descrie preotul Dumitru Sandu – și permanent cultivând ordinea și disciplina, critic, dar un critic constructiv și obiectiv, în continuu preocupat de îndreptarea greșelilor, folosind din plin contribuția sa personală în acest sens riguros, chibzuit, inspirator al celor mai juste și mai întemeiate hotărâri, soluții și sugestii”,⁴⁵ întâistătorul râmnician a participat și la conferințele de orientare, lămurind diverse teme date de Sfântul Sinod și îndrumând preoții să-și conformeze viața principiilor evanghelice, pentru a fi de folos atât Bisericii, cât și țării.⁴⁶ De pildă, la întâlnirile desfășurate în zilele de 3–4 octombrie 1956 în biserica satului Potcoava, pentru Protoieria raionului Potcoava, și la Casa de Cultură din Slatina, a pus accentul pe cântarea în comun la Sfânta Liturghie și pe îndeplinirea adevăratei preoții ca pildă de credință, de dragoste și abnegație. Prin intermediul acestora a avut posibilitatea să îndrepte conduita clerului, să sancționeze abaterile și să acorde recompense celor care s-au distins printr-o activitate susținută.⁴⁷

⁴² CRONICAR, „Dezbaterile Adunării eparhiale din 30 ianuarie 1956”, în: MO, an. VIII (1956), nr. 6-7, p. 383-384.

⁴³ Pr. Aurel POPESCU, „Lucrările Adunării eparhiale a Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 11-12, p. 1069.

⁴⁴ Sandu CRISTESCU, *Lucrările Adunării eparhiale a Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului...*, p. 137.

⁴⁵ Pr. Dumitru SANDU, „«Chip blândețelor»”, în: MO, an. XXVI (1974), n. 3-4, p. 230; Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 20.

⁴⁶ Ion DUMITRESCU, *Realizări din Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 209.

⁴⁷ OBSERVATOR, „De la conferințele protopopești”, în: MO, an. VIII (1956), nr. 10-12, pp. 675-677.

Tot aici se cuvine să notăm și faptul că în ziua de 23 ianuarie 1959, a participat la Centrul eparhial la o adunare pentru comemorarea a 100 de ani de la unirea țărilor române, desfășurată la inițiativa Comitetului Sindical al muncitorilor și salariaților de la Episcopie. După conferință, exprimându-și bucuria că a fost prezent la această frumoasă aniversare, a scos în evidență rolul clerului în realizarea marelui deziderat al românilor de pretutindeni: „Biserica și slujitorii ei au fost de față și atunci, ca și acum: și ei participă cu entuziasm la realizări ca și la bucurii”.⁴⁸

Totodată, nu trebuie să trecem cu vederea că, sub păstoria sa, la 16 octombrie 1955, s-au desfășurat la Râmnicu Vâlcea festivitățile prilejuite de slujba solemnă pentru generalizarea cultului Sfântului Grigorie de la mănăstirea Bistrița în întreaga Biserică Ortodoxă Română. La sfârșitul slujbei, desfășurată în prezența patriarhului Justinian, a patriarhului Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare și a altor ierarhi importanți, Vlădica Iosif Gafton a spus: „Și astfel, cu vremea – nu numai în Sf. Mănăstire Bistrița și în satele de primprejur, ci, mai întâi, în tot județul Vâlcea, iar mai pe urmă, în toate cele 5 județe ale Olteniei, viața Sf. Grigore Decapolitul a ajuns a fi cunoscută și – prin rugăciuni la sfintele sale moaște și mângâierile acolo dobândite – a fi răspândit renumele său în toată Oltenia și Dumnezeu preamărit, întru sfinții Săi. Mers-au veac după veac aceasta, până ce lângă sfintele moaște s-au aflat nu numai oltenii, ci și cunoscuți, prieteni sau rude de-ale lor de peste munți: din Banat și din Ardeal, de peste Olt, din Muntenia și, nu arareori, chiar de prin Moldova, vestea despre viața și minunile Sfântului Grigore Decapolitul cuprinzând

astfel tot pământul românesc și trecând și peste hotarele noastre, de peste tot, rugăciuni îndreptându-se, prin mijlocirea Sfântului, către Dumnezeu”.⁴⁹

Grija față de seminarii. Concomitent cu acțiunea de formare a personalului bisericesc în spiritul disciplinei și al dragostei față de semenii și cu generalizarea cultului Sfântului Grigorie Decapolitul, episcopul de la Râmnic s-a preocupat și de pregătirea tinerilor seminariști, chemați să slujească la altarele străbune. Astfel, se străduia să ia parte la toate serbările Seminarului de la Craiova, îndeosebi la 25 ianuarie, în ziua pomenirii Sfântului Grigorie Teologul, ocrotitorul instituției, sau la încheierea anului școlar. De fiecare dată lua cuvântul, sfătuind elevii să învețe și să se comporte corespunzător unui viitor slujitor al Bisericii. Împreună cu mitropolitul, împărțea premiile și se bucura mult când premianții proveneau din eparhia sa. Pe unii dintre elevii merituosi îi recompensa angajându-i, de pildă, în timpul vacanței de vară la Episcopie, cu diferite ascultări la biserică, la bibliotecă, la lucrul în curte sau la mănăstiri.⁵⁰

Dar episcopul nu neglija nici fetele, acordând o atenție deosebită formării celor ce aveau să pășească în mediul monahal.⁵¹ De exemplu, la 1 octombrie 1956, la deschiderea cursurilor Seminarului de la Hurezi, după ce a felicitat conducerea și elevele pentru programul desfășurat, a recomandat profesorilor să aibă grijă de acei copii „care sunt lauda și bucuria noastră: zestrea și averea noastră, iubirea noastră, viitorul nostru”, ca pe niciunul

⁴⁸ Pr. Emil NEDELESCU, „Sărbătorirea centenarului unirii la Centrul eparhial R. Vâlcea”, în: *MO*, an. IX (1959), nr. 5-6, p. 335.

⁴⁹ Pr. Emil NEDELESCU, „Desfășurarea solemnității pentru generalizarea cultului Sf. Grigorie Decapolitul”, în: *MO*, an. VIII (1956), nr. 1-3, pp. 72-74.

⁵⁰ Pr. Ilie STUPARU, „Episcopul Iosif Gafton – apărător al demnității Bisericii”, în *R*, an. 24, serie nouă, iulie-septembrie 2013, nr. 3, p. 13.

⁵¹ Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, pp. 39-40.

Învățătura de carte luminează viața,
ușurează mintea, bățătoarește cărările
și lărgeste zărilor, învățătura de carte
descoperă tainele. ✂

„să nu-i pierdeți, ci să-i ajutați și să-i învățați să mărturisească pe Acela care, pentru noi și pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din cer”. De asemenea, a atras atenția personalului didactic să ia în considerație „nu numai împlinirea programei analitice școlarești și a

celeilalte programe, întocmite de Acela care a întemeiat Biserica și o conduce”, ci și frământările și problemele „pe care le pun vârsta, împrejurările și specificul locului de unde vin elevele”. Adresându-se apoi acestora, le-a spus printre altele: „Școala este instituția care stă la îndemâna tuturor. Ea face ca omul să aibă patru ochi și, după vechea vorbă românească, face ca omul să aibă «cică parte». Omul fără știință de carte nu vede decât pe jumătate, este sărac și n-are «cică parte». Învățătura de carte luminează viața, ușurează mintea, bățătoarește cărările și lărgeste zărilor, învățătura de carte descoperă tainele. Omul fără știință de carte este ca puiul de găină, care, închis în coaja lui, crede că la aceasta se reduce totul și rămâne surprins când, spărgând coaja, vede că mai este ceva în afară”.⁵²

Activitatea pastorală. Având o bogată experiență pastorală, Iosif Gafton s-a străduit să îndeplinească sub toate aspectele îndatoririle unui bun ierarh, conducând cu dragoste, dăruire și înțelepciune turma duhovnicească pe calea mântuirii. Profilul său spiritual de iscusit păstor de suflete era cunoscut de clerul și credincioșii din întreaga țară. Într-un scurt cuvânt omagial, ținut la zece ani de păstorie, un arhimandrit din Mitropolia Olteniei nota: „Ierarhul de la Râmnic este un bun vecin al nostru, un atent chivernisitor al acelei vechi așezări episcopale, arhierul blând, dar hotărât, care trebuie ținuturilor vâlcene, sufletul cinstit și drept, în care încap toate zbuciumările preoțimii sale, omul păcii și îndrumător ascultat de credincioși în înfăptuirea unei vieți mai bune”.⁵³ La împlinirea a 25 de ani de arhierie în Eparhia Râmnicului, episcopul Vasile al Oradiei îl înfățișează astfel: „Când însă vine vorba despre o problemă sufletească, despre un caz mai aparte de zbucium sufletesc, de îndoială sau de suferință din partea cuiva, îl vezi cum tresare, cum îi scânteiază ochii albaștri de sub sprâncenele stufoase, cum devine atent la tot ce i se spune și nu lasă convorbirea până nu află ce s-a ales cu acel suflet, cum a fost salvat, cum i s-a rezolvat necazul și cum a fost mângâiat în durere. Dintr-o dată ființa lui se încrunță sau se înseninează, se bucură ori se întristează și ia hotărârea de a se veni în ajutor pentru salvarea acelui suflet. Preasfințitul Iosif al Argeșului

⁵² OBSERVATOR, „Deschiderea cursurilor seminarului monahal de la mănăstirea Hurezi”, în: MO, an. VIII (1956), nr. 10-12, pp. 675-678.

⁵³ Arhim. LAUR, „Vlădica de la Râmnic”, în: MO, an. VI (1954), nr. 1-3, p. 80.

și Râmnicului este un mare cuceritor de suflete pentru Dumnezeu. [...] Dragostea, mila și bunătatea inimii sale nu au caracterul unui sentimentalism compătimator, ci se arată totdeauna în faptă răscumpărătoare. Ca unul care a trecut mulți ani în șir prin focul suferinței, știe că aceasta nu se vindecă prin cuvinte dulci de compătimire, ci prin fapte de într-ajutorare. Cheia însușirii sale de ales păstor de suflete este dragostea pe care o are pentru oameni, prețuirea ce le-o acordă și conștiința despre misiunea pe care o are omul în lume”.⁵⁴

Un alt portret avea să lase, la aniversarea a 30 de ani de păstorie, arhimandritul Grigore Urișescu, care l-a văzut: „un om, un preot, un ierarh, un patriot cinstit și entuziast, hotărât să-și umple zilele și anii cu înfăptuiri menite să sporească patrimoniul Bisericii și să cinstească patria [...] Bun, contemplativ și dinamic în același timp, senin ca o zi de primăvară în clipe de răgaz și de destindere, dar aprig și neînduplecat la lucru, ca un țăran crescut din adâncul gliei și prins în luptă cu ea s-o facă roditoare”.⁵⁵ Tot cu acest prilej, preotul Dumitru Sandu scria: „cu chip luminat, cu vorbă blândă, cu răspunsuri mângâietoare și pline de atenție, mult înțelegător al sufletului omenesc, receptiv și deschis tuturor, nespus de bucuros când află zel și dragoste lucrătoare, își încununează anii de aur ai unei bătrâneți prin blândețe și bună rânduială”.⁵⁶

Nu mai puțin interesantă este imaginea lăsată peste ani de părintele profesor Ivan Ilie de la Facultatea de Teologie din Pitești, care, adunând într-o carte cuvântările sale, avea să-l descrie astfel: „Chipul său impunător, înfățișarea sa maiestuoasă, graiul său puternic, inima lui de adevărat părinte, scump și iubitor, imparțial cu fiii săi duhovnicești, îl fac prezent în inimile tuturor celor care l-au cunoscut [...] Cine l-a văzut și cine l-a cunoscut pe episcopul Iosif a rămas cu o foarte frumoasă impresie; cine l-a auzit vorbind, de asemenea, a rămas profund impresionat de privirea scrutătoare, de vocea și puterea cuvântului, care răscolea și penetra ca o sabie adâncul sufletului”.⁵⁷

Sub înfățișarea impunătoare și hotărâtă se găsea însă o inimă caldă de părinte, dispusă să vină în ajutorul semenilor. Potrivit mărturiilor vremii, „era om de ordine și disciplină, onest și generos, împărțindu-și pâinea cu cel sărac, nu numai când acela îi bătea la ușă, ci și din proprie inițiativă, căutându-l când nici nu se gândea și nici nu se aștepta”.⁵⁸ Pentru firea sa

⁵⁴ † VASILE, Episcopul Oradiei, „Preasfințitul Iosif Gafton ca păstor de suflete”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, pp. 204-206.

⁵⁵ Grigore URÎȘESCU, *La 30 de ani de arhierie...*, p. 227.

⁵⁶ Dumitru SANDU, *Chip blândețelor...*, p. 231.

⁵⁷ Ilie IVAN, † Iosif Gafton, *Episcopul Râmnicului și Argeșului, Șapte cuvântări...*, p. 15.

⁵⁸ M. I. „Episcopul Iosif Gafton, înaltul prelat care a condus Episcopia Argeșului 4 decenii”, în: *Jurnal de Argeș*, 30 mai 2013, <https://jurnaluldearges.ro/episcopul-iosif-gafton-inaltul-prelat-care-a-condus-episcopia-arge->

generoasă, oameni din toate părțile pe unde și-a îndeplinit misiunea veneau „cu smerită dragoste să-l vadă, să-i audă graiul de aur, să ceară un sfat, să primească o arhierescă binecuvântare. Toți vin ca niște copii la bunul lor părinte, căci ușa e deschisă tuturor, la orice oră din zi și din noapte. Așa-i și inima”.⁵⁹

Bun predicator. Slujind cu statornicie lui Dumnezeu și lumii, episcopul Iosif s-a înscris pe linia marilor ierarhi ai Râmnicului, punând tot ce a avut mai scump pe altarul Ortodoxiei și al neamului. Prin experiența de conferențiar și apoi de misionar eparhial, ca preot și mai ales ca arhieru, s-a remarcat ca unul dintre cei mai mari predicatori ai vremii. Crezul slujirii sale a fost mărturisit la alegerea ca ierarh: „Nu voi înceta a promova dreptatea, a încuraja cinstea, a răsplăti după cuviință munca, a asculta necazurile și a ușura suferințele”.⁶⁰

Înzestrat cu darul vorbirii, „cultivat continuu prin citire și meditație”, s-a dovedit a fi un „iscusit mânuitor al cuvântului”. Profund impresionat de predicile sale, preotul Gh. Chirițescu din Pitești, în calitate de fost colaborator al său, avea să-i descrie astfel talentul de orator: „Într-adevăr frământă, străpunge, luminează, încălzește, cutremură, uimește, subjugă și determină cuvântul vlădicăi Iosif. Te face să pierzi noțiunea timpului și a spațiului; nu te mai sature și n-ai vrea să se mai termine niciodată. [...] La sfințiri de biserici, când apare în fața credincioșilor îmbrăcat în odăjdii arhieresti, cu mitra pe cap, înalt, zvelt, vioi, blând și energic, în același timp, cu pieptul acoperit cu podoaba bărbii albe

și bogate, îți evocă chipuri de patriarhi și de profeți. Când, înainte și în timpul vorbirii, își rotește peste credincioși ochii, care sunt în stare să emane o întreagă gamă de licăriri, te simți prins ca într-un cerc magnetic, din care nu poți și nici nu vrei să scapi: te subjugă, te frământă, dar nu te obosește de fel, ci te desfată, te adapă și te hrănește sufletește. [...] La frumusețea vorbirilor Preasfințitului Episcop Iosif contribuie foarte mult și istorioarele morale, proverbele, asemănările și figurile frumoase de stil, cu care țese vorbirea ca pe un covor oltenesc presărat cu flori. La o conferință protopopească de orientare de la Pitești, în legătură cu tema tratată, Preasfinția Sa ne-a recitat prima strofă din poezia lui Mihai Beniuc «Mărul de lângă drum», care ne trimite la «țara ce pe sânul ei ne ține, hrănindu-ne, pe tine și pe mine».”⁶¹

Bun predicator și slujitor desăvârșit, deseori mișca la slujbă inimile ascultătorilor, „prin toată ființa, prin prestanță, prin trăire”.⁶² Cuvintele sale, unite cu faptele, au răzbit în suflete ca „ploaia în brazdă”, ploaie binefăcătoare, ce răstoarnă fără încetare glia inimilor, satură setea duhovnicească, stinge neomenia, stârpește pofta vărsătorilor de sânge și înfige crucea păcii în ogoarele împietrite”.⁶³ Cunoscându-l îndeaproape, preotul Nicolae Bălă, consilier administrativ bisericesc, îl înfățișează astfel: „Personalitate rară, complexă și bogată, iubește omul ca pe făptura lui Dumnezeu și-i dospește sufletul creând râuri de viață în inima lui. Cuvântul său de învățătură este determinant, căci, prin seninătatea

sului-patru-decenii-11315/, accesat la 19 februarie 2022.

⁵⁹ Pr. Ion Șt. STĂNCULESCU, „La umbra unui pom”, în: MO, an. XXVIII (1976), nr. 11-12, p. 919.

⁶⁰ Pr. Nic. M. BĂLĂ, „Cuvânt și faptă vlădicească”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, p. 216.

⁶¹ Pr. Gh. CHIRIȚESCU-PIȚEȘTI, „Iscusit mânuitor al cuvântului”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, pp. 227-228.

⁶² Pr. I. St. STĂNCULESCU, „O zi de neuitat”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, p. 224.

⁶³ Pr. Nicolae M. BĂLĂ, „Medalion post mortem. Preasfințitul Episcop Iosif Gafton”, în: *Episcopia Râmnicului și Argeșului. Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic*, 2, Râmnicu Vâlcea, 1985, p. 106 (se va cita IBMP).

gândului și prin calitatea expresiei străbătută de duh cucernic, în formă clară și în stil popular, în duh de cazanie și slovă de predanie bisericească, redă mari și adânci adevăruri de credință în forme alese și pline de farmec, ce merg la inimă și capacitează pe tot omul la lucrul cel bun. Cuvântul Preasfinției Sale astfel exprimat este robust și plin de optimism, cu sens adânc de povățuiri morale și norme sănătoase de înțelegere creștină a vieții. Îndemnurile Preasfinției Sale, prin suplețea pătrunderii psihologice, prin harul vechilor cazanii și prin naturalețea populară, prin antitezele care țin atenția încordată și captivează prin folosirea comparațiilor sugestive și plastice alese din viață, «răzbesc în sufletul omului ca ploaia în brazdă și răstoarnă fără încetare glia inimilor».⁶⁴

Propovăduitor fără odihnă, cu prilejul diverselor vizite canonice în eparhie, predica teme actualizate și încheia zicând: „Va veni vremea când mă voi înfățișa înaintea Dreptului Judecător, Care mă va întreba: «Iosife, ai învățat poporul după lege?», și atunci eu voi răspunde: «Întreabă-i pe ei, Doamne»; de aceea vă rog să mă ascultați, să puneți la suflet și să aplicați”.⁶⁵ În predicile sale „a înfierat păcate, patimi și nelegiuiri, pe care le-a socotit semne de răzvrătire și de mizerie morală, folosind până și biciul mâinii sfinte, pe care a crezut-o totdeauna de folos și și-a îngăduit-o fără rezerve când împrejurarea a cerut-o, tocmai pentru ca să trezească conștiințele și să întoarcă inimile spre cele înalte”.⁶⁶ Iată ce spunea, de pildă, despre păcat într-o predică pe plaiurile argeșene: „Păcatu-i picătura de otravă care otrăvește toată viața, e fiara care, prin cele șapte păcate de moarte, luptă felurit împotriva dreptei viețuiri; e sabia înveninată care taie legătura dintre om și om și dintre noi și Dumnezeu; el tulbură ființa, strică sufletul, slăbește voința, macină trupul, destramă familia, distruge armonia, frânge legile omeniei, învrăjbește noroadele, seamănă războaie și nimicire”.⁶⁷

De cuvântul său „plin de sfaturi bogate și ziditor de viață întru Hristos”⁶⁸ s-au împărtășit credincioșii din toate colțurile eparhiei. Dintr-o relatare a arhimandritului Ilarion Craioveanu, aflăm că la sfințirea bisericii din satul Fișcălia, comuna Lonești, „sufletele care l-au văzut și l-au ascultat, la 12 noiembrie 1949, în biserica din Dealul Viilor, nu au uitat pe vlădica de la Râmnic. Ei îi păstrează o vie amintire și îi îndeplinesc părinteștile sfa-

⁶⁴ Nic. M. BĂLĂ, *Cuvânt și faptă vlădicească...*, p. 215.

⁶⁵ M. I. „Episcopul Iosif Gafton, înaltul prelat care a condus Episcopia Argeșului 4 decenii”; în: Jurnal de Argeș, 30 mai 2013, <https://jurnaluldearges.ro/episcopul-iosif-gafton-inaltul-prelat-care-a-condus-episcopia-argesului-patru-decenii-11315/>, accesat la 19 februarie 2022.

⁶⁶ Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 20.

⁶⁷ I. St. STĂNCIULESCU, *O zi de neuitat...*, p. 224.

⁶⁸ Pr. Nicolae BĂLĂ, „Sfințiri de Biserici. Tărnosirea Bisericii celei noi din parohia Lăunele de Jos, județul Vâlcea”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 11-12, pp. 1069-1070.

turi pe care le-au primit atunci. Iar pentru cei care l-au cunoscut atunci, Preasfințitul Părinte Iosif de la Râmnic și Argeș a rămas prezent în sfânta biserică din numita parohie prin chipul cel bun, frumos și plin de lumină, zăgărit în partea din stânga ușii, dinăuntrul acelei sfinte biserici”.⁶⁹

În 1954, la slujba Învierii Domnului, săvârșită printre credincioșii parohiei Stănilăvești, comuna Oarja, județul Argeș, a îndemnat enoriașii la muncă pentru campania de primăvară, apoi, prin cuvântarea rostită, a arătat prețuirea familiei în creștinism. La vecernia săvârșită a doua zi la catedrala episcopală, a precizat că „munca și rugăciunea sunt îndatoriri poruncite oricărui creștin și fără de ele nimeni nu poate căpăta luminare duhovnicească și mântuire”, iar la slujba de luni, oficiată la biserica Sf. Gheorghe din Râmniciu Vâlcea, a dat îndrumări de bună viețuire creștină: „Ființa noastră se aseamănă cu o cămară, care poate fi uneori luminată, alteori întunecată. Depinde de noi felul în care ne rânduiim viața. Unii și-o întunecă închizându-se în ei și nu vor să primească niciun fel de rază de lumină și niciun fir de aer. În asemenea cămară sufletească pătrund păienjenii păcatelor și ai răului, care fac viața respingătoare și imposibilă. Să deschidem, dar, fiecare, larg ferestrele și ușile sufletelor noastre și să pătrundă în ele lumina bunătății și a dragostei și atmosfera îmbalsămată a muncii”.⁷⁰

La aceeași bună viețuire a îndemnat și pe credincioșii parohiei Călimănești II, cu prilejul vizitei din 9 mai 1954, combătând viciile și abaterile de la viața creștină,⁷¹ precum și pe cei din parohia Mijlocul, comuna Cremenari, cărora le-a recomandat să-și îngrijească familiile și casele, spre o trăire curată și folositoare: „Niciodată păienjenii răutății să nu prindă nici în casele lor și nici în inima lor. Să se deschidă larg ferestrele sufletului pentru aerisirea gândurilor și primenire nouă. Astfel se poate înviora viața și lumina mintea spre muncă productivă și pace. Fiecare să asculte de chemările obștești, să nu lenevească, mai ales acum, în toiul muncilor agricole”.⁷²

Un cuvânt de învățătură a adresat și credincioșilor din parohia Călimănești I, la 27 mai 1956, când le-a vorbit despre sănătatea și bunăstarea dintre oameni, care aduc fericirea fiecăruia dintre noi,⁷³ dar și celor din Râjlețu-Vieroi, la slujba de sfințire a bisericii, când „a pogorât în sufletele credincioșilor ca o ploaie aducătoare de rod”.⁷⁴ Într-o altă predi-

⁶⁹ Arhim. Ilarion CRAIOVEANUL, „Așa l-am cunoscut pe Preasfințitul Vlădică Iosif Gafton, Episcopul Râmnicului și Argeșului”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, p. 226.

⁷⁰ CRONICAR, „Râmnicul Vâlci”, în: MO, an. VI (1954), nr. 4-6, pp. 206-207.

⁷¹ CRONICAR, „Vizite canonice”, în: MO, an. VI (1954), nr. 4-6, p. 208.

⁷² Pr. Emil NEDELESCU, „Vizite canonice”, în: MO, an. VII (1955), nr. 7-9, p. 458.

⁷³ Pr. Emil NEDELESCU, „Slujbă arhierescă”, în: MO, an. VIII (1956), nr. 6-7, p. 389.

⁷⁴ Pr. Nicolae BĂLĂ, „Sfințirea unei Biserici în Parohia Râjlețu-Vieroi, județul Argeș”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 11-12, p. 1070.

că, ținută în mai 1958 în parohia Perieți, raionul Slatina, a îndemnat enoriașii la bună viață, dragoste și pace: „Trăiți în pace unii cu alții. Iubiți-vă unii pe alții, după cum Hristos a iubit lumea, încât Și-a dat viața pentru ea”, iar celor din parohia Alba-Olanu, raionul Băbeni, le-a spus să iubească biserica și patria în aceeași măsură: „Biserica și țara sunt cei doi ochi ai noștri, pe care se cade să-i iubim mai presus de orice și trebuie să-i apărăm cu orice preț”.⁷⁵ Vizitând mănăstirea Văleni la 21 iulie 1979, a făcut un calduros apel fiecărei călugărițe de a cinsti acest loc printr-o viață aleasă, pașnică și armonioasă, păstrând cu sfințenie pravila și rânduielile călugărești, dar și „curățenia sufletească, pentru a putea pluti pe marea vieții, învolburată de viforul ispitelor”.⁷⁶

Ierarh între preoți. Adânc cunoscător al vieții preoțești cu toate bucuriile și încercările ei, în cei 35 de ani de arhipăstorie a acestei eparhii, s-a dovedit a fi preocupat în mod deosebit de permanenta îmbunătățire a activității pastoral-misionare, îndrumând preoții să găsească cele mai potrivite mijloace de apărare și întărire a credinței strămoșești.⁷⁷ Concepția sa despre rolul preoției reiese chiar din cuvântarea la sfințirea ca arhieru: „Cunosc ajutorul și sprijinul fraților mei din aleasa, harnica și iubitoarea de Hristos preoțime. Această preoțime, care iubește până la jertfelnicie locul cel sfânt al bisericilor și care se silește din răputeri ca aceste locașuri să fie solide, curate și frumos împodobite și totdeauna pline de credincioși; această preoțime, care, iubind cu înfocare săvârșirea neștirbită și regulată a sfintelor slujbe și îndeosebi a Sfintei Liturghii,

se silește a avea întotdeauna nu numai înfățișarea cea mai cuviincioasă, folosindu-se de veșminte curate și îngrijite, de cărți de ritual și de obiecte sacre strălucind de curățenie și de frumusețe, dar și a avea suflete luminoase și pline de dăruire pentru Evanghelie; această preoțime, care a făcut și face din casa, din familia și din viața ei amvon de propovăduire și de pilduire a trăirii vieții creștinești, curate; această preoțime, care este în viața credincioșilor aluatul ce dospește toată frământătura; această preoțime, care se ostenește în toate parohiile să aducă mângâiere duhovnicească tuturor inimilor, această preoțime o iubesc, o respect și o prețuiesc”.⁷⁸

Trăind o înaltă viață duhovnicească, a influențat într-o măsură apreciabilă atitudinea și comportarea slujitorilor din eparhia ce i-a fost încredințată spre păstorie. „Asemănat cu o inimă mare, care pulsează viața în trup”, vlădica de la Râmnic „și-a dat acest impuls nu numai la cei din jur, apropiați, ci și până în cele mai îndepărtate colțuri ale eparhiei, la preoți, cântăreți și credincioși, pe toți umplându-i cu bogățiile sale spirituale”.⁷⁹ Vorba sa totdeauna „dreasă cu sare”, „vie și colorată”, „slujirea sa avântată” și „punctualitatea proverbială” au impus tuturor un respect nemărginit, oferind modelul adevăratului păstor.⁸⁰ „Desăvârșit săvârșitor al slujbelor religioase, înzestrat cu darul vorbirii, bun și chibzuit gospodar, având o prestanță impunătoare, dar și o sinceră dragoste față de oameni”, a rămas o pildă vie pentru preoți, cărora le-a cerut să aibă o ținută demnă și să-și îndeplinească cu corectitudine îndatoririle lor liturgice și pastorale.⁸¹

⁷⁵ Pr. Emil NEDELESCU, „Lucrarea Centrului eparhial în cursul lunilor mai și iunie 1958”, în: MO, an. X (1958), nr. 9-10, pp. 674, 678.

⁷⁶ Ion C. DUMITRESCU, *Itinerar pastoral...*, pp. 809-810.

⁷⁷ V. NECHITA, *Episcopul Iosif Gafton...*, p. 349.

⁷⁸ Pr. Constantin DEJAN, „Ierarhul între preoții săi”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, pp. 220-221.

⁷⁹ „Popasuri duhovnicești: ziua aniversară a nașterii P.S. Episcop Iosif”, în: MO, an. XXIX (1977), nr. 10-12, p. 865.

⁸⁰ Constantin DEJAN, „Ierarhul între preoții săi”, p. 222.

⁸¹ REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 641; *Episcopul Iosif al*

Vorba sa totdeauna „dreasă cu sare”, „vie și colorată”, „slujirea sa avântată” și „punctualitatea proverbială” au impus tuturor un respect nemărginit, oferind modelul adevăratului păstor. ✠

„Glasul său poruncitor, dar blând, ținuta sa arhierească apropiată și părintească, manifestarea sa clară, sigură și studiată în orice lucrare, precum și neobosita și atenta preocupare de fiecare moment și pentru orice problemă eparhială” au imprimat în inimile lor modelul unui „ierarh al ordinii, al buneii chivernisiri și

al slujirii noastre bisericești”.⁸² Chipul său plin de demnitate s-a oglindit în memoria multora la rostirea următoarelor cuvinte: „Doamne, Doamne, caută din cer și vezi, și cercetează via aceasta, pe care a sădit-o dreapta Ta, și o desăvârșește pe ea”.⁸³

De reținut că, la primirea în cler, toți tinerii candidați la preoție primeau în dar din partea sa un rând de veșminte, un costum preoțesc și o parte din cărțile de slujbă, în vederea diminuării greutăților materiale inerente oricărui început misionar,⁸⁴ iar la plecare le spunea: „Să paști bine turma dacă vrei să mănânci lapte de la ea!”.⁸⁵ Salariații Centrului eparhial primeau la Paști și la Crăciun câte un litru de vin din pivnița Episcopiei, iar la sfârșitul toamnei câteva kilograme de mere din grădină.⁸⁶ Din grijă și dragoste față de fiii săi duhovnicești, avea întotdeauna ușile casei episcopale deschise până noaptea târziu, fiind „gata și bucuros să asculte pe oricine are nevoie de sfatul și ajutorul său”. Mulți erau vizitați pe neașteptate la casele lor spre a le cerceta familiile, a le binecuvânta copiii, a-i sfătui și îndruma, ajutându-i financiar în chip discret. Pe lângă slujirea lui Dumnezeu, a iubit împreună-slujire cu preoții în parohiile lor, la conferințele preoțești, la slujbele săvârșite cu diferite ocazii, căutând să le cunoască direct parohia, activitatea și familia. Interesat de viața lor, spunea în cadrul conferințelor: „Pe mine mă preocupă în cel mai înalt grad mântuirea fiecărui preot în parte. Întotdeauna m-a preocupat calitatea preotului, bine-știind că prin aceasta se poate asigura buna călăuzire a sufletelor. De aceea, viața preoților trebuie să fie asemenea licuricilor, a căror lumină, strălucind în întuneric, nu se stinge nici chiar în miezul zilei”. El însuși preot de țară, avea să mărturisească într-o altă împrejurare: „În fiecare

Râmnicului și Argeșului (1896-1984)..., pp. 11-12.

⁸² Aurel POPESCU, „Bine chivernisind Biserica lui Hristos”, p. 218.

⁸³ M. I. „Episcopul Iosif Gafton, înaltul prelat care a condus Episcopia Argeșului 4 decenii”; în: Jurnal de Argeș, 30 mai 2013, <https://jurnaluldearges.ro/episcopul-iosif-gafton-inaltul-prelat-care-a-condus-episcopia-argesului-patru-decenii-11315/>, accesat la 19 februarie 2022.

⁸⁴ Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 41.

⁸⁵ M. I. „Episcopul Iosif Gafton, înaltul prelat care a condus Episcopia Argeșului 4 decenii”; în: Jurnal de Argeș, 30 mai 2013, <https://jurnaluldearges.ro/episcopul-iosif-gafton-inaltul-prelat-care-a-condus-episcopia-argesului-patru-decenii-11315/>, accesat la 19 februarie 2022. După hirotonia soțului său, o preoteasă a dorit să îi ofere trei garoafe. Episcopul a întrebat: „Sunt din grădina voastră?”, preoteasa a răspuns: „Nu, le-am luat din piață!”. Atunci el i-a spus: „Dacă ați dat bani pe ele, nu le primesc!”.

⁸⁶ Ilie STUPARU, *Episcopul Iosif Gafton...*, p. 13.

sat, oricât de izolat, în fiecare cătun, oricât de mic și răzlețit, pierdut în funduri de văi sau răsfirat prin coclauri și prin creștete de dealuri, trebuie să fie un preot, care se străduiește pentru împlinirea misiunii sale, căruia nu-i este îngăduit niciun preget și care trebuie să fie gata în orice clipă spre a răspunde oricărei chemări ce l-ar putea purta ziua sau noaptea, pe ploaie sau pe ninsoare, pe arșiță sau ger, oriunde s-ar ivi”.⁸⁷

După cum mărturisește părintele Ilie Stupare de la Biserica Sf. Gheorghe din Râmnicu Vâlcea, episcopul avea toate calitățile unui bun pedagog și arhipăstor. Uneori musturarea lui era aspră, dar ziditoare, alteori, mustra fără cuvinte apăsate. De pildă, „în timpul unei vizite canonice în părțile Argeșului, la întrebarea sa dacă: «Pe aici se face Presveștenie?», un preot mai puțin familiarizat cu termenii liturgici vechi, crezând că e vorba despre vreo plantă, a răspuns: «Nu se face, Preasfințite, că e locul pietros». Replica eparhului a fost doar: «Da, da, se vede!»”.⁸⁸

Nu în ultimul rând, se cuvine să spunem că a căutat de fiecare dată să apere interesele Bisericii, ale preoților și ale credincioșilor săi. De pildă, pe un secretar de partid din județ, venit să-i ceară socoteală că nu respectă directivele, după ce l-a lăsat să vorbească, l-a întrerupt, zicându-i: „Domnule secretar, audiența s-a terminat!” și a ieșit primul din încăpere. Așa cum reiese din notele informative, spre sfârșitul vieții, critica unele măsuri luate de reprezentanții puterii, motiv pentru care, la aflarea veștii morții sale, ofițerul care-l urmărea a răsuflat ușurat. În întâlnirile cu reprezentanții Secției de cultură a județului, deseori îi mustra în glumă deoarece autoritățile neglijau monumentele istorice, pentru care Episcopia nu avea aprobări de reparații sau fondurile necesare renovărilor. Unii dintre ei spuneau că aveau mai mari emoții la întâlnirile cu episcopul decât cu mai-marii de la partid.⁸⁹

Activitatea culturală. În cei 40 de ani de activitate, episcopul Iosif Gafton s-a remarcat ca un zelos predicator și misionar, tipărind cărți de rugăciuni, scrieri ziditoare de suflet, articole, pastorale și predici în periodicele bisericești,⁹⁰ monografii și pliante despre mănăstirile Dintr-un Lemn, Cozia etc., iar la Institutul Biblic, două volume ale monografiei Episcopiei Râmnicului și Argeșului, întocmite de preotul Dumitru Sandu.⁹¹ În 1976, cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani, când s-a editat istoricul eparhiei, colaboratorii săi de la Centrul eparhial, elogiindu-l, au

⁸⁷ Constantin DEJAN, *Ierarhul între preoții săi...*, pp. 221-223.

⁸⁸ Presveștenie reprezintă denumirea slavonă a Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite.

⁸⁹ Ilie STUPARU, *Episcopul Iosif Gafton...*, pp. 12-13.

⁹⁰ Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români...*, p. 188.

⁹¹ Pr. prof. dr. Al. I. CIUREA, „Tiparul, cartea și presa bisericească pe meleagurile Olteniei în prima sută de ani de la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române (1885-1985)”, în: *MO*, an. XXXVII (1985), nr. 3-4, pp. 371-372.

scris: „Culme însorită, îi vom zice, înspre care se îndreaptă privirile clerului și credincioșilor din eparhie cu mândrie și cu recunoștință”.⁹²

De mare însemnătate sunt cuvântările rostite în diferite momente și ocazii ale slujirii sale preoțești și arhieresti, care-l descriu ca fiind „un luptător vajnic pentru pace și libertate, un apărător al adevărului și al dreptății, un promotor al cinstei și omeniei, un apostol al lui Hristos din mileniul al II-lea, un iubitor de neam și țară, dar și un mare predicator”. Tipărite în 2014, prin grija preotului Ilie Ivan, în cartea *Șapte cuvântări. † Iosif Gafton, Episcopul Râmnicului și Argeșului*, acestea „reflectă nu numai inteligența, pregătirea teologică, cultura și calitățile sale retorice – spune Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Varsanufie –, ci și portretul său moral și preocupările sale pentru zidirea sufletească a păstoriților, pentru mântuirea sufletelor lor”.⁹³

În prima cuvântare, publicată în 1936, pe când era preot la București, sub titlul *Doamne, ajută!*, autorul arată că nu trebuie să ne încredem în noi înșine niciodată, ci în Dumnezeu, pentru a nu ne împiedica în propria lucrare. Cea de-a doua, tipărită în același an, sub titlul *Rătăcire și călăuză*, are ca temă principală existența unui îndrumător în viața noastră duhovnicească, pentru a nu rătăci de la adevărata credință. Nu mai puțin interesant este Cuvântul la Duminica a II-a din Postul Sfințelor Paști, rostit în 1940, la îndemnul patriarhului Nicodim, „în fața microfonului”, în care arată că vindecarea sufletească o poate da numai Mântuitorul Hristos. „*Ce este, oare, copilul neascultător de părinții sau îndrumătorii lui? Ce este tânărul risipitor fără chibzuială a tinereții lui? Ce este soțul sau soția care nu păstrează cu strășnicie credința curată unul față de altul și nu se prețuiesc după cuviință? [...] Ce-i omul care se roagă lui Dumnezeu numai la nevoie? [...] Nu sunt decât niște slăbănogi cu sufletul lor? Niște suflete bolnave, care nu se mai pot mișca singure și care nu-și găsesc vindecarea!*”.

Învățăături ziditoare de suflet se găsesc și în cuvântarea Preasfințitului Episcop la Sfânta Mănăstire Hurezi în ziua de 21 mai 1949, în care îndeamnă auditoriul să fugă „de blesteme, de înjurături, de hoție, de necredință, de minciuni, de desfrânare [...] Lăsați-vă de păcat. Mai bine foc pe limbă, decât glume urâte, vorbe cu mai multe înțeleșuri, blesteme sau sudălmii. Mai bine mâna să se usuce, decât să fure. Mai bine picioarele să ologească, decât să meargă pe căile pierzării. Mai bine ochii să orbească, decât să privească spre cele rele”.

O altă cuvântare este *Daruri și ofrande – lămuriri pentru cei nelămuriți*, o admirabilă apologie a preoțimii slujitoare și a darurilor pe care le primesc

⁹² Episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului (1896-1984)...., p. 19.

⁹³ † VARSANUFIE, Arhiepiscopul Râmnicului, „Iosif Gafton, Episcopul Râmnicului, vlădică cu viață sfântă”, în: Ilie IVAN, † Iosif Gafton, Episcopul Râmnicului și Argeșului, *Șapte cuvântări*..., p. 9.

slujitorii Domnului „ca o dreaptă răsplătire a osteneii și a timpului pe care îl pun la îndemână celor ce-i cheamă”. În această scrisoare pastorală el avea să conchidă: „Să fim, aşadar, înţeleşi, iubit cler bisericesc, că nimeni, oricine ar fi, nu vă poate opri să primiţi darul dragostei şi al recunoştinţei de la fiii voştri sufleteşti. Să fim, aşadar, înţeleşi, iubit norod binecredincios al sfintei noastre Biserici, că românul n-a rămas niciodată dator, că obârşia lui istorică şi nobleţea sufletului său creştin nu l-a lăsat niciodată să primească un serviciu gratuit, că românul n-a întins mâna spre o cerşetorie josnică şi înjositoare, ci a fost întotdeauna la înălţimea strămoşilor săi. Nu lăsaţi deci pe păstorii voştri să sufere, căci această suferinţă se va răsfrânge şi asupra voastră”.

A şasea cuvântare, despre *Încoronarea femeii: mama*, este un elogiu adus femeii creştine şi mai ales mamei, care contribuie în aceeaşi măsură cu preoţii la încreştinarea copiilor: „nu ne trebuie femei care sunt «moderne», cochet, alcoolice, fumătoare, vopsite şi decăzute; ci ne trebuie mame care veghează nopţi întregi la căpătâiul copilului bolnav, care, rămânând singure cu copiii mici, nu deznădăduiesc, ci luptă, scrâşnind din dinţi, cu ochii plini de lacrimi, cu mâinile scrijelite şi pline de sânge, pentru buna creştere a iubitelor şi scumpelor lor odrasle; mame care îngenunchează alături de copiii lor în faţa icoanei, unde îi învaţă de micuţi de tot să-şi facă rugăciunea lor; mame a căror inimă şi viaţă e ca un izvor din care mereu ţâşneşte şi lumină, şi căldură, şi dragoste, şi pilduire pentru cei pe care ele, cu ajutorul şi în numele lui Dumnezeu, i-au adus la viaţă”.

Ultima cuvântare, intitulată *Postul*, este un mic tratat în 13 pagini, cu istorisiri inspirate din viaţa cotidiană. Se cuvine să menţionăm din această expunere următoarea concluzie: „dacă postul se va mărgini numai la aceste

înfrânări, adică numai la mâncăruri, şi nu va trece hotarul din domeniul trupului în cel al sufletului, atunci tot fără folos rămâne. Atunci în zadar ne-am ostenit. Căci şi dacă, după ce iese din post, omul are aceleaşi porniri şi patimi, postul său e cel al şarpelui sau al ursului. Când termină vremea hibernării, şi şarpele, şi ursul, cu sălbăticia şi cruzimea de dinainte, pleacă după pradă”.⁹⁴

Tot de la episcopul Râmnicului se păstrează câteva omagii dedicate patriarhilor Nicodim Munteanu şi Justinian Marina şi mitropolitului Firmilian Marin: *Omagiu Patriarhului Nicodim al României – Cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani, Omagiu Înaltpreasfinţitului Firmilian, Mitropolitul Olteniei, la împlinirea vârstei de 60 de ani, A XX-a aniversare a întronizării Preafericitului Patriarh Justinian – omagiu şi Preafericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*,⁹⁵ precum şi câteva pareneze: *Îndemn pentru însămânţarea ogoarelor şi pentru ajutorarea moldovenilor, Recensământul. Necesitatea şi utilitatea lui şi Îndemn la muncă pentru sătenii noştri*,⁹⁶ alături de articole: *Monumentele noastre*⁹⁷ şi *Afirmări interortodoxe în ultimii zece ani*.⁹⁸

Prin purtarea sa de grijă, în 1984 s-a tipărit primul număr al *Îndrumătorului bisericesc, misionar şi patriotic*, în care cititorii puteau găsi, după cum el însuşi spune: „pagini despre pace,

⁹⁴ Ilie IVAN, † Iosif Gafton, *Episcopul Râmnicului şi Argeşului, Şapte cuvântări...*, pp. 26-30, 69, 129, 137, 157.

⁹⁵ Ilie IVAN, † Iosif Gafton, *Episcopul Râmnicului şi Argeşului, Şapte cuvântări...*, pp. 30-32; † IOSIF, Episcop al Râmnicului şi Argeşului, „A XX-a aniversare a întronizării Preafericitului Patriarh Justinian – omagiu”, în: MO, an. XX (1968), nr. 5-6, pp. 355-359; † IOSIF, Episcop, „Preafericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române”, în: MO, an. XXV (1973), nr. 5-6, p. 386; † IOSIF, Episcop, „Omagiu”, în: MO...pp. 8-14.

⁹⁶ Ilie IVAN, † Iosif Gafton, *Episcopul Râmnicului şi Argeşului, Şapte cuvântări...*, p. 58.

⁹⁷ † IOSIF, Episcopul Râmnicului şi Argeşului, „Monumentele noastre”, în: MO, an. VI (1954), nr. 1-3, pp. 13-15.

⁹⁸ † Iosif GAFTON, Episcopul Râmnicului şi Argeşului, *Afirmări interortodoxe în ultimii zece ani...*, pp. 288-289.

care este atât de amenințată în zilele noastre, articole și știri despre viața bisericească, culturală etc. din cadrul Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului, despre realizările economico-sociale din județele pe teritoriul cărora se află eparhia noastră etc”.⁹⁹

Foarte grăitoare sunt și scrisorile sale pastorale la Nașterea și Învierea Domnului, în care abordează diferite teme: istorice, patriotice, dogmatice, sociale, morale, apologetice, biblice, liturgice, de igienă etc. În toate scrierile sale a înfățișat problemele vieții: pacea, dezarmarea, dreptatea, munca obștească, prietenia, progresul, cultura, femeia creștină în ipostază de mamă și soție, copiii etc. și a combătut păcatul sub toate aspectele lui cu exemple vii și atrăgătoare.¹⁰⁰

Vorbind despre tactul lui pastoral, episcopul Vasile al Oradiei menționa: „Cuvântul și scrisul Preasfinției Sale este totdeauna înaripat, plin de părintească dragoste, ca un untdelemn peste ranele sufletului. Pastoralele Preasfinției Sale la sărbătorile împărătești sunt pline de avânt duhovnicesc, țintind mereu la mântuirea sufletului. În ele caută mereu acordul între cer și pământ, între Dumnezeu și credincioși, între Ziditor și făptură, între ideal și realitate. Îndemnul său pastoral este îndreptat tot spre mai binele moral și material al credincioșilor, spre binele, pacea și înflorirea patriei”.¹⁰¹

De reținut, în primul rând, pastorala la Învierea Domnului din 1946, în care ierarhul zicea: „Curățați-vă deci regulat casele, trupurile și hainele voastre! Măturați casele, văruți-le cât mai des, aerisiți-le, deschizând ferestrele în fiecare zi. Spălați-vă cu apă și săpun în fiecare zi pe față, pe mâini, pe picioare, și în fiecare săptămână, pe tot corpul. Apa este destulă și gratuită. Scuturați-vă hainele și așternuturile de prin odăi, scoțându-le afară la aer cât mai des și primeniți-vă regulat, ca să nu se încuibeze pe trupul și în casa voastră gângăniile otrăvitoare și aducătoare de felurite molime, ba chiar și de moarte”.¹⁰² Amintim apoi pastorala de Crăciun din 1972, în care îndeamnă păstoriții să slujească „frumosului moral și spiritual, prin care se împluternicește și viața pământească, viața materială, nu numai cea spirituală. Un om lipsit de frumosul etern valabil al umanității, cum e, de pildă, cârcotașul, răuvoitorul, mizantropul, nemulțumitorul, pizmașul, leneșul, bănuitorul, urâciosul, desfrânatul, bețivul, hoțul, necinstitul etc., nu poate fi socotit zidar de viață nouă atâta vreme cât nu luptă până la izbândă să se facă mai întâi «om»...” Și conchide pregnant, frumos, ma-

⁹⁹ † Iosif GAFTON, Episcop al Râmnicului și Argeșului, „Cuvânt înainte”, în: *ÎMBP*, 1, 1984, p. 4.

¹⁰⁰ Nicolae M. BĂLĂ, *Medalion post mortem...*, p. 106.

¹⁰¹ † VASILE, *Episcopul Oradiei, Preasfințitul Iosif Gafton...*, pp. 204-205.

¹⁰² Ilie IVAN, † Iosif Gafton, *Episcopul Râmnicului și Argeșului, Șapte cuvântări...*, pp. 39-42.

iestuos: „Să fim oameni este idealul. Să ne facem când nu suntem este porunca Mântuitorului”.¹⁰³

În pastorală citită cu prilejul Paștelui din 1974 avea să afirme că „Biserica este Hristos, Hristos este Biserica și în afară de Biserică nu este creștinătate, nu este mântuire. De vreme ce mărturisim că Hristos este viu, vii trebuie să fim și noi, cei ce purtăm numele de creștini; aceasta ne îndatorează să și fim precum ne numim, adică să nu ne mulțumim a fi doar coaja fără miez, doar cu etichetă, fără ce scrie pe ea, doar cu numele, fără viață creștinească, așa cum erau fariseii, pe care Mântuitorul i-a biciuit cu cele mai grele cuvinte: «morminte văruite, pui de vipere» etc.”.¹⁰⁴ În același an, de Crăciun, prezintă importanța bucuriei date de acest praznic: „bucuria nu este posibilă acolo unde este neînțelegere, încruntare, încordare, încrâncenare. Cuta cea mai mică pe fața sufletului nostru face imposibilă bucuria – sincera, reala bucurie. Ea – bucuria – poate exista numai acolo unde domnește înțelegerea reciprocă, acolo unde și-a făcut loc împăcarea, acolo unde înflorește iertarea. Acesta este climatul în care creștinii se pot simți cu adevărat laolaltă, pot înțelege sincer că sunt frați între ei, pot aparține total aceleiași depline comunități”.¹⁰⁵

Sfaturi deosebit de importante găsim și în pastorală de Paști din 1983: „să nu cugetați și să nu săvârșiți decât fapta bună, care cinstește pe om aici, pe pământ și care îl face fiu al luminii dincolo, în viața cea fără de sfârșit. Nu zavistuiți și nu clevețiți! Acestea înjosesc pe om, îl degradează. «Să aveți luare aminte pentru cei ce se ostenesc între voi, pentru cei ce după rânduială vă cârmuiesc întru Domnul și bine vă sfătuiesc și, pentru munca lor, să-i socotiți pe ei vrednici de prisoselnica voastră dragoste» (1 Tes. 5, 12-13). Nu uitați rugăciunea, care vă ține aproape de Dumnezeu, vă întărește și vă ajută în munca și stăruințele voastre spre mai bine”.¹⁰⁶

La fel de însemnată este și pastorală de Crăciun din 1983, în care spune: „Moșii și strămoșii noștri n-au dus războaie de cucerire și n-au lovit pe nimeni din dorința oarbă de a lovi și a subjugă în vreun fel oarecare, ci s-au luptat numai atunci când și dacă vremea le-a impus și numai pentru dobândirea dreptății și libertății sociale și pentru unitatea și independența națională. Poporul nostru românesc a dat nenumărate jertfe de vieți omenești pentru făurirea unității sale spirituale și naționale. [...] Ideea permanenței noastre pe acest pământ sfânt, scăldat în sânge și stropit cu lacrimi de moșii și strămoșii noștri, precum și ideea unității spirituale și naționale

¹⁰³ Pr. Dumitru MORARU, „Amintiri”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, pp. 229-230.

¹⁰⁴ + Episcop IOSIF al Eparhiei Râmnicului și Argeșului, „Pastorală la Paști”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 3-4, p. 199.

¹⁰⁵ + Episcop IOSIF al Eparhiei Râmnicului și Argeșului, „Pastorală la Crăciun”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 11-12, p. 931.

¹⁰⁶ + Episcop IOSIF al Eparhiei Râmnicului și Argeșului, „Pastorală de Sfintele Paști din anul 1983”, în: MO, an. XXXV (1983), nr. 5-6, p. 283.

au luminat și încălzit ca două făclii conștiința poporului nostru în istoria lui bimilenară. Poporul român este unitar prin originea lui, prin graiul lui, prin credința lui, prin cultura lui și prin structura lui sufletească”.¹⁰⁷

Ca un proaspăt testament, lasă arhipăstoriților săi lumina ultimei pastorale de la Sfintele Paști din 1984: „Astăzi toți suntem chemați să intrăm întru bucuria Domnului nostru și «să gustăm din ospățul credinței și din bogăția bunătății», căci din mormântul lui Hristos «iertare a răsărit pentru toți», zice Sf. Ioan Gură de Aur. [...] Învierea din morți a Mântuitorului nostru, Iisus Hristos, este temelia de granit a credinței noastre. [...] Dar dacă prin Înviere ne-am îmbrăcat în lumina harului dumnezeiesc, noi trebuie să facem viu și lucrător acest har prin fapte de credință, de dragoste și de pace...”.¹⁰⁸

„[...] condiția principală pentru realizarea păcii în lume este dragostea pentru om, pentru viața lui, supremul bun, indiferent de culoarea pielii și ochilor, de concepțiile filozofice, de sistemele politice și sociale”. ✠

Lupta pentru pace. Se cuvine să notăm, de asemenea, activitatea desfășurată pentru apărarea păcii. Nu i-a scăpat nicio împrejurare în care să nu adreseze clerului și credincioșilor din cuprinsul eparhiei îndemnuri stăruitoare pentru acțiuni în slujba păcii, folosind îndeosebi în acest scop întâlnirile cu preoții, pastoralele de Crăciun și de Paști, precum și

circularele, cuvântările și predicile. „Preoțimea aceasta modestă și anonimă are convingerea fermă, pe care știe s-o infiltreze și în sufletul credincioșilor, că pacea însemnează rai, iar războiul, iad”, avea să spună cu prilejul Adunării eparhiale din 1956.¹⁰⁹ „Să susținem din toată inima și cu toată convingerea lupta oamenilor muncii pentru înlăturarea cauzelor războaielor și instaurarea păcii trainice pe pământ, osândind opririle colonialiste, exploatarea și nedreptățile sociale din țările unde se urzesc războaie”, îi îndemna pe toți slujitorii altarelor și pe credincioși prin pastorală pascală din 1963. De asemenea, spunea „[s]ă iubim cu înflăcărare pacea în toată lumea, să prețuim cu scumpătate viața, pe care s-o trăim în virtute și demnitate, pentru că o astfel de viață este temelia progresului, a puterii, a fericirii și a tuturor bucuriilor”.¹¹⁰

Înalta sa concepție despre pace avea să o exprime în pastorală de Crăciun din 1971: „Pacea este suspinul de totdeauna al inimii bune! Unde nu e pace, soarele nu e soare, vara nu e vară, floarea nu e floare. Acolo toate sunt fără

¹⁰⁷ † IOSIF, Episcopul Râmnicului și Argeșului, „Pastorală la Nașterea Domnului – 1983”, în: MO, an. XXXV (1983), nr. 11-12, p. 731.

¹⁰⁸ † IOSIF, Episcopul Râmnicului și Argeșului, „Pastorală de Paști – 1984”, în: MO, an. XXXVI (1984), nr. 3-4, pp. 156-157; SANDU CRISTESCU, D. SANDU, *Funeraliile Episcopului Iosif Gafton...*, p. 419.

¹⁰⁹ CRONICAR, *Dezbaterile Adunării eparhiale din 30 ianuarie 1956...*, pp. 387-388.

¹¹⁰ REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 642-643; Episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului (1896-1984)..., p. 8.

„Pacea este suspinul de totdeauna
al inimii bune! Unde nu e pace,
soarele nu e soare, vara nu e vară,
floarea nu e floare.” ❀

gust, ca mâncarea fără sare”.¹¹¹ De asemenea, în 1983, în cadrul lucrărilor Adunării eparhiale, spunea: „Biserica noastră, prin însușirea ei de a exista, a fost și este slujitoare a păcii, dar în aceste situații de extremă încordare, se consideră îndatorată să se manifeste, împreună cu tot poporul nostru și cu toți iubitorii de pace din lume, ca nedezmințită apărătoare a păcii și respingătoare a războiului”.¹¹²

„Un luptător hotărât pentru apărarea păcii și un adevărat părinte duhovnicesc pentru fiii săi” – așa l-a caracterizat patriarhul Justinian într-o cuvântare rostită în Catedrala episcopală în duminica din 18 august 1963.¹¹³ Și, într-adevăr, prin ce a făcut, „s-a dovedit a fi un susținător credincios al marilor idealuri de pace și de dreptate socială din zilele noastre, un mesager în spiritul vieții celei noi și un sprijinitor sincer al înfloririi materiale și spirituale, un cetățean de onoare, pașnic și harnic, cu dragoste de țară și popor”.¹¹⁴ Pentru el, „condiția principală pentru realizarea păcii în lume este dragostea pentru om, pentru viața lui, supremul bun, indiferent de culoarea pielii și ochilor, de concepțiile filozofice, de sistemele politice și sociale”.¹¹⁵

Cunoscut pentru abilitatea sa diplomatică, la 29 august 1955, a primit „cu o ospitalitate ge-

neroasă” o delegație culturală din Danemarca, dându-le celor prezenți lămuriri privitoare la comorile de neprețuit ale trecutului nostru istoric.¹¹⁶ Potrivit altor surse, între 4-18 iunie 1958, a primit o delegație rusă, condusă de episcopul Pavel al Permului și Solicamului, venită în țară la aniversarea a zece ani de la înscăunarea patriarhului Justinian, iar în 1963, a făcut parte din delegația Bisericii noastre, care a participat în zilele de 14-22 iulie la festivitățile prilejuite de împlinirea a 50 de ani de arhierie a patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii. La 2-6 mai 1968, alături de alți membrii ai Bisericii noastre, a vizitat Patriarhia ecumenică, iar în toamna același an, la invitația episcopului de Canterbury, a mers în Anglia, tratând probleme privitoare la situația Bisericii Ortodoxe Române, teme teologice, administrativ-bisericești ș.a. Pe tot parcursul șederii sale în Anglia, reprezentanții Bisericii engleze au adus cuvinte elogioase la adresa Bisericii noastre și a minunatei realizări ale poporului român din această perioadă.¹¹⁷

Tot în 1968, cu prilejul sărbătoririi a 20 de ani de la întronizarea patriarhului Justinian, o delegație a Bisericii Ortodoxe din Ierusalim, în frunte cu patriarhul Benedictos și mitropolitul Heronimos al Eladei, a vizitat Centrul și a slujit în Catedrala eparhială pentru a aduce un omagiu celui sărbătorit chiar în locurile unde s-a format pentru înalta demnitate.¹¹⁸

În luna august a anului următor, episcopul Iosif a primit vizita arhiepiscopului Pavali al Karaliei și a toată Finlanda, împreună cu 37 de clerici și mireni, veniți la Centrul eparhial, iar

¹¹¹ † IOSIF, Episcopul Râmnicului și Argeșului, „Pastorală la Nașterea Domnului – anul 1971”, în: MO, an. XXIII (1971), nr. 11-12, p. 793.

¹¹² Pr. Sandu CRISTESCU, „Lucrările pentru pace ale Adunării eparhiale a Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului. 27 noiembrie 1983”, în: MO, an. XXXV (1983), nr. 11-12, p. 826.

¹¹³ REDACȚIA, *Cu harul lui Dumnezeu...*, p. 643; *Episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului (1896-1984)...*, p. 8.

¹¹⁴ Dumitru SANDU, *Chip blândețelor...*, p. 230.

¹¹⁵ † IOSIF, Episcopul Râmnicului și Argeșului, *Pastorală de Paști - 1984...*, p. 158.

¹¹⁶ Pr. Emil NEDELESCU, „Vizita delegației Bisericii Luterane din Danemarca la Rm. Vâlcea”, în MO, an. IX (1957), 3-4, p. 200.

¹¹⁷ Alexandru MORARU, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000...*, pp. 15, 49-50, 268-269.

¹¹⁸ Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 61.

între 21 februarie și 7 martie 1970, la invitația Bisericii Angliei, a participat la hirotonirea întru episcop a canonicului Robert Runcie pentru diocesa Sf. Alban, Londra. În cuvântul său, ierarhul a mulțumit pentru atenția de care s-a bucurat din partea reprezentanților Angliei, arătând că și Biserica Ortodoxă Română prețuiește în mod deosebit Biserica Angliei și eforturile ei pe calea unității creștine.¹¹⁹

Mai târziu, în 1972, patriarhul Justinian, însoțit de patriarhul Pimen al Rusiei, a vizitat eparhia olteană, săvârșind Sfânta Liturghie în ziua de 29 octombrie în catedrala din Râmnicu Vâlcea.¹²⁰ La sfârșitul slujbei, episcopul Iosif i-a încredințat pe cei doi întâistătători că păstoriții săi sunt „profund atașați de Biserica străbună și păstrează neștirbită credința ortodoxă, ca pe cel mai scump și mai sfânt tezaur, care nu ruginește și nu putrezește niciodată și care s-a transmis și se transmite din generație în generație, prin împărtășire de la suflet la suflet și de la inimă la inimă, în sânul Bisericii Ortodoxe Române, sub îndrumarea și conducerea ierarhiei canonice”.¹²¹

În zilele de 20 și 21 mai 1974, Centrul episcopal a primit vizita unei delegații a Asociației Internaționale a Bisericilor Unitariene, condusă de Dr. John Kielty, președintele Asociației din Anglia, Dr. Heinz Schlötermann, vicepreședintele Asociației din R. F. Germania, și mulți alți reprezentanți ai asociației, cărora le-a arătat catedrala episcopală, bolnița, paraclisul etc., apoi mănăstirile Hurezi și Cozia.¹²² La scurt timp, între 9 și 14 iulie, la Râmnicu Vâlcea, a avut loc dialogul dintre Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă, în vederea strângerii relațiilor de apropiere dintre cele două instituții, episcopului Iosif încredințându-i-se sarcina de a asigura condițiile optime de desfășurare a activității subcomisiei teologice.¹²³

La 20 aprilie 1979, Eparhia Râmnicului a avut oaspete de onoare pe episcopul Robert Runcie de Sf. Alban din Biserica Angliei, însoțit de profesorul Nicolae Chițescu, fiind primit de episcopul-vicar. Conduși mai întâi la Mănăstirea Dintr-un Lemn, unde au luat parte la slujbele bisericești, au revenit la reședința eparhială, fiind întâmpinați de vlădica Iosif, iar la 27 aprilie au plecat spre București.¹²⁴

¹¹⁹ Alexandru MORARU, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000...*, pp. 95, 270.

¹²⁰ Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 61.

¹²¹ Diac. P. I. DAVID, „Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe Rusă și Română - oaspeți ai Eparhiei Râmnicului și Argeșului”, în: MO, an. XXIV (1972), nr. 9-10, p. 813.

¹²² Pr. Ioan C. DUMITRESCU, „O vizită ecumenică la Centrul episcopal din Rm. Vâlcea”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 5-6, pp. 631-632.

¹²³ Dumitru SANDU, *Eparhia Râmnicului și Argeșului...*, p. 62.

¹²⁴ GHERASIM Piteșteanu, arhieru-vicar, „Episcopul Robert Runcie în vizită la Episcopia Râmnicului și Argeșului”, în: MO, an. XXXI (1979), nr. 7-9, p. 647.

Sărbătoriri. În semn de recunoștință pentru toate aceste realizări, colaboratorii săi de la Centrul eparhial au omagiat după cuviință activitatea sa cu prilejul diferitelor aniversări. De pildă, în 1971, cu prilejul zilei de naștere, preotul Constantin Bălă îi adresa următoarele cuvinte, în numele salariaților de la Centrul eparhial: „Oriunde ați fi, Preasfinția Voastră descrețiți frunțile prin cuvinte sub formă de glume, pline de optimism sănătos, cu sens adânc și serios, strecurând povățuiri morale și prezentând norme sănătoase de înțelegere creștină a vieții. La împlinirea celor 75 de ani de viață, Centrul eparhial de la Râmnicu Vâlcea și preoțimea din întreaga eparhie cinstește după cuviință în Preasfinția Voastră o personalitate morală în actualitate unsă cu harul sfințitor al ierarhiei, încununată cu înțelepciunea vârstei și a experienței, albită de ninsoarea anilor...”¹²⁵ Cu aceeași ocazie, în semn de omagiu, preoții din eparhie aveau să spună: „Cu făptura sa aleasă, cu chipul său de neîntrecută prestanță, cu sufletul său clocotitor, cu darul său de a-și înveșmânta gândurile în forme atât de alese, cu excepționalul său talent de a se face înțeleș, urmărit și gustat de ascultători, cu comoara sa inepuizabilă de farmec și de cuvinte cu tâlc, cu dogoarea credinței, cu puterea pe care o pune în rugăciune, cu întreaga sa personalitate, orientată spre cele ale duhului, vlădica Iosif este un adevărat chip de ierarh”¹²⁶

„Oriunde ați fi, Preasfinția Voastră descrețiți frunțile cu cuvinte sub formă de glume, pline de optimism sănătos, cu sens adânc și serios, strecurând povățuiri morale și prezentând norme sănătoase de înțelegere creștină a vieții.” ✂

Cuvinte de aleasă cinstire avea să rostească la 5 decembrie 1973 și patriarhul Teoctist, pe atunci mitropolit al Olteniei, cu prilejul zilei de naștere a ierarhului de la Vâlcea: „Preasfinția Voastră, ați împodobit scaunul arhieresc cu o vastă activitate, care este prețuită de Preafericitul Părinte al nostru Patriarh Justinian, de ierarhi, de slujitorii bisericilor și de fiii duhovnicești, care simt nevoia să vă vadă, ca pe marii ierarhi care au slujit pământul sfânt al Olteniei. Cu acest gând am venit și noi astăzi. Am venit într-un loc unde știm că stă o făclie pururea aprinsă, un altar în care se mistuie pururea pentru Hristos inima unui vlădică iubit și respectat de noi toți”¹²⁷

Un an mai târziu, elogiindu-i personalitatea, cu prilejul împlinirii vârstei de 78 de ani, dintre care 30 de vlădică, preotul consilier Aurel Popescu a spus: „Pentru aleasa și permanenta strădanie depusă, prin arhierasca slujire a Bisericii și a patriei noastre, i s-au adus elogii din partea înalte-

¹²⁵ Pr. Cons. N. BĂLĂ, „Omagiu Preasfințitului Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului la împlinirea vârstei de 75 de ani”, în: MO, an. XXIII (1971), nr. 11-12, p. 798.

¹²⁶ Pr. Constantin C. DEJAN, „Omagiul preoților și credincioșilor din eparhie”, în: MO, an. XXIII (1971), nr. 11-12, p. 799.

¹²⁷ Pr. Aurel POPESCU, „Popas aniversar la Râmnicu Vâlcea”, în: MO, an. XXV (1973), nr. 11-12, p. 1065.

lor personalități care au cunoscut activitatea Preasfinției Sale la Centrul eparhial, în eparhia Preasfinției Sale, precum și în afara ei, în diferite în-sărcinări date de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române”.¹²⁸

Ca un firesc omagiu, la împlinirea a 30 de ani de rodnică arhipăstorie în aceste ținuturi, arhiepiscopul Gherasim Cristea, episcop-vicar pe atunci, remarca lucrarea sfântă a slujirii sale pe firul religios și cultural al înaintașilor care au păstorit la Râmnic: „Ca membru al Sfântului Sinod și în relațiile ecumenice din țară și de peste hotare, s-a arătat arhipăstor duhovnicesc devotat al Bisericii și al patriei. Ca îndreptător al păstorităților săi, a fost și este luminător și pildă, nu numai din nobilul scop de a înălța și de a înnobila sufletul, ci și de a-l face râvnitor al frumuseților celor de sus și vrednic urmaș al Celui ce a venit nu ca să i se slujească, ci ca El să slujească și să-Și dea viața răscumpărare pentru mulți (Matei XX, 28). De când vlădicește pe aceste pitorești meleaguri, s-a integrat în elanul de viață al acestui pământ de baladă muntean și argeșean, pătrunzând semnificația locurilor și oamenilor care au creat și creează istoria neamului”.¹²⁹ La rândul său, preotul Dumitru Sandu scria: „Fapta și inima Preasfințitului Iosif! Arc de boltă al popasului de azi. Niciun alt vlădică de la Râmnic n-a atins acești ani plini de atâtea realizări, ca acești 30 de când Preasfinția Sa stă în vatra «Sfântului Calinic», în aură de legendă, ca și înaintașii săi”.¹³⁰

Deși au fost multe astfel de festivități, se impune să notăm că, la împlinirea vârstei de 82 de ani, vrednicul ierarh mulțumea cu vădită emoție episcopului său vicar și soborului de slujitori de la Centrul eparhial: „Prezența voastră aici mă face să mă simt mereu în unitate cu fiecare dintre voi. Vă îndemn să păstrați această unitate și în rugăciuni, și în colaborare. Unitatea asigură rodul strădaniilor și progresul. Unitatea a dat poporului nostru tăria, i-a asigurat independența și libertatea. Prin unitate vom fi mereu puternici și stăpâni pe destinele noastre ca popor”.¹³¹

Sfârșitul vieții. Episcopul Iosif Gafton a trecut la cele veșnice în ziua de 9 iunie 1984 în reședința sa de la Râmnicu Vâlcea și a fost înmormântat trei zile mai târziu lângă bolnița din incinta Centrului eparhial. Cu acest prilej, patriarhul Justin Moisesescu a ținut un necrolog, în care a subliniat meritele defunctului: „În lunga lui activitate pastorală de preot și episcop, și-a făcut slujba sa deplin. Cei care i-au urmărit viața cunosc activitatea lui la o pa-

¹²⁸ „Popas sărbătoresc la a 78-a aniversare a P. S. Episcop Iosif”, în: MO, an. XXVI (1974), nr. 11-12, p. 1064-1065.

¹²⁹ † GHERASIM Piteșteanul, arhiepiscop-vicar al Eparhiei Râmnicului și Argeșului, „Preasfințitul Episcop Iosif Gafton, de trei decenii succesor al vlădicilor râmniceni”, în: MO, an. XXXI (1979), nr. 10-12, p. 799-801.

¹³⁰ Pr. Dumitru SANDU, „Preasfințitul Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului. La 30 de ani de rodnică arhipăstorie”, în: MO, an. XXXI (1979), nr. 4-6, pp. 232-233.

¹³¹ Episcopia Râmnicului și Argeșului, „Preasfințitul Episcop Iosif la 82 de ani”, în: MO, an. XXX (1978), nr. 10-12, p. 849.

rohie modestă, apoi apariția sa în organizațiile bisericești, care, pe vremuri, ajutau Biserica în lucrarea sa, propovăduirea pe care el a făcut-o și, în general, întreaga sa lucrare bisericească. Glasul lui, ca tunetul uneori, era blând ca al unui miel în alte împrejurări. De multe ori l-am văzut plângând în diferite împrejurări ale vieții noastre bisericești. S-a dovedit în lucrarea Sfântului Sinod ca un om plin de înțelepciune, plin de dragoste, plin de toată râvna față Casa Domnului, de aceea el și-a încheiat via-

ța aceasta pământească liniștit și împăcat în sufletul său. El a putut spune ca odinioară Sfântul Apostol Pavel în pragul încheierii vieții lui: «lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit»; de aici încolo mi s-a gătit cununa dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea mie, și nu numai mie, ci și tuturor celor ce au iubit arătarea Lui – a Dreptului Judecător (II Timotei, IV, 7-8)» [...] El a fost un om de excepție și prin vârsta, și prin vigoarea, și prin râvna față de slujirea în favoarea Bisericii și a neamului nostru românesc. S-a luptat încă din vremuri fragede pentru a ridica satele prin care a trecut pe o treaptă nouă de viață. S-a luptat în activitatea sa de arhieru a-i îndruma pe preoți, ca toți să-și facă slujba lor deplin. S-a luptat pentru apărarea dreptei credințe, pentru propovăduirea cuvântului adevărului, pentru apropierea oamenilor de Dumnezeu...”

În continuare a luat cuvântul Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, care, după ce a schițat portretul moral al „bunului vlădică Iosif”, om „cu inima deschisă spre toți”, precum și pe acela de propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu și bun gospodar, a subliniat colaborarea cu Centrul mitropolitan de la Craiova: „O viață de om închinată înaltei slujiri arhipastorale, o viață de om închinată slujirii lui Dumnezeu și aproapelui, o viață întreagă închinată slujirii Bisericii și patriei a fost viața Preasfințitului Episcop Iosif. Înălțimea sa fizică de la prima vedere ne arată și înălțimile culmilor spirituale și arhipastorale în care se găseau mereu fruntea, gândul și inima sa. Avea o deschidere apostolică spre ierarhii confrăți, către frații preoți, către frații cinului monahal, către bunii enoriași din părțile Vâlciei și Argeșului, către toți concetățenii, pe care-i considera împreună-lucrători în largul domeniu al problemelor obștești din patria noastră socialistă. Slujirea arhierască la Sfântul Altar era mereu înflăcărată și, în același timp, gesturile, cumpănite. Predica de o viață întreagă a Preasfințitului Iosif rămâne pentru totdeauna pilduitoare în Biserica Ortodoxă Română. Verbul său înaripat din Biserică, de la slujbă, de la ședințele Sfântului Sinod și chiar din convorbirile zilnice a rămas și va rămâne adânc roditor

S-a luptat încă din vremuri fragede pentru a ridica satele prin care a trecut pe o treaptă nouă de viață. S-a luptat în activitatea sa de arhieru a-i îndruma pe preoți, ca toți să-și facă slujba lor deplin. S-a luptat pentru apărarea dreptei credințe, pentru propovăduirea cuvântului adevărului, pentru apropierea oamenilor de Dumnezeu. ✠

în sufletele acelor care au avut binecuvântata ocazie să-l asculte de-a lungul acestor decenii. Mereu avea în fața ochilor minții desăvârșirea ierarhică, preoțească, creștinească, desăvârșirea umană în general”.

Cuvinte de aleasă cinstire despre lucrarea sa de slujire arhierească au mai rostit dl. Ion Popescu, reprezentant al Departamentului Cultelor, și episcopul-vicar Gherasim Cristea, cel mai apropiat colaborator din ultima vreme, care a făcut o succintă prezentare a activității sale până la alegerea ca Episcop al Râmnicului. În Cartea de Aur a Sfintei Episcopii a Râmnicului s-au consemnat: „Momentul de astăzi va rămâne profund înkrustat în sufletele tuturor celor care au poposit la Râmnicu Vâlcea pentru a cinsti memoria unui distins ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, cel care a fost Preasfințitul Episcop Iosif Gafton al Râmnicului și Argeșului”.

În urma decesului, s-au primit la Cancelaria eparhială din Râmnicu Vâlcea numeroase telegrame și scrisori de condoleanțe din partea ierarhilor și a celor care l-au cunoscut, profesori academicieni și simpli credincioși. De pildă, episcopul Eftimie al Romanului și Hușilor scria: „adânc mișcat, am luat cunoștință cu durere de trecerea la cele veșnice a unuia dintre cei mai aleși ierarhi ai Bisericii noastre și membru al Sfântului Sinod, care a fost pildă vie de bunătate și dragoste de oameni. L-am cunoscut bine și tot cu aceleași calități nobile a rămas până la sfârșitul vieții sale. Rugăm pe bunul Dumnezeu să primească sufletul său în ceata aleșilor săi și să-l odihnească în pace”.¹³² Tot cu acest prilej, din partea Centrului eparhial lași a fost trimisă următoarea telegramă: „Cu adâncă mâhnire am aflat de trecerea către Domnul a veșnicului întru pomenire, vlădica Iosif Gafton. Ne alăturăm regretului celor ce l-au cunoscut așa cum era, un vrednic ierarh al Bisericii românești și far al dreptei credințe și al vieții obștești a clerului și credincioșilor din acea de Dumnezeu păzită episcopie”.¹³³ La rândul său, preotul profesor Ioan Coman transmitea: „Dumnezeu să așeze cu dreptii pe marele și bunul vlădică Iosif, care a slujit cu devotament neclintit Biserica și țara și care, cu binecuvântatul său omofoar, a mângâiat și a ajutat pe atâția dintre noi. Domnul să-l odihnească în pace lângă părinții săi”.¹³⁴ Nu mai puțin importante sunt rândurile lăsate de arhidiaconul Gh. Papuc: „Atât ca preot, cât și ca episcop, P. S. Iosif Gafton și-a «făcut slujba sa deplin», cum a apreciat și P. F. Patriarh Justin cu prilejul funeraliilor. Desigur că, în primul rând, P. S. Episcop Iosif și-a păstorit cu dăruire, înțelepciune și dragoste turma duhovnicească, clerul, credincioșii de pe cursul inferior

¹³² Sandu CRISTESCU, D. SANDU, *Funeraliile Episcopului Iosif Gafton...*, pp. 411-421; Gh. PAPUC, † P. S. Episcop Iosif Gafton..., pp. 580-581; † Iosif Gafton, *Episcopul Râmnicului și Argeșului...*, p. 716.

¹³³ V. NECHITA, *Episcopul Iosif Gafton...*, p. 350.

¹³⁴ Sandu CRISTESCU, D. SANDU, *Funeraliile Episcopului Iosif Gafton...*, pp. 411-421; Gh. PAPUC, † P. S. Episcop Iosif Gafton..., pp. 580-581; † Iosif Gafton, *Episcopul Râmnicului și Argeșului...*, p. 716.

al Oltului, iar roadele unei astfel de lucrări, în deplinătatea lor, doar singur Dumnezeu le cunoaște”.¹³⁵ Vrednică de notat este și poezia închinată regretatului ierarh, la 10 martie 1985, de Alex Moga din Râmnicu Vâlcea, în care acesta își exprima prețuirea față de cel ce odinioară conducea turma lui Hristos din aceste ținuturi: „Trecut de-acum în neființă/pe lungul drum spre zările de-apoi/îți mai aud, Părinte, glasul/cerând iertare pentru noi”.¹³⁶

La 30 septembrie 1984, cu ocazia alegerii urmașului său în scaun, Gherasim Cristea, mitropolitul Nestor zicea: „Chipul acestui mare ierarh al Bisericii noastre din a doua jumătate a secolului al XX-lea rămâne mereu luminat și luminător în fața ochilor minții noastre [...] Slujirea sa ierarhică la Sfântul Altar, cuvântul înaripat din fața ușilor împărătești în Biserică, convorbirile cu preoții, cu monahii, cu toți enoriașii eparhiei vor fi mereu roditoare în sufletele, în inimile și în viața acestor fericiți arhipăstoriți, care au avut bucuria de a-l avea în fruntea lor povățuitor, îndrumător și înțelept părinte timp de 40 de ani. Nu vom uita niciodată măreția dialogului și monologului pe care episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului în chip de neimitat arhipastoral îl purta și-l întreținea cu ardoare în slujba Bisericii, în slujba patriei”.¹³⁷

Apreciindu-i activitatea, în 2004, vrednicul de pomenire arhiepiscop Gherasim Cristea scria în revista *Renașterea*: „slujitor demn al lui Hristos, ierarh cu har, a cărui viață și activitate o putem înscrie cu cinste în Cartea de aur a Episcopiei Râmnicului și în cea veșnică, a lui Dumnezeu, alături de vrednicii săi înaintași”.¹³⁸

¹³⁵ Gh. PAPUC, † P. S. *Episcopul Iosif Gafton*..., p. 580.

¹³⁶ *Episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului (1896-1984)*..., p. 31.

¹³⁷ Pr. Sandu CRISTESCU, „Preasfințitul Gherasim Cristea, noul Episcop al Eparhiei Râmnicului și Argeșului”, în *MO*, an. XXXVI (1984), nr. 11-12, pp. 807-808.

¹³⁸ † GHERASIM, *Episcopul Râmnicului, Episcopul Iosif Gafton*..., p. 2.

Desigur că, peste veacuri, episcopul Iosif va rămâne un nume bun, care merită omagiat și de noi, cei de azi. Pomenindu-l în citoria sa din satul Rotari, la împlinirea a 34 de ani de la trecerea la Domnul, preotul paroh Gelu-Gabriel Anghelineș afirma la slujba parastasului: „Iosif Gafton a rămas în amintirea vie a parohiei și a credincioșilor ca un vrednic părinte slujitor, evlavios și jertfelnic pentru credință și neamul românesc. Fotografia familiei sale se zărește lângă sfintele icoane în casele credincioșilor din Rotari. A fost «flacăra și sufletul» acestei comunități în cei 10 ani de slujire rodnică în parohia Rotari, mărturisesc cu lacrimi și bucurie în suflet cei vechi de zile din comunitatea noastră, aducându-și aminte cu drag de cel care le-a fost păstor sufletească moșilor și strămoșilor acestei parohii. Avea darul oratoriei, al predicii, iar prin cuvântul său semăna sămânța credinței în brazdele sufletești ale oamenilor”.¹³⁹ În anul următor, al „cinstirii preoților de la sate”, Consiliul parohial din Rotari a înălțat în apropierea bisericii în care a slujit ierarhul un bust, ce a fost binecuvântat.¹⁴⁰

Acestea sunt, în linii mari, înfăptuirile episcopului Iosif Gafton, care s-a dovedit un bun administrator, un vajnic apărător al păcii, un orator elocvent și, mai ales, un părinte duhovnicesc de o mare noblețe, care a rămas în amintirea păstoriților săi până azi. Cu cât vor trece anii, cu atât chipul lui va fi mai luminos în istoria Bisericii vâlcene și a întregii Ortodoxii românești.

¹³⁹ „Episcopul Iosif Gafton, pomenit în Parohia Rotari”, în: *ZL*, 13 iunie 2018, <https://ziarulumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/episcopul-iosif-gafton-pomenit-in-parohia-rotari-134389.html>, accesat la 19 februarie 2022.

¹⁴⁰ Gabriel ANGHELINEȘ, „Episcopul Iosif Gafton, slujitor al satului românesc”, în: *Ziarul Lumina*, 18 octombrie 2019, <https://ziarulumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/episcopul-iosif-gafton-slujitor-al-satului-romanesc-148824.html>, accesat azi 19 februarie 2022.

Aleksi
Kshutashvili
Universitatea
din Tbilisi

Răspândirea creștinismului printre georgieni în secolele I–III și organizarea primelor biserici din acea perioadă (Partea I)

Tratarea unei asemenea teme, cum este răspândirea creștinismului printre georgieni, nu este cu puțință fără ca în același timp să descriem aria geografică a populației georgiene în trecut și în prezent. Acest lucru este absolut necesar, întrucât granițele statului unitar georgian, nici în prezent, nici în trecut și niciodată, nu cuprindeau toate ținuturile cu populația autohtonă georgiană.

Se știe că în primele trei secole ale creștinismului încă nu exista principiul mitropolitan în organizarea bisericească. De aceea, vorbind despre o Biserică Națională Locală din acea perioadă, nu trebuie să o înțelegem în sensul actual al acestui termen, adică o Biserică ce are sub jurisdicția sa mai multe eparhii sufragane și este cuprinsă în granițele unui stat național. „Amintim că însăși această noțiune, de „jurisdicție” a fost străină vocabularului Bisericii creștine din primele trei secole”¹. Fiecare comunitate creștină cuprinsă într-un cadru etnico-geografic bine precizat și condusă de un episcop autocefal, de fapt, reprezenta o Biserică Locală Națională. „Toți episcopii au fost egali între ei, pentru că așa au fost și Sfinții Apostoli, căroră Mântuitorul Iisus Hristos le-a încredințat puterea de a învăța, sfinți și conduce”². De aceea, atunci când ne propunem să studiem „Răspândirea creștinismului printre georgieni în secolele I–III”, trebuie să ne referim la totalitatea comunităților creștine georgiene, indiferent de faptul dacă au fost cuprinse în granițele statului georgian sau în afara acestora.

Așadar, după această scurtă introducere, în studiul nostru vom continua cu localizarea geografică a statului georgian – Iberia (Ιβηρία)³ – în

¹ Pr. Asist. Dr. Nicolae DURĂ, „Biserica Alexandriei și activitatea canonică-pastorală a ierarhilor ei până la Sinodul de la Calcedon (451)”, în Studii Teologice, seria II-a, anul XXXIII, nr. 1-2, 1981, p. 11.

² Pr. Asist. Nicolae V. DURĂ, „Biserica creștină în primele patru secole. Organizarea și bazele ei canonice”, în Ortodoxia, anul XXXIV, nr. 3, 1982, p. 464.

³ Apariția primelor state georgiene, Diaohi și Kolhida, datează din secolele XIII–XII înainte de Hristos (N. Berdzenishvili, Istoria Georgiei, Editura de stat a literaturii pedagogice „Todna”, Tbilisi, 1960, p. 17). Statul unitar georgian Iberia apare în istorie la sfârșitul secolului IV, începutul secolului III înainte de Hristos, sub conducerea regelui Parnavaz I. Vezi: Istoria Kartliei, Vol. I. Textul este cules după principalele manuscrise de către S. Khauhchishvili, Editura „Sahelgami”, Tbilisi, 1955, p. 3). Cuvântul georgian iberia (Iberia), încă din

secolele I-III și cu aducerea mărturiilor istorice care atestă existența primelor comunități creștine pe acest teritoriu încă din perioada apostolică.

În secolele I-III de după Hristos, granițele Iberiei mai mult sau mai puțin se schimbau. Totuși, în mare parte, putem spune că la vest acestea cuprindeau litoralul Mării Negre, la est ajungeau nu departe de Marea Caspică, încât sub influența Iberiei de multe ori intra și regatul vecin – Albania;⁴ la sud statul georgian avea granița comună cu Armenia, iar la nord, sub sfera de influență a regilor georgieni, intrau alanii și sarmații⁵.

Astfel, cronicarul roman Plinius (anii 23-79 d. Hristos), aflându-se în orașul Aphsar (actualul Gonio, în sud-vestul Georgiei, aproape de granița cu Turcia), unde pe atunci a fost dislocată o unitate militară romană, scria că „dincolo de acești munți se află Iberia”⁶.

Un alt cronicar, Arianes, care, pe timpul domniei împăratului roman Adrian (anii 131-137 d. Hristos), a călătorit de-a lungul litoralului Mării Negre, scria că locuitorii ținutului aflat în partea de est de Marea Neagră se supun regelui Iberiei, Pharsman⁷.

La Roma a fost descoperită o piatră de mormânt a lui Amazasp, fratele regelui georgian Mitridat III (sec. II d. Hristos). Inscripția de pe această piatră ne spune și despre locația geografică a statului georgian: „Amazasp, renumitul fiu de rege și fratele regelui Mitridat, al cărui pământ natal se află la porțile Caspiei (subl. n.), iber și fiu de iber, este înmormântat aici, în orașul sfânt”⁸.

La sud, Georgia totdeauna avea teritorii de disputat cu Armenia. De aceea, de-a lungul istoriei, provinciile acelea erau stăpânite fie de regii georgieni, fie de cei armeni. Totuși, precum confirmă cronicarii georgieni și armeni, populația autohtonă a ținutului, care cuprindea afluenții sudici ai Râului Kura, totdeauna a fost cea georgiană⁹. De exemplu, izvorul georgian *Istoria Kartliei* spune că Georgiei i s-a dat ținutul ce se întinde de la sud până la creasta munților de unde râurile se scurg spre nord și sunt afluenți ai Râului Kura¹⁰.

perioada antică, în grecește era transliterat în Ἰβηρία. Din cauză că în perioada bizantină pronunția vocalei η și a consoanei β s-a modificat, pronunția acestui cuvânt s-a schimbat din Iberia în Iviria. De aceea, mitropolitul Țării Românești, Antim (1708-1716), care, precum se știe, a fost de origine georgiană, se semna Antim Ivireanul, și nu Iberul. În lucrarea noastră, noi am preferat să scriem în forma clasică și autentică – Iberia, și nu Iviria, pentru denumirea statului, și iber, în loc de ivirean, pentru definirea naționalității.

⁴ Albania – un stat care a existat în trecut pe teritoriul Azerbaianului de azi.

⁵ Arhiepiscop Anania JAPHARIDZE, *Istoria Bisericii Apostolice Georgiene*, vol. I, Editura „Merani”, Tbilisi, 1996, p. 21.

⁶ *Ibidem*, p. 21.

⁷ *Ibidem*, p. 22.

⁸ *Ibidem*, p. 29.

⁹ *Ibidem*, p. 104, p. 126.

¹⁰ *Istoria Kartliei*, Vol. I, p. 3.

Faptul că autohtonii teritoriilor din nord-est de Marea Neagră, cuprinse între râul Egrisișkali¹¹ și cetatea romană Nikopsia¹², totdeauna au fost georgienii este bine cunoscut. Descoperirile arheologice arată că, încă de la sfârșitul mileniului II și începutul mileniului I înainte de Hristos, ținutul respectiv, precum și tot restul teritoriilor de vest ale Georgiei și aproape toată partea de sud-est de Marea Neagră, reprezenta aceeași arie culturală și etnică de-a lungul mileniilor. Această civilizație, cunoscută sub denumirea de *cultura colhidică*, pentru specialiști este ușor de recunoscut după armele de război, uneltele de muncă făcute din aramă, vasele din metal și lut, toate făcute dintr-un anumit material, nemăiîntâlnit în alte părți, ceea ce dovedește clar existența aceleași și unice civilizații în tot cuprinsul teritoriului mai sus pomenit¹³.

Despre faptul că toată partea de nord-est de Marea Neagră era populată de georgieni vorbesc și nenumăratele izvoare istorice georgiene și străine. Astfel, unul dintre primele izvoare istorice georgiene (*Cronica Regilor Georgieni*) arată precis că acest teritoriu de la început a fost populat de către georgieni: „Iar lui Egros (unul dintre strămoșii mitologici ai georgienilor) i s-a dat ținutul spre marginea mării și i s-au definit granițele: la răsărit, Muntele cel Mic, care acum se numește Lihi,¹⁴ la nord, Râul Hazariei Mici¹⁵, unde se termină colțul Munților Caucaz”¹⁶.

Cronicarul roman Strabon, în opera sa numită *Geografie*, în prima jumătate a secolului I după Hristos, scria: „Printre popoarele care locuiesc în Dioscuria¹⁷ [...] sunt și soanii [...], aceștia fiind cei mai războinici și puternici dintre toți ceilalți. În orice caz, ei domnesc asupra tuturor popoarelor care locuiesc în jurul lor, ocupând vârfurile Caucazului care se înalță deasupra Dioscuriei. Ei au un rege și un colegiu de 300 de oameni. Precum se spune, ei pot să mobilizeze o armată de până la 200.000 de oameni [...]. Unii îi numesc și iberi, la fel ca și pe ceilalți, care locuiesc în alte părți”¹⁸.

Precizăm că soanii (după alte izvoare suanii) sau svanii, cum li se spune în georgiană, reprezintă unul dintre neamurile georgiene existente și în prezent, care populează munții din nord-vestul Georgiei, cu orașele Mestia, Lentehi, Lecihumi și Țagheri. Informația pe care ne-o dă croni-

¹¹ Râul Egrisișkali, actualmente Galidzga, curge lângă orașul Ociamcire, în vestul Georgiei.

¹² Cetatea Nikopsia, actualmente orașul Tuapse de pe teritoriul Federației Ruse.

¹³ N. BERDZENISHILI, *Istoria Georgiei*, pp. 9-10.

¹⁴ Creasta Munților Lihi se întinde din nord în sud, de la Munții Caucazului cel Mare până la Munții Caucazului cel Mic, împărțind teritoriul Georgiei în două părți aproape egale.

¹⁵ Râul Hazariei Mici, actualmente Râul Kuban, ce izvorește în nordul Munților Caucaz și se varsă în partea de sud a Mării Azov.

¹⁶ *Istoria Kartliei*, Vol. I, p. 5.

¹⁷ Dioscuria, actualul oraș Sukhumi, capitala provinciei georgiene Abkhazia.

¹⁸ Arhiepiscopul Anania JAPHARIDZE, *Abhazia* („Abhazierea” georgienilor), Eparhia de Manglisi și Țalka a Patriarhiei Georgiene, 2001, p. 14.

carul Strabon este deosebit de importantă și pentru faptul că pe svani și iberi îi definește ca pe unul și același popor.

De asemenea, după mărturia unui alt cronicar roman, Claudius Ptolomeos (sec. I-II d. Hristos), teritoriul care cuprinde actualmente orașele Gagra și Bicivinta a fost populat de către colhi-soani¹⁹. Mai mult decât atât, un izvor armenesc, *Geografia Armenească* (sec. VII d. Hristos), menționează că teritoriul cuprins între actualele orașele Bicivinta și Adler a fost populat de către Svani²⁰.

Observăm un detaliu important, că acest teritoriu de nord-est de Marea Neagră, câteva secole la rând, periodic se afla sub ocupație romană, iar ulterior, bizantină.

După ce am localizat spațiul geografic în care se întindea regatul Iberia și populația georgiană în primele trei secole în Caucaz, trecem la a arăta că populația autohtonă a provinciilor romane Cappadocia și Pont, de asemenea, a fost cea georgiană.

Faptul că partea centrală a Asiei Mici, cunoscută sub toponimul de Cappadocia și care cuprindea teritoriul între Munții Tauri la sud și Munții Pontici la nord, între râul Halys (actualmente Kizil-Irmak) la vest și aproape de locul unde începe să curgă Eufratul la est, a fost populată de către unul dintre cele mai vechi neamuri georgiene, numiți *meshi*,²¹ a fost bine cunoscut de către lumea antică și de cea de mai târziu. Numele acestui neam

georgian, în scrierile cronicarilor romani, greci sau iudei, este întâlnit cu mici nuanțe, fie *mesehi*, fie *mosohi*, fie *meshini*, iar în limba georgiană acest neam până în prezent se numește *meshi*.

Astfel, cronicarul roman de originea iudaică, Iosif Flavius (ca 39–95 d. Hristos), în opera sa intitulată *Istoria Iudaică*, ne dă interesante informații despre originea diferitelor popoare, inclusiv a georgienilor – iberi și meshi, de la nepoții patriarhului biblic, Noe: „Ἀπό δὲ Ἰωάννου Ἰωνία καὶ πάντες Ἕλληνες γεγόνασι. Κατοικίζει δὲ καὶ Θόβηλος Θοβήλους, οἵτινες ἐν τοῖς νῦν Ἰβηρες καλουῦνται καὶ Μοσοχρηνοὶ δὲ ὑπὸ Μοσόχου κτισθέντες, Καππάδοκες (subl. n.) μὲν ἄρτι κέκληται, τῆς δὲ ἀρχαίας αὐτῶν προσηγορίας σημεῖον δείκνυται πόλις γάρ ἐστι παρ’ αὐτοῖς ἐτι καὶ νῦν Μάζακα, δηλοῦσα τοῖς συνίεναι δυναμένοις οὕτω ποτὲ προσαγορευθὲν πᾶν τὸ ἔθνος”²² (De la Ioan vin Ionia și toți elinii. Thobel a dat naștere thobelienilor, care acum se numesc iberi; mosohinii provin de la Mosoh; de curând ei s-au numit cappadocieni, iar urma vechiului lor nume se arată în faptul că ei și astăzi au un oraș care se numește Mazaka, ceea ce arată celor care pot să priceapă că, în trecut, astfel se numea întregul neam).

Evstatie, episcop al Antiohiei între anii 324–330, în scrierile sale, la rândul său, confirmă faptul că populația autohtonă a Cappadociei a fost reprezentată de către georgieni – meshi: „Ἐγένοντο οὖν τῷ Νῶε τρεῖς υἱοί, Σὴμ, Χάμ, Ἰάφεθ ἀπὸ Ταύρου καὶ Ἀμμανοῦ τῶν ὁρῶν ἀρξάμενοι ὡκησαν καὶ προῆλθον ἐπὶ μὲν τῆς Ἀσίας ἄχρι ποταμοῦ Τανάιδος,

¹⁹ *Ibidem*, p. 14.

²⁰ *Ibidem*, p. 15.

²¹ Poporul georgian reprezintă până în prezent o unitate a mai multor neamuri (kartalini, kahetini, imeretini, meshi, svani, megreli, lazi etc.), care în trecut populau un teritoriu vast, începând cu partea centrală și de nord a Asiei Mici, până la Munții Caucaz, ajungând nu departe de Marea Caspică, și care se identificau prin limbă, cultură și conștiință națională comună. Și în prezent georgienii care locuiesc în diferite provincii își păstrează tradiția de apartenență la neamul lor. Lucrul acesta este absolut similar cu cel existent în România, unde toți românii sunt împărțiți în câteva neamuri (munteni, moldoveni, ardeleni, olteni etc.).

²² *Cheorghica, Informațiile scriitorilor bizantini despre Georgia*, Vol. I. Textele au fost editate cu traduceri și comentarii de către Al. GAMKRELIDZE și Simon KAUCHICHVILI, Editura Academiei de Știință a Republicii Sovietice Socialiste a Georgiei, Tbilisi, 1961, p. 271. Flavius Josephus, *Antichități iudaice*, Ed. Hasefer, București, 2002, p. 25.

ἐπὶ δὲ τῆς Εὐρώπης ἀχρι Γαδεΐρων. Εἰσὶ δὲ οὗτοι· Γαμέρ, ὅστις Γαμαρεῖς, τοὺς νῦν Γαλάτας, συνέστησεν. Ἀγῶδ Μαγώδεις, τοὺς νῦν Σκύθας ... Οβέλ Θεοβέλους, τοὺς νῦν Ἰβήρας· Ὁσόχ Μεσσηναίους, τοὺς νῦν Καππάδοκας²³ (subl. n.) (Noe a avut trei fii: Sem, Ham și Iafet; ei s-au așezat pe teritoriul începând de la Munții Tauri și Ammani și au ajuns în Asia, până la râul Tanaidos, și în Europa, până în Gadir. [Descendenții lor] sunt aceștia: Gamer, de la care au apărut gamarienii și care astăzi se numesc galateni; Agod, de la care provin magozii și care astăzi se numesc sciți; ... Obel, de la care provin thobelienii și care astăzi se numesc iberi; Osoh, de la care sunt meshinii, cappadocienii de azi”).

Faptul că poporul care locuia în Cappadocia a fost descendentul personajului biblic *Mosoh*, alias *Meseh*,²⁴ și că astfel era și numele inițial al întregului neam îl mărturisesc și alți istorici-cronicari bizantini. De exemplu, unul dintre aceștia este episcopul Teodorit de Cir, ucenicul și prietenul apropiat al Sfântului Ioan Gură de Aur. Sfântul Teodoret a trăit și a păstorit în prima jumătate a secolului V în orașul Cir (Κύρρος) aflat în partea de est de Antiohia, într-un loc geografic apropiat de Cappadocia. Deci trebuie să ne gândim că Teodoret de Cir cunoștea bine de cine era populată Cappadocia și informația pe care ne-o dă el trebuie luată în serios.²⁵

De asemenea, aceeași informație o confirmă împăratul bizantin Constantin Porfirogenetul (912–959)²⁶ și cronicarul Leon Grămăticul (Λέοντος Γραμματικός). Cel din urmă descrie istoria lumii începând de la Adam până la o perioadă apropiată celei în care a trăit el însuși, adică până la sfârșitul domniei lui Romanos Licapenos (919–944). Despre originea și raza populației georgienilor, Leon Grămăticul scria: „Ἐκ δὲ τῶν τοῦ Ἰάφεθ υἱῶν ... ἐκ δὲ τοῦ Θόβελ Θοβηλοὶ οἱ νῦν Ἰβήρες, ἀπὸ δὲ Μεσχῶ Μεσχηνοὶ οἱ νῦν Καππάδοκες”.²⁷

²³ *Gheorghica*, Vol. I, p. 34.

²⁴ Însăși Sfânta Scriptură în diferitele redacții redă în mod diferit numele nepotului lui Noe, fie cu pronunția grecească *Mosoh*, fie cu cea ebraică *Meşeh*. De exemplu:

În *Septuaginta* – Ἰοὶ Ἰάφεθ' ... Θοβελ καὶ Μοσοχ... (Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ Ο΄

(SEPTUAGINTA) ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΗΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Prof. D. Dr. Alfred Rahlfs ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΟΔΟΣ ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 50 ΑΘΗΝΑ p. 13).

În limba rusă – *Сыны Иафета: ... Фувал, Мешех...* (БИБЛИЯ КНИГИ СВЯЩЕННОГО ПИСАНИЯ ВЕТХОГО И НОВОГО ЗАВЕТА Т.Б.С. 217 Kingston Road, London, SW 19 3NN England, p. 9).

În limba franceză – *Fils de Japhet: ... Toubal, Mèshek...* (Vezi: Traduction œcuménique de la Bible, comprenant l'Ancien et Nouveau Testament, tradus sur les textes originaux hébreu et grec, avec introductions, notes essentielles glossaire, nouvelle édition revue 1992, Alliance Biblique Universelle – Le Cerf, p. 31).

În limba română – *Fiii lui Iafet au fost: ... Tubal, Meşeh...* (Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Preafericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 20).

²⁵ *Gheorghica*, Vol. I, pp. 221–223.

²⁶ *Gheorghica*, Informațiile scriitorilor bizantini despre Georgia, Vol. IV, partea a 2-a. Textele din greacă au fost traduse și editate de către Simon KAUCHISHVILI, Editura Academiei de Știință a Republicii Sovietice Socialiste a Georgiei, Tbilisi, 1952, p. 299.

²⁷ *Gheorghica*, Vol. V. Textele din greacă au fost traduse și editate de către Simon KAUCHISHVILI, Editura Academiei de Știință a Republicii Sovietice Socialiste a Georgiei, Tbilisi, 1963, p. 3.

În întâmpinarea unei eventuale întrebări pe care ar putea să ne-o pună un cercetător atent, anume: ce dovedește că acei *mesehi*, fie *mosohi*, fie *meshini*, care populau ținuturile Cappadociei, etnic au fost aceeași cu georgienii, vom răspunde în felul care urmează.

Este dovedit faptul că granițele populației *meshilor* depășeau cu mult teritoriul provinciei romane Cappadocia, în mod special în direcția nord și nord-est. Săpăturile arheologice făcute în orașul Vani, aflat în câmpia Kolhidei din vestul Georgiei, au scos la iveală straturi datate cu secolele IV-III înainte de Hristos și care arată clar prezența meshilor în această zonă.²⁸

Istoricul antic Herodot (secolul V î. de Hristos), descriind mai multe neamuri georgiene care populau teritorii întinse, din Asia Mică până la Munții Caucaz, cultura și obiceiurile acestora, în repetate rânduri amintește și de *mosohi*.²⁹

Cronicarul roman Strabon, care a însoțit pe Pompeus în incursiunea acestuia în Caucaz, numește o anumită parte a câmpiei Kolhida din vestul Georgiei drept *pământul mosohilor*.³⁰

Identitatea culturală și etnică a *meshilor*, care populau și o bună parte a văii râului Kura, până la orașul Mțheta (estul Georgiei), cu cei din Cappadocia se dovedește cu încă o descoperire arheologică. Descrierea zeului Haț, găsită în scrierile cuneiforme din orașul Hatusa, aflat pe teritoriul vechii Cappadociei, și desenul acestui zeu găsit pe poarta aceluiași oraș sunt practic identice cu descrierea idolului Gaț din opera aghiografică georgiană din secolul IV, *Viața Sfintei Nina*.³¹ Idolul Gaț era unul dintre principalii zei din panteonul georgian, cultul acestuia se desfășura pe vârful muntelui Armazi, de lângă orașul Mțheta, unde l-a văzut și l-a descris Sfânta Nina.³²

Vorbind despre însăși Sfânta Nina, originară din Cappadocia,³³ este greu de închipuit dacă ea ar fi reușit să desfășoare o amplă activitate misionară în Iberia fiind străină de neam și de limbă cu cei cărora le propovăduia cuvântul lui Dumnezeu.

În același timp, izvoarele istorice georgiene ne povestesc despre regele Georgiei, Vahtang Gorgasal, care, în a doua jumătate a secolului V, a inițiat o amplă reformă în organizarea bisericească. Forța principală cu care a lucrat regele Vhtang Gorgasal în realizarea reformelor bisericești a fost un

²⁸ Arhiepiscop Anania JAPARIDZE, *Istoria Bisericii Apostolice Georgiene*, Vol. I, p. 64.

²⁹ *Ibidem*, p. 91.

³⁰ *Ibidem*, p. 65.

³¹ V. GOILADZE, *Începuturile istoriei Bisericii Georgiene*, Ed. „Mețniereba”, Tbilisi, 1991, p. 29.

³² Vezi: *Viața Preacuvioasei, Întocmai cu Apostolii și Fericitei Nina*, tipărită în Proza georgiană, Cartea I, Literatură secolelor V-XI, sub redacția lui L. NANITAȘVILI, Ed. „Sabciota Sakartvelo”, Tbilisi, 1981, p. 187.

³³ *Viața Sfintei Nina*, în traducerea în limba română; vezi în *Patericul georgian*, traducere de Doru Ionuț VASILE și Cristian SPĂTĂRELU, Editura Cartea Ortodoxă, Editura Egumenița.

grup de 12 clerici, aduși tocmai din Cappadocia.³⁴ Toți aceștia au fost hiro-toniți episcopi, iar unul dintre ei a fost ridicat chiar la rangul de catolicos a toată Georgia. După părerea unor savanți, scopul principal al reformelor lui Vahtang Gorgasal consta tocmai în obținerea autocefaliei Bisericii Georgiene.³⁵ Este greu de crezut că un rege, care a luptat pentru scoaterea Bisericii sale de sub influența străină, ar fi încredințat conducerea acesteia unor episcopi străini de neam și limbă. Acesta poate fi considerat încă un argument în susținerea faptului că populația Cappadociei, etnic, cultural și lingvistic, a fost identică cu cea din regatul Iberia.

Faptul că etnia meshă (mosh) este identică cu cea georgiană este susținut și de cercetătorul Gvantsa Koplatadze atunci când demonstrează că Ioan Moshos (*Ιωάννης ο Μόσχος*), autorul cunoscutei cărți hagiografice *Limonariu* sau *Livada duhovnicească*,³⁶ este de origine georgiană.³⁷

Ultimul argument pe care-l aducem ca dovadă în favoarea neamului meshilor ca neam georgian este acela că acest neam există și în prezent, populează sudul Georgiei, cu orașele Ahalkalaki, Ahalțihe, Abastumani, și își păstrează identitatea națională de georgieni. Vorbind despre aria populației georgiene, obligatoriu trebuie să amintim și de teritoriul care cuprinde toată lungimea Munților Pontici, aflați în partea nordică a Asiei Mici. Acești munți la vest ajung până la râul Halys (actualmente Kizil Irmak), la est, până la Munții Caucazului cel Mic, la sud se termină în valea Râului Ciorohi (actualmente Çoruh Nehri) și la nord coboară în Marea Neagră. În perioada romană și ulterior, în cea bizantină, teritoriul menționat era cuprins într-o unitate administrativ-teritorială de stat, numită Pont, și avea centrul său administrativ în orașul Trapezund. Faptul că acest teritoriu a fost populat totdeauna de un neam georgian, numit *Laz*, a fost bine cunoscut pentru oamenii din Evul Mediu. Câțiva scriitori și cronicari bizantini din secolele IV și VIII, amintiți în cele ce urmează, ne dau mărturie în această privință.

Epifanie (ca. 314–403), Episcop de Constanța (Salamin) din Cipru, scria: *Trapezund, orașul din Lazica*.³⁸

³⁴ V. GOILADZE, op. cit., p. 30.

³⁵ *Marea Enciclopedie Sovietică*, redactor-șef: A. M. PROHOROV, Editura „Enciclopedia Sovietică” Moscova, 1972, p. 360.

Enciclopedie, Georgia, Vol. 1, Redacția Științifică a Enciclopediei Georgiene Irakli Abashidze, Tbilisi, 1997, p. 66. Iv. JAVAKHISHVILI, *Opere în douăsprezece volume*, Vol. I, Editura Universității din Tbilisi, Tbilisi, 1979, p. 353. Cuvântul rostit de către Sanctitatea și Preafericitul Catolicos - Patriarh a toată Georgia, Ilia al II-lea la Patriarhia Ecumenică după Sfânta Liturghie, Istanbul, 4 martie, 1990, în „Jvari Vazisa”, nr. 3, 1990, p. 9.

³⁶ Vezi: Ioan MOSHU, *Limonariu sau Livada duhovnicească*. Traducere și comentarii de Pr. Prof. Dr. T. Bodogae și D. Fecioru, Alba Iulia, 1991.

³⁷ KOPLATADZE, *Limonari*, în revista *Tbilisi Sasuliero Academiis da Seminariis Şromebi*, nr. 2, Patriarhia Georgiei, Tbilisi, 1990, p. 6-7.

³⁸ Arhiepiscop Anania JAPARIDZE, op. cit. p. 40.

Ghelasie de Cezareea (secolul IV d. Hristos): *Iberii și lazii care locuiesc în Pont*.³⁹

Socrat Scolasticul (ca. 380-440): „Ἰβηρες δὲ οὗτοι προσοικοῦσι μὲν τὸν Εὐξεινον Πόντον”⁴⁰ (Acești iberi locuiesc în Pontul Evxin)”.
 Turranius Rufinus (secolul IV d. Hristos): „Iberorum gens, quae sub axe Pontico iacet”⁴¹ (Neamul iberilor, care locuiește în Pont)”.
 Epifanie Constantinopolitanul (secolul VIII d. Hristos): „Ἀπάρας δὲ ἀπο Ἀμισοῦ ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα, πόλιν τῆς Λαζικῆς”⁴² (După ce a ieșit din Amisu, el a venit în Trapezunda, orașul din Lazica)”.
 A dovedi identitatea națională a lazilor cu iberii (georgienii) nu reprezintă o mare problemă. Precum vedem din citatele de mai sus, cronicarii de multe ori numesc populația provinciei Pont fie lazi, fie iberi, ceea ce arată că, de fapt, este vorba de aceeași etnie. Însă, atunci când aparent se face diferență între unii și alții, acest lucru se face din motivul că, în perioada romană și ulterior, în cea bizantină, termenul de iber, pe lângă cel etnic, de multe ori se folosea și în sens politic. Adică georgienii care erau cuprinși în granițele regatului Iberia se numeau iberi, pe când neamurile georgiene care locuiau în afara acestui stat erau numiți după numele lor de neam – lazi, meshi⁴³.
 Faptul că termenii de *Lazica* și *Iberia* aveau sensuri politice, dar populația acestora a fost de aceeași etnie georgiană se arată dacă vom compara informațiile ce se păstrează în cunoscutul document istoric *Notitiae Episcopatum*, cu unele evenimente istorice bine cunoscute. Anume, în prima jumătate a secolului VII, împăratul bizantin Iraclie cucerește provinciile vestice ale regatului Iberia⁴⁴. Urmarea acestui fapt era crearea unei unități administrativ-teritoriale bisericești sub jurisdicția Constantinopolului, numită *mitropolia de Lazica*, ce cuprindea toată coasta de est și sud-est a Mării Negre, cu centrul mitropolitan în orașul Fasidos (Φάσιδος), actualul Poti din vestul Georgiei. După revenirea provinciilor respective în regatul Iberia, automat și Biserica din Constantinopol pierde orice autoritate asupra acestor teritorii, și centrul mitropolitan al mitropoliei de Lazica se mută în Trapezund.⁴⁵ Deci același spațiu geografic, în funcție de apartenența sa politică, este numit ori Lazica, ori Iberia, de aceea și populația georgiană din aceste teritorii este numită uneori cu numele de lazi, alteori cu numele de iberi.
 Faptul că aceiași georgieni autohtoni din ținuturile de est și sud-est de Marea Neagră sunt numiți de diverși scriitori fie lazi, fie iberi se confirmă și din izvoarele istorice care urmează.
 Arianes, cronicarul roman (sec. II d. Hristos), scria că cei care locuiesc pe teritoriul de vest al Georgiei de astăzi sunt lazi⁴⁶.
 Eusebiu de Cezareea (260-340), cronicar bisericesc, citând pe Megasthen (sec. III î. de Hristos), pe locuitorii ținutului de est de Marea Neagră îi numește iberi⁴⁷.
 Mar-Abas-Katina (sec. I î. de Hristos), de asemenea, scria că iberii populează pământul de la est de Marea Neagră⁴⁸.

³⁹ *Ibidem*, p. 66.

⁴⁰ *Gheorghica*, Vol. I, p. 230.

⁴¹ *Ibidem*, p. 201.

⁴² *Gheorghica*, Vol. IV, partea 1. Textele din greacă au fost traduse și editate de către Simon ΚΑΥΚΗΧΙΣΗΒΙΛΙ, Editura Academiei de Știință a Republicii Sovietice Socialiste a Georgiei, Tbilisi, 1941, p. 58.

⁴³ Pe larg vezi în Arhiepiscop Anania JAPARIDZE, *op.cit.* pp. 63-67.

⁴⁴ Arhiepiscop Anania JAPARIDZE, *Istoria Bisericii Apostolice Georgiene*, Vol. II, Ed. “Merani”, Tbilisi, 1998, p. 10.

⁴⁵ *Gheorghica*, Vol. IV, partea a 2-a, pp. 180, 184, 185.

⁴⁶ Arhiepiscop Anania JAPARIDZE, *Abhazia*, Eparhia de Manglis-Talka a Patriarhiei Georgiei, 2001, p. 15.

⁴⁷ *Gheorghica*, Vol. I, p. 30.

⁴⁸ Arhiepiscop Anania JAPARIDZE, *Istoria Bisericii Apostolice a Georgiei*, p. 65.

Argumentul pentru susținerea faptului că populația autohtonă a provinciei romane Pont a fost de etnie georgiană se găsește și în viața lui Evagrie, cunoscut ascet și scriitor creștin din secolul IV.

Evagrie (†399) în timpul vieții s-a bucurat de o mare autoritate pentru scrierile lui ascetice, însă a fost condamnat ca origenist de Sinodul V Ecumenic la anul 553. Totuși, scrierile acestuia, exceptând învățătura despre preexistența sufletului și apocatastază, s-au bucurat și după aceea de multă prețuire⁴⁹.

Cele mai prețioase informații despre viața lui Evagrie din Pont găsim în *Istoria lausiacă* (Λαυσαϊκὴ Ἱστορία), scrisă de Paladie, episcop de Elenopole din Bitinia, fost prieten și ucenic al lui Evagrie. *Istoria lausiacă* ne relatează că Evagrie era după neam din Pont, din cetatea iberilor.⁵⁰ Aceeași informație despre originea lui Evagrie ca fiind din Pont și din cetatea iberilor ne dau și alți scriitori bisericești, cum ar fi Sozomen sau Nichifor Calist. În traducerea coptă a *Istoriei lausiace* citim că Evagrie *Iberiae presbyteri filius erat*, iar traducerea armeană, de asemenea, vorbește de Iberia⁵¹. Așadar, referitor la originea lui Evagrie, asocierea dintre provincia Pont și populația iberă a acesteia este evidentă.

Observăm că nu toți patrologii contemporani sunt unanimi în privința originii lui Evagrie. Părerea lor diferită se bazează pe unele manuscrise ale *Istoriei lausiace*, unde se spune că Evagrie s-ar fi născut în localitatea Ἰβόρα; de asemenea, și Ieronim numește pe Evagrie Hiboritam de la Ἰβόρα⁵². Însă, numărul copleșitor al documentelor istorice care vorbesc explicit despre originea de iber (georgian) a lui Evagrie ni se pare suficient ca să considerăm acest subiect îndeajuns dovedit. Astfel, și profesorul Simon Kaukhchishvili observă că unii dintre filologii din Evul mediu, cum ar fi Valois sau Galland, s-au îndoit de faptul că iberii locuiau pe malul Mării Negre și de aceea au propus o corectură: în loc de Ἰβήρων să se citească Ἰβόρων și, astfel, au ajuns să creadă că Evagrie provenea nu din neamul iberilor, ci din orașul Ibora, dărâmat de un cutremur în anul 525. Această presupunere este lipsită de orice temei, deoarece, conform tratatului lui Konstantin Porfirogenetul, intitulat *Περὶ θεμάτων*, orașul Ibora se afla în a treia Cappadocie și de aceea nu avea cum să se situeze pe malul Mării Negre, adică în Pont⁵³.

⁴⁹ PALADIE, *Istoria lausiacă* (Lavaicon), scurte biografii de pustnici. Traducere, introducere și note de Sf. Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILOAE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 84, nota 80.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 84.

⁵¹ Patriarhul IUSTIN, *Evagrie din Pont*, Ed. Episcopia Argeșului și Muscelului / Anastasia, București, 2003, p. 63.

⁵² *Ibidem*, p. 63.

⁵³ *Gheorghica*, Vol. II. Textele au fost editate cu traduceri și comentarii de către Simon KAUCHISHVILI, Editura „Meṭniereba”, Tbilisi, 1965, p. 25.

Există o părere greșită, răspândită mai cu seamă în lumea elenă și nu numai acolo, potrivit căreia, întrucât Sfinții Părinți și scriitori bisericești din Cappadocia și Pont au scris operele lor în limba greacă, populația acestor provincii ar fi fost de etnie greacă. Însă dovada faptului că autohtonii Cappadociei și Pontului, lingvistic și etnic, au avut identitate proprie, diferită de cea greacă, se dovedește chiar din textul Sfintei Scripturi. În *Faptele Sfinților Apostoli*, povestindu-se despre ziua Cincizecimii și darul vorbirii în diferite limbi, care s-a dat Sfinților Apostoli, se spune:

„Și erau în Ierusalim locuitori iudei, bărbați cucernici, din toate neamurile care sunt sub cer. Și iscându-se vuietul acela, s-a adunat mulțimea și s-a tulburat, căci fiecare îi auzea pe ei vorbind în limba sa. Și erau uimiți toți și se minunau zicând: Iată, nu sunt aceștia care vorbesc toți galileieni? Și cum auzim noi fiecare limba noastră, în care ne-am născut? Parți, și mezi, și elamiți, și cei ce locuiesc în Mesopotamia, în Iudeea și în Cappadocia, în Pont (subl. n.) și în Asia, în Frigia și în Pamfilia, în Egipt și în părțile Libiei, cea de lângă Cirene, și romani în treacăt, iudei și prozeliți, cretani și arabi, îi auzim pe ei vorbind în limbile noastre despre faptele minunate ale lui Dumnezeu” (Faptele Apostolilor II, 5-11)⁵⁴. Din acest citat se arată clar că a fi din Cappadocia și Pont presupunea un neam și o limbă originară. Dacă acest neam și limbă ar fi fost identice cu neamul elen și limba greacă, atunci Sfântul Apostol Luca nu i-ar fi pomenit aparte.

În sfârșit, precum în cazul meshilor, la fel și în cel al lazilor, a dovedi identitatea lor etnică cu georgienii și faptul că lazii populau provincia romană Pont nu reprezintă o mare problemă, întrucât aceștia și în prezent lo-

cuiesc pe acest teritoriu, adică în partea de nord-est a Turciei⁵⁵, în orașele Samsun, Trabzon, Rize, Artvin etc., precum și în vestul Georgiei⁵⁶, în orașele Poti, Zugdidi, Senaki, Khobi și Martvili.

Argumentele aduse în paginile de mai sus le considerăm suficiente pentru a dovedi faptul că populația autohtonă din Cappadocia și Pont, în perioada apostolică și ulterior, a fost reprezentată de către neamurile georgiene ale meshilor și lazilor.

Profesorul G. Gozilashvili scria: „Pont și Cappadocia sunt părțile organice ale uneia și aceleiași lumi. Ambele teritorii aparțineau unuia și aceluiși element etnic – vechile neamuri georgiene”⁵⁷. „Pont – Cappadocia, din punct de vedere etnic, au fost nedespărțite de lumea georgiană”⁵⁸. „Cappadocia – Pontul – Colhida (malul estic al Mării Negre, n.n.) – Iberia, iată acea lume etnică unitară, care trăia aceeași viață culturală”⁵⁹.

După ce am precizat spațiul geografic locuit de georgieni în primele secole ale creștinismului, continuăm cu aducerea mărturiilor istorice care atestă prezența comunităților creștine în acest spațiu și cu descrierea formelor de organizare a Bisericii primare.

În primul rând, Sfânta Scriptură ne relatează că în ziua Pogorării Duhului Sfânt asupra Sfinților Apostoli, în Ierusalim au fost prezenți și pelerinii din Cappadocia și Pont. „Și erau în Ierusalim locuitori iudei, bărbați cucernici din toate neamurile care sunt sub

⁵⁵ În lipsa statisticilor oficiale, populația georgiană din Turcia, inclusiv cea de neam laz, se estimează la aproximativ 5-6 milioane.

⁵⁶ În Georgia, lazii sau, cum li se mai spune, megreliei, sunt în număr aproximativ 500 de mii.

⁵⁷ G. GOZILASHVILI, *Mitridat Ponticul*, Tbilisi, 1962, p. 237.

⁵⁸ G. GOZILASHVILI, *Două momente din istoria Pontului și Cappadociei*, Tbilisi, 1965, p. 42.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 43.

⁵⁴ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ed. cit., p.1237.

cer... Cappadocia,... Pont”⁶⁰. Din cele trei mii de suflete care s-au botezat în urma predicii Sfântului Apostol Petru și altele zeci de mii pe care „Domnul le adăuga Bisericii zilnic”⁶¹, putem presupune că ar fi fost și cei din Cappadocia și Pont, care, întorcându-se în locurile natale, au și format primele comunități creștine de acolo.

Istoria Kartliei (qarTlis cxovreba) este o culegere sistematizată de scrieri istorice, care s-a alcătuit de-a lungul multor secole și, ca atare, reprezintă principalul izvor pentru studiul istoriei poporului și statului georgian⁶². Această carte cuprinde un capitol ce se întitulează *Creștinarea Georgiei de către Sfânta Nina*⁶³, în care se relatează că pe Golgota, în timpul răstignirii Mântuitorului Hristos, de față se aflau și doi iudei: Eliaz din Mțheta și Longhinoz din Kars, veniți din regatul georgian – Iberia. Aceștia ar fi cumpărat cămașa Mântuitorului Hristos de la ostași și ar fi adus-o în orașul Mțheta⁶⁴. Iar mama și sora lui Eliaz, crezând că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, au devenit primele creștine din Iberia. Așadar, *Istoria Kartliei* atestă apariția primului nucleu creștin în Georgia chiar la scurt timp după răstignirea și învierea Mântuitorului Hristos.⁶⁵

În ceea ce privește activitatea misionară a Sfinților Apostoli printre georgieni, acest fapt este confirmat de mai mulți cronicari bizantini și georgieni. Astfel, Eusebiu de Cezareea (260–340), citând pe Origen (185–255), în opera sa, intitulată *Istoria Bisericească*, scria: „Sfinții Apostoli și Sfinții Discipoli ai Mântuitorului, răspândindu-se în tot pământul [...], Petru a predicat iudeilor risipiți în Pont, în Galatia, în Bitinia, în Cappadocia și în Asia [...]. Origen raportează toate acestea în cartea a treia a comentariilor sale la Geneză (subl. n.)”⁶⁶.

Din *Faptele Sfinților Apostoli* cunoaștem că misiunea Apostolilor, deși se adresa în primul rând iudeilor, nu era rezervată doar acestora. Apostolii, având porunca de la Mântuitorul Hristos: „mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” (Matei XXVIII, 19)⁶⁷, au predicat Evanghelia și au adus în Biserică pe toți, indi-

⁶⁰ Biblia sau Sfânta Scriptură, ed. cit., p. 1237.

⁶¹ Biblia sau Sfânta Scriptură, ed. cit., p. 1238.

⁶² *Istoria Kartliei*, Vol. I. Textul este cules după principale manuscrise de către S. Khauhchishvili, Editura „Sahelgami”, Tbilisi, 1955.

Istoria Kartliei, Vol. II. Textul este cules după principale manuscrise de către S. Khauhchishvili, Editura „Sabciota Sakartvelo”, Tbilisi, 1959.

Istoria Kartliei, Vol. IV. Textul este cules după principale manuscrise de către S. Khauhchishvili, Editura de Stat „Sabciota Sakartvelo”, Tbilisi, 1973.

⁶³ *Istoria Kartliei*, Vol. I, pp. 72–138.

⁶⁴ Mțheta, capitala Iberiei în secolele IV î.d.Hr. – V d.Hr.

⁶⁵ *Istoria Kartliei*, Vol. I, p. 100.

⁶⁶ *Istoria bisericească și viața lui Constantin cel Mare*, de Eusebiu, Episcop de Cezareea, București, Tipografia „Cărților Bisericești”, 1896, p. 60.

⁶⁷ Biblia sau Sfânta Scriptură, ed. cit., p. 1137.

ferent de neam. De aceea, din informația pe care ne-au transmis-o Origen și Eusebiu de Cezareea, înțelegem că din Bisericile creștine, înființate de Sfântul Apostol Petru în Cappadocia și Pont, au făcut parte și autohtonii georgieni.

Un interes deosebit ne trezește o informație pe care ne-o transmit aceiași Origen și Eusebiu de Cezareea, în care se spune că Sfântul Apostol Andrei, pentru predicarea Evangheliei, ar fi avut partea „aceea a sciților”⁶⁸. Oare ce înțelegeau cronicarii din primele secole ale creștinismului când vorbeau despre Sciția? Studiind mai multe documente pre- și post-apostolice, ajungem la concluzia că scriitorii bisericești prin termenul de Sciția înțelegeau în primul rând întregul spațiu al Caucazului, din care făcea parte și Regatul Iberia. De exemplu, autorul antic Plutarh scria că „Phasis este un râu din Sciția, care coboară până în orașul cu același nume”⁶⁹. Se știe că râul Phasis este actualul Rioni, iar orașul Phasis este actualul Poti de pe malul Mării Negre, în vestul Georgiei.

Scriitorul bizantin Libanios (314–393) în opera sa, numită *Progymnasmata*, asociază regatul georgian *Kolhida*⁷⁰ cu Sciția⁷¹.

Ștefan Bizantinul (ὁ γραμματικὸς Στέφανος) (sec. V), autor al unui dicționar geografic numit *Ἐθνικά*, scria că: „Neamurile sciților sunt: aphsilii, sanigii, lazii (subl. n.)”⁷².

⁶⁸ *Istoria Bisericească și viața lui Constantin cel Mare*, de Eusebiu de CEZAREEA, București, Tipografia „Cărților Bisericești”, 1896, p. 60.

⁶⁹ Arhiepiscop Anania JAPARIDZE, *Istoria Bisericii Apostolice a Georgiei*, p. 18.

⁷⁰ Kolhida, un regat georgian existent în secolele XIII–VIII î.d. Hr. Despre regatul Kolhida scria încă poetul antic Homer în celebra sa operă, *Argonautica*. Vezi: *Istoria Georgiei*, sub redacția lui N. BERDZENISHILI, Editura de stat a literaturii de pedagogie și predare „Jodna”, Tbilisi, 1960, pp. 9-10.

⁷¹ *Gheorghica*, Vol. I, p. 68.

⁷² *Gheorghica*, Vol. III. Textele din greacă au fost traduse și editate de către Simon KAUCHISHVILI, Editura Universității Tbilisi, Tbilisi, 1936, p. 272.

Un alt cronicar bizantin, Ioan Țețis (Ἰωάννης ο Τζέτζης) (1110–1180), scria: „Kolhii, cărora li se mai spune și lazi; aceștia sunt sciți din Asia, care se mai numesc și levoskirii; ei locuiesc în acea parte a Asiei unde se află râul Phasis”⁷³.

Așadar, precum am putut vedea, scriitorii antici și cei bizantini, atunci când vorbesc despre Sciția și sciți, amintesc inclusiv de locuri geografice georgiene și neamuri georgiene. De aceea, putem susține că în Sciția, despre care scriau Origen și Eusebiu de Cezareea ca fiind spațiul activității misionare a Sfântului Apostol Andrei, intra și regatul Iberia.

Acest fapt este confirmat și de alți scriitori bizantini. De exemplu, informații prețioase despre evanghelizarea georgienilor de către Sfântul Apostol Andrei ne transmite și Epifanie Constantinopolitanul, starețul unei mănăstiri din capitala imperiului bizantin din secolul VIII. Epifanie este autorul a două cărți: *Viața Fecioarei Maria* și *Viața Sfântului Apostol Andrei*. În cea de-a doua lucrare, Epifanie, făcând sinteza tuturor izvoarelor referitoare la viața Sfântului Apostol Andrei, cunoscute pe vremea aceea (Clement Romanul, Evagrie Sicilianul, Epifanie Cipriotul etc.), scrie că nu s-a mulțumit doar cu acestea și de aceea a călătorit în mai multe locuri unde Sfântul Apostol Andrei a făcut misiune de apostolat. Astfel, despre predica printre georgieni a Apostolului Andrei, precum și a altor Sfinți Apostoli, Epifanie ne transmite următoarele mărturii: „Epifanie, Episcopul de Cipru, conform tradiției, ne relatează că Fericitul Apostol Andrei a predicat sciților și sogdianilor și gorsinilor în marele Sebastopol (Sukhumi de azi, n.n.), acolo unde se află cetatea Apsaru, portul Yssu și râul Phasis; acolo locuiesc iberii (subl. n.)”⁷⁴.

⁷³ *Gheorghica*, Vol. VII. Textele au fost traduse și editate de către Simon KAUCHISHVILI, Editura „Meșniereba”, Tbilisi, 1967, p. 37.

⁷⁴ *Gheorghica*, Vol. IV, partea 1, p. 57.

„Astfel, Andrei a predicat în mai multe orașe și sate și le-a adus la Hristos. După plecarea din Amisu, el a venit în Trapezund, orașul Lazicii. De acolo el a plecat în Iberia (subl. n.). După ce a luminat [cu botezul] pe mulți locuitori ai litoralului [Mării Negre], el s-a întors la Ierusalim”⁷⁵. „După sărbătoarea Cincizecimii, Andrei, Simon Cananitul, Matia și Tadeu au rămas la Avgaros; ceilalți, însă, au mers prin orașe, au propovăduit și au vindecat de diverse boli pe mulți oameni. Au ajuns în Iberia și Phasis și, peste câteva zile, în Susania (adică, ținutul populat de neamul georgian – Suani) [...]. Matei, împreună cu ucenicii lui, a rămas în acea țară (în Susania), predica și făcea minuni. Iar Simon și Andrei au plecat în Alania și în orașul Fusta, ei acolo pe mulți au tămăduit, pe mulți au iluminat, după care au plecat în Abasgia (provincia georgiană Abkhazia de azi). Când au ajuns în marele Sebastopol (Sukhumi de azi), au predicat cuvântul lui Dumnezeu. Andrei a lăsat acolo pe Simon, cu ucenicii lui, iar el însuși a plecat în Zikhia”⁷⁶.

Epifanie Constantinopolitanul, citând pe Epifanie de Cipru (sec. IV), ne mai relatează că „Matia a propovăduit Evanghelia în Etiopia Secundă (Kolhida), acolo unde se află cetatea Apsaru și portul Yssu [...], acolo a murit și este îngropat până azi”⁷⁷.

Locul unde se afla cetatea Apsaru și portul Yssu este bine cunoscut. După descrierea lui Procopie Bizantinul (sec. VI), cetatea Apsaru și portul Yssu se aflau pe malul estic al Mării Negre, aproximativ la zece kilometri mai la sud de actualul oraș Batumi⁷⁸.

Efrem Mțire, cărturarul georgian din secolul XI, care, de asemenea, avea posibilitatea să cerceteze mai multe documente istorice ale vremii, scria că în Georgia ar fi propovăduit și Sfântul Apostol Bartolomeu⁷⁹.

Existența comunităților creștine pe teritoriul statului Iberia în primele trei secole de după Hristos se dovedește și prin numeroasele materiale arheologice. De exemplu: mormintele creștine descoperite în mai multe locuri din orașul Mțheta, o biserică în localitatea Nastakisi⁸⁰, o biserică subterană, descoperită în peșterile Muguti din județul Tetrițkaro⁸¹, toate datate cu secolele I–III.

⁷⁵ *Ibidem*, pp. 57, 58.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 58.

⁷⁷ Arhiepiscop Anania JAPARIDZE, *Istoria Bisericii Apostolice a Georgiei*, p. 39.

⁷⁸ *Studii asupra istoriei Georgiei*, Vol. I. Redactorul volumului este academicianul Șota MESHIA, Ed. „Sabciota Sakartvelo”, Tbilisi, 1973, pp. 549–550.

⁷⁹ Arhiepiscop Anania JAPARIDZE, *Istoria Bisericii Apostolice a Georgiei*, p. 41.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 55.

⁸¹ ARTANUGI, *Revista de Istorie*, 1999, nr. 8–9, p. 38.

Pr. Marcel Stavără,
Biserica Icoanei,
București

Epidemia de tatuaje

De câțiva ani, în societatea noastră a izbucnit o nouă epidemie: tatuajele. Invazia de trupuri umane pictate are focarul localizat în mentalitatea neo-păgână, care încearcă o re-vrăjire a lumii potrivit coordonatelor unei societăți post-moderniste. Unii o denumesc cu mândrie *body-art* sau arta modelării corpului, alții privesc fenomenul cu o oarecare lejeritate, considerându-l ca pe o modă care va trece și tocmai de aceea nu merită să îți pierzi timpul discutând pe seama lui. Articolul de față își propune să evidențieze fața nevăzută a ceea ce ni se impune să vedem, comentând, de pe o poziție creștină, acest fenomen îngrijorător, care are nevoie de o analiză atentă și care nu trebuie lăsat să fie tratat în continuare ca un subiect distractiv sau în ton cu moda.

1. Premiza. Prima greșală a unui creștin este judecarea semenului care s-a tatuat, iar cea de-a doua este indiferența exprimată vulgar: „dar ce... s-a tatuat pe corpul meu sau pe cheltuiala mea?!”. Deci dacă nu ai voie să judeci, dar nici să rămâi indiferent, atunci singura atitudine creștinească este aceea de a expune, cu iubire și blândețe, rațiunile pentru care un creștin nu are voie și nici nevoie să își tatueze trupul pe care îl are de la Dumnezeu cu demnitatea înaltă de a-l sfinți și de a lucra aici, în trup, la îndumnezeirea sa.

Să cugetăm puțin și să ne întrebăm: este potrivit pentru o femeie să etaleze pe gambă sau pe oricare altă parte a trupului semnul Crucii? Acesta să fie oare înțelesul îndemnului pe care ni-l dă Mântuitorul ca „să ne purtăm crucea”? Dacă un bărbat și-a tatuat pe mână „Matei 1, 23” pentru că se numește Emanuel, aceasta înseamnă că citește și cinstește Scriptura? Oare câte capitole din Noul Testament citește zilnic? Chipul lui Hristos cu coroana de spini tatuat pe pieptul unui bărbat se poate traduce vreodată prin aceea că suntem creați după chipul lui Dumnezeu sau că în acest mod participăm la Sfintele Pătimiri ale Domnului nostru, Iisus Hristos? Cu toată seriozitatea și bunătatea, suntem nevoiți să recunoaștem că aceste acte nu numai că sunt nepotrivite, dar se apropie vertiginos de blasfemie și de batjocorirea atât a lui Dumnezeu, cât și a persoanei umane.

2. Argumentele pentru care o persoană se tatuează sunt exprimate foarte scurt: „este o chestiune personală”, „un lucru ce mă privește doar pe mine”, „am doar unul singur”, „îmi sporesc stima de sine”, „am simțit nevoia să am un semn particular, prin care să mă exprim”, „ca să arăt celorlalți că sunt altfel”, „ca să mă valideze societatea”. Pe lângă acestea, două mi-au atras atenția în mod special: „fac ce vreau cu trupul meu” și „am vrut să îmi acopăr boala de piele”.

Dacă le citim într-o anumită cheie, toate aceste motive se pot comprima astfel: autonomie și vizibilitate. Omul vrea să însemne ceva, să reprezinte ceva și ajunge să își dorească să poarte lucruri cu semnificație. Orice om vrea să fie expresiv. Intenția aceasta nu este rea, doar că este înțeleasă în mod eronat. Pe de o parte, se observă aici o neînțelegere a importanței și a valorii excepționale a trupului, așa cum o propovăduiește Ortodoxia în mod magistral, iar, pe de altă parte, există astăzi obsesia pentru acest cult al vizibilității, promovat de societatea consumistă, care îți impune dorința de a te individualiza, însă propunându-ți să fii deosebit în felul ei, care te duce la o atitudine de auto-idolatrizare.

3. Cel mai serios motiv pentru care să nu îți faci un tatuaj este acesta: tatuajul este păcat înaintea lui Dumnezeu. Păcatul înseamnă ruperea de Dumnezeu, neascultarea față de El sau ieșirea din comuniunea cu El. Este tatuajul un păcat? Sigur că da. Sfânta Scriptură ne oferă multe dovezi în această privință. „Pentru morți să nu vă faceți tăieturi pe trupurile voastre, nici semne cu împunsături să nu faceți pe voi” (Levitic XIX, 28). Dorește cineva ceva mai clar decât această poruncă a lui Dumnezeu?! Găsim pe vremea lui Ilie un obicei păgân, idolatru, când proorocii lui Baal „strigau cu glas mai tare și se înțepau, după obiceiul lor, cu săbii și cu lănci, până ce curgea sânge” (III Regi XVIII, 28).

Noul Testament descoperă valoarea inestimabilă a trupului omenesc prin însuși faptul că Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat. De asemenea, împotriva sloganului „fac ce vreau cu trupul meu” se ridică Sfântul Apostol Pavel, care ne învață: „Sau nu știți că trupul vostru este templu al Duhului Sfânt, Care este în voi, pe Care-L aveți de la Dumnezeu, și că voi nu sunteți ai voștri... Slăviți, dar, pe Dumnezeu în trupul vostru și în duhul vostru, care sunt ale lui Dumnezeu” (I Corinteni VI, 19, 20). Deci nu ești tu proprietarul trupului tău, nu l-ai cumpărat de la vreun magazin, ci ai venit la viață numai în acest trup, ai crescut în el și cu el, ai lucrat virtutea sau ai făcut păcatul în el și, ce este mai important, vei învia și te vei prezenta la Judecata universală împreună cu el.

Trupul participă la toată activitatea duhovnicească a omului deoarece există o îmbinare perfectă între cele două componente care alcătu-

iesc natura umană: suflet și trup. „Deci să nu împărățească păcatul în trupul vostru cel muritor, ca să vă supuneți poftelor lui; nici să puneți măduarele voastre ca arme ale nedreptății în slujba păcatului, ci înfățișați-vă pe voi lui Dumnezeu ca vii, sculați din morți, și măduarele voastre ca arme ale dreptății lui Dumnezeu!” (Romani VI, 12-13). În Ortodoxie, purtarea de grijă față de trup nu se rezumă la o simplă atenție spre a împlini nevoile lui, ci urcă mult mai sus în înțelegerea realității că prin trup suntem „pecetluiți cu Duhul” (Efeseni I, 13); el nu este doar un obiect, ci are o dimensiune duhovnicească, fiind creat spre asemănarea cu Dumnezeu. Asemănarea se realizează prin virtuți, iar acestea se lucrează în suflet și trup. „Vă îndemn, deci, fraților, pentru îndurările lui Dumnezeu, să înfățișați trupurile voastre ca pe o jertfă vie, sfântă, bineplăcută lui Dumnezeu, ca o slujire a voastră cuvântătoare” (Romani XII, 1). Ortodoxia cunoaște destinația superioară a trupului omenesc, aceea că Hristos, la cea de-a doua venire a Sa, „va schimba la înfățișare trupul smereniei noastre, ca să fie asemenea trupului slavei Sale” (Filipeni III, 21). Pentru aceasta suntem îndemnați ca „trupul să se păzească fără de prihană întru venirea Domnului nostru, Iisus Hristos” (I Tesaloniceni V, 23). După cum ușor se poate observa, Dumnezeu ne spune prin cuvintele Sale din Scriptură că nu există niciun argument și nicio încurajare pentru a ne scrijeli trupurile.

Nu stă în picioare nici răspunsul pe care l-am primit: „eu nu sunt religios, sunt spiritual”. Adevărul este că natura umană este formată din suflet și trup, spiritul nefiind ceva deosebit de suflet, ci spiritul reprezintă „funcțiile superioare ale sufletului, dedicate mai puțin îngrijirii trupului și mai mult gândirii, care se poate înălța până la gândi-

rea Creatorului său”¹. Tatuajul este o dovadă că acela nu este „spiritual”, căci se preocupă mai mult de material, are în vedere o aplecare hedonistă și o modelare narcisistă a trupului, pe care îl tratează ca pe un obiect. Pictura pe trup este o relație cu o realitate finită și omul nu se va mulțumi niciodată cu ceva limitat.

„Da... știu că este păcat, dar mi-l asum!” Ce înseamnă să asumi păcatul? În niciun caz nu înseamnă să îl arăt oamenilor ca pe o podoabă și să mă mândresc cu el, ci asumarea presupune o părere de rău pentru această cădere, o durere și o întoarcere la Dumnezeu cu pocăință. Nu înseamnă să adaugi la acesta și păcatul mândriei.

4. Tatuajul este, de fapt, un gest plin de contradicții.

Pe de o parte, tatuajul provine din religii naturiste, care zeifică natura, fenomenele naturii și animalele și susțin că omul este doar un trup redus la ceea ce se vede, fără nicio dimensiune spirituală sau duhovnicească și, prin urmare, se poate dispune de acesta după bunul plac. Pe de altă parte, povestea sugerată prin tatuaj se potrivește concepției spiritualiste, care înțelege trupul ca pe un avatar al sufletului, o închisoare temporară a spiritului, ajungând iarăși un obiect care nu mai trezește niciun respect.

Aruncând o privire asupra provenienței tatuajelor, vom constata faptul că acestea își au originea în culturi și religii păgâne: Polinezia, Noua Zeelandă, China, Japonia, Thailanda, Mexic. Vikingii erau cunoscuți pentru tatuajele lor, care indicau statutul social și abilitățile războinice. Se pare că însuși termenul „tatuaj” provine de la „tataw”, care înseamnă ornamentare sau inscripționare, inspirat de sunetul acelei baghete ascuțite (ta-ta-ta) care

¹ Sfântul Pr. Mărturisitor Dumitru STĂNILAOE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, București, EIBMBOR, 2003, p. 396.

era lovită de către un vraci atunci când aplica desenul pe trup. În majoritatea cazurilor, desenele reprezentau simboluri inspirate din natură, prin care se dorea exprimarea în trup a unui ritual de trecere la vârsta adultă sau animale purtătoare de noroc și alte obiecte care ofereau „protecție” împotriva duhurilor rele.

În istoria creștină aflăm numai două cazuri de credincioși care să poarte pe trup o inscripție, însă motivul era cu totul altul. În primele trei secole de prigoană asupra creștinilor, aceștia își făceau un semn distinctiv și ascuns, o cruce mică desenată la mână, între degetul mare și cel arătător. Acesta se făcea nu pentru noroc (care nu există) și nici pentru mândrie (de care trebuie să fugi), ci ca să nu fie prinși de păgâni și persecutați. Apoi, în secolele al VII-lea și al VIII-lea, unii creștini își însemnau pe mână o cruce, de data aceasta de frica musulmanilor, iarăși nu ca să iasă în evidență sau ca pe o podoabă, ci pentru că știau că, dacă vor fi descoperiți de musulmani, vor fi omorâți; însă măcar să fie îngropați creștinește dacă li se vor găsi trupurile.

5. Din punct de vedere psihologic, tatuajul exprimă nevoia unora de a se ascunde ca entitate personală. Aceștia vor să fie unici, dar ajung să devină fără imagine pentru că urmează unui model conformist. Tatuajul devine un act de conformitate, care elimină unicitatea persoanei. Acest tip de comunicare în spațiul social al propriei povești, folosind conceptul narativ-corporal, dezvăluie nevoia nerealizată de afiliere. De fapt, tatuajul este făcut pentru ceilalți, să vadă alții că tu ți-ai inscripționat o cruce sau o floare după ureche sau în spatele capului. Tu nu trebuie să vezi acolo, ci alții trebuie să vadă.

Mai mult decât atât, tatuajul descoperă fie o obsesie a autocontrolului biologic, fie este expresia unei senzualități exacerbate, prin care omul intră în mod inconștient într-o competiție pentru vizibilitate. Alteori, modelarea corpului în stil *new-age* se manifestă la persoane cu componente depresive, care încearcă să-și strige sau să-și ascundă durerea. În spatele acestor desene trebuie să fie altceva: o mascare a unei suferințe sau o emoție. Așa se poate explica motivul pentru care unii părinți își tatuează numele copiilor sau zilele de naștere ale acestora. Ceva ciudat se întâmplă: care părinte uită numele sau ziua în care viața lui s-a schimbat total prin primirea unui dar incomensurabil de la Dumnezeu în persoana copilului?! La oamenii credincioși, numele copilului se alege de către părinți, care se roagă lui Dumnezeu și se consultă cu nașii, ca apoi, la opt zile după naștere, să se citească de către preot „Rugăciunea de punere a numelui” ca semn că Dumnezeu te ia în serios de la început și stabilește o relație inter-personală cu tine pentru veșnicie. De aceea, numele copilului nu trebuie tatuat

pe mână, ci se scrie în certificatele de naștere și de botez, dar mai ales în inima părintelui iubitor și responsabil înaintea lui Dumnezeu pentru mântuirea copilului.

Fenomenul poate fi privit și din perspectiva vârstei celor care și-au făcut tatuaje: tineri abia trecuți de adolescență, care vor să pară „cool” în fața colegilor, de obicei adulți care își dau seama de ceea ce au făcut și răspund cu oarecare jenă: „L-am făcut la tinerețe, când nu știam multe”. Cu tristețe am observat însă persoane trecute de șaiszeci de ani, care nu vor să-și poarte vârsta și asociază tatuajul cu un comportament tineresc, când, de fapt, în spatele acestei acțiuni, se află teama de îmbătrânire și frica de moarte. Aceleași motive stau la baza celorlalte gesturi ale societății de consum, cum ar fi modelarea chirurgicală a chipului, modelarea sportiv-ludică a corpului, obsesia pentru sănătate prin consumul de medicamente și speranța rămânerii în paradisul pământesc inventat².

6. Îngrijorări medicale. Pe site-ul PubMed sunt publicate articole de specialitate, care arată avertismentele medicilor referitoare la multiple complicații și reacții ale pielii, cauzate de tatuaje. S-a scris mult pe această temă, dar îngrijorarea medicală nu este suficient popularizată³.

Reacțiile adverse afectează calitatea vieții. În primul rând, mici particule de cerneală pot pătrunde mai adânc în derm și pot fi preluate de sistemul limfatic. Îndepărtarea tatuaje-

lor prin procedura cu laser provoacă cicatrici și, de fapt, nu îndepărtează cerneala din corp, ci o sparge în nanoparticule, care sunt transportate prin organism și stocate în ganglionii limfatici.

Prin înțepături repetate, se traumatizează pielea, apoi, prin introducerea cernelii la 1-3 mm, se distruge bariera cutanată și apare o reacție inflamatorie (de apărare împotriva unui agent străin). Prin această distrugere a barierei epidermice, persoana tatuată este predispusă la infecții. Complicațiile de tip infecțios (bacterii, virusuri sau fungi) au convins medicii din mai multe țări să nu permită donarea de sânge de la persoanele care s-au tatuat pentru o perioadă cuprinsă între 4 luni și 1 an, tocmai ca să nu se răspândească posibile infecții.

S-au constatat reacții față de cerneală, care pot duce la necroza dermului. De asemenea, există reacții alergice acute, care apar imediat, și cronice, care rămân în timp, iar tatuajul poate determina manifestarea bolii cronice de piele a unui pacient, extinzându-se și pe alte suprafețe. Tocmai din această cauză este foarte periculoasă acoperirea prin tatuare a unor boli de piele sau alunițe, semne din naștere, hemangioame. Prin tatuaj crește riscul de sarcoidoză, o boală rară, care constă în creșterea numărului de celule inflamatorii și se formează granuloame la nivelul plămânilor și a ganglionilor limfatici. Sarcoidoza apare atunci când sistemul imunitar este suprasolicitat prin expunerea la infecții repetate.

De asemenea, au fost semnalate reacții papulo-nodulare și inflamații diferite din punct de vedere histopatologic. Au fost descrise câteva cazuri de asociere între tatuaje și neoplasm cutanat. Cu toate că nu a fost stabilit clar raportul de cauzalitate dintre cancer și tatuaj, merită să îți asumi riscul apariției unui

² Pr. Prof. Dr. Cristinel IOJA, Homo economicus – Ișus Hristos, sensul creației și insuficiențele purului biologism, Ed. Doxologia, Iași, 2021, pp. 150-160.

³ În perioada 2020-2025 sunt postate 288 de articole de specialitate pe care le-am aflat doar prin simpla căutare a „tattoo complications”. Pentru acest articol am folosit „Tattoos: risks and complications, clinical and histopathological approach”, scris de o echipă de medici ai School of Medicine, University of Antioquia, Medellin, Colombia, condusă de David Chalarca-Canas.

cancer de piele? Zona acoperită de tatuaj poate masca anumite boli dermatologice sau poate împiedica descoperirea la timp a unor forme de cancer din simplul motiv că nu se mai pot observa modificările de culoare a pielii.

Tatuajele aduc dificultăți medicale pe termen lung. Investigațiile RMN pot fi afectate de tatuaje, cauzând arsuri locale din pricina particulelor metalice din cerneală, fiind pusă totodată la îndoială și acuratețea rezultatelor la persoanele tatuate.

Foarte important este avertismentul de a nu expune la soare pielea tatuată, însă acesta vine în contradicție flagrantă exact cu motivul pentru care cineva se tatuează: ca să expună altora toată vara desenele marcate pe trup.

Toate aceste informații arată că medicina sprijină și confirmă teologia. Altfel, totul este contradicție: mergi la sala de sport, apoi ieși să fumezi; devii obsedat de mâncare „bio”, dar îți faci tatuaje. Nu boala să te sperie și să te convingă să nu îți faci tatuaj, ci conștiința curată înaintea lui Dumnezeu și respectarea darului sănătății vieții. Patima este irațională și se vede aceasta din faptul că nici multiplele avertismente de pe pachetele de țigări nu îi opresc pe oameni de la cumpărarea lor. Trupul este finit, iar când se termină pielea de pictat, spre ce se va mai îndrepta patima?!

7. Sfaturi și concluzii

- Deja ești unic! Nu te mai chinui să devii ceea ce ești deja! Nu strica unicitatea și importanța pe care le ai de la Dumnezeu! Din moment ce ne-a creat, noi avem însemnătate înaintea lui Dumnezeu! El te-a creat unic din iubire și în mod gratuit, iar tu vrei să fii diferit cu prețul păcatului și al bolii?!

- Trupul unui creștin, prin Taina Sfântului Botez, este consacrat lui Dumnezeu, iar prin Taina Mirungerii, este pecetluit cu darul Duhului Sfânt, este însemnat cu semnul Sfintei Cruci, deci aparține lui Hristos. Noi trebuie să ne sfințim, trupurile noastre trebuie să ajungă sfinte moaște, menirea noastră este să devenim icoane vii, sfinți pictați cu trup îndumnezeit.

- Nu-ți batjocori trupul! Fii rațional și cunoaște că tatuajul nu este o modă! Este doar o mare iluzie. Dovada reiese din faptul că moda trece, iar tu rămâi cu desenele. Toți știm că moda trece, că nu se mai poartă pantalonii evazați și blugii rupți. Ce faci cu ei? Îi duci la reciclat. Însă trupul este mai mult decât o haină: pielea nu se reciclează. Da, este adevărat: tatuajele se scot, însă costă mult, procedeul doare tare și lasă cicatrici. Știind aceasta, vei da înapoi și vei renunța să îl mai scoți pentru că deja te-a costat mulți bani și nu mai vrei să suporti și durerile îndepărtării lui. Astfel, vei sta cu el toată viața, așa demodat, cu pielea căzută și cu desenul al cărui

mesaj nu se mai înțelege. Vei simți consecințele „pe pielea ta”. Moda trece, dar tu rămâi cu urmele, deoarece pielea nu va reveni la aceeași frumusețe ca înainte de tatuaj. Desenele nu vor mai arăta la fel când pielea va îmbătrâni și nici nu vei mai recunoaște imaginea tatuată la vârsta de douăzeci de ani. Deci nu e o modă, este un păcat, un act care aduce boli, un semn al imaturității și o dovadă a unei iubiri neraționale pentru trup.

- Evidențiază-te cu ceva util societății, frumos din punct de vedere obiectiv și necesar pentru mântuire! Trupului uman nu-i lipsește nimic, nu este un simplu obiect, ci materie subiectivizată, demnă de respect și iubire, pe care avem obligația de a-l îngriji, ferindu-l de degenerare și menținându-l curat și sănătos.

- Grijă pentru trup și suflet este o datorie creștină: trebuie să avem un suflet curat într-un trup transfigurat, nu desfigurat. Când sufletul părăsește trupul, la ce îi mai folosesc găurile mari din urechi, cerceii din nas, buzele injectate și tatuajele de pe corp?!

- Aici, de fapt, nici nu mai contează faptul că nu cunoști limba latină, dar îți tatuezi un dicton latinesc sau vreo ideogramă japoneză, despre care bănuiești că înseamnă ceva.

- Tatuajul este făcut de tine, pe tine, cu banii tăi sau ai părinților, dar nu pentru tine, ci pentru altul. Dovada este că și iarna cel tatuat merge prin mall în pantaloni scurți și tricou, ca ceilalți să vadă rezultatul autonomiei lui imprimat pe piele.

- Uitați-vă și analizați din ce culturi și religii provin tatuajele: numai din religii păgâne, căroră noi, creștinii, avem datoria să li-L descoperim pe Hristos, Lumina lumii, și viața dumnezeiască, pe care El a adus-o oamenilor.

- Avem modele după care să ne conformăm, și anume sfinții Bisericii. Să ne alegem ca model de urmat în viață pe cineva care nu poate să mai păcătuiască, pe cineva care L-a cunoscut și L-a iubit pe Dumnezeu și care ne ajută și pe noi să nu păcătuim și să ne prezentăm înaintea Lui cu trup transfigurat de harul divin.

- Dacă ți-ai făcut deja un tatuaj mic sau mare, îndemnul meu este acesta: dacă este mic, scoate-l și șterge de pe trupul și din mintea ta orice faptă care nu-i place lui Dumnezeu. Viața adevărată este numai aceea trăită potrivit Evangheliei lui Iisus Hristos. Dacă tatuajul este mare, poți să îl îndepărtezi. Dacă este extins pe tot corpul și nu se mai poate îndepărta, pocăiește-te și roagă-te precum regele David în *Psalmul L*: „că fărădelegea mea o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea”. Cu fiecare privire asupra propriului trup, să faci o metanie cu părere de rău pentru păcatul săvârșit, spovedește-te, revino la Dumnezeu și adu-ți aminte de viața ta păcătoasă, cu scopul ca de acum să te ferești de ea, tu și semenii tăi.

Pr. Nicolae Moga
Biserica „Sfântul
Nicolae”, Voineasa,
județul Vâlcea

Candela Sfântului Dimitrie cel Nou din București, de la Catedrala patriarhală la biserica din Ciunget

În noaptea de 16 spre 17 februarie 1918, sfintele moaște ale Sfântului Cuvios Dimitrie Basarabov, ocrotitorul capitalei României, aflate la Catedrala Mitropoliei din București, au fost furate¹. Înștiințat fiind mitropolitul Primat Konon, acesta a acționat de îndată, fără a mai aștepta să se facă ziuă, și a pus să se tragă clopotul cel mare al Mitropoliei. Tot în timpul nopții, a trimis la mareșalul Mackensen, să fie trezit din somn și să ia măsuri în vederea prinderii hoților. Acest fapt odios era comis de „un număr de până la 20 de soldați înarmați, care, după un plan bine pregătit, prădând biserica, au lovit atât în interesul Bisericii noastre Ortodoxe, cât și în credința și interesele poporului român”². Mitropolitul solicita să se ia cele mai urgente măsuri și să se oprească din drum sfintele moaște, oriunde ar fi ele găsite.

În curtea catedralei, pe întreg dealul și la intrările de la mitropolie, aveau loc pelerinaje ale credincioșilor, care se rugau pentru găsirea răufăcătorilor. Mackensen, văzând aceste manifestări, s-a temut de o răscoală în București și a dat ordin să se pornească pe urma furilor cu două automobile germane, pentru a-i prinde și a-i aduce înapoi la Catedrala mitropolitană. Unitățile germane, care controlau punctele vamale de trecere peste Dunăre, au fost înștiințate telefonic să cerceteze amănunțit și să oprească orice mașină sau convoi suspect.

La data de 18 februarie 1918, a doua zi, s-a primit de la generalul bavarez Zach, șeful Comandaturii militare germane a județului Vâlcea, o comunicare în limba franceză, în care se preciza că „moaștele Sfântului Dimitrie, într-un sicriu măreț de argint, au fost furate dintr-o biserică din București, pentru a fi transportate cu un automobil în Bulgaria. Ajungând la Călugăreni, au schimbat aici automobilul cu o căruță mică, trasă de cai, pentru a li se șterge urmele... În dreptul satului Daia, a fost găsită căruța căutată, însoțită de soldați bulgari foarte armați”³.

¹ *Revista Bibliotecii Academiei Române* (vom cita BAR), Anul 3, nr. 1, ianuarie-iunie 2018, pp. 101-119.

² *Biserica Ortodoxă Română*, 1923, nr. 13, p. 994.

³ *Ibidem*.

Generalul german, fiind impresionat de acest fapt, încheie cu părerea că evenimentul merită să fie consemnat în istoria religioasă a României.

În urma cercetărilor făcute, s-a constatat că racla cu sfintele moaște a fost sustrasă în noaptea de 16 spre 17 februarie 1918 de către soldații bulgari, care au rătăcit noaptea în jurul capitalei, negăsind drumul spre Giurgiu, unde și doreau să se îndrepte. Când au aflat drumul adevărat, de trei ori li s-a stricat automobilul, până când au fost nevoiți să pună racla într-o căruță, după cum mărturisește comunicatul german⁴. Interesantă această minune, relatată de un martor care avea o altă credință decât cea ortodoxă.

La intervenția promptă a autorităților militare germane, sesizate de către reprezentanții administrației românești din teritoriul ocupat, sfintele moaște au fost recuperate și reasezate, cu mare alai, în biserica Mitropoliei în seara zilei de miercuri, 7/20 februarie 1918. „Fuse lume ca nisipul”⁵. Martor la această ceremonie, bătrânul Lupu Kostaki, cel mai înalt reprezentant al Guvernului român, rămas în teritoriul ocupat, nota: „S-au făcut toate serviciile religioase în fața unui public atât de numeros, cum eu nu mai văzusem în țara mea, și nu voi spune nimic exagerat dacă voi afirma că de la furtul sfintelor moaște și până la reinstalarea lor în biserică, s-a perindat mai toată populația de două ori pe la Mitropolie. Deși lipsa de lumânări era foarte mare, totuși, fiecare care venea avea câte una sau două lumânările de ceară. Desigur că în acele momente am văzut că în popor este credință religioasă. Cu multă stăruință i-am putut face pe germanii ce prinseseră hoții și aduseseră pe Sfântul să primească câte un mic suvenir; aceasta am făcut-o mai ales pentru că o cerea poporul. De atunci s-au așezat de către germani, după cererea noastră, posturi militare de pază la toate instituțiile noastre bisericești și culturale mai de seamă”⁶.

După această „înapoiere” a sfintelor moaște, drept mulțumire adusă lui Dumnezeu și ca semn al evlaviei față de Sfântul Dimitrie, credincioșii au așezat o candelă frumoasă lângă racla cu sfintele moaște, în Biserica Mitropoliei (actuala Catedrală patriarhală), simbolizând lumina credinței și prezența harică a Sfântului în mijlocul poporului român. Textul însemnării gravat pe candelă este următorul: „Credincioșii români aduc slavă lui Dumnezeu și Sfântului Dimitrie pentru minunea înapoierii Sfântului. Februarie 1918”. Ea a devenit un element de continuitate spirituală,

⁴ Ierom. Teofil IONESCU, *Sfântul Dimitrie cel Nou. Acatistul. Viața. Minunea săvârșită cu ocazia furării lui de către bulgari în timpul ocupației*, București, 1935, p. 35.

⁵ BAR, *Manuscrise*, Arh. M. Theodorian-Carada, II mss. 6b, f. 188.

⁶ BAR, *Manuscrise*, Arh. Al. Lapedatu, XIX, varia 17, *Memoriul Domnului Lupu Kostaki, girantul Ministerului de Interne, în timpul marelui război, pe care l-a încredințat avocatului N. A. Papadat, pentru a-i face apărarea în cazul că s-ar deschide contra sa acțiune penală*, f. 57-58. Aceste informații sunt cuprinse într-un „Dosar special pe anul 1918”, întocmit de Sfânta Mitropolie a Ungro-Vlahiei și păstrat în Biblioteca Academiei Române. O copie a acestui dosar a fost pusă la dispoziția Ministerului Afacerilor Străine, în scopul ca aceste informații să fie folosite în timpul viitoarei Conferințe de pace”.

arzând aproape neîntrerupt de atunci, până în anul 1967, când Patriarhul Justinian a dăruit-o bisericii cu hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena” din satul Ciunget, comuna Malaia, județul Vâlcea.

Biserica din Ciunget a fost ridicată între anii 1930 și 1967. În anii '65 ai secolului trecut s-au finalizat lucrările la aceasta. Printre cei care au sprijinit cu bani la finalizarea locașului de cult, a fost și Fericitul întru adormire Patriarh Justinian Marina, care a dăruit bisericii suma de 15.000 lei, în vederea executării picturii, care a avut o valoare de 41.250 lei.

Părintele Gheorghe Georgescu, cel care s-a ocupat de zidirea bisericii, a fost coleg de școală primară cu viitorul Patriarh Justinian, în Stănești, Vâlcea. Într-una din vizitele pe care părintele le-a făcut Patriarhului, pe când se apropia timpul sfințirii bisericii, acesta a dăruit sfântului locaș candelabre alese și această candelă, care a luminat multă vreme sfintele moaște ale Sfântului Dimitrie din Basarabi, aflate în Catedrala patriarhală din București, fiind pomenit de Biserică la data de 27 octombrie.

Candela a fost așezată în Sfântul Altar, deasupra Sfintei Mese, în noua biserică din Ciunget, unde a stat până în anul 2024. Atunci a fost instalată în biserica de lemn, situată în apropierea bisericii celei noi și care a fost declarată monument istoric. Aceasta are hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena” și a fost sfințită de către Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica în data de 10 august 1861.

Ierod. Dr.
Hariton Popescu,
Mănăstirea „Sfântul
Calinic de la Cernica”,
Râmnicu Vâlcea

*Am realizat traducerea din limba greacă veche din [Τοῦ αὐτοῦ] εἰς τὸν λς' ψαλμόν· *Μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις* // In illud: *Noli aemulari in malignantibus* (Ps. 36, 1) existent în codexul: Mosquensis Bibl. Synod. 128 (Vlad. 159), ff. 347-351, preluat din: Karl-Heinz UTHEMANN (ed.), *Homiliae pseudo-chrysostomicae: instrumentum studiorum*, Brepols, s.l., 1994, 202-209. Subliniem faptul că noi fără niciun dubiu am tradus aceasta omilie ca aparținând Sfântului Ioan Gură de Aur, neținând cont de titulara „Homiliae pseudo-chrysostomicae” uzitată de editorul acestei cărți, fundamentându-ne poziția pe baza argumentelor pe care le-am adus în volumul: SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii închinare Sfintei Cruci*, trad., stud. introd., note și indici de Ierod. Dr. Hariton POPESCU; Editura Praxis a Arhiepiscopiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 2023, pp. 68-78 (n.trad.).

[Omilie a aceluiași Ioan Gură de Aur] la Psalmul xxxvi, 1: „Nu râvni la cei ce viclenesc”*

Pe de-o parte, toate învățăturile dumnezeiești sunt bune, în consonanță unele cu altele, și (5) utile celor care sunt în stare să se folosească de ele, iar, pe de altă parte, acestea sunt fără îndoială [niște cuvinte] mai minunate decât celelalte [învățături nefolositoare], cuvinte care, precum orice alt remediu vindecă cugetarea, îndeamnă sufletul când suferă din pricina nenorocirilor vieții și când este în mare tulburare din pricina lucrurilor josnice pe care le suferă oamenii din voia lor. Cu siguranță că o relatare despre un șchiop (10) care a fost vindecat, despre un orb care și-a redobândit vederea pentru [a primi] lumina, chiar și valurile de pâine, prefacerile de apă în vin fără prese de călcat struguri, și orice altceva vine la urechile celor ce nu sunt de față, pe de-o parte, pricinuieste uimire și bucură evlavia celor evlavioși, iar, pe de altă parte, pentru cei necredincioși, adesea par a fi lucruri de necrezut (15). De vreme ce nu toți se încred ușor în adevăr, ci, de exemplu, cineva ca Toma, ca să vindecă urechea cea necredincioasă cu lucruri vrednice de crezare, vrea să fie foarte mulțumit cu manifestarea deplinei încredințări, [văzând] că șchiopii au să alerge la lumina zilei, că orbii au să vadă și că nimeni nu va rămâne în ceea ce provoacă suferință (20). În consecință, atunci când purtările [oamenilor] au de suferit, o singură dată se spune în chip tămăduitor de către bărbații sfinți un cuvânt cu valoare morală și [acesta] mântuiește pentru veșnicie sufletele ascultătorilor, cuvânt pe care și acum fericitul David, după ce l-a potrivit pentru cântare, îl proclamă zicând: „Nu râvni la cei ce viclenesc, nici (25) nu aproba pe cei ce fac fărădelegea.” (Ps. 36,1)

Discursul e ușor de rostit, dar săvârșirea tuturor cuvintelor este un lucru foarte dificil. O, fericite David, tu zici «Nu râvni la cei ce viclenesc (id.)»? Să nu râvnesc? De ce să nu mă întristez? De ce să nu fiu iritat, [din moment ce] observ o mare anomalie în viață (30)? Cei răi se îmbogățesc, cei evlavioși sărăcesc, hoții prosperă. Pe de-o parte, cei scutiți de boli, cei care nu suferă, cei curați și nevătămați de vreun rău stau neclintiți, ba chiar proorocul zice: „De ostenești omenești n-au parte și cu oamenii (35)

nu sunt biciuiți”¹. Ei se desfată, disprețuiesc pe alții, sunt sătui, uneltesc intrigi, răpesc și persistă în rușine fără a fi acuzați, privind cu dispreț la îndelunga-răbdare a lui Dumnezeu. Însă cei care se grăbesc să trăiască întotdeauna după Dumnezeu, ca niște cârmaci de corăbii, care sunt purtați în sus și în jos în mijlocul mării, din cauza valurilor violente ale vieții, sunt chinuiți și suferă (40), de vreme ce au [ca] mijloc de cercare a vieții lor furtuna, lupta și războiul [mării]. În consecință, privește-l pe Iosif în închiisoare. Privește-l pe Moise, care, de la prima durere a nașterii născându-se cu izvodiri pentru a fi omorât, nu are părinți, așa cum e firesc [pentru un prunc] (45) și nici hrană cu care să se hrănească în râu. Privește-l pe Daniel în groapă, pe Suzana confruntându-se cu acuzațiile mincinoase, pe Isaia tăiat cu fierăstrăul, pe Zaharia ucis și pe toți profeții care pătimesc de la locuitorii cei răi ai cetății atâtea lucruri, pe care ei înșiși era inevitabil să nu le rabde de la conaționalii lor (50) cei răi.²

Așadar, ce să-ți mai zic pe lângă aceste lucruri, pe lângă un asemenea noian de înțeleșuri [duhovnicești]? Primul [cuvânt] este cel al apostolului: „Iar dacă nădăjduim în Hristos numai în viața aceasta, suntem mai de plâns decât toți oamenii”³. Să primim chiar și [numai] din (55) acest cuvânt o așa temelie și fundamentare a începerii omiliei și, prin urmare, pentru psalmul [acesta] să compunem un asemenea cânt de [înțeleșuri duhovnicești], care să-l interpreteze.

De vreme ce mă cuprinde o tulburare neobișnuită, spune-mi, o, binecinstitorule și bunele, mie și celor răi ai lumii, cui să-i conturez chipul [unui astfel de cânt]? Pe care [dintre cele două moduri de viețuire vrei] să-l urmezi în această (60) viață? Dacă trăiești pentru pânțele și pentru cele mai rușinoase răutăți, împreună cu elinii, cu samaritenii, cu cei care frecventează piețele publice, cu șarlatanii, cu vânzătorii de cărnuri, unit fiind cu toți cei de acest fel, zicând cu ei: „Să bem și să mâncăm, căci mâine (65) vom muri!” (I Cor. 15, 32), vei rămâne fără îmbrăcăminte noastră [cerească]! Fă-ți pânțelele tău dumnezeu, fă-te rob plăcerilor, dobândind atâtea stăpâne câte poște pătimase ai! Sau, mai bine zis, așadar, să nu fii nici măcar om, nici măcar o ființă demnă, nici măcar să ai ceva după chipul⁴ [lui Dumnezeu]⁵, nici să ai ceva ce ține de originea ta rațională, liberă (70) și cuviincioasă, ci, pe de-o parte, să ai chip de om, iar, pe de altă parte, să ai o viață fie de bou, fie de porc, fie de măgar, [o viață de animale] care pri-

¹ Psalmi VXXII, 5.

² Am revizuit acest pasaj după o traducere pe care anterior o publicasem în *Îndrumătorul pastoral 2022*: Dr. Andrei-Ion Popescu, „*Prin apă și prin Duh*”. *Semnificația teologică și folosul duhovnicesc al aghiasmei* (III, Editura Praxis a Arhiepiscopiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 2023), pp.281-283.

³ Corinteni XV, 19.

⁴ Κατ'εἰκόνα.

⁵ Facerea I, 26.

vesc în jos și își petrec timpul lăcomindu-se la mâncare! Însă, dacă vrei să ai ceva mai mult grație virtuții, rezistă cu cei care îndură [suferințe]. Nu te sustrage de la silința săvârșirii, nici să nu făgăduiești unele și (75) să faci altele. Luptătorul, atunci când se înscrie o dată într-o luptă ascetică, de vreme ce răscumpără osteneala prin efortul lui, nu ia seama la ostenele, la rănilor, la multe sale nenorociri, ci privește la cununile, la biruința, la hotărârea arbitrilor [și] la bucuria ulterioară a gloriei. (80) Prin urmare, să ai un singur scop: cum să-l placi Judecătorului. De asemenea, cel care vrea [aceasta] în viață, să-l lovească [pe adversarul său nevăzut]. Cel care vrea [aceasta], să-l ocărăască. Cel care vrea [aceasta], să strige pe scena vieții că, „ne-am făcut priveliște lumii, și îngerilor, și oamenilor.”⁶

(85) De vreme ce nimeni „nu este încununat dacă nu se luptă după legile jocului”⁷, să caute așadar numai [acest] singur lucru. Să ne luptăm după legile jocului, ca nu cumva să nu izbutim în lucrul nostru și ca nu cumva în celelalte lucruri să fim cu și mai multă forță învinuți. Prin urmare, dacă

«O, bunule și temătorule de Dumnezeu,
de ce rabzi atâtea în viață?»,
îți răspund îndată: «Ca să mă bucur
de viața viitoare.» ❧

cineva dintre cei care trăiesc în agoră în lux, care se desfată și întotdeauna sunt moleșiți, (90) întâmpinând din întâmplare un atlet care de dimineață se grăbește [să meargă] la palestră, la alergare și la antrenament, apucându-i mâna dreaptă, i-ar zice: «De ce înduri suferințe?», el îi va răspunde: «În vederea biruinței.»

«De ce te ungi [cu untdelemn]?»

(95) «Ca să primesc cununa.»

«De ce rabzi soarele și arșița?»

«Ca să aflu laudă după ce se va fi vestit pretutindeni și după ce voi fi câștigat [cununa] de măslin sălbatic întotdeauna verde.»

Așadar, când și tu mă întrebi: «O, bunule și temătorule de Dumnezeu, (100) de ce rabzi atâtea în viață?», îți răspund îndată: «Ca să mă bucur de viața viitoare.»

«De ce suferi aici?»

(105) «Ca să mă bucur de veacurile viitoare.»

«Pentru ce sărăcești?»

«Ca să mă îmbogățesc primind Împărăția Cerurilor.»

«Și», întreabă [bogatul]: «Cine îți dă Împărăția Cerurilor?». «Și cine îți dă, o, omule, ceva instabil?» De ce să aștepti în zadar un deznodământ care este incert?

«Nu mă înșel crezând în Dumnezeu [și] nu pierd [nimic] având ca Stăpân un chezaș al promisiunilor părintești (110), fiindcă dumnezeiescul

⁶ I Corinteni IV, 9.

⁷ II Timotei II, 5.

cuvânt nu este o corabie, ca să pătimești [în caz de] naufragiu. Nu este un zid, ca să se prăpădească, nici o cărămidă, ca să cadă împreună cu el. [Domnul] a zis un cuvânt și negreșit aduce lucrul la îndeplinire. Cu siguranță că Dăruitorul cununilor [nesticăcioase] este nemincinos, fiindcă îndeamnă pe cei care fac și (115) pătesc multe în această viață, ba chiar întărește prin gura lui Pavel „că nu sunt vrednice pătimirile vremii de acum față de slava ce ni se va descoperi”⁸».

„Nu râvni la cei ce viclenesc, nici nu urma pe (120) cei ce fac fărădelegea.”⁹ (Ps. 36,1) Față de aceste cuvinte socotește ceea ce vrei, răstălmăcește prin cuvânt ceea ce vrei! Poruncile Vechiului și Noului Testament sunt în unire [unele cu altele]: Pavel și David vorbesc aceeași limbă [a Duhului Sfânt]. Nimeni să nu îndrăznească a se împotrivi. Nimic dintre cele ale vieții să nu socotești a fi fericire. L-ai văzut pe Faraon când se îmbogățea, când trăia în plăceri, când era înconjurat de bogăția (125) Egiptului, când pentru moment se bucura de comori, când înfricoșa pe evrei, când se purta cu dispreț și se fălea cu armele sale, cu carele de război și cu marea sa armată? Zi întru sine-ți și celor de lângă tine: «„Nu râvni la cei ce viclenesc”¹⁰. Așteaptă puțin ca să se separe [în două] (130) Marea Roșie și să se scufunde carele de război și marea epavă a corabiei egiptenilor, și atunci vei vedea gândurile înalte ale tiraniei ce se împotrivesc lui Dumnezeu.»

La rândul său, a venit cu înfricoșare să răpească orașul Ierusalim și Sanherib, regele asirienilor, strâmtorând țara (135) cu hopliți și, nu mai decât încercuind corabia de războinici, la fel cum o mare înconjoară o insulă, rostea cuvinte care întăreau masa de oameni: «Ziceți

lui Iezechia: „Să nu te înșele Dumnezeuul tău atunci când spune”¹¹ că nu va intra în cetatea aceasta împăratul Sanherib, nici va slobozi asupra ei săgeată, nici nu o va ataca (140) cu tabără de oaste întărită cu pari și șanțuri”¹²». [Acestea sunt] afirmații de fiare feroce și rele pătimiri ale unor oameni nevrednici a fi luați în seamă! Într-adevăr, pe de-o parte, soarele îi lăsa liberi pe hopliți, dar, pe de altă parte, noaptea îi arăta [ca] morți, morți pe cei nerăniți [în luptă], morți pe cei care nu au fost omorâți prin vărsare de sânge, [morți] pe cei care primeau somnul în locul morții și mormântul în locul culcării (145) pe pat. Unde sunt înfricoșările? Unde sunt ocările? Îndrăznețul de pe timpul serii, ca și cel de pe timpul zilei, asemănându-se cu umbra frunzelor, nu se află nicăieri, de vreme ce pătimește ceea ce s-a zis despre vrejul lui Iona¹³, care seara a înflorit, iar dimineața a murit.

(150) „Nu râvni la cei ce viclenesc, nici nu urma pe cei ce fac fărădelegea.”¹⁴ Mergi potrivit cu lucrările apostolilor și primește și de aici un mic chip al adevărului. Irod [cel Mare]¹⁵ era în culmea răutăților, făcând cele pe care urma să le isprăvească Irod [Antipa]¹⁶. Într-adevăr, acest (155) nume din Scriptură, cu toate că e prezent în mai multe locuri, săvârșește fără îndoială și lucruri dramatice, fiindcă un Irod¹⁷ a ucis în Betleem copii de aceeași vârstă, încă nedevelopați complet, alt Irod¹⁸, la ospăț, a amestecat lacrimi și sânge în băutură, iar al treilea Irod¹⁹, după (160) uciderea aposto-

⁸ Romani VIII, 18.

⁹ Psalmi XXXVI, 1.

¹⁰ Psalmi XXXVI, 1.

¹¹ Isaia XXXVII, 20.

¹² Isaia XXXVII, 33.

¹³ Iona IV, 6 sqq.

¹⁴ Psalmi XXXVI, 1.

¹⁵ Irod cel Mare (74 î.Hr./73 î.Hr. – 4 î.Hr.).

¹⁶ Irod Antipa (21 î.Hr. – 39 d.Hr.) era fiul lui Irod cel Mare (n. trad.).

¹⁷ Irod cel Mare.

¹⁸ Irod Antipa.

¹⁹ Este vorba de Irod Agrippa (10 î.Hr. – d. 44 d.Hr.), care era nepo-

lilor, potrivit cu dispoziția sa iubitoare de vărsare de sânge și cu nebunia judecății sale, „îmbrăcându-se în haină împărătească”²⁰, ședea în chip tru-faș în priveriște și se mândrea, crezând că împreună cu haina se schimbă și felul de a fi: „Iar poporul striga: glas dumnezeiesc, și nu omenesc.”²¹ (165) Care popor [striga]? Poporul iudeu. O, [popor] al ticăloșilor din Egipt! O, iarăși, [popor] al înșelăciunii, care în pustie se preocupa de junincă, de vițel și de viciile ce țin de cugetarea la aur! Irod păstorește pe nebunii ase-mănători cu el și prețuiește mult să fie numit dumnezeu. Ce fel de dum-nezeu? Potrivit acestor graiuri, încă mai rămâi, (170) Iroade, în condiția ta și nu fugi de laudele contrare lui Dumnezeu? Irod, dumnezeu? Care mare o ai împărțit, care râu ai întors înapoi, ce abur l-ai preschimbat în farmecul mierii? Acestea au fost groaznicele cuvinte de fulger și de foc ale biciului trimis de Dumnezeu: „Și îndată (175) l-a lovit pe el îngerul Domnului”²², muștrând în mod concret condiția lui muritoare.

Nu admir o persoană atunci când imită
frumusețea petalelor de flori, ci admir
o minte care se împodobește pentru
frumusețea cea nepieritoare. ❧

„Nu râvni la cei ce viclenesc, nici nu urma pe cei ce fac fărădelegea.”²³ De ce invidiezi cele de neinvidiat? De ce stăruiești în cele ce nu rămân [după moarte]? Ce vezi (180) că este de ne-clintit între lucrurile omenești? «Văd», zice, «că celor răi le merge bine». Ce fel de succes [e acesta], că sunt bogați, prosperă și li se re-

varsă bogății din toate părțile? De ce fel de bogăție [sunt înconjurati]? De prietenul necredincios, de vecinul primejdios, de stăpânul nedrept [și] de cel ce atrage mulți dușmani? Câtă vreme (185) o să deții bogății și o să te încingi cu lanțuri [de nedelegat], [bogăția] îți va ruina zborul [către Dumnezeu], distrugând înțelegerile [făcute] cu tine. Și chiar dacă [bogăția] îți rămâne, îți ridică împotrivă mulți dușmani, frați, prieteni, cunoscuți, copii, fiice, care își deschid gura asupra ta. Cu siguranță că sunt atâtea dușmani ai celor bogați, câți și moștenitori (190) care fac rugăciune pentru moartea ta și urgentează [sfârșitul] vieții tale înainte de ceasul [încheierii] ei.

„Nu râvni la cei ce viclenesc, căci ca iarba curând se vor usca”²⁴, fiindcă frumusețea ieri a înflorit și azi e uscată. Nu admir (195) o persoană atunci când imită frumusețea petalelor de flori, ci admir o minte care se împodobește pentru frumusețea cea nepieritoare. Așadar, de ce îi lauzi pe cei răi?

tul lui Irod cel Mare (n. trad.).

²⁰ Faptele Apostolilor XII, 21.

²¹ Faptele Apostolilor XII, 22.

²² Faptele apostolilor XII, 23.

²³ Psalmi XXXVI, 1.

²⁴ Psalmi XXXVI, 1-2.

Fiindcă sunt obraznici? Fiindcă sunt viguroși la trup? Așteaptă bătrânețea și vezi contestația firii. Chiar și înainte de bătrânețe, (200) boala face acest lucru ce ține de firea [omenească], celor semeți vătămându-le [sănătatea] din cauza febrei și făcându-i mai palizi decât legumele. «Da, dar» [admiratorul celor vicleni] zice că «cei vicleni pot multe lucruri: uneltesc intrigi, distrug, răpesc, ucid, astfel încât pot să facă [diferite lucruri] cu ușurință». Aceasta o face atât păianjenul cel veninos, cât și șarpele atunci când de sus în jos (205) scuipă veninul printr-o mică mușcătură și nu se găsesc animale de pradă care să treacă peste acest [hotar]. Urșii și lupii, chiar și cu un singur atac, nimicesc o cireadă de vite. Însă tu să nu judeci de este bună destoinicia celor netrebnici, nici să fii invidios pe cele de neînvidiat. Cine complotază împotriva celor buni? Cine poartă otrava sub limbă? (210) După ce ai conștientizat aceasta, anume că nimic din cele omenești nu este statornic, nici insuccesul, nici succesul, nici bogăția, nici sărăcia, nici judecătorii, nici cei care sunt judecați, nici stăpânitorii, nici cei stăpâniți, nici împărații, nici cei ce se supun, amintește-ți și de Scripturile pe care tu le cunoști. (215) Seara, împăratul evreilor, Sedechia, era în cele ce țin de împărăție, dar, în scurt timp, dimineața, a coborât de pe tron în lanțuri, [ca] prizonier în locul de muncă forțată din Media²⁵. Împăratul asirienilor, Nabucodonsor, este cel care fără îndoială a făcut acestea: cel care a ars și a distrus cele ale Ierusalimului, cel care (220) a băut din potirele cele sfinte, peste puțin timp, începea să se sălbăticească, fiind cuprins de nebunie, căzând cu totul din împărăție, lepădându-se de modul legiuit de viață și mâncând iarbă cu vitele. Baltazar, în prezența bucătarilor tiranicei sale stăpâniri, era lipsit de putere, iar Darius Medul era înălțat împărat prin abilitățile îngrijitorilor de cai.

(225) Prin urmare, de ce-mi cercetezi în detaliu bogăția, luxul, puterea și suplimentul [de câștig] dobândit al oamenilor? Tu doar primești-mi-l pe cel drept simplu, acoperindu-l, ca pe Ilie, numai cu o mantie aspră și înnobilându-l cu virtutea. Săracul acesta, Ilie, avea un cuvânt mai puternic decât râul. (230) În ce chip? Uneori râul Iordanului aducea furtună mare și o purta deasupra malurilor sale, [iar], de vreme ce nu avea corabie și trebuia să traverseze [pe malul celălalt] cu ucenicul său, biciuiește râul cu mantia sa, apa se desparte, imitând despicarea pietrei, și cu sfinte picioare străbate o strâmtoare de apă. Cu siguranță că Dumnezeu (235) a fost Cel ce a poruncit ca toate să fie de față: natura, cu un caracter năvalnic, apa, pământul, calea și nevoia de corabie.

²⁵ „Media era o regiune antică, situată în nord-vestul Iranului, corespunzând astăzi aproximativ zonelor moderne din Azerbaidjan, Kurdistan și părți din Kermanshah. Textul citat marchează o apariție timpurie a Mediei în sursele istorice, în special în textele regelui asirian Shalmaneser III (858–824 î.Hr.), care menționează locuitorii ținutului „Mada” — un nume străvechi, care desemna probabil triburile iraniene de acolo.” Cfr. The Editors of Encyclopaedia Britannica., „Media”, în: Encyclopædia Britannica, Joi, Iulie 4, 2024 (n.trad.).

Cel care nu avea nici măcar pat [înviază] un mort. Căci de ce avea nevoie de pat, uși și lacăte cel care deținea cheile cerului, cel care poruncea stihiiilor, cel care chema ploile, cel care făcea ca izvoarele [să scoată apă], cel care nimicea foametea, cel care avea comoara pe limbă, cel care purta întru sine cuvinte mai blânde decât multe leacuri? ❧

Avem astfel de săraci, „ca unii care n-au nimic, dar pe toate le stăpânesc.”²⁶ Căci, ce avea Elisei ca să fie martor (240) cu o mică îndoitură [de mantie] a îndoitei minuni, decât numai a Sfântului Duhului umbrire de neprădat de pe mantia sa, decât numai o moștenire de rugăciune? Însă, cu toate că acesta nu avea nici făclie, nici sfeșnic, nici acoperiș sau casă, nici oricare alte străine lucruri, a aprins candela vieții pentru copilul cel mort

al șunamitencei, ridicând un mort din pat. Cel care nu avea nici măcar pat²⁷ [înviază] un mort. Căci de ce avea nevoie de pat, uși și lacăte cel care (245) deținea cheile cerului²⁸, cel care poruncea stihiiilor, cel care chema ploile, cel care făcea ca izvoarele [să scoată apă], cel care nimicea foametea, cel care avea comoara pe limbă, cel care purta întru sine cuvinte mai blânde decât multe leacuri?

(250) Uite-mi-te la unii ca aceștia și la sfinții apostoli că erau lipsiți în ceea ce privește cele din afară, dar bogați în ceea ce privește cele dinlăuntru, pe de-o parte, necâștigând nimic, iar, pe de altă parte, putând să dăruiască mersul pe picioare. Cum? Ascultă iarăși: [La poarta templului] se afla un olog din naștere²⁹ – o priveriște vrednică de milă, o nefericire de netălmăduit, o nenorocire nemângăiată. (255) Dă bani, bogatule, domnule, mândrule, cel care te desfeți în această viață, și caută la suferința [ologului]! Însă ologul rămâne [în continuare] olog! Să vină Petru și Ioan, cei mai săraci decât ologul, cei mai săraci decât săracul, cei care nu au, așadar, nici măcar un meșteșug, și să zică (260) cele mai surprinzătoare cuvinte: „Caută la noi”³⁰.

«Iau foarte bine seama, chiar dacă a lua seama [la voi] nu-mi este la îndemână. De aceea, stau culcat [și] sunt perceput ca o fiară sălbatică pentru trecători atunci când le cer cu insistență să nu mă ignore.»

(265) Iar Petru a zis către el: „Argint sau aur nu am, dar ceea ce am aceea îți dau.”³¹

«Așadar, nesocotește-mă dimpreună cu toți ceilalți tu, cel care nu dai nimic și care disimulezi atenția, înlănțuindu-mi picioarele într-un mod (270) mai greu [de îndurat și] dând naștere suferinței!»

²⁶ II Corinteni VI, 10.

²⁷ IV Regi IV, 8 -11, 32 – 35.

²⁸ Cf. Matei XVI, 19.

²⁹ Cf. Faptele Apostolilor III, 2.

³⁰ Faptele Apostolilor III, 4.

³¹ Faptele Apostolilor III, 6.

«„Argint sau aur nu am”³², dar, cu toate că nu am nimic, am să-ți dau un dar mai de preț decât multe bogății: „În numele lui Iisus Hristos Nazarineanul, scoală-te și umblă.”³³»

(275) O, ce comori nevăzute, o, ce fel de câștig care nu poate fi jefuit! Cei care nu aveau aur dădeau dintr-o dată în dar [mersul pe] picioare, covârșind firea, purtându-se față de ei precum un tată, modelând trupuri prin credință [și] făcându-i atleți pe ologi. „Și a intrat în templu, umblând și (280) sărind, și laudând pe Dumnezeu.”³⁴

Ce ai prefera: a ridica pe ologi, fiind lipsit împreună cu ucenicii și chinuit în această viață, sau a fi aruncat în focul gheenei cu destrăbălății neînfrânați și iubitori de plăceri? Suferă [, suflete,] toate [relele de aici], dar acoperă-mă [, Doamne,] de (285) relele viitoare! Las în seama ta cele prezentate!

Mă tem de relatarea despre Lazăr și de viața sa în conformitate cu această [relatare]. „Era un oarecare om bogat, zice [evangelistul Luca], și se îmbrăca în porfiră și în vison, veselindu-se în toate zilele în chip strălucit”³⁵, silindu-se pentru cele de aici, dar, (290) fiind lipsit de cele viitoare, ațintindu-și [mintea] numai la fericirea ce ține de gură și pântece. „Însă era [și] un oarecare sărac, anume Lazăr”, mizerabil, „plin fiind de răni”³⁶, un al doilea lov în ceea ce privește suferința rănilor, aruncat pe pământ înaintea porților, răbdând cu mulțumire judecățile lui Dumnezeu, cu bună dispoziție fiind culcat la pământ, (295) pentru ca mai vesel să se odihnească „în sânurile lui Avraam”³⁷. Așadar ce s-a întâmplat după acestea? Vom înțelege de la cei care ne aduc aminte chiar în Evanghelie. „A murit bogatul”, zice [Evanghelia], „și a fost îngropat”³⁸, deși era mort înainte de îngropare. „Și în iad” fiind dus, „ridicându-și ochii săi (300) de departe, vede pe Avraam și pe Lazăr în sânurile lui.”³⁹ Este o stare de îndoită pedeapsă când cineva, aflându-se în cele rele, îl vede pe celălalt că se desfată. De ce, prin urmare, aici bogatul a fost bogat, iar acolo a devenit sărac? „Părinte Avraam”, zice [bogatul], „miluiește-mă!”⁴⁰. Acum (305) numești părinte pe Avraam, pe cel ale cărui purtări nu le-ai imitat, nici

Cei care nu aveau aur dădeau dintr-o dată în dar [mersul pe] picioare, covârșind firea, purtându-se față de ei precum un tată, modelând trupuri prin credință [și] făcându-i atleți pe ologi. ❧

³² Faptele Apostolilor III, 6.

³³ Faptele Apostolilor III, 6.

³⁴ Faptele Apostolilor III, 8.

³⁵ Luca XVI, 19.

³⁶ Luca XVI, 20.

³⁷ Luca XVI, 22.

³⁸ Luca XVI, 22.

³⁹ Luca XVI, 23.

⁴⁰ Luca XVI, 24.

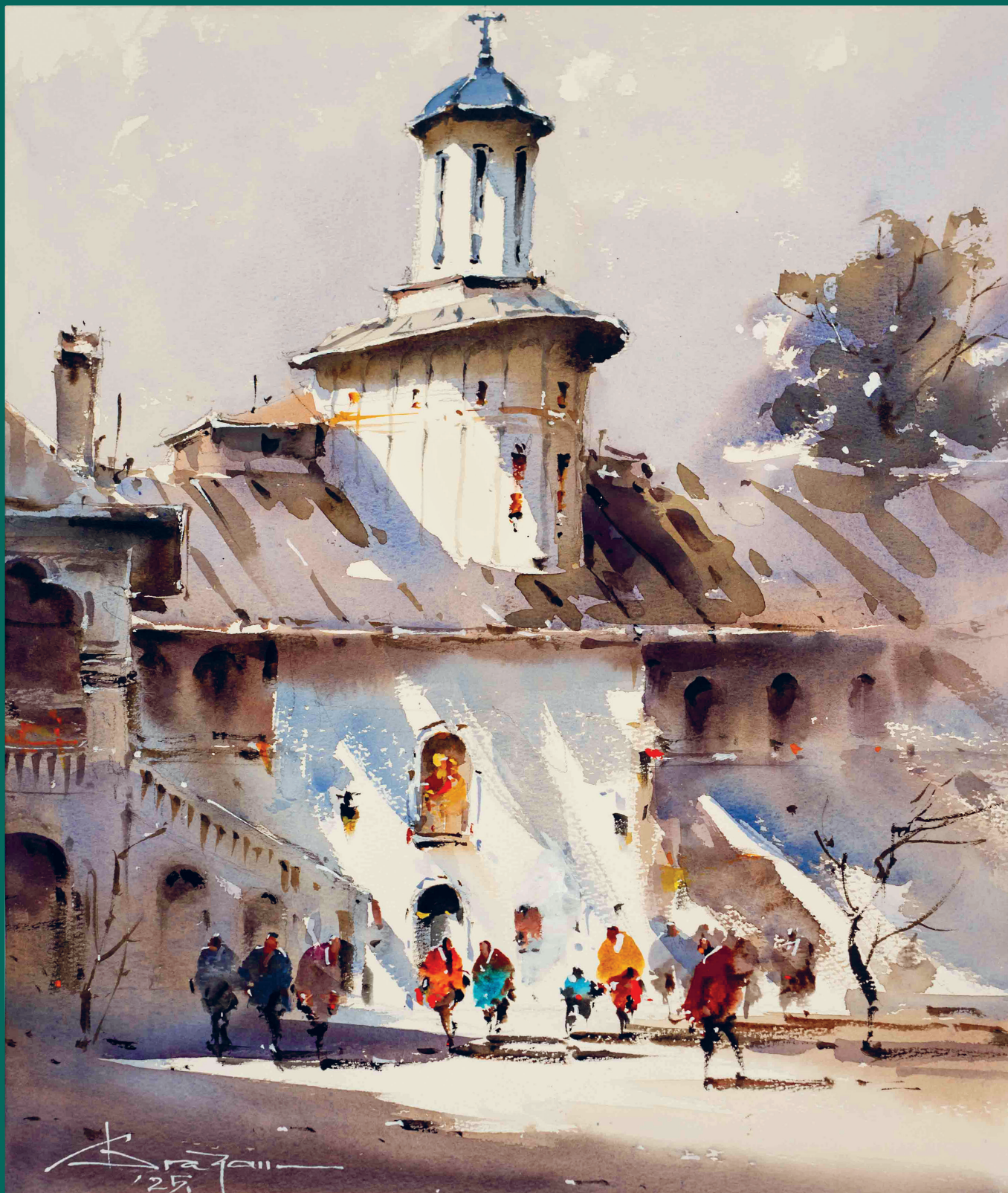
[nu ai urmat] învățătura despre iubirea de străini, nici conduita legată de facerea de bine? «Deci, cu toate că numai pe dinafară, prin [pronunțarea] numelui meu, pari a fi bun, eu vreau, copile, să te prețuiesc chiar și pentru adresarea [către mine]. [Însă] cel care se leapădă de frați nu este fiu, (310) întrucât îi vede pe săraci ca pe niște vrăjmași! „Adu-ți aminte că ai primit cele bune ale tale în viața ta și Lazăr, asemenea, pe cele rele. Iar acum, aici el se mângâie, iar tu te chinuiești.”⁴¹ În consecință, aveți cele de care ați fost interesați [în viață]: acesta, pe de-o parte, desfătarea Raiului, iar tu, pe de altă parte, (315) râul cel de foc.»

Acesta este conținutul predicii, potrivit acestor cuvinte. Cel care voiește să trăiască în lux, [să trăiască], cel care vrea să răpească, [să răpească], dar să-mi îngăduie mie [să răpesc] cele viitoare. Toate trec, toate se veștelesc, dar toate câte pot să dăinuie rămân nemuritoare. Toate câte pot, prin virtute sau răutate, (320) să primească în ele însele laudă sau pedeapsă rămân [nemuritoare]. Toate câte am suferit suferă și ele împreună cu noi. Toate câte nu pot să piară împreună cu noi, deși noi murim, rămân [nemuritoare]. Toate câte apucă mai înainte spre viața viitoare aici nu își caută mijloace de a convinge, nici nu își aduc mai înainte martori. Cu siguranță că acolo faptele strigă, adevărul (325) stă de față gol și meșteșugul cuvintelor este nefolositor. Prin urmare, să fie admirat fericitul David atunci când ne întoarce pe noi de la cele mai rele și zice: „Nu râvni la cei ce viclenesc, nădăjduiește în Domnul și fă bunătate, și locuiește pământul, și hrănește-te cu bogăția lui”⁴² (330), pe care⁴³ fie să-l dobândim noi toți, în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia îi este slava [în veci]. Amin.

⁴¹ Luca XVI, 25.

⁴² Psalmi XXXVI, 1.3.

⁴³ Sfântul Ioan Cură de Aur, în încheierea omiliei sale, cel mai probabil face trimitere la „pământul celor fericiți”, adică la Rai (n.trad.).

Elena Dulgheru,
Universitatea
„1 Decembrie 1918”,
Alba Iulia

Fenomenul serialului „Sfântul Paisie – de la Farasa la cer” este mai mult decât cinematografic!

Entuziasmul cu care a fost întâmpinat serialul de televiziune grecesc „Sfântul Paisie – de la Farasa la cer”¹, lansat simultan la data de 10 februarie 2022 pe canalele de mare audiență Mega TV din Grecia și Alpha TV din Cipru și preluat în scurtă vreme (inițial neoficial) de comunitățile de cinefili ortodocși din alte țări, ne dă dreptul să vorbim despre un fenomen social, care depășește spectrul strict cinematografic.

Contextul istoric și cultural al apariției serialului

Suntem îndreptățiți să vorbim de un fenomen cultural de masă (inerent cinematografului de tip popular), ca formă de manifestare identitară pan-elenă, dar mai ales pan-ortodoxă, de care atât telespectatorii grecofoni, cât și telespectatorii și cinefili ortodocși de peste tot se pare că aveau atâta nevoie. Mai ales că nici în Grecia, nici în Cipru, nici în România, Rusia, Serbia, adică în celelalte țări majoritar ortodoxe, televiziunile nu își răsfață publicul cu emisiuni și filme care să răspundă nevoilor confesionale ale spectatorilor majoritari, pedalând, în general, pe aceeași agendă nivelatoare internaționalistă.

Nu este de neglijat perioada lansării serialului: în toiul celor mai drastice restricții pandemice, cu tot apanajul de frici impuse de marea tensiune planetară, când sălile de cinema și întrunirile publice erau interzise ori strict supravegheate și când micul ecran de acasă devenise practic singura modalitate de contact cultural cu lumea înconjurătoare. Pe de altă parte, perioada pandemiei, cu toate tensiunile, distorsiunile și disensiunile ei, a fost una de introspecție fortuită, care i-a determinat pe mulți să își cerceteze sinele și se apropie mai mult de Dumnezeu.

Așadar perspectiva de analiză la care ne invită serialul „Sfântul Paisie – de la Farasa la cer” nu este strict filmologică, ci, în primul rând, una de

¹ Titlu original: „Agios Paisios, Apo ta Farasa ston Ourano”, titlu internațional: „Saint Paisios, From Pharasa to Heaven”.

sociologie a receptării culturii de masă și a spectacolului popular, în speță de sociologie a receptării filmului religios.

Vom încerca, aşadar, să îmbinăm investigarea receptării sociale a serialului, pe care îl vom plasa în peisajul cinematografiei hagiografice creștin-ortodoxe (grecești, balcanice și internaționale), cu analiza (succintă) a scriiturii audiovizuale a serialului, pentru a trage concluzii practice în privința problematicii ecranizării hagiografice.

Desigur că atât etapele genezei serialului, cât și receptarea lui se învârt, direct și indirect, în jurul personalității harismatice a Cuviosului Paisie Aghioritul, reflectate în literatura nonfictivă, în cinematograful documentar ortodox și în memoria publică.

Serialul „Agios Paisios – Apo ta Farasa ston Ourano”, produs de Institutul de cercetare și promovare a culturii și spiritualității creștine „Sfântul Maxim Grecul” din Athena, cu sprijinul și la inițiativa mănăstirii Vatoped din Sfântul Munte, și realizat de studioul cinematografic Green Olive Films, este un biopic, adică o reconstituire biografică dramatizată, adaptată fidel, după surse memorialistice, a vieții foarte iubitului și cunoscutului sfânt contemporan Paisie Aghioritul (1924–1994), unul dintre cei mai importanți asceți athoniți ai secolului al XX-lea.

Popularizarea literar-cinematografică a operei și învățăturii Cuviosului Paisie Aghioritul

Cărțile

Începând din ultimul deceniu al secolului al XX-lea, biografia și opera Cuviosului Paisie Aghioritul a fost publicată în mai multe cărți, îmbogățite și traduse treptat în tot spațiul ortodox, căpătând o mare popularitate, care a depășit rapid hotarele Greciei, ajungând și în România, Rusia, Serbia, Muntenegru și chiar în Siria. Prima monografie despre Sfântul Paisie Aghioritul a fost publicată în Muntele Athos în 1990, încă din timpul vieții Sfântului, și se numește „Words of Wisdom and Grace of the Elder Paisios the Hagiorite” (titlu internațional); ea a fost scrisă de ieromonahul Makarios Athonitul, care a adunat în ea multe dintre sfaturile și profețiile Sfântului². Ulterior, atât în România, cât și în alte țări au fost publicate și alte cărți despre viața și învățăturile sale, inclusiv ediții revizuite și traduceri ale unor texte scrise chiar de Sfântul Paisie.

În România, prima carte dedicată Sfântului se numește „Viața Cuviosului Paisie Aghioritul”, este scrisă de ieromonahul Isaac Aghioritul, un ucenic

² Λόγοι σοφίας και χάριτος Ἀ' Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου, Μακάριος Ιερομόναχος, Ιερὸν Κελλίον Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Αγία Άννα – Άγιον Όρος, 1990.

al Părintelui, și a fost prima oară publicată la Editura Evangelismos în 1998. Această biografie a cunoscut multe reeditări, substanțial adăugite și îmbunătățite, care au contribuit semnificativ la răspândirea învățăturilor și vieții Sfântului Paisie în România.

Publicate, practic, în toate limbile Ortodoxiei, dar și în limbi de circulație internațională, care deservește diaspora ortodoxă din lume, cărțile despre Sfântul Paisie au devenit în scurt timp bestselleruri pe plan mondial, fiind retipărite în tiraje continue timp de decenii, revigorând astfel literatura hagiografică internațională. Scrise accesibil, dar dense în substanța duhovnicească, eterne și actuale în același timp, culegerile de învățături și de fapte exemplare ale Cuviosului Paisie au cucerit rapid atât mediul teologic academic, cât și masele largi de credincioși practicanți, aducând o contribuție importantă la formarea și educarea noilor generații de clerici și de laici ortodocși, în duhul Sfinților Părinți și al unei ortodoxii autentice.

Succesul de public al serialului „Sfântul Paisie – de la Farasa la cer” se datorează în mare măsură popularității personalității Cuviosului și harismei acestuia, reflectate în monografii și în filmele documentare.

Filmele documentare

O cale importantă de popularizare a vieții și învățăturii Sfântului Paisie Aghioritul au fost filmele documentare, realizate pe baza textelor publicate anterior ori a interviurilor cu ucenicii și alți apropiați ai Sfântului. Resursa livrescă de bază rămâne bestsellerul internațional „Viața Cuviosului Paisie Aghioritul”, scris de ieromonahului Isaac. Există câteva filme documentare despre viața Sfântului Paisie, care oferă o perspectivă detaliată asupra vieții și învățăturilor sale.

O resursă de popularizare a spiritualității acestui mare duhovnic este filmul documentar de mediu metraj „Sfântul Paisie Aghioritul – Așa cum l-am cunoscut”, realizat de ieromonahul Atanasie Simonopetritul, un respectat imnograf român athonit, care a trăit o perioadă importantă de timp alături de Cuviosul Paisie. Documentarul, realizat în limba greacă sub formă de monolog al realizatorului, mixat cu o suită de interviuri cu personalități care l-au cunoscut pe Cuvios, oferă mărturii personale despre viața și învățăturile acestuia. A fost turnat în diverse locații, inclusiv în Muntele Athos și în România, și a fost difuzat în special în mediile ortodoxe din Grecia și România, fiind disponibil pe platformele online ale mai multor mănăstiri și asociații creștine, cu subtitrare în limba română, de exemplu, pe site-ul Mănăstirii Sihăstria Putnei³.

3 <https://www.sihastriaputnei.ro/recomandari/sfantul-paisie-aghioritul-film-documentar>

O contribuție semnificativă la popularizarea prin film a vieții și învățăturii Cuviosului a avut-o seria documentară rusească, intitulată simplu „Paisie Aghioritul”⁴, alcătuită din șapte episoade de metraj mediu, realizate între anii 2013 și 2016 de regizorul-documentarist și realizatorul de televiziune Aleksandr Kuprin⁵ și produsă de studioul ortodox de film Pokrov din Moscova. Filmat în locurile vieții pământești ale Sfântului, serialul este foarte bine documentat, atât pe baza biografiilor scriptice, cât și a interviurilor și mărturiilor fiilor duhovnicești, rudelor și apropiaților Sfântului (ca Rafail Eznepidis, fratele Cuviosului, sau locuitori ai orașului Konița), clerici și mireni din Grecia, jurnaliști și scriitori, precum și ale unor personalități reprezentative ale monahismului contemporan (ieromonahul Efrem Vatopedinul, mitropolitul Atanasie de Limassol, părintele Arsenie – un ucenic al Cuviosului, episcopul Damian Sinaitul – starețul mănăstirii Sfânta Ecaterina din Sinai, mitropolitul Amfilohie de Muntenegru ș.a.). Seria documentară de aproape 6 ore acoperă practic toată viața Cuviosului, de la copilăria petrecută la Farasa, începutul vieții călugărești în Muntele Athos, nevoița aspră de la Mănăstirea Sfânta Ecaterina din Sinai, întoarcerea la Sfântul Munte sub ascultarea părintelui rus Tihon, mutarea la Mănăstirea Stavronikita, apoi la Chilia Panaguda, asociată cu creșterea popularității Cuviosului, ultimii ani ai vieții, când acesta a întemeiat mănăstiri în împrejurimile Salonicului, continuându-și activitatea duhovnicească și taumaturgică sufletește, în pofida bolii chinuitoare, și până la plecarea în veșnicie și canonizare. Serialul documentaristului ortodox Aleksandr Kuprin poate fi vizionat pe multe site-uri ortodoxe⁶, iar primele șase episoade au fost traduse în română și sunt accesibile pe portalul „Moldova Ortodoxă”⁷.

Toate aceste resurse documentare livrești și cinematografice au contribuit semnificativ la popularizarea pe plan pan-ortodox a vieții și învățăturii Cuviosului Paisie. Cu siguranță că serialul grecesc de televiziune, primul film de ficțiune despre viața Cuviosului, a preluat și din experiența lor. Totuși, producțiile cinematografice documentare, chiar dacă s-au bucurat de o largă și perenă audiență în rândul publicului credincios, pentru care au și fost concepute, s-au manifestat în medii confesionale și nu au beneficiat de o promovare profesionistă, neavând posibilitatea să acopere o audiență foarte diversă, adică să ajungă la „marele public”.

⁴ „Paisij Sviatogoret”, <https://predanie.ru/kuprin-aleksandr/paisiy-svyatogorec/smotret/>

⁵ Aleksandr Kuprin: realizator de emisiuni TV și regizor documentarist ortodox. Din 2001 a realizat documentare despre personalități marcante ale ortodoxiei ruse, ca: „Patriarhul Tihon”, „Prot. Aleksandr Men”, „Cuv. Serafim de Sarov” etc., iar din 2003 se dedică unor documentare misionare creștine, laureate cu premii la festivaluri tematice din Rusia.

⁶ Ex.: https://pravfilms.ru/load/filmy/filmy_o_svjatykh/film_quot_paisij_svjatogorec_quot_6_serij_smotret_onlajn/5-1-0-568

⁷ <https://ortodox.md/viata-sfantului-paisie-aghioritul-in-6-filme-ortodoxe-subtitrat>

De la documentarul hagiografic la ficțiune

Tranziția de la documentarul biografic creștin („hagiografic”) la ficțiune implică și o mutație semnificativă de public-țintă, implicit de canale de difuzare. Este vorba de trecerea de la publicul confesional, relativ restrâns și specializat, dar mai puțin pretențios estetic, al documentarelor creștine (despre istoria Bisericii, viața unor sfinți etc.), la „marele public”, mult mai divers din punct de vedere confesional, dar ceva mai avizat estetic, abonatul canalelor de televiziune comerciale și de streaming. Saltul implică o creștere masivă a audienței și constituie examenul validării comerciale, precum și profesional-artistice, a filmului respectiv.

Cel puțin din punctul de vedere al audienței, deci al examenului comercial și de public, serialul „Sfântul Paisie – de la Farasa la Cer” reușește acest salt. În ce măsură îl reușește și în privința validării estetice de către critica de specialitate este o altă întrebare, la care este mai greu să răspundem, având în vedere reflectarea anemică a serialului de către critica și jurnalistică de film grecofonă și internațională, inclusiv din spațiul pan-ortodox. Trebuie să recunoaștem, desigur, și că, în genere, comentatorii de cinema nu urmăresc cu prea mult interes rarele apariții de film cu subiect creștin. Totuși, pe noi exact acest lucru ne interesează. Care sunt provocările estetice, scenaristice și de limbaj cinematografic, implicate de saltul de la documentarul hagiografic la ficțiune? Care sunt determinanții, exigențele și riscurile lui? Vom încerca să descoperim în continuare răspunsul la toate acestea.

Sub raportul producției, saltul de la documentar la ficțiune implică un salt substanțial de buget, de logistică și de distribuție, cerute de saltul calitativ în privința complexității producției, care implică în cazul filmului de ficțiune mult mai multe segmente profesionale.

În privința filmului de ficțiune creștin, este probabil că asemenea exigențe au fost (pe lângă cele „ideologice”) cele care i-au descurajat multă vreme pe producători să abordeze asemenea subiecte la nivel comercial. Reticențele legate de audiența dramei cu subiect creștin i-au preocupat pe producătorii și distribuitorii de film din spațiul creștin, în special ortodox, încă din momentul cristalizării „curentului” de film creștin-ortodox de largă audiență din spațiul est-european.

Cinematograful creștin, de la artă la marele public

Este vorba de mutația de la cinematograful de artă, de dezbateri etico-estetică creștină, considerat elitist, apărut în Rusia o dată cu „Andrei Rubliov”-

ul lui Andrei Tarkovski, dar dezvoltat și de un Aleksandr Sokurov și alții, iar după 1990, și de un Andrei Zviaghintev – tip de cinema descu-rajant pentru producători și distribuitori din punct de vedere comercial și din cel al audienței (imEDIATE) –, la cinematograful creștin de public, accesibil, dar care să întrunească și exigențele estetice ale specialiștilor. Multă vreme, în special de la moartea lui Andrei Tarkovski (1986) și până la apariția legendarului film-cult „Ostrovul” de Pavel Lunghin (2006), specialiștii din industria filmului aproape că postulaseră imposibilitatea unui asemenea compromis fericit dintre artă și comerț. Și totuși...

Cazul Rusiei

Mutația genială de paradigmă făcută de Pavel Lunghin cu „Ostrovul” în privința audienței filmului de artă creștin și, implicit, a rentabilității lui comerciale, a dat undă verde producătorilor și distribuitorilor din spațiul rusesc să transpună pe ecran filme cu teme creștine, inspirate din tradițiile și cultura autohtonă, dar care, în același timp, să răspundă pretențiilor artistice și de idei ale consumatorilor de filme de artă. Cam la trei ani după lansarea „Ostrovului”, adică din 2009, a început să apară în spațiul rusesc o serie întreagă de filme cu teme creștine, de mare succes în rândul publicului, adesea și festivalier, și de critică, acoperind o paletă largă de genuri – drame, melodrame și dramedii, animație și chiar comedii –, depășind cu mult spectrul strict confesional⁸. În spatele lor se află cineaști și actori de cea mai bună reputație (ca Nikolai Dreyden, Aleksandr Proșkin, Vladimir Hotinenko, Vera Storojeva, Andrei

Proșkin, Aleksandr Petrov etc.), a căror contribuție a fost decisivă la succesul de public, dar mai ales de critică, al peliculelor. Ele sunt cele care au definit și impus „curentul cinematografic creștin-ortodox” din Rusia post-sovietică. Acest curent nu ar fi fost posibil fără aportul axial al unor regizori și mai ales scenariști dedicați, foarte buni profesioniști și avizați religios, preocupați ei înșiși de condiția și provocările creștinismului în lumea de azi.

În România lucrurile nu stau deloc bine din acest punct de vedere. Din varii motive, pe care nu le vom discuta aici, nu putem vorbi de cristalizarea, oricât de firavă, a unui asemenea curent sau măcar tendințe în cinematograful autohton.

Modelul balcanic

Spiritele s-au deșteptat însă cât de cât în țările balcanice, e adevărat că foarte târziu, în jurul anului 2020 – adică la începutul pandemiei –, când câțiva regizori debutanți sau la început de carieră au prins curaj și au găsit rețeta să realizeze hagiografii cinematografice de mare popularitate, în special în rândul publicului creștin. Notabile sunt trei reconstruiri biografice, pe care românii au avut ocazia să le vadă la prima ediție a Festivalului Internațional de Film „Quo Vadis” (Iași, noiembrie 2024). Două dintre acestea sunt produse de Institutul „Sfântul Maxim Greul” și Mănăstirea Vatoped, care și-au propus să susțină un întreg program cinematografic de misiune ortodoxă⁹ – acțiune extrem de salutară, care ar fi fost și mai rodnică dacă aceste așezăminte creștin-misionare s-ar fi concentrat și pe promovarea producțiilor lor în mediile laice, atât autohtone, cât și internaționale – ceea

⁸ Vezi filme ca „Țarul” (2009) de Pavel Lunghin, „Capela îngerului” de Nikolai Dreyden (2009), „Minunea” de Aleksandr Proșkin (2009), „Preotul” de Vladimir Hotinenko (2009), „Când primăvara este aproape” de Vera Storojeva (2009), „Hoarda” de Andrei Proșkin (2012), „Călugărul și demonul” de Nikolai Dostal (2016) ș.a.

⁹ Activitatea cinematografică a Institutului este rezumată aici: https://pro.imdb.com/company/coo857588?r=cons_ats_co_pro&ref=cons_ats_co_pro

ce le-ar fi asigurat o vizibilitate internațională mult mai bună, care le-ar fi adus nu doar aprecierile publicului, ci și pe cele ale presei de specialitate.

„Omul lui Dumnezeu” (titlu internațional: „Man of God”), biografia dramatizată a foarte cunoscutului și îndrăgitului Sfânt contemporan Nectarie al Eghinei, scrisă și regizată de americanca de origine sârbă Yelena Popovic (Grecia, 2020). Pelicula a fost realizată, ca și serialul în cauză, cu susținerea Mănăstirii Vatoped și a Institutului „Sfântul Maxim Grecul” și a fost laureată cu două premii la festivaluri prestigioase din Rusia¹⁰. Chiar de la lansare filmul s-a bucurat de un fulminant succes de public în Grecia¹¹, clasându-se pe locul 3 în topul filmelor cu cel mai mare box-office din 2021¹², în ciuda cronicilor aproape unanim nefavorabile ale presei autohtone¹³, care îi reproșează „lipsa stilului”, „absența scenelor dramatice”, clișeismul situațiilor, aerul demonstrativ al evlaviei, lipsa de credibilitate a personajului principal și a situațiilor în care acesta este portretizat¹⁴. Acest tezism este o capcană specifică filmului hagiografic misiionar, fiind acceptat ca atare de o mare parte a publicului creștin neavizat artistic, dar rejectat de cinefilii mai rafinați ori de cei mai îndepărtați de creștinism, care nu pot accepta convenționalismul adesea grosier din asemenea filme. O cronică mai favorabilă îi dedică filmului Yelenei Popovic criticul de film Jason Triantafyllides¹⁵, care apreciază estetica peliculei (tributară în special imaginii) și regia sobră, dar observă și că „acuratețea istorică este atât de acritică, încât ajunge uneori să înăbușe filmul”. Observăm aici, succint punctate, câteva capcane tipice ecranizării hagiografice, insuficient decantate artistic, uneori și spiritual.

În aceeași categorie, sub raportul tematicii și al popularității, se încadrează docu-drama biografică „Sfântul Iosif Isihastul”¹⁶, regizată de Alexandros Foteinos și Yiannis Traganidas (Grecia, 2020), o reconstituire documentară a biografiei altui Sfânt athonit contemporan, foarte cunoscut, interpretată de actori profesioniști, în frunte cu Jonathan Jackson, cunoscut actor hollywoodian convertit la ortodoxie. Pelicula în engleză a fost produsă de Skeptik Productions, tot sub auspiciile Institutului „Sfântul „Maxim Grecul” și ale Mănăstirii Vatoped.

¹⁰ Unde a avut și premiera internațională. Premiul publicului la ediția a 43-a a Festivalului Internațional de la Moscova (2021) și Marele Premiu „Golden Knight” („Cavalerul de aur”) la Festivalul Internațional de Film Creștin „Zolotoy Vityaz” („Viteazul/Cavalerul de aur”) din Rusia, 2022.

¹¹ <https://www.orthodoxianewsagency.gr/epikairota/o-anthropos-tou-theou-me-241-014-eisitiria-mesa-se-treis-evdomades-saronei-stis-kardies-ton-theaton/>

¹² <https://www.lifo.gr/now/entertainment/oi-10-pio-emporikes-tainies-toy-2021-stin-ellada>

¹³ Ex.: <https://flix.gr/news/box-office-26-august-2021.html>.

¹⁴ Recenzie de Yannis Vasiliou, din 22.07.2021, <https://www.lifo.gr/guide/cinema/movies/o-anthropos-toy-theou>

¹⁵ Ο Άνθρωπος του Θεού: Η κριτική του Ιάσωνα Τριανταφυλλίδη, 27 Αυγούστου, 2021, <https://www.orthodoxianewsagency.gr/epikairota/o-anthropos-tou-theou-i-kritiki-tou-iasona-triantafyllidi/>.

¹⁶ Titlu internațional: „Saint Joseph the Hesychast”.

În 2022 apare drama biografică „Sfânta Parascheva – o cruce în pustie”¹⁷ de Hadzi-Aleksandar Djurović (Serbia-Iordania), cu un scenariu de Ljiljana Habjanovic-Djurovic, după romanul său de mare succes, „Petkana” (2001). Filmul, o reconstituire hagiografică interesant conceptualizată artistic, a avut premi-
era internațională în august 2022 la Festivalul Internațional de Film de la Moscova și a înregistrat o carieră festivalieră impresionantă, fiind selectat și prezentat la 67 de festivaluri internaționale, de unde a cules un palmares de 32 de premii¹⁸ și a fost apreciat inclusiv de critică¹⁹ – notabilă excepție fericită pentru filmul hagiografic ortodox din Balcani.

Serialul „Sfântul Paisie – de la Farasa la cer”

Așadar, în 2022, serialul „Sfântul Paisie – de la Farasa la cer” nu apărea pe un teren pustiu. Startul fusese dat, rezultatele erau mai mult decât încurajatoare și, grație Institutului „Sfântul Maxim Grecul” și Mănăstirii Vatoped, coordonatorii principali ai proiectului, fusese dobândită destulă experiență managerială, dar și artistică într-o oarecare măsură, și se cristalizase un public-țintă numeros, curios și destul de bine definit – tot atâtea argumente pentru asumarea riscului realizării unui serial de televiziune de largă audiență, primul

film de mare popularitate dedicat Cuviosului athonit.

Mega TV, primul post de televiziune particulară din Grecia²⁰, cu o acoperire și audiență națională, distribuitorul principal al serialului, venea cu experiența realizării unor foiletoane de mare popularitate, în special telenovele de familie, adesea frivole, și comedii comerciale, adesea lipsite de substanță, total străine de aspectul și sentimentul religios.

Observații legate de rigorile ecranizării hagiografice

Tocmai această lipsă de experiență în abordarea subiectelor religioase sau de spiritualitate este probabil primul responsabil de principalele defecte artistice ale serialului: insuficiența contextualizării istorice, slaba individualizare a personajelor, simplismul relațiilor dramatice, clișeismul și predictibilitatea unor situații, aerul demonstrativ al manifestării evlaviei, monotonia și repetitivitatea unor scene dramatice.

Regizorul Stamos Tsamis, un cineast specializat în seriale TV comerciale, în special comedii facile, dar novice în filmul istoric și religios, mărturisește într-un interviu²¹ că a acceptat cu entuziasm invitația Mănăstirii Vatoped de a aborda un gen cinematografic și o tematică străine de cele pe care le exersase până atunci. Era, spunea el, prima sa apropiere de creștinismul viu și de personalitatea Cuviosului Paisie. Bunele intenții se vede că au existat, au fost susținute și de echipa actricească (în frunte cu Prokopis Agathokleous în rolul titular, actor remarcabil al scenei

¹⁷ Titlu original: „Sveta Petka - Krst u pustinji”, titlu internațional: „A Cross in the Desert”.

¹⁸ <https://quo-vadis.ro/en/cross-desert-saint-paraskevi>

¹⁹ Ex.: ‘A Cross in the Desert’: A visually enthralling expedition of faith, temptation, de Israa Radaydeh, în: Jordan News, Jun 26, 2023, <https://mtel.global/en/news/sveta-petka-krst-u-pustinji>; de asemenea - rară excepție! -, o publicație specializată în muzică de film, „Maintitles - film music community”, publică o cronică a muzicii filmului: Sveta Petka – Krst u Pustinji - Ana Krstajic, de Joep de Bruijn: „Ana Krstajic’s score is an exceptionally strong body of work, <https://www.maintitles.net/reviews/sveta-petka-ndash-krst-u-pustinji/>, 20-12-2023.

²⁰ Datând din 1989. <https://www.megatv.com/>.

²¹ Acordat sitului Chora tou Axoritou: <https://choratouaxoritou.gr/posts/179462?>, 16/02/2022.

elene), care a dovedit empatie și o destul de bună familiarizare cu subiectul. Totuși, așa cum am sesizat deja, multe aspecte regizorale lasă de dorit, precum coordonarea actorilor-copii în scenele din primele episoade, aproape lipsite de conflict, ale copilăriei viitorului monah, chestiune care ar fi trebuit compensată prin densitatea atmosferei, care este însă neglijată. Lipsește puterea de convingere a momentelor dramatice din primele episoade, mai ales în cele interpretate de copii – substanțiale ca pondere în primul segment al serialului –, deficiențe care nu țin atât de calitățile interpretative ale minorilor din film, cât de știința coordonării regizorale a acestora, chiar când este vorba de personajul principal – copilul Arsenie Eznipidis, viitorul monah Paisie, interpretat de un foarte tânăr actor expresiv (Paisios Exarchos), dar insuficient exploatat regizoral și imagistic, pentru a reda caracterul excepțional al personajului. Compensează, într-o anumită măsură, prestația Smaragdei Smyrnaiou în rolul înțelepte și evlavioasei bunici a micului Arsenie, păstrătoarea și cultivatoarea tradițiilor strămoșești și creștine în sânul familiei, sftenic redutabil și formatoarea morală și religioasă a copiilor; totuși, predictibilitatea și didacticismul personajului interpretat de venerabila actriță a scenei grecești, și ea insuficient exploatată dramatic, induc o anumită monotonie, resimțită și în alte episoade ale filmului.

Statura duhovnicească a personajelor interpretate se pare că a timorat atât regia, cât și pe interpreți, care își construiesc personajele mimetic, preluând replicile și acțiunile din scenariu, fără compunerea motivațională a rolului. Deranjează, mai ales în privința protagonistului matur (alias Prokopis Agathokleous – o prezență atașantă, dar neconvingătoare), dar și a altor personaje exemplare, rostirea pripită, „din vârful buzelor”, a unor sentințe spirituale memorabile, cristalizate, de obicei, din experiențe de viață grele și transformatoare, a căror urmă nu se simte în expresia actricească.

Dar într-o ecranizare hagiografică un rol hotărâtor îl are travaliul scenaristic. Scriitorul și actorul Giorgos Tsiakkas, autorul scenariului serialului, a scris, începând din 1998, scenarii pentru serii și foiletoane de televiziune difuzate în Grecia și Cipru – comedii „cu rude și vecini”, telenovele de familie și mondene²², dar a abordat și subiecte mai serioase, de pildă în drama psihologico-religioasă „Basilica” (2017), după cum declară într-un interviu²³

²² Precum „Vourate Geitonoi: The Movie” (2019).

²³ „...Nu este prima dată când scriu o serie cu conținut spiritual. Dar acestea au fost difuzate doar la televiziunea cipriotă. În Grecia, mulți oameni au ajuns să le cunoască prin intermediul internetului. Este vorba despre seriile „Basilica”, „Vorbește cu mine” și „Albastru”. Desigur, pentru a conduce la acestea și, în final, la serialul despre Sfântul Paisie, prezența unui sfânt bătrân, pe care am fost binecuvântați să-l avem în viața noastră timp de 20 de ani, a jucat un rol decisiv. El a fost omul care ne-a reînviat, așa spune, și ne-a condus pas cu pas în viața spirituală”, 24 iulie 2022, Discuție cu George Tsiakkas, hagiograful imaginii în mișcare, Interviuri cu Demetris Polymeros, <https://grtraveller.gr/en/milontas-me-ton-giorgo-tsiakka-ton-agiografo-tis-kinoumenis-eikonas> (tr.n.)

din 2022. Totuși, aceste experiențe se pare că nu l-au familiarizat suficient cu exigențele ecranizării istorico-biografice.

Este adevărat că o parte a publicului creștin e tentată să urmărească fidelitatea ecranizării vieții marelui gheronda și să evalueze serialul în funcție de acest criteriu. Totuși, obsesia fidelității poate să sugrume subiectul și, eventual, să îl priveze de aripa esențialului, ne atrage atenția un critic de film grec, citat anterior²⁴. Cum stau lucrurile în cazul de față?

Scenariul a avut ca bază de plecare monografia ieromonahului Isaac, un text amplu și generos, structurat cronologic, precum și alte surse, scrise potrivit rigorilor literaturii hagiografice canonice sau popularizatoare bisericesti, iar nu romanului realist. Bunăoară, de obicei nu găsim în literatura hagiografică descrieri gestuale minuțioase, portretizări psihologice atente, explicații ale cauzalității istorice a faptelor, descrieri de atmosferă, urmărirea unor linii narrative conflictuale ori a devenirii lăuntrice a unor personaje. Textul hagiografic are un rol preponderent pedagogic și catehetic, ceea ce implică o serie de convenții narative și formalizări retorice ale dialogurilor și comentariilor, pe care cititorul avizat le acceptă ca atare. Nu și ceilalți cititori, însă, respectiv spectatori, pentru care un asemenea ton propedeutic sună foarte nefiresc.

De aceea, adaptarea pentru filmul de ficțiune a unei biografii hagiografice reclamă o serie de dezvoltări și adaptări scenaristice de detaliu, menite să fluidizeze firul narativ, să dea consistență planurilor de fundal ale istoriei, să contureze rețeaua de personaje, respectând realitatea faptelor și completând, atunci când este cazul, omisiunile filelor me-

morialistice, spre a răspunde exigențelor filmului de ficțiune, dar și celor duhovnicești. Este vorba de o mutație stilistică, dar și de retușuri de detaliu, importante pentru credibilizarea adaptării cinematografice destinate unui public larg și variat. Aspectele legate de viața lăuntrică, trăirile mistice, practicile ascetice, rostirile sapiențiale, eventualele epifanii și celelalte repere importante, care populează un text hagiografic, nu pot funcționa într-o adaptare pentru ecran decât așezate peste stratul narativ-realist obiectiv, cu care trebuie să comunice organic atât în privința cazuisticii exterioare (a faptelor), cât și în a celei lăuntrice (duhovnicești). Altminteri, adaptarea cinematografică a biografiei exemplare creștine nu va fi credibilă.

Aceste adaptări implică un consistent efort scriitoricesc, precum și de documentare, pentru integrarea organică a frescei istorice și sociale în dinamica filmului. Și serialul nostru se străduiește să urmărească rețeta ecranizării hagiografice: „Sfântul pe fundalul epocii sale”. Fresca istorică nu poate lipsi dintr-un asemenea biopic, întrucât ea contribuie semnificativ la autenticitatea peliculei; aceasta implică creionarea atentă (dar discretă) a contextelor istorice și a personajelor secundare, cu conflictele inerente. Însă aceste conflicte lipsesc din evocarea istorică din primele episoade, de pildă, din drama transmutării populației grecești din Cappadocia în Grecia continentală, ca urmare a tratatului turco-grecesc de schimb de populație din 1924. Obediența cu care comunitatea de greci liberi cappadocieni acceptă, aproape unanim, ordinul de părăsire a vetrei satului și de transmutare în necunoscut este puțin credibilă. Deranjează insuficienta conturare a personajului colectiv al sătenilor, precum și a fraților și surorilor Cuviosului, prezentați într-o suită de ritua-

²⁴ Jason Triantafyllides, *Ο Άνθρωπος του Θεού: Η κριτική του Ιάσωνα Τριανταφυλλίδη*, 27 Αυγούστου, 2021, <https://www.orthodoxianewsagency.gr/epikairota/o-anthropos-tou-theou-i-kritiki-tou-iasona-triantafyllidi/>.

luri casnice dominate de monotonie și de paseismul unei vechi și prețioase ilustrate de familie, dar private de specificul vieții. Celor mai multe personaje le lipsește compoziția interioară, adică personalitatea și vibrația lăuntrică, ele părând mai degrabă niște mostre extrase dintr-o suită de albume de epocă, dar nu personalități vii, conștiente de unicitatea lor.

În plus, în cazul serialului, tuturor acestor rigori li se adaugă formalizarea narativă a foiletonului, care urmărește în primul rând segmentarea poveștii în episoade, tăiate la cotele de vârf ale suspansului – o regulă de asemenea trecută cu vederea în cazul serialului nostru.

Totuși, în pofida tuturor acestor mici, dar multe neajunsuri artistice, filmul a fost apreciat și s-a bucurat chiar de un succes impresionant în rândul publicului creștin²⁵, iar explicațiile acestui fenomen le-am analizat în prima parte a studiului. Mesajul catehetic și duhovnicesc al serialului a compensat, în ochii spectatorilor credincioși, neajunsurile lui estetice. Putem vorbi în acest caz de o lucrare a harului.

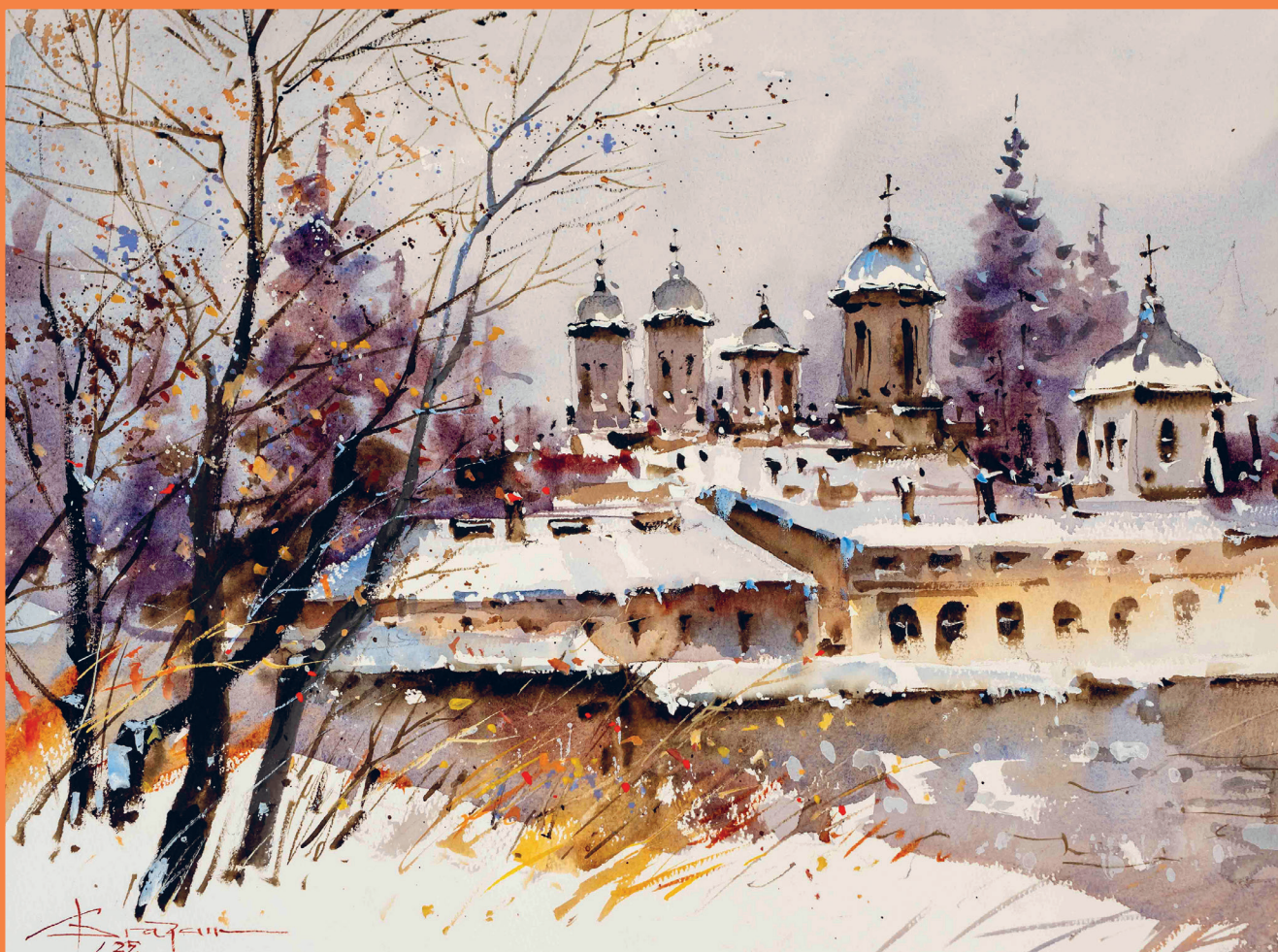
Scenaristul a mărturisit că a fost o „experiență binecuvântată” lucrul la acest serial, în care „întreaga echipă realizatoare²⁶ – inclusiv, sau poate în primul rând, actorii – a simțit constant înrăurirea sfântă a Cuviosului Paisie în realizarea filmării”. Acest câștig duhovnicesc nu este de neglijat, chiar dacă el nu implică automat și progresul artistic. Mulți spectatori s-au simțit mai apropiați de Cuviosul Paisie după vizionarea chiar și a doar câteva episoade ale serialului, ceea ce, din punct de vedere misionar-catehetic, nu este puțin lucru.

Totuși, pentru spectatorii agnostici, liber-cugetători sau îndepărtați de Biserică, multe replici și gesturi din film par forțate, rigide, didactice, aparținând unor sisteme de coduri străine lor, regulile, algoritmii și convențiile canoanelor bisericești fiind prin excelență lăuntrice, adică necinematografice. Le este serialul „Sfântul Paisie – de la Farasa la Cer” adresat și lor, sau nu? Este acesta un serial strict confesional, destinat doar publicului ortodox, ori este adresat publicului larg, fidelizat de televiziunile naționale care l-au difuzat? Și-au pus clar aceste întrebări realizatorii filmului – în special scenaristul, regizorul și producătorii? Se pare că nu...

În rest, este îmbucurător și tonic că nou-cristalizatul curent al filmului de ficțiune creștin de largă audiență cucerește și spațiul balcanic. Dacă vom avea pace, libertate religioasă și de exprimare în cultură, cu siguranță că acest curent va evolua și își va defini mai bine genurile artistice, care vor deveni mai viguroase și mai substanțiale, așadar mai eficiente atât din punct de vedere artistic, cât și din cel al transmiterii mesajului religios.

²⁵ Ceea ce se vede din comentariile spectatorilor de pe You Tube și de pe forumurile pe care a fost încărcat filmul.

²⁶ După cum mărturisesc actorul protagonist, regizorul și scenaristul.

Stavrofora
Theodora Videscu
Stareța Mănăstirii
„Înălțarea
Sfintei Cruci”
Budești

Muntele Tabor – Muntele lui Dumnezeu

„Ale Tale sunt cerurile și al Tău este pământul; lumea și
plinirea ei Tu le-ai întemeiat. Miazănoapte și miazăzi
Tu ai zidit; Taborul și Ermonul în numele Tău se vor bucura.
Brațul Tău este cu putere” (Psalmul LXXXVIII, 12-13)

In inima Galileii, la 613 metri deasupra nivelului mării, se află unul dintre cele mai vizitate Locuri Sfinte din Israel, Muntele Tabor!

Acest munte este considerat rezervație naturală pentru vegetația sa cu denumiri biblice, pentru evenimentele majore care s-au petrecut aici și care au reverberat în relatările Sfintei Scripturi. Astfel, câmpiile înverzite ale Galileii amintesc despre multele pericope evanghelice ale acestor locuri: satul Nain, unde Mântuitorul a înviat pe fiul unei văduve; dincolo de Nain, muntele Ghilboa, unde a murit Saul; iar în vecinătate, localitatea biblică Endor, unde trăia o vrăjitoare care i-a spus lui Saul că vă muri în luptă pe muntele Ghilboa. Iar mai la nord de toate acestea, la poalele muntelui Tabor, se află satul arab Daburyya, unde a trăit Debora, proorocița și judecătoarea din Vechiul Testament: „În vremea aceea, era judecător în Israel Debora-proorocița, soția lui Lapidor. Aceasta locuia sub palmierul Daborei, între Rama și Betel, pe muntele Efraim, și veneau acolo la ea fiii lui Israel să se judece” (Judecători IV, 4-5). Nu poți urca pe acest munte sfânt fără să treci prin localitățile enumerate mai sus.

Pe câmpia Jezreel/ înălțimea Megido – *Har Megiddo* (lb.ebraică) sau câmpia Armaghedonului, se arată în zare Muntele Tabor, „munte între munți” (Ieremia XLVI, 18)! În antichitate, Jezreel a fost un oraș al regatului de nord al Israelului, un centru comercial al vremii, unde poposeau caravanele cu mărfuri venind tocmai din îndepărtatele China și India, Arabia și Persia. Acele caravane purtau mărfuri scumpe și rare: mirodenii, pietre prețioase, stofe, in, fildeș, ambră și altele. Această zonă a Galileii inferioare era una prosperă datorită așezării sale în locuri mănoase, cu ape și vegetație. De aceea, această vale din vecinătatea Muntelui Tabor făcea parte din

rețeaua de drumuri ale caravelor de cămile ce traversau în săptămâni și luni deșerturile Orientului Îndepărtat și, poposind din loc în loc, ajungeau până la Marea Mediterană, unde transportul mărfurilor continua pe ape, până la Constantinopol. În secolul IV d. Hr., traseul făcea parte din Via Maris – Drumul mării, ce lega porturile Yoppe – Alexandria – Constantinopol.

În vremea Domnului nostru Iisus Hristos, Palestina biblică se împărțea în trei provincii: Iudeea, în zona Ierusalimului, în nord, spre centru, Samaria, și mult în nord, Galileea. Galileea era zona cea mai fertilă și datorită faptului că avea lacul Ghenizaret în apropiere. Pentru evrei, cele două zone nordice, respectiv Samaria și Galileea, erau zone locuite de „păgâni”. Domnul Iisus Hristos, fiind galilean, vorbea dialectul aramaic nordic. Limba aramaică era în uz, fiind o limbă seculară în acea zonă locuită de țărani simpli, pescari, agricultori, crescători de oi și capre. Toți apostolii Mântuitorului Hristos erau galileeni, în afară de Iuda Iscarioteanul.

Dincolo de toate acestea și mai presus de înțelegerea societății din acea vreme, Mântuitorul Hristos venise din Cezareea Filipi către acest munte sfânt dimpreună cu trei dintre ucenicii Săi, Petru, Iacov și Ioan: „După șase zile, Iisus a luat cu Sine pe Petru și pe Iacov și pe Ioan, fratele lui, și i-a dus într-un munte înalt, de o parte. Și S-a schimbat la față înaintea lor, și a strălucit fața Lui ca soarele, iar veșmintele Lui s-au făcut albe ca lumina. Și iată, Moise și Ilie s-au arătat lor, vorbind cu El. Și răspunzând, Petru a zis lui Iisus: Doamne, bine este să fim noi aici; dacă voiești, voi face aici trei colibe: Ție una, și lui Moise una, și lui Ilie una. Vorbind el încă, iată, un nor luminos i-a umbrit pe ei și iată glas din nor zicând: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit,

în Care am binevoit; pe Acesta ascultați-L”. Și auzind, ucenicii au căzut cu fața la pământ și s-au spăimântat foarte. Și Iisus S-a apropiat de ei și, atingându-i, le-a zis: Sculați-vă și nu vă temeți! Și ridicându-și ochii, nu au văzut pe nimeni, decât numai pe Iisus singur. Și pe când se coborau din munte, Iisus le-a poruncit zicând: Nimănui să nu spuneți ceea ce ați văzut, până când Fiul Omului Se va scula din morți” (Matei XVII, 1-9).

Petru, cel care exclamase cu uimire: „Doamne, bine este să fim noi aici”, a dat mărturie mai târziu despre lucrarea dumnezeiască ce se petrecuse pe Muntele Tabor în acea zi a Schimbării la Față a Domnului: „Și acest glas noi l-am auzit din cer pogorându-se, fiind cu Dânsul în Muntele cel Sfânt” (I Petru I, 16-19).

Însă, cu puțin timp înainte de pătimirile Mântuitorului Hristos, care aveau să se petreacă în Ierusalim, fiind în Cezareea Filipi, Fiul lui Dumnezeu mergea printre semănături cu ucenicii Săi și i-a întrebat: „Cine zic oameanii că sunt Eu, Fiul Omului? Iar ei au răspuns: Unii, Ioan Botezătorul, alții, Ilie, alții, Ieremia sau unul dintre prooroci. Și le-a zis: Dar voi cine ziceți că sunt? Răspunzând, Simon-Petru a zis: „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu cel viu. Iar Iisus, răspunzând, i-a zis: Fericit ești, Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sânge ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu cel din ceruri. Și Eu îți zic ție că tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea, și porțile iadului nu o vor birui” (Matei XVI, 13-18).

De asemenea, Domnul Iisus Hristos le-a vorbit în acele zile ucenicilor Săi despre faptul că va trebui să meargă la Ierusalim și „să pătimească multe de la bătrâni și de la arhieriei și de la cărturari, și să fie ucis, și a treia zi să învieze” (Matei XVI, 21). Dar a arătat și calea de urmat pentru cei care o vor dori: „Iisus a zis ucenicilor Săi: Dacă vrea cineva să vină după

Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie. Că cine va voi să-și scape sufletul îl va pierde; iar cine își va pierde sufletul pentru Mine îl va afla. Pentru că ce-i va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său? Căci Fiul Omului va să vină întru slava Tatălui Său, cu îngerii Săi; și atunci va răsplăti fiecăruia după faptele sale. Adevărat grăiesc vouă: sunt unii dintre cei ce stau aici care nu vor gusta moartea până ce nu vor vedea pe Fiul Omului venind în Împărăția Sa” (Matei XVI, 28).

Acest eveniment și această minune săvârșită de Mântuitorul Hristos pe Muntele Tabor a atras de-a lungul secolelor mulțime de sihaștri, pustnici și călugări, care și-au dorit să trăiască în peșterile acestui munte, priveghind și rugându-se neîncetat.

Apariția și creșterea numărului de mănăstiri și de monahi din Palestina biblică a secolelor IV-VII au determinat dezvoltarea pelerinajelor în Țara Sfântă. Ierusalimul a devenit cel mai mare centru de pelerinaj al lumii și a păstrat și astăzi acest titlu. Răstignirea Fiului lui Dumnezeu și toate mărturisirile de credință ce au urmat Răstignirii și Învierii Lui au sporit numărul martirilor din tot spațiul Imperiului Roman de Răsărit. Odată cu aceste evenimente, interesul pentru vizitarea Sfintei Cetăți a Ierusalimului și a celorlalte locuri din Țara Sfântă a crescut tot mai mult, de la un secol la altul, de la an la an. Astfel, una dintre cele mai importante procesiuni ale anului bisericesc este cea legată de Praznicul Schimbării la Față a Domnului de pe Muntele Tabor (19 august). Din seara zilei de 18 august, pelerinii urcă pe Muntele Tabor pentru a participa la Sfânta Liturghie de la miezul nopții. Una dintre minunile care se petrec an de an la Sfintele Locuri este și venirea norului pe Tabor. Această procesiune este considerată sărbătoarea Galileii, la care participă anual peste 500,000 de pelerini.

Pentru a urca pe munte, în trecut, accesul se făcea doar cu măgari sau cămile. Astăzi locul cămilelor a fost luat de mașini de capacitate redusă, căci drumul este pieptiș, pe serpentine și peste văi abrupte.

Peștera regelui Melchisedec

Pe vârful Muntelui Tabor se află o peșteră numită Peștera regelui Melchisedec, unde acesta viețuia pe când l-a întâlnit pe Avraam: „Și când se întorcea Avram, după înfrângerea lui Kedarlaomer și a regilor uniți cu acela, i-a ieșit înaintea regelui Sodomei pe valea Șave, care astăzi se cheamă Valea Regilor. Iar Melchisedec, regele Salemului, i-a adus pâine și vin. Melchisedec acesta era preotul Dumnezeului celui Preaînalt. Și a binecuvântat Melchisedec pe Avram, și a zis: Binecuvântat să fie Avram de Dumnezeu cel Preaînalt, Ziditorul cerului și al pământului” (Facerea XIV, 17-18). La începutul veacurilor creștine, în interiorul peșterii a fost amenajat un paraclis, în

care s-a săvârșit Sfânta Liturghie până la invazia perșilor din anul 614, când Sfântul Altar a fost distrus și au rămas doar blocurile de piatră, acoperite de ierburi înalte. Astăzi peștera este închisă vizitatorilor.

În secolele IV-VII d. Hr., pe vârful Muntelui Tabor se aflau trei biserici închinat Mântuitorului Hristos și Sfinților Ilie și Moise, cei care se arătasera lângă Fiul lui Dumnezeu în timpul Schimbării Sale la Față. Astăzi se mai află două mănăstiri închinat minunii Schimbării la Față a Domnului: cea franciscană și cea ortodoxă.

Poarta vânturilor

(*Bab el-Hawa*, în limba arabă)

Această poartă de piatră, construită în secolul al XIII-lea de către arabi, se află la răscrucea drumurilor între cele două mănăstiri aflate pe vârful Muntelui Tabor – cea franciscană și cea ortodoxă. Pâlcuri de chiparoși înalți străjuiesc drumul, decupând pe albastrul cerului siluete anacronice, martori tăcuți ai istoriei muntelui.

Mănăstirea franciscană a Schimbării la Față

Biserica Schimbării la Față (*Kanīsat At-tajalli*, în lb. arabă) este o biserică franciscană de pe Muntele Tabor. Din tradiție se știe că este construită pe locul original unde Mântuitorul S-a schimbat la față înaintea ucenicilor și a vorbit cu Moise și cu Ilie. Prima biserică a fost construită în secolul al IV-lea de către Sfânta Împărăteasă Elena. Distrusă în secolele următoare de invazii ale perșilor, ea a fost refăcută de către Frăția Patriarhiei Latine de Ierusalim. Așa cum este astăzi, a fost finalizată în anul 1924 de către arhitectul italian Antonio Barluzzi. Biserica impunătoare, împodobită cu mozaicuri finisate în foiță de aur, reprezentând minunea Schimbării la față de pe Munte, adăpostește în subsolul ei, cu deschidere către exteriorul bisericii, spre valea Armagedonului, cele trei colibe, despre care se crede că ar fi cele originale, din vremea ucenicilor. Cuprins de teamă și uimire, Petru ar fi exclamat: „Doamne, bine este să fim aici; dacă voiești, voi face aici trei colibe: Ție una, și lui Moise una, și lui Ilie una” (Matei 17,4).

Mănăstirea ortodoxă Schimbarea la Față de pe Muntele Tabor

Invaziile nenumărate ale perșilor, arabilor și otomanilor au făcut ca această mănăstire să rămână ruinată. Primul călugăr care a refăcut în întregime biserica acestei mănăstiri a fost arhimandritul Irinarh Rosetti. Traectoria acestui mare sihastru este plină de exemplu: 12 ani a sihăstrit pe Muntele Nechit, 2 ani, pe Muntele Horăciorul – Neamț, unde a întemeiat Mănăstirea Horaița (1831), iar după 1841, a plecat la Locurile Sfinte, cu destinația Muntele Tabor. În legătură cu viețuirea în Țara Sfântă a ar-

himandritului Irinarh Rosseti și a arhimandritului Nectarie Banul¹, aflăm că aceștia au scris o pagină românească de excepție pe Muntele Tabor: „și atunci era părintele în al 66-lea an al vieții sale, și s-au bolnăvit la stomac, și pătimea de umflarea picioarelor și de răceală. Și i-a adus gândul să se ducă la Ierusalim, să se închine și să petreacă rămășița vieții în Palestina, că-i locul mai călduros (...). Ne-am suit amândoi în căruță și ne-am dus la Iași, la Mitropolitul, ca să cerem blagoslovenie pentru Ierusalim (...). Și abia s-a milostivit și ne-a dat voie și, citindu-ne rugăciuni de iertare și de drum, ne-a blagoslovit (...). Și așa, noi din Brăila ne-am suit în corabie și ne-am dus la Ierusalim; și am petrecut doi ani în Ierusalim. După acei doi ani, am dorit să ne ducem în Galileea, să ne închinăm Sfințelor Locuri care sunt acolo: Nazaretul, satul Nain, Muntele Tavorului, Cana Galileii, locul unde a blagoslovit Domnul cele cinci pâini în pustie, marea Tiberiadei și satul Safurie, unde s-a născut Maica Domnului. Acestea toate sunt aproape unele de altele, numai ca la două ceasuri depărtare. Și ne-am tocmnit un om cu trei măgari, și am plecat din Ierusalim spre miazănoapte, și în două zile am ajuns la cetatea Samaria, unde este puțul lui Iacov, afară de cetate ca un ceas, și am băut apă, și am intrat în cetate, și am dormit noaptea aceea; a treia zi am mers două ceasuri și am ajuns la Sevastia, unde este temnița în care au tăiat Irod capul Mergătorului înainte și ne-am închinat. De acolo, am mers la un sat și am dormit o noapte. A patra zi, am mers patru ceasuri, și mai erau două ceasuri până la Nazaret, și ne-am uitat din drum spre răsărit, și am văzut Muntele Tavorului, de două ceasuri departe din drum, și, cum l-am văzut, părintele au zis către mine: Iată, fiule, muntele [pe] care mi l-a arătat Îngerul Domnului în vis și mi-a zis ca să mă sui în vârful lui dacă voiesc să mă fac monah. Că eu de atunci și până acum, câte locuri am umblat și câți munți am văzut, tot m-am uitat ca să văd de seamănă [cu] vreunul, și n-am aflat. Iar acesta este cu adevărat [cel pe] care l-am văzut”.

În anul 1856, la 26 decembrie, arhimandritul Irinarh Rosetti s-a mutat la locașurile cerești, lăsând biserica încheiată și o parte din corpul chiliilor, ridicate. Ucenicul său, arhimandritul Nectarie Banul, a rămas să continue munca starețului său. În anul 1862 s-a făcut sfințirea bisericii Mănăstirii de pe Tabor de către Patriarhul Kiril al Ierusalimului. În anul 1890, s-a retras în rugăciune la Mănăstirea Sfântul Sava, lângă Betleem, unde și-a sfârșit viața plină de nevoințe din Țara Sfântă la anul 1900. Mai înainte de a pleca la Mănăstirea Sfântul Sava, părintele arhimandrit Nectarie Banul a fost martor la mutarea rămășițelor pământești ale starețului și părintelui său, Irinarh Rosetti, care s-a făcut în prezența Patriarhului Ierusalimului.

¹ Din „Viața și petrecerea cuviosului arhimandrit Irinarh Rosetti, de Nectarie BANUL, arhimandrit, cu o prefață de C. Erbiceanu, profesor, extras din *Biserica Ortodoxă Română*, XXII (1898), București – Tipografia Cărților Bisericești, 1898, Biblioteca Academiei.

Acesta „i-a citit rugăciunile de iertare a păcatelor și a poruncit unor meșteri de i-au săpat groapă afară de biserică, la colțul bisericii dinspre miazăzi, lângă peretele de apus, și a poruncit de l-au scos din biserică și l-au pus în groapa [pe] care i-au săpat-o”.

Mănăstirea ortodoxă de pe Muntele Tabor dăinuie până astăzi, fiind locul cel mai vizitat din Galileea, locul în care doi călugări români mult-nevoitori și-au înscris cu vrednicie numele în istoria Muntelui Sfânt Tabor, redând lumii ortodoxe lăcașul de cult ce amintește despre lumina taborică. Prin tot ceea ce se află în mănăstire, prin slujbe și picturile bisericii, dar și prin arborii seculari, călătorul sosit aici va retrăi cu evlavie o pagină din istoria creștinismului.

Din orice parte a Galileii ai veni, Muntele Tabor se ridică maiestuos din întinderile văilor cultivate și înverzite mereu. Primăverile Galileii, cu migdalii ei înfloriți, drumurile străjuite de eucalipti seculari, cu trunchiuri albite de soare, albastrul profund al cerului și liniștea aproape materială a locului amintesc mereu călătorului că Domnul nostru Iisus Hristos și-a desfășurat activitatea mesianică timp de trei ani și jumătate în Galileea neamurilor, în ținutul lui Zabulon și Neftali, înspre mare, dincolo de Iordan (Matei IV, 12-17), săvârșind multe minuni, învățând oamenii, dăruind-Le iubirea Sa dumnezeiască. Iar una dintre acele minuni este minunea Schimbării la Față de pe Muntele Tabor. An de an, secole de-a rândul, creștinii au urcat pe acest Munte pentru a rememora evenimentul și minunea care au avut loc în vremea Mântuitorului Hristos. Noaptea de 18 spre 19 august, în timpul Sfintei Liturghii, apariția unui nor luminos deasupra vârfului muntelui, învăluind toată suflarea, face ca toți cei prezenți în curtea mănăstirii ortodoxe să exclame și ei, precum Petru odinioară: „Doamne, bine este să fim noi aici!”... Cele trei colibe făcute astăzi lângă biserică întruchiează în sens simbolic apartenența lumii din secolul XXI la cea biblică, scripturistică, arătând credința deplină a celor care și-au luat crucea în fiecare zi și l-au urmat pe Mântuitorul Hristos.

